

LAISVĒS KOVU

ARCHYVAS

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGA
ISTORIJS SEKCIJA

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

10

Kaunas 1994

847.45.083

UDK 947.45/084/
La-148

Redakcinė kolegija

Balys GAJAUSKAS,
Vidas GREGORAITIS,
Algis KAŠĖTA,
Česlovas KIŠONAS,

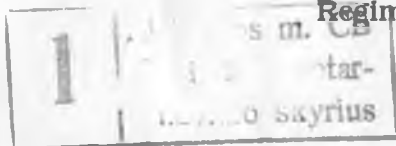
Antanas KLIUNKA,
Antanas LUKŠA,
Gintaras ŠIDLAUSKAS,
Gintaras VAIČIŪNAS

Vyr. redaktorė

Dalia KUODYTĖ

Redakcija

Rima GUDAITYTĖ, Kęstutis KASPARAS,
Valdemaras MACIUKEVIČIUS, Birutė OKSAITĖ,
Regimantas ŽILYS

1-C16402sk

Žurnalo leidimą nuolat remia

**Pasaulio Lietuvių
Bendruomenė**

Nuoširdžiai dėkojame

p. Jonui Sakalauskui,

Čabamoto, Australija,

šio numerio rėmėjui

Viršelyje: Vyties apygardos partizanė Marytė Štarolytė

Reprodukcijos Regimanto Žilio

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS 10

Eina šešis kartus per metus

SL 176. 1994 04 15. 14,5 sp.l. Tir. 5000 egz. Užsakymas Nr.13.

Leidėjas - Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

Laisvės alėja 39, 3000 Kaunas.

Spausdino "Spaustuvė MORKŪNAS ir K",

Studentų 54, 3031 Kaunas.

VYTIES APYGARDOS ISTORINĖ APŽVALGA

Apygardos kūrimasis 1944–1945 metais

Vyties apygarda, kaip ir kitos Aukštaitijos partizanų apygardos, kūrėsi iš vienos rinktinės. 1944 m. rugpjūčio mėn. Deltuvos valsčiuje Atkočių kaime įvyko Ukmergės apskrities LLA vadovų susirinkimas. Buvo nutarta Ukmergės apskritį padalinti į 6 rajonus. Viena rajonui turėjo priklausyti 2–3 valsčiai. Tokia buvo pirmoji rinktinės struktūra¹.

Vyties apygardos kūrimosi centru tapo Taujėnų, Deltuvos, Pagirių ir Siesikų valsčiai. Minėto susirinkimo metu buvo nutarta iš Pagirių, Siesikų valsčių ir vakarinės Deltuvos valsčiaus dalies sudaryti 1-ąjį Ukmergės apskrities LLA rajoną, kurio vadu buvo paskirtas Lietuvos kariuomenės leitenantas Danielius Vaitelis iš Pagirių valsčiaus. 2-ąjį rajoną buvo nutarta sudaryti iš Taujėnų ir dalies Deltuvos valsčiaus, jo vadu tapo buvęs Ukmergės LLA štabo narys Juozas Krištaponis iš Taujėnų valsčiaus Užulėnio kaimo. Šių abiejų rajonų pagrindu 1944 m. pabaigoje susikūrė Vyties apygarda². 1944 m. pabaigoje minėtuose rajonuose veikė 4 didesni partizanų būriai: J. Krištaponio, D. Vaitelio, Antano Vaičiūno iš Pagirių ir Jono Požėčkos iš Pagirių valsčiaus Tunikonų

Kapitonas Jonas Krištaponis – pirmasis Vyties apygardos vadas

kaimo: viso apie 250 partizanų. Pirmuoju Vyties apygardos vadu tapo J. Krištaponis, jo pavaduotoju – D. Vaitelis. Į apygardos štabą įėjo LK leitenantas Antanas Danyla-Kernius, Bronius Eglinskas, Marijonas Smetona, Jonas Dambrauskas, Juozas Survila-Šarūnas, Bronius Kadžys-Vytautas (visi štabo nariai buvo kilę iš Pagirių ir Taujėnų valsčių). Tikslų pirmojo apygardos štabo sudėtis ir apygardos įkūrimo data nėra žinoma.

Vyties apygardos partizanai neapsiribojo minėtų 4 valsčių teritorija: J. Krištaponio ir D. Valtelio partizanai lankydavosi Ukmergės ir Panevėžio apskričių valsčiuose, stekdavo Biržų, Šiaulių, Kėdainių apskritis.

Kaip ir visoje Lietuvoje, čia susidarė dideli būriai. Prasidėjus dideliems slautimams, stambūs partizanų junginiai pasitraukdavo iš savo teritorijų gana toli. Partizanų vadovybė tokių žygių metu stengdavosi užmegzti ryšius su kitais junginiais.

Pirmieji Ukmergės apskrities partizanų būriai 1944–1945 metais

Siesikų valsčius

Tai vienas iš 4 Ukmergės apskrities valsčių, kuriuose kūrėsi Vyties apygarda³. 1944 m. rugsėjo mėn. pradžioje Laičių kaime gyventojas Jonas Dovydenas sukvietė vietinius gyventojus ir perskaitė J. Krištaponio įsakymą dėl būrio sukūrimo. J. Dovydeno sudarytas partizanų būrys veikė Siesikų valsčiuje, Gružų miške. 1944 m. būryje buvo 50 partizanų. Tuo pat

*Ltn. Danielius Vaitelis- Vyties
apygardos vadas*

metu Gružų miške veikė Stasio Gadliausko 20 partizanų būrys. 1944 m. lapkričio mėn. J. Krištaponio įsakymu J. Dovydenui suteiktas partizanų leitenanto laipsnis, S. Gadliauskui – puskarininkio laipsnis⁴.

1944 m. rugpjūčio 3d. jungtinis J. Dovydeno ir Henriko Šembergo partizanų būrys užpuolė Siesikų miestelį, apšaudė valsčiaus įstalgas. 1945 m. sausio 10d. NKVD Gružų miške užpuolė D. Valtelio ir S. Gadliausko būrius⁵. Kautynėse žuvo 10 partizanų. 1945 m. sausio 17d. Voverių miške žuvo S. Gadliauskas.

Yra pagrindo manyti, kad jau 1945 m. gegužės mėn. D. Vaitelis vadovavo partizanų rinktinei. Tuo metu jo vadovaujamą junginį sudarė 4 būriai⁶: 1 D. Valtelio – 50 partizanų būrys (veikė Pagirių valsčiuje Klikūnų miške

apie Žilžmus, Miliūnus, Naujasodę),

2. A. Vaičiūno būrys- 22 partizanai (veikė apie Klikūnus),

3. Vytauto Elvos- 19 partizanų būrys (veikė Siesikų valsčiuje Gruzų miške),

4. Jono Gudonlo- 23 partizanų būrys (laikėsi Siesikų valsčiuje).

1945m. gegužės 1d. Siesikų miestelį užpuolė jungtinis D. Valtelio, Vytauto Elvos ir Antano Vaičiūno būrys⁷.

1945m. vasarą valsčiuje susikūrė naujas Vlado Jako 20 partizanų būrys⁸.

1945m. sausio 1d. Siesikų valsčiuje prie Barsukynės kalmo buvo nuleisti desantininkai (dauguma iš jų kilę iš Panevėžio apskrities). Jie greitai įsijungė į veikiantį junginį⁹.

1945m. rugpjūčio mėn. Siesikų valsčiuje lankėsi Žalio Velnio pavaduotojas Piliakalnis, kuris Villukų miške susitiko su Vyties apygardos vadu D. Valteliu¹⁰.

Taujėnų valsčius

Taujėnų valsčius buvo Ukmergės apskrities 2-ojo LLA rajono centru. Jam vadovavo LLA narys nuo 1943m. kpt. J. Krištaponis¹¹. 1944m. valsčiuje susikūrė šie partizanų būriai¹²:

1. Jono Vildžiūno- 23 partizanų būrys,

2. Juozo Tuko- 8 partizanų būrys (veikė Žibučių, Radžiūnų, Garbėnų kaimų apylinkėse),

3. Alfonso Pivoro- 12 partizanų būrys (veikė Balelių, Varlėnų km. apylinkėse)¹³.

Pagrindinė J. Krištaponio stovyklavietė buvo Užulėnio miškuose¹⁴. Čia dar 1944m. liepos mėnesį susirinkdavo iki 140 partizanų būrys. 1944m. pabaigoje prie štabo nuolat laikėsi apie 60 partizanų būrys.

1945m. sausio 9 - 12 dienomis NKVD divizija vykdė karines operacijas Užulėnio, Gruzų, Siesikų miškuose. 1945m. sausio 12d. Užulėnio miške buvo apsuptas J. Krištaponio junginys¹⁵. Žuvo 24 partizanai, tarp jų - Vyties apygardos vadas J. Krištaponis. Taip pat buvo apsuptas Nadgirio miškas - ten žuvo 10 partizanų iš A. Pivoro būrio. Bendrai šios karinės operacijos metu žuvo 39 partizanai, sulimta 13, palimta 2 sunkieji, 10 rankinių kulkosvaidžių, 14 automatų ir daug kitokių ginklų.

Minėtų operacijų metu partizanų jėgos buvo išblaškytos. Vis dėlto 1945m. gegužės mėn. Taujėnų valsčiuje dar veikė 5 partizanų būriai. Be anksčiau minėto Juozo Tuko - 8 partizanų ir Alfonso Pivoro - 12 partizanų būrių, valsčiuje kūrėsi nauji būriai¹⁶.

1. Juozo Sauliūno - 12 partizanų būrys (veikė Taujėnų ir Raguvos valsč.),
 2. Juozo Survilos-Šarūno - 18 partizanų būrys (veikė tarp Taujėnų ir Stesikų valsčių),
 3. Imbraso - 15 partizanų būrys (veikė Paažuolių, Gelučių, Pamūšio ap.)
- Pirmieji 2 partizanų būriai priklausė Vyties apygardai, Imbraso vadovaujamas būrys - Didžiosios Kovos apygardai (jis buvo sunaikintas 1945m. vasara - žuvo 5 partizanai, 8 lefalizavosi).

1945m. antroje pusėje Taujėnų valsčiuje veikė 5 partizanų būriai¹⁷:

1. pusk. J. Survilos-Šarūno 20 partizanų būrys,
2. D. Vaitelio-Briedžio 20 partizanų būrys,
3. Antano Žilio-Žalbo 15 partizanų būrys,
4. lt. Broniaus Žižiūno-Giraičio 20 partizanų būrys,
5. Felikso Katlerio-Perkūno 51 partizano būrys.

Visi šie būriai, išskyrus Perkūno, priklausė Vyties apygardai. Pastarasis priklausė Didžiosios Kovos apygardai ir jo pagrindu 1946m. susikūrė DKA 5-asis bataljonas.

Pagirių valsčius

Pagirių valsčiuje kūrėsi D. Vaitelio vadovaujamas partizanų junginys¹⁸. Jis ir A. Valčiūnas pradėjo organizuoti būrius (abu vadai buvo kilę iš Pagirių valsčiaus). Bendrai 1944 metais Pagirių valsčiuje veikė apie 100 partizanų¹⁹. D. Vaitelio- Briedžio būryje buvo apie 20 partizanų, jo pavaduotojo A. Valčiūno- 15-18 partizanų. Be to, į D. Vaitelio vadovaujamą junginį įėjo²⁰: J. Požėčkos 20 partizanų būrys, V. F' vos vadovaujamas 20 partizanų būrys, Vlodo Jako apie 20 partizanų būrys.

1945m. birželio 24d. kautynėse su NKVD Taujėnų valsč. žuvo A. Valčiūnas (kilęs iš Pagirių valsč. Trakų kaimo)²¹.

1944m. spalio mėn. D. Vaitelio vadovaujamas partizanų būrys užėmė Vadoklių miestelį, kur iš areštinės išvaduoti 5 vietiniai gyventojai²².

Po to sekė dar keletas partizanų akcijų: 1944.10.24 užimtas Valvadiškių dvaras, 1945.04.03 prie Vaškonių kaimo susidūrimas žuvo 2 skrebai.

1945m. pradžioje D. Vaitelis paskelbė amnestiją Pagirių miestelio skrebams ir pakvietė juos įsijungti į partizanų gretas. Juos tai pavelkė- 32 skrebai su ginklais pabėgo iš Pagirių. Po to dalis jų įsijungė į naujai sukurta J. Dambrausko būrį.

Visi paminėti partizanų būriai nuo 1944 metų priklausė Vyties apygardai.

Deltuvos valsčius

Šis valsčius yra Ukmergės apskrities centre. Vyties apygardos partizanai veikė Deltuvos valsčiaus vakarinėje ir šiaurinėje dalyje, tuo tarpu rytinėje ir pietinėje dalyje dažnai pasirodydavo Didžiosios Kovos apygardos partizanai.

1945 metais Deltuvos valsčiuje veikė trys DKA partizanų būriai: Klevo²³, Apolevičiaus-Barzdos, Radzevičiaus-Obelies²⁴.

1945 metais Deltuvos valsčiuje bazavosi vienas Vyties apygardos partizanų būrys, vadovaujamas Balio Lukoševičiaus (1945m. vasarą buvo sunaikintas- žuvo 7 partizanai, kiti išsisklaidė)²⁵.

Kavarsko valsčius

1944-45m. veikė 6 partizanų būriai²⁶:

1. lt. Br. Žilžiūno-Giraičio apie 100 partizanų būrys (priklausė Vyties apygardai)²⁷,
2. buv. šaulių būrio vado Petro Brigatskio 23 partizanų būrys (priklausė DKA)²⁸,
3. buv. mokytojo J. Aleknavičiaus iš Sabulių kaimo būrys (priklausė DKA),
4. buv. policijos vachmistro J. Dėdelės būrys (priklausė DKA)²⁹,
5. buv. policininko Broniaus Sudeikio-Klaūno 40 partizanų būrys (DKA),
6. Jono Raudonikio-Patašono - 60 partizanų būrys (priklausė DKA)³⁰.

Panevėžio apskrityje Vyties apygardos partizanai 1944-45m. veikė Vadoklių, Ramygalos, Krekenavos, Naujamiesčio, Raguvos valsčiuose.

Vadoklių valsčius

Vadoklių valsčiuje 1944-45m. veikė buvusio policijos vachmistro Alfonso Smetonos-Žygauto partizanų būrys ir puskarininkio Povilo Kecoriaus-Flurerio vadovaujamas būrys³¹.

Ramygalos valsčius

1944-45m. valsčiuje susikūrė Vyties apygardai priklausantis partizanų junginys, kuriam priklausė Antano Užkuraičio, Antano Krištonaičio, Mykolo Kraujelio, Kazimiero Šniutės būriai³². A. Krištonaičio vadovaujame būryje buvo apie 100 partizanų.

Krekenavos valsčius

Valsčiuje veikė desantininko Balio Lukoševičiaus-Baublio partizanų būrys³³.

Naujasodžio valsčius

Čia 1945 metais veikė du partizanų būriai: majoro Jono Januškevičiaus-Dėdės būrys veikė visiškai savistoviškai - nepriklausė nei vienai partizanų apygardai (1945 metų rudenį šis būrys buvo išsklaidytas), desantininko Antano Žygo būrys.

Raguvos valsčius

Raguvos valsčiuje ir kaimyniniuose Vadoklių ir Ramygalos valsčiuose veikė leit. Petro Bliekos vadovaujamas partizanų junginys. 1945 metais šiam junginiui priklausė 3 būriai: desantininko Mykolo Dobrovolskio-Čeponio, buv. policijos vachmistro J. Baltušniko-Vienuočio ir paties P.Bliekos būriai.

3-oji Šiaurės LLA apygarda

1944m. pabaigoje-1945m. pradžioje Panevėžio apskrities Miežiškių, Naujasodžio, Panevėžio valsčiuose nusileido 3 desantinės grupės, kurioms vadovavo leitenantas Antanas Šilas-Kovas, Vladas Jazokas-Petraitis ir vyr. leitenantas Steponas Girdžiūnas-Gegužis³⁴.

1945m. pradžioje šių grupių pagrindu susikūrė 3-oji Šiaurės LLA apygarda³⁵. 1945m. antroje pusėje šiai apygardai priklausantys partizanų būriai veikė Vlešintų, Šimonių, Kupiškio, Panevėžio, Pumpėnų, Pušaloto, Raguvos, Rozalimo, Smilgių, Subačiaus, Šeduvos valsčiuose. Petraitis ir Gegužis palaikė ryšius su Vyties apygardos partizanais, veikiančiais Raguvos, Panevėžio, Ramygalos valsčiuose.

Vyties apygardos organizacinė struktūra 1945-47m.

Vyties apygardos partizanų organizacinė struktūra kūrėsi Lietuvos karluomenės ir LLA pavyzdžiu³⁶. LLA įtaka ypač matoma 1944-45m. Tai suprantama, nes pirmasis Vyties apygardos vadas J. Krištaponis buvo LLA narys. Pagal LLA centrinio štabo įsakymą Nr. 4 (1944. 12. 10) Ukmergės apskritis buvo priskirta Vilniaus LLA apygardai³⁷. LLA vadovybė įsakė, kad šioje apskrityje veikiantys partizanų būriai turi sudaryti atskirą LLA rajoną³⁸. Pavyzdžiui, Trakų apskrityje Vilniaus apygardos LLA štabas įsteigė 5-ąjį LLA rajoną. 1945m. pradžioje, sunaikinus LLA centrinį ir Vytauto apygardos štabus, 5-asis LLA rajonas pavadintas 5-ąja LLA apygarda.

Panašūs procesai vyko Ukmergės apskrityje, kur iš pradžių kūrėsi

LLA rajonai, o tik vėliau- Vyties apygarda. Galima sakyti, ji kūrėsi dviejose Ukmergės ir Panevėžio apskrityse, tačiau nebuvo jos vienišajam centro, kuris apjungtų visus minėtose apskrityse veikiančius partizanų būrius. Pvz.: Ukmergės apskrityje jau 1944 metų pabaigoje susiformavo keletas partizanų junginių: Balninkų, Kurklių valsčiuose- J. Šibailos-Dieduko partizanų rinktinė, Taujėnų valsčiuje- J. Krištonio vadovaujama partizanų rinktinė, Pagirių valsčiuje- D. Vaitelio vadovaujamas partizanų junginys³⁹.

Panevėžio apskrities šiaurinėje dalyje 1945 metų pradžioje susikūrė 3-oji Šiaurės LLA apygarda⁴⁰, pietinėje dalyje kūrėsi keletas partizanų junginių, kurie 1945 metais įsijungė į Vyties apygardą⁴¹.

Vyties apygardos partizanai 1946-47 metais veikė net trijų valsčių: Ukmergės, Panevėžio, Kėdainių teritorijose. Apygardos vadovybė stengėsi, kad atskiri partizanų junginiai- rinktinės veiktų atskirose apskrityse. Matyt, jau 1945 metais Ukmergės apskrityje veikiantis partizanų junginys, priklausęs Vyties apygardai, sudarė vieną rinktinę. Panašiai partizanų vadovybė veikė ir kituose Lietuvos rajonuose- t. y. rinktinės teritorija buvo apibrėžiama apskrities teritorija. Vyties apygardoje pagrindinis skirtumas buvo tas, kad abiejose apskrityse- Ukmergės ir Panevėžio- kūrėsi štabai, pretenduojantys vadovauti apygardai. Partizanai tikėjosi greitų permainų ir laukė, kad atsikurs Lietuvos valstybė ir jie savo organizacinių vienetų pagalba galės atkurti civilinę administraciją vietose.

1946 metų pradžioje Ukmergės apskrityje buvo 5 partizanų būriai, priklausantys Vyties apygardai, kurie veikė Pagirių, Siesikų, Taujėnų, Deltuvos, Kavarsko valsčiuose. Tiesiogiai Vyties apygardos štabui buvo pavaldūs šie būriai⁴²:

1. Jono Dambrausko- 30 partizanų būrys (kartu ir apygardos štabo apsaugos būrys- veikė daugiausia Pagirių valsčiuje)⁴³.
2. J. Survilos-Šarūno- 20 partizanų būrys (veikė daugiausia Pagirių ir Siesikų valsčiuje)⁴⁴.
3. Vlado Jako- 20 partizanų būrys (daugiausia Pagirių ir Šėtos valsčiuose).
4. J. Požėčkos-Tėvo- 7 partizanų būrys (veikė daugiausia Deltuvos ir Siesikų valsčiuje).
5. J. Sauliūno- 15 partizanų būrys (veikė daugiausia Taujėnų ir Deltuvos valsčiuose).

1946m. balandžio mėn. Siesikų valsčiuje Viliukų miške D. Vaitelio ir J. Survilos-Šarūno iniciatyva buvo sukurtas naujas partizanų būrys,

kuriam vadovavo Benediktas Narkevičius-Algis iš Siesikų valsčiaus Šilūnų kaimo⁴⁵.

1946 metais Vyties apygardos vadas D. Vaitelis savo pavaduotojais paskyrė J. Dambrauską ir J. Survilą-Šarūną⁴⁶. Šis paskyrimas, matyt, ir buvo Vyties apygardos partizanų rinktinės Ukmergės apskrityje kūrimo pradžia. Vėliau J. Survilos ir D. Vaitelio iniciatyva buvo įkurtas Algio būrys Deltuvos valsčiuje. Šarūno būrys buvo vienas iš aktyviausių Ukmergės apskrities partizanų būrių.

1946.09.28 Šarūno būrys užpuolė Siesikų miestelį, sudegino MVD pastatą, nušovė kelis valsčiaus aktyvistus⁴⁷. 1946.04.10 būrys dalyvavo kautynėse su NKVD daliniu Taujėnų valsčiuje prie Varžų kaimo (žuvo 10 partizanų)⁴⁸.

Panevėžio apskrityje Vyties apygardai 1946 metais priklausė partizanų būriai, veikiantys Vadoklių, Krekenavos, Panevėžio, Raguvos, Ramygalos, Miežiškių valsčiuose. 1946m. pradžioje Vyties apygardai Panevėžio apskrityje priklausė 13 partizanų būrių, kurie buvo susijungę į nemažus dalinius⁴⁹. Ramygalos ir Krekenavos valsčiuose 1946m. veikė Antano Užkuralčio partizanų junginys, į kurį įėjo Antano Žuko-Čigono, kpt. Kazimiero Šnūtės-Savanorio būriai. Junginio vadas A. Krištonaitis žuvo 1946.02.03⁵⁰.

Panevėžio ir Miežiškių valsčiuose veikė Vlado Rukulžos-Lampeo partizanų junginys, kurį sudarė 3 partizanų grupės: Vlado Šalbuko-Baritono, Vlado Rukulžos-Lampeo, Pupų Dėdės. Jau 1945m. pradžioje Lampeo užmezgė ryšius su D. Vaiteliu-Briedžiu.

Ramygalos, Vadoklių, Raguvos valsčiuose 1946 metais veikė lt. Bliekos vadovaujamas partizanų junginys. Jį sudarė 3 partizanų būriai: desantininko Mykolo Dabrovolskio-Čeponio, policijos vachmistro Jono Baltušniko-Vlenuolio ir Petro Bliekos būriai - bendrai visoje rinktinėje buvo 58 partizanai.

Į Panevėžio apskritį dažnai su Vyties apygardos štabo nariais atvykdavo D. Vaitelis, jis susitikdavo su vietiniais partizanų būrių vadais, duodavo jiems nurodymus⁵¹.

1947.09.30 žuvo D. Vaitelio pavaduotojas ir partizanų junginio Ukmergės apskrities vadas J. Survila-Šarūnas⁵². Nauju savo pavaduotoju D. Vaitelis paskyrė lt. Petrą Blieką. Tikriausiai šis paskyrimas buvo susijęs su partizanų rinktinės sudarymu Panevėžio apskrityje, kuri nuo 1949 metų pradžios buvo pavadinta Krištonio rinktinės vardu.

Baltušnikų šeima 1948m. vasarą: Liudvikas Baltušnikas, Elena Baltušnikaitė ir Jonas Baltušnikas-Vienušis (žuvo 1949.07.31)

Yra žinių, kad 1946-47m. Vyties apygardos štabas instrukcijų ir įsakymų neleido. Apygardos vadas D. Vaitelis ir jo pavaduotojas J. Survilas-Šarūnas ir Petras Blieka lankėsi partizanų būriuose ir jų vadams duodavo žodinius nurodymus⁵³.

Iki 1949m. pradžios nėra žinių apie Vyties apygardos rinktinių štabų veiklą, net apie jų sukūrimą.

Vyties apygardos partizanams Ukmergės apskrityje, 1947.09.30 žuvus Šarūnui, vadovavo jo pavaduotojas Antanas Stimburs-Tankistas, o jam žuvus - Mykolas Šemežys-Aras, kuris nuo 1949m. pradžios tapo Ukmergės apskrityje veikiančios Briedžio rinktinės vadu⁵⁴. Panevėžio apskrityje 1947.08 žuvus D. Vaitelio pavaduotojui P. Blieka, kuris vadovavo vieliems Panevėžio apskrityje veikusiems Vyties apygardos partizanams, jį pakeitė buvęs mokytojas Petras Pakšys-Cezaris, po to partizanų junginio vadu tapo policijos vachmistras Stasys Eidminavičius-Blednas Rupūžė, Rupūžėnas. Minėti partizanų vadai veikė daugiausiai Ramygalos ir Krekenavos valsčiuose. Nuo 1949 metų pradžios, Panevėžio apskrityje susikūrus Krištaponio rinktiniai, jau ėmė vadovauti Jonas Baltušnikas-Vienuoelis.

Nors žinių apie Vyties apygardos rinktinių veiklą 1946-47m. labai nedaug, tačiau apygardos organizaciją, matyt, mažai skyrėsi nuo kitų partizanų apygardų.

1947m. Vyties apygardos vadas D. Vaitelis susitikdavo su kaimyninių DKA B rinktinės, Algimanto ap. Šarūno rinktinės, Žaliosios rinktinės junginių vadais. Be to, organizacinį partizanų struktūrų kūrimąsi skatino ir MGB agento J. Markulio-Erello BDPS komitetas, kurio tikslas buvo apjungti visą partizanų judėjimą viena vadovybe ir jį sunaikinti.

Partizanų būriai, jų veikimo rajonai 1946-1947 metais

Panevėžio apskrityje 1946m. pradžioje Vyties apygardai priklausė 13 partizanų būrių, kurie sudarė kelis partizanų junginius, vadovaujamus P. Bliekos, A. Užkuraičio, Vl. Rukulžos-Lampeo.

Ar šie partizanų junginiai buvo laikomi kuopomis ar atskirais dideliais būriais su savo skyriais - tiksliai įvardinti sunku. Tuo labiau, kad patys partizanų vadai tuos pačius junginius vadino ir kuopomis, ir rinktinėmis, ir būriais.

Be jau paminėtų partizanų būrių 1946 metais Panevėžio apskrityje

veikė dar šie partizanų būriai:

1. Broniaus Likerausko 20 partizanų būrys (veikė Panevėžio valsčiuje)⁵⁶,
2. Itn.Vaclovo Juospaičio 15 partizanų būrys (veikė Raguvos ir Taujėnų valsčiuose),
3. buv. vachmistro psk. Povilo Kecoriaus-Flurerio 23 partizanų būrys (veikė Vadoklių valsčiuje)⁵⁶,
4. Antano Žygo-Aptiekoriaus 13 partizanų būrys (veikė Naujamiesčio valsčiuje),
5. Stasio Eldminavičiaus-Biedno Rupūžės 10 partizanų būrys (veikė Ramygalos valsčiuje),
6. buv. mokytojo Petro Pakšto-Cezario 10 partizanų būrys (veikė Ramygalos valsčiuje),
7. A. Smetonos-Žygaudo 12 partizanų būrys (veikė Vadoklių valsčiuje),
8. Ipolito Lukoševičiaus-Baublio 35 partizanų būrys (veikė Krekenavos valsčiuje).

Prie J. Baltušniko-Vienuolio palaikų motina ir sesuo

1946.01.06 žuvo būrio vadas Vaclovas Juospaitis (kilęs iš Raguvos valsčiaus Traupio mstl.)⁵⁷.

1946.02.15 Raguvos miške žuvo 6 partizanai iš Jono Vienuolio-Baltušniko būrio⁵⁸.

1946.01.28 P. Blėkos partizanai Raguvos valsčiuje nušovė 5 skrebus ir Raguvos milicijos viršininką.

1946.02.03 Raguvos valsčiuje žuvo partizanų junginio vadas Antanas Krištonaitis⁵⁹.

1947 metais, lyginant su 1946m., organizacinė - karinė struktūra išliko beveik nepakitusi.

Žuvus A. Krištonaičiui, toliau Ramygalos valsčiaus partizanams vadovavo Švenčiuliškių pradžios mokyklos mokytojas Petras Pakšys-Mokytojas.

1947m. Ramygalos valsčiuje toliau veikė S. Eldminavičiaus-Bledno Rupūžės būrys ir K. Šniutės-Savanorio būrys⁶⁰. K. Šniutė žuvo 1947.10.17 Petkūnų kaime. Toliau šlam būriui vadovavo Vladas Mataitis.

A-C 16402.5*

Pagirių būrio partizanai

1

Klaipėdos m. CB
Skeičtojų aptar-
navimo skyrius

1946m. Ramygalos valsčiuje susikūrė naujas psk. Petro Vazonio-Vėtros būrys. Be to 1946m. pab. - 1947m. pradž. tarp Pagirių ir Ramygalos valsčių susikūrė 2 nauji būriai: Vlado Railos-Mykoliaičio (14 part.) ir Mykolo Šemežio-Aro (13 part.)⁶¹. 1946m. žuvus Vl. Railai-Mykoliaičiui, jį pakeitė Kazys Kirdonis-Nemura (iš Ramygalos valsč. Vivenių km.)⁶².

1947.09.25 žuvo būrio vadas Jonas Požėčka-Tėvas iš Pagirių valsčiaus Tunikonių kaimo. Jį pakeitė Mykolas Šemežys-Aras⁶³.

1947m. gruodžio mėn. Panevėžio apskrityje Vyties apygardai priklausė 6 partizanų būriai - apie 60 partizanų⁶⁴.

Per 1947 metus apygarda patyrė daug netekčių iš vadovybės tarpo.

1947.11.02 Ramygalos valsčiuje prie Dvartišio kaimo žuvo P. Pukšys-Cezaris ir Vladas Drasutis-Vytenis⁶⁵.

1947.10.09 Ramygalos valsčiuje prie Juodikonių kaimo žuvo St. Eidminavičius-Blednas Rupūžė, jį pakeitė Jonas Kalvaitis-Pažįstamas iš Ramygalos valsčiaus Lingerio dvaro⁶⁶.

Ukmergės apskrityje 1946 metų pradžioje veikė 15 partizanų būrių, kuriuose tuo metu buvo apie 300 vyrų. 6 iš jų priklausė Vyties apygardai⁶⁷. 1946.04 Siesikų valsčiuje susikūrė naujas Algio būrys⁶⁸.

1946.01.12 buvo sunaikintas J. Sauliūno būrys⁶⁹; likusiems partizanams vadovavo Antanas Juozukėnas-Liūtas iš Raguvos valsčiaus.

1946m. vasario mėn. visoje Ukmergės apskrityje prieš 300 partizanų veikė 18 skrebių būrių, juose buvo 504 skrebai ir 54 slapukų grupės- 340 žmonių, neįskaitant NKVD garnizonų miesteliuose. Nors jėgos aiškiai buvo nelygios, bet 1946m. partizanai didelių nuostolių nepatyrė. Be kita ko tai galima paaiškinti ir vietinių gyventojų parama partizanams⁷⁰.

1947m. pradžioje Ukmergės apskrityje toliau veikė Vyties apygardos štabas, kurį tuo metu sudarė 10 partizanų⁷¹. J. Survilos-Šarūno būrys išaugo iki 27 partizanų, B. Narkevičiaus-Algio būrys- iki 28 partizanų, vietoje sunaikinto J. Sauliūno būrio atkurtas Lūto būrys, J. Požėčkos-Tėvo būrys išaugo iki 24 partizanų.

Viso per 1947 metus žuvo 4 Vyties apygardos būrių vadai, veikę Ukmergės apskrityje⁷².

1947 metais, žuvus Vyties apygardos partizanų, veikiančių Ukmergės apskrityje, junginio vadui J. Survilai-Šarūnui, jį pakeitė jo pavaduotojas Antanas Stimburius-Tankistas (žuvo 1948m. 11.02)⁷³. Po jo vadu tapo Jonas Baravykas-Vygantas iš Taujėnų valsčiaus.

Panevėžio apskrityje, žuvus D. Vaitelio pavaduotojui ir rinktinės vadui P. Blėkai, toliau rinktinę vadovavo St. Eidminavičius-Blednas Rupūžė. Jam žuvus 1947.10.08, toliau vadovavo Jonas Kalvaitis-Pažįstamas.

Vyties apygardos štabas ir jo veikla 1946-1948 metais

Nuo 1945 metų sausio mėnesio, kai žuvo pirmasis apygardos vadas J. Krištaponis, apygardai vadovavo jo pavaduotojas D. Vaitelis-Briedis⁷⁴. 1945-1946m. Briedžio pavaduotoju buvo lttn. Antanas Danyla-Kernius, štabo propagandos skyriui vadovavo Bronius Eglinskas-Saulius, sanitariniam skyriui - Marijonas Smetona-Ripka (apie štabo pareigūnus žinių nėra)⁷⁵. Žinoma, kad 1946m. pradžioje Vyties apygardos štabas buvo sunaikintas - žuvo minėti 3 štabo pareigūnai. 1946m. apygardos vado adjutantu buvo Vermachto leitenantas Villius (kilęs iš Klaipėdos krašto). Po jo žūties 1947m, Briedžio pavaduotoju tapo Alfonsas Smetona-Žygaudas. Štabo apsaugos būrio vadu 1946 metais buvo paskirtas Jonas Dambrauskas (kartu jis ėjo ir vado pavaduotojo pareigas).

J. Dambrauskas žuvo 1947m. kovo 29d., P. Blieka, ėjęs vado pavaduotojo pareigas po jo, žuvo 1947m. rugpjūčio mėn. Po to D. Vaitelio pavaduotoju tapo Jonas Kilijonas-Mikas iš Pagirių valsč. Maišymų kaimo⁷⁶.

Taigi, 1947m. pradžioje D. Vaitelio štabą sudarė 8 partizanai⁷⁷: vokiečiai Vilius, J.Kilijonas-Mikas⁷⁸, Antanas Kadžys, Antanas Šivys-Šalapka⁷⁹, Vladas Dargužis-Žvirblis⁸⁰, Antanas Pakeltis⁸¹, Vaclovas Burbulis-Bėgūnas⁸², Jonas Jaskonis-Anūkas.

Nėra žinių apie Vyties apygardos štabo narių pasiskirstymą pareigomis iki 1949m. Be jau minėtų Vyties apygardos štabo narių iki 1949m. paminėti Stasys Grybas⁸³-Vokiečiai iš Pagirio miestelio, 1948m. dingęs be žinios ir Albinas Burbulis-Grėblys iš Raguvos valsč. Gudelių km., suimtas 1953m. gegužės 9d. ir nuteistas mirties bausme⁸⁴.

Galima teigti, kad 1946-1947m. Vyties apygardos štabas neturėjo skyrių, neleido įsakymų, instrukcijų ir spaudos⁸⁵. Nors štabo pareigūnai dažnai

*Vyties apygardos vadas Alfonsas
Smetona-Žygaudas*

lankė atskirus partizanų būrius, duodavo vadams nurodymus, tai buvo daugiau formalus susivienijimas. Daugelį apygardos būrių aplankė pats D.Vaitelis⁸⁶.

MGB agento Juozo Markulio-Erelio ryšiai su Vyties apygarda

Partizanų vadai, siekdami sudaryti bendrą partizanų vadovybę 1946-1947m., susidūrė su MGB agentu J. Markuliu. Vyties apygardos vadas D.Vaitelis pirmuosius ryšius su J. Markuliu užmezgė 1946m.⁸⁷, bet su kieno pagalba tai buvo padaryta- pasakyti sunku. Jau nuo 1947m. pradžios Vilniuje pas J. Markulį lankydavosi D.Vaitelio ryšininkė Birutė Vežikauskaitė⁸⁸. Ypač ryšiai sustiprėjo po J. Markulio ryšių įgaliotinio Dėdės Petro vizito 1947m. pas D. Vaitelį⁸⁹. 1947m. ryšius tarp D. Vaitelio ir J. Markulio palaikė ryšininkė Aldona. Ji 3 kartus lankėsi ir pas vieną iš Panevėžio apskritys partizanų vadų Vl. Rukuižą-Lampeo⁹⁰. Jau nuo 1947m. rugsėjo MGB ėmė partizanus "legalizuoti", ty. partizanų vadams per MGB agentūrą buvo teigiama, kad norint išsaugoti pagrindines jėgas ateičiai, reikia apsigyventi legaliai su J. Markulio-Erelio vadovaujamo BDPS komiteto paruoštais dokumentais miestuose ir laukti. Vladas Rukuiža-Lampeo su Erelio perduotais dokumentais išvyko gyventi į Vilnių kartu su 6 savo būrio partizanais. V. Rukuiža-Lampeo, J. Markulio-Erelio ryšininko įkalbėtas, į Vilnių atsivežė savo žmoną ir du vaikus ir juos apgyvendino Aitvaro bute. 1947m. gruodžio pabaigoje Vl. Rukuiža ir kiti jo būrio partizanai buvo areštuoti⁹¹.

Stebina partizanų pasitikėjimas J. Markuliu ir jo BDPS komitetu. Kai Aitvaras pasiūlė partizanams vykti iš Panevėžio į Vilnių traukiniu, jie atsisakė. Tada Aitvaras atsiuntė sunkvežimį ir partizanus, kurie nutarė apsigyventi su fiktyviais dokumentais, išsivežė į Vilnių. Aitvaras siūlė Vl.Rukuižai atvežti savo būrio partizanų nuotraukas, žadėdamas pagaminti dokumentus.

Nuo 1947m. balandžio mėn. J. Markulis savo rankose turėjo Vyties apygardos vado žmoną Aleksandrą, kuri po sužeidimo buvo atvežta gydyti į Vilnių⁹².

1947m. rugpjūčio 27d. Vyties apygardos teritorijoje, prie Adomonių kaimo, vyko J. Markulio organizuotas BDPS Karinės kolegijos posėdis. Jame stengtasi įrodyti partizanų vadams, kad 1947m. pradžioje performuoto BDPS prezidiumo vadovai Žvejas, Skirmantas ir kiti šmeižia

Erelį, skaldo judėjimą ir nori užgrobti valdžią⁹⁰. Taip buvo stengiamasi išlaikyti savo įtaką bent kai kuriems vadams, jais manipuluoti, o vėliau sunaikinti. Galutinai J. Markulio vaidmuo Vyties apygardos vadams išaiškėjo 1947m. rugsėjo mėn.⁹⁴. Tuo metu D. Vaitelis sužinojo, kad iš Vilniaus tik atsitiktinumo dėka pabėgo Vytauto apygardos vadas V. Kaulinis-Miškinis ir Algimanto apygardos vadas A. Slučka-Šarūnas. Po šio įvykio Šiaurės Rytų Lietuvos srities vadas J. Kimštas-Žalgiris 1947m. rugsėjo 20d. išleido įsakymą Nr.19⁹⁵, kuriame įsakė visiems partizanams nutraukti bet kokius ryšius su J. Markulio-Erelio BDPS komitetu, taip pat panaikinti visus ryšių punktus, perspėti ryšininkus.

Vyties apygardos organizacija 1948-1950m. Įsijungimas į Šiaurės rytų Lietuvos sritį.

1948m. pradžioje, iš 10-ies buvusių apygardos štabo pareigūnų, liko 5⁹⁶, vadas D. Vaitelis-Briedis, jo pavaduotojas J. Kilijonas-Mikšas, štabo apsaugos būrio vadas A. Šivys, vado adjutantas A. Smetona-Žygaudas ir A. Pakelaitis. Visi šie pareigūnai, išskyrus vado adjutantą A. Smetoną-Žygaudą, žuvo 1948 metų I-oje pusėje. Ypač skaudi netektis apygardai buvo jos vado D. Vaitelio-Briedžio, jo pavaduotojo J. Kiliiono-Miko ir štabo apsaugos būrio vado A. Šyvio-Šalapkos žuvimas 1948.05.13 Taujėnų valsčiuje prie Juodvisinių kaimo⁹⁷. Dar anksčiau, 1948.03.28 žuvo štabo narys A. Pakelaitis. Taigi, 1948m. vasarą Vyties apygarda liko be vadovybės.

Štabo atkūrimo ir kitos organizacinės veiklos ėmėsi D. Vaitelio adjutantas A. Smetona-Žygaudas, kilęs iš Vadoklių valsč. Justiškių km. Jis pradėjo apygardos karinių struktūrų reorganizavimą. Tam turėjo įtakos tiek vadovybės žūtis, tiek Erelio demaskavimas. Tokia reorganizacija vyko visoje Lietuvoje⁹⁸.

1947 metais užmegzti ryšiai su Šiaurės rytų srities vadovybe tapo pastovūs ir glaudūs 1948m. Vienas iš pirmųjų įsakymų, pradėjusių apygardos karinės struktūros reorganizaciją, buvo įsakymas Nr.3, pasirašytas 1948.06.30⁹⁹. Jame Vyties apygarda dalijama į 4 rajonus. Deja, nėra išlikusio šio įsakymo teksto - apie jį galima kalbėti remiantis tik vėlesniais dokumentais. Tokiu būdu galima nustatyti pirmuosius apygardos rajonų vadus. Du rajonai buvo sudaryti Ukmergės ir Kėdainių apskrityse, 2 - Panevėžio apskrityje. Visų būrių, veikiančių Ukmergės ir Kėdainių apskrityje, vadu tapo Juozas Survila-Šernas¹⁰⁰. Vienam iš čia veikusių rajonų vadovavo jo pavaduotojas A. Stimburys-Tankistas (kilęs iš Lietuvos

valsč.Želmių km.). Žuvus Šarūnui, jis vadovavo partizanų rinktinei ir rajonui. 1948.11.13 žuvo Tankistas, jo pavaduotojas Domas Krogertas-Uosis ir adjutantas Domas Našlėnas-Radvila bei 2 ciliniai partizanai¹⁰¹. Nuo 1949m. pradžios Šarūno- Tankisto rinktinė buvo pavadinta Briedžio rinktinė ir jos vadu paskirtas vienas iš rajonų vadų Mykolas Šemežys-Aras¹⁰². Rajono vado pareigas, žuvus Tankistui, perėmė lt. Antanas Žilys-Žaibas.

Panevėžio apskrities rajonams vadovavo lt. Jonas Kalvaitis-Pažįstamas ir buv. Raguvos miestelio policijos viršininkas Jonas Baltušnikas-Vienuoelis. Panevėžio rinktinei, atrodo, vadovavo Vladas Drąsutis-Vytenis.

1949.04.20 Vyties apygardos vadas A. Smetona-Žygaudas išleido įsakymą Nr.12¹⁰³, kuriuo buvo įsteigiamos 2 rinktinės, pavadintos pirmųjų apygardos vadų, Briedžio ir Krištaponio, garbei. Briedžio rinktinė apėmė Ukmergės ir Kėdainių apskrityse veikusius partizanų būrius, vadu paskirtas Mykolas Šemežys-Šepetys. Krištaponio rinktinė apėmė Panevėžio apskrityje veikusius būrius. Jos vadu tapo J. Baltušnikas-Vienuoelis, o jam žuvus 1949.07.31 - Antanas Valčiukonis-Šermukšnis¹⁰⁴.

Briedžio rinktinėje sudarytiems 3-am ir 4-am rajonams vadovavo: 3-am rajonui pradžioje vadovavo pats apygardos vadas Žygaudas, vėliau-buvęs Tankisto pavaduotojas Jonas Baravykas-Vygantas; 4-am rajonui -pradžioje Albinas Burbulis-Žilvinas, vėliau buv. atsargos lt. Bronius Karbočius-Bitė.

*Vyties apygardos štabo narys
A.Tvaska-Rugelis.*

☪ *Vyties apygardos vadų susitikimas. Sėdi: Antanas Stimburys-Tankistas, Alfonsas Smetona-Žygaudas, Jonas Baravykas-Vygantas; stovi: pirmas- Oliesius Auglys-Ridikas, šeštas- Juozas Petrikas-Svedrys.*

Kazimieras Kirdonis-Nemura (žuvo 1952m.)

1949m. pradžioje buvo sudarytas naujas Vyties apygardos štabas¹⁰⁵. Štabo viršininku buvo paskirtas Kostas Tvaska-Rugelis, vado adjutantu - buvęs Šilų mokytojas Petras Grakauskas-Diemedis, ūkio sk. viršininku - Simonas Tumšė-Zenonas, štabo org. sk. viršininku Alfonsas Gritėnas-Husaras, Skalikas, štabo sekretore - Bronė Tarutytė-Berniukas. Taip pat 1946m. pradžioje sudaryti Briedžio ir Krištaponio rinktinių štabai¹⁰⁶. Briedžio rinktinės vadu paskirtas Šemežys-Aras, rinktinės vado adjutantu - Kazimieras Kirdonis-Nemura, ūkio sk. viršininku - Vaclovas Burbulis-Bėgūnas. Krištaponio rinktinės vadu paskirtas J. Baltušnikas-Vienuoelis, vado pavaduotoju - K. Tvaska-Rugelis (kartu ėjo ir apyg. štabo viršininko

Pilėnų tėvūnijos partizanai Biržų girioje. Priekyje sėdi: Adolfas Bičiūnas, Norbutas Tauterys, Linas Kabakevičius, Saulius- svečias iš Žaliosios rinktinės, Linas Pivoravičius-Kanapė, Tilvikas- svečias iš Žaliosios rinktinės, Tautmylis Vaitiekūnas, Kostas Kregždė-Muzikantas; stovi: Edvardas Žilinskas, Bronius Krivickas, Jonas Krivickas, Juozas Tučius, Steponas Giedrikas-Girietis (Pilėnų tėvūnijos vadas), Robertas Tučius-Barzdyla, D. Ruzelė, Vladas Būtėnas, Bronius Meškešas, Emilija Lujanienė, Alfonsas Valentėlis- bankininkas Vailokaitis.

pareigas), ūkio sk. viršininku - S. Tumšė-Zenonas (kartu ir apygardos ūkio skyriaus viršininkas).

Jau 1949m. vasarą Vyties apygardos vadovybė patyrė skaudžių nuostolių. Liepos mėnesį buvo suimtas štabo adjutantas Petras Grakauskas-Diemedis¹⁰⁷. 1949.07.31 Vadoklių valsčiuje Šilų miške žuvo apygardos štabo viršininkas K. Tvaska-Rugelis ir visi Krištaponio rinktinės štabo pareigūnai¹⁰⁸.

Vyties apygardos rajonai

Krištaponio rinktinę sudarė 2 rajonai¹⁰⁹: I-as rajonas apėmė Ramygalos, Krekenavos, Naujamiesčio valsčius. 1948m. I-ojo rajono vadu paskirtas Vladas Drąsutis-Vytenis. 1949 metais rajone veikė 3 partizanų būriai: Vl. Drąsučio-Vytenio, Jono Kalvaičio-Pažįstamo ir Aniceto Krikščiūno-Kreivio. 2-asis rajonas apėmė Raguvos, Miežiškių, Panevėžio valsčius. 1948m. šio rajono vadu paskirtas J. Baltušnikas-Vienuoelis. 1949m. šiam rajonui priklausė 3 partizanų būriai: J. Baltušniko-Vienuoelio, J. Dogelio-Gintaro, Antano Vaičiukonio-Šermukšnio.

Briedžio rinktinę sudarė taip pat 2 rajonai¹¹⁰: 3-asis rajonas apėmė Taujėnų, Siesikų, Deltuvos valsčius. 1948m. šio rajono vadu buvo paskirtas Antanas Stimburius-Tankistas. Rajone veikė 2 partizanų būriai: A. Stimburio-Tankisto ir A. Žilio-Žalbo. 4-asis rajonas apėmė Ukmergės apskrities Pagirių, Vadoklių valsčius, Kėdainių apskrities Šėtos, Dotnuvos valsčius. 1949 metais rajone veikė 5 būriai: M. Šemežio-Aro, K. Kirdonio-Nemuros, A. Burbulio-Ramūno, A. Žukausko-Lopo, V. Gėgžnos-Balandžio. 1949m. rajonui vadovavo A. Burbulis-Žilvinas, Ramūnas.

1950m. pradžioje Panevėžio apskrityje dar veikė 11 partizanų būrių¹¹¹: Mykolo Janulio-Tautvydo, Ant. Vaičiukonio-Šermušnio, J. Kalvaičio-Pažįstamo, V. Drąsučio-Vytenio, A. Krikščiūno-Kreivio, P. Aleknos-Ažuolo, K. Kirdonio-Nemuros, Vinco Gėgžnos-Balandžio, A. Žilio-Žalbo, J. Baltušniko-Vienuoelio. Viso šiuose būriuose buvo 86 partizanai.

Ukmergės apskrityje tuo metu veikė 2 Vyties apygardai priklausančią partizanų būriai: J. Baravyko-Vyganto, M. Šemežio-Aro būriai. Juose buvo apie 20 partizanų.

Taigi, bendrai Vyties apygardoje 1950 metais buvo daugiau nei 100 partizanų¹¹².

Vyties apygardos reorganizacija 1950-51 metais

Nors, kaip minėta, 1950m. apygardoje buvo virš 100 partizanų, labai trūko karininkų, galinčių vadovauti štabams, taip pat intelektualų, besirūpinančių pagrindžio spaudos leidimu. Daugelis eilinių partizanų laikė, kad štabų veikla iš viso nereikalinga, nors žuvus vadui, rinkdavo kitą - gerai pažįstamą ir gerbiamą asmenį.

1949m. patyrus didelių nuostolių, apygardos vado įsakymu buvo panaikinti 1 ir 2 rajonai ir iš jų likučių sudarytas vienas¹³. 1950.07.05 Vadoklių valsčiuje Kačiniškių miške žuvo apygardos vadas A. Smetona-Žygaudas, ūkio skyriaus viršininkas A. Gritėnas-Skalikas ir štabo sekretorė B.Tarutytė-Berniukas¹⁴. Žuvus Žygaudui, nauju apygardos vadu buvo išrinktas Vyties apygardos Briedžio rinktinės vadas M. Šemežys-Putinas.

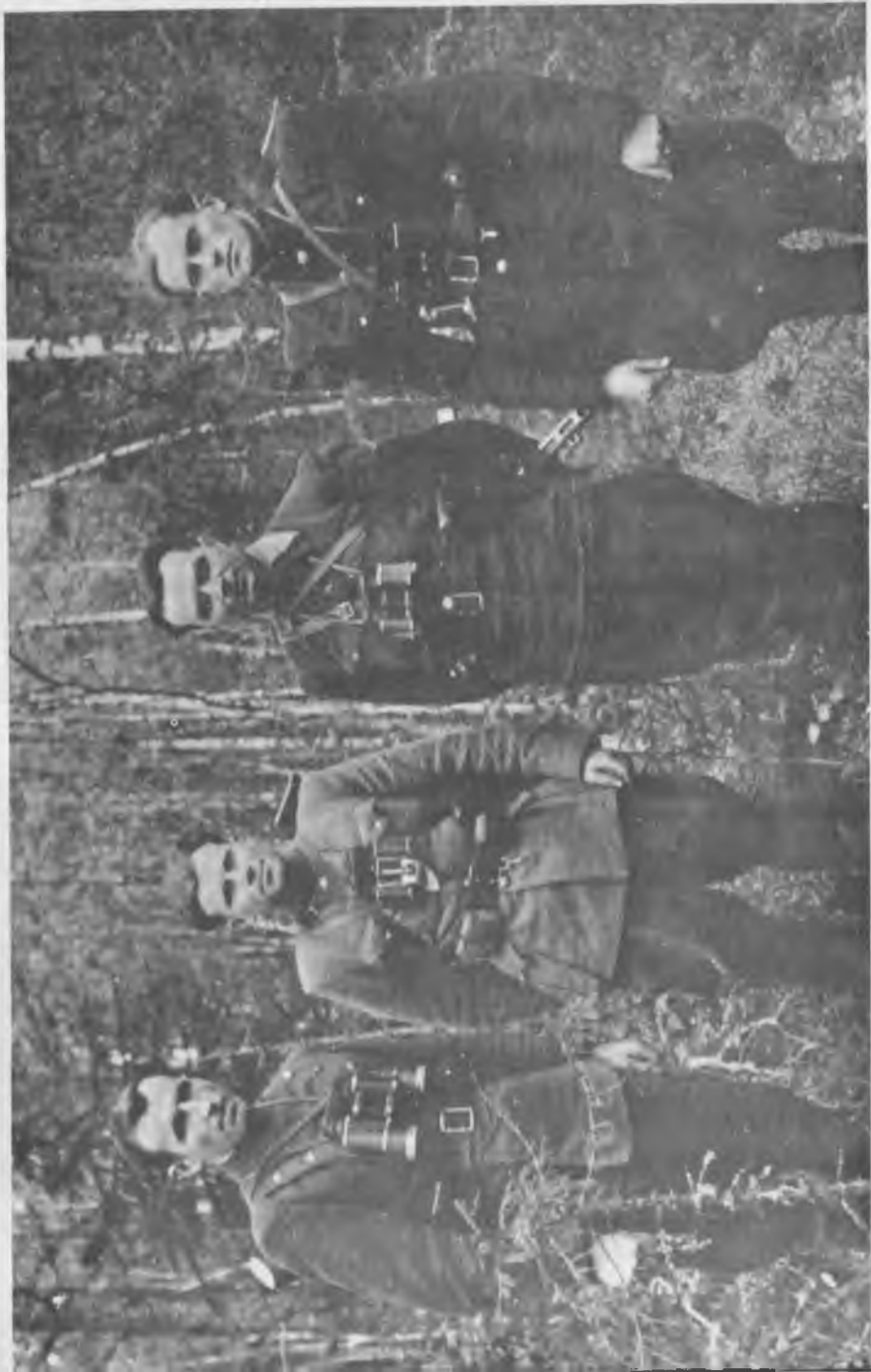
1951m. sausio mėn. į Vyties apygardą atvyko LLKS Prezidiumo narys J. Kimštas-Žalgiris, Aukštaitis¹⁵. Būtent jo įsakymu Nr.103 iš dviejų Vyties apygardos rinktinių buvo sudaryta viena - Gedimino rinktinė.

Vyties apygardos Gedimino ir Žaliosios rinktinės 1950-1953 metais

1949 metų pabaigoje Aukštaitijoje buvo sunaikinta Algimanto apygarda, į kurią nuo 1947m. įėjo Žalioji rinktinė¹⁶. Ši rinktinė buvo įkurta 1945m. kovo mėn. Šeduvos valsčiuje Radvilonių miške¹⁷. Pirmasis rinktinės vadas ir organizatorius buvo kapitonas I. Pucevičius-Radvila.

1945m. rugsėjo mėn. dalis rinktinės partizanų įsijungė į 3 Šiaurės LLA apygardą, vadovaujamą lt. V. Jazoko-Petraičio. 1947.07.01 Žalioji rinktinė prisijungė prie Algimanto apygardos, 1949m. pabaigoje, sunaikinus Algimanto apygardą, 1950m. Žalioji rinktinė prisijungė prie Vyties apygardos.

1950m. pradžioje Žaliosios rinktinė veikė Panevėžio, Pumpėnų, Piniavos, Smilgių, Rozalimo, Pušaloto, Joniškėlio ir Pakruojo valsčiuose. 1951m. prie Žaliosios rinktinės prisijungė partizanų būriai, veikiantys Vabalninko, Biržų, Pandėlio, Rokiškio rajonuose¹⁸. 1951m. Žaliają rinktinę sudarė 3 tėvūnijos (rajonai): Kėstučio, Gedimino ir Pilėnų. Gedimino tėvūnijos vadu tuo metu buvo B. Žilys-Saulius (žuvo 1952.05.05). Jai priklausė 5 būriai: Elmučio būrys - vadas Tautvilas Vaitiekūnas-Zubrys (veikė daugiausia Kupiškio rajone); Algimanto būrys - vadas Bitinas; Žaibo būrys - vadas

Mykolas Suveizdis-Žolynas; Žalgirio būrys - vadas Antanas Liukpetris-Džiugas; Radvilos būrys - vadas Antanas Žitkevičius-Pušėlė.

Kęstučio tėvūnija veikė Pušaloto, Panevėžio, Beržiūnų, Paistrio apylinkėse. Tėvūnijai priklausė Juozo Šomkos-Čerčilio ir Vardausko būriai.

1951m. vasarą Žaliosios rinktinės vadai ėmėsi iniciatyvos prijungti Biržų apskrityje veikiančius partizanų būrius. Į Vabalninko raj. Puznos mišką atvyko Žaliosios rinktinės partizanai: rinktinės štabo visuomeninės dalies viršininkas Julius Navakas-Tilvikas, Gedimino tėvūnijos vadas Br. Žilys-Saulius ir Kęstučio tėvūnijos būrio vadas T. Vaitiekūnas-Zubrys, kuris anksčiau palaikė ryšius su Vabalninko rajone veikusiais partizanais Kostu Kregžde-Piršliu ir Jonu Baltušiu-Trimitu. Pastariesiems pasiūlius, Žaliosios rinktinės atstovai kartu su minėtų būrių partizanais 1951m. rugpjūčio pabaigoje išvyko į Biržų girią. Tuo metu Biržų girioje įvyko čia veikusių partizanų susitikimas. Jame pasisakė svečiai iš Žaliosios rinktinės Saulius ir Tilvikas. Jie pasiūlė Biržų krašto partizanams prisijungti prie Žaliosios rinktinės ir tapti LLKS organizacijos nariais. Dauguma vietinių partizanų, kuriems tuo metu vadovavo partizanų kuopos vadas Bronius Krivickas-Vilnius, sutiko su svečių pasiūlymu. Buvo nutarta Biržų krašte įkurti Sierakausko tėvūniją. Ją sudarė 5 partizanų būriai: Jono Kurinsko-Krivio, Lino Kabutavičiaus-Kanapės, Kosto Kregždės-Piršlio, Br. Krivicko-Piršlio, J. Baltušio-Trimito.

1951m. rugsėjo mėn. tėvūnijos pavadinimas pakeistas - dabar tai Pilėnų tėvūnija. Tuo pačiu metu sudarytas ir Pilėnų tėvūnijos štabas. Vadu buvo paskirtas Steponas Giedrikas-Girietis, štabo viršininku - Linas Pivoravičius-Kanapė (nuo 1952m. jį pakeitė K. Kregždė-Piršlys). Štabo visuomeninės dalies viršininku paskirtas Romas Petronis-Slaubas, o nuo 1952m. - Alfonsas Valentėlis-Milžinas.

1953m. pradžioje Pilėnų tėvūnijoje dar veikė 4 partizanų būriai, juose buvo 13 partizanų:

1. Radvilos būrys, vadas Robertas Tučas-Barzdyla. Būrys veikė Radviliškio valsčiuje ir kaimyniniuose Latvijos rajonuose.
2. Sakalo būrys, būrio vadas M. Suveizdis-Sakalas, Žolynas. Veikė Papilės, Pandėlio apylinkėse ir Biržų girioje.
3. Vytenio būrys, vadas K. Kregždė-Piršlys. Veikė Vabalninko ir Pandėlio apylinkėse.
4. Vėtros būrys, vadas Steponas Giedrikas-Girietis (kartu ir Pilėnų tėvūnijos vadas). Veikė Biržų girioje.

● *Pilėnų tėvūnijos partizanai: Romas Styra-Rėksnys, Robertas Tučius-Barzdyla, Jonas Baltušis-Treniotas, Juozas Tučius.*

Vylies apygardos Taujėnų apylinkių partizanai: Simonas Mesionis (žuvęs 1952.06.9 Lėno miške), Vaclovas Pauliukonis-Girėnas (žuvęs 1952m.)

Gedimino rinktinė

Rinktinė buvo įkurta 1951m. sausio mėn., kai į Vyties apygardą atvyko LLKS Prezidiumo Tarybos narys Jonas Kimštas-Aukštaitis¹¹⁹.

Kaip jau minėta, Gedimino rinktinė buvo sudaryta iš dviejų Vyties apygardos rinktinių: Briedžio ir Krištaponio. Pirmuoju vadu buvo paskirtas Jonas Vepštas-Paukštelis¹²⁰. Jam žuvus 1951.03.14, Gedimino rinktinės vadu tapo Edvardas Daučiūnas-Jokeris, Rimantas. Jam vadovaujant rinktinėje buvo sudarytos 3 tėvūnijos¹²¹: Varpo, Aušros ir Trimito. Gedimino rinktinės Varpo tėvūnijos vadu paskirtas buvęs Briedžio rinktinės 4-ojo rajono vadas Albinas Burbulis-Grėblys; Varpo tėvūnijos partizanai veikė Ukmergės apskrities Pagirių valsčiuje ir Kėdainių apskrities Šėtos valsčiuje. Čia 1951m. pradžioje veikė 3 partizanų būriai: A. Burbulio-Žilvino, Vlado Dargučio-Žvirblio ir Antano Palinausko-Klevo.

Didžiausiai, Trimito tėvūnijai, kuri veikė Ramygalos ir Kėdainių rajonuose, vadovavo Grigalius Štarolis-Plienai¹²². Tėvūnijoje 1951m. veikė net 7 partizanų būriai, nors kai kurie buvo labai maži- po 2-3 partizanus.

1. Baranausko būrys, vadas Kazys Janonis-Šnektis,
2. Kudirkos būrys, vadas Rapolas Garuckas-Sanitaras,
3. Žaibo būrys,
4. Povilo Lukšio būrys, vadas Mykolas Krikščiūnas-Valstietis,
5. Vydūno būrys, būrio vadas Vincas Gėgžna-Balandis,
6. Juozapavičiaus būrys, vadas Alfonsas-Tigras,
7. Klevo būrys, būrio vadas Henrikas Markauskas-Mėnesėlis.

Trečioji Gedimino rinktinės tėvūnija - Aušros - veikė Panevėžio, Troškūnų rajonuose¹²³. Tėvūnijos vadu buvo paskirtas Kazimieras Rlauba-Kazokas. Aušros tėvūnijai priklausė 4 būriai:

1. Dainavos būrys, vadas Juozas Blinkevičius-Sakalas,
2. Liepos būrys, vadas A. Mickūnas-Liepa,
3. Vanago būrys, vadas Lionginas Šukys-Meškinas,
4. Ažuolo būrys, vadas Petras Alekna-Ažuolas.

Naują karinį vienetą- tėvūniją, buvo nutarta įvesti 1948m. lapkričio 12d. BDPS Prezidiumo posėdyje¹²⁴. Vyties apygardoje jos veikė iki galo, 1953m.

Vyties apygardos sunaikinimas 1952-1953 metais

1951m. iš dalies pasikeitė MGB kovos taktika su ginkluotu pogrindžiu¹²⁵. Jei anksčiau MGB tikslas buvo sunaikinti kuo daugiau karinių struktūrinių partizanų vienetų, naudojant tam karines operacijas ar agentūrą iš ryšininkų ir rėmėjų tarpo, tai nuo 1951m., LTSR MGB patvirtinus naują planą, svarbiausias dėmesys buvo skiriamas partizanų vadų suėmimui ir jų panaudojimui. Jei iki 1951m. MGB sulmtus partizanus išstardydavo ir nutelsdavo, tai vėliau jiems buvo duodama garantija, kad įvykdžius MGB užduotį, jie bus reabilituoti. Sutikę bendradarbiauti buvo įjungiami į smogikų grupes, kurių nariai, persirengę ir apsiginklavę kaip partizanai, susitikdavo su ryšininkais ir buvusiais kovos bendražygiais. Sulmti ir kartu vedžijami partizanų vadai įtikindavo kitus partizanus, kad atvykusieji irgi yra kovotojai, tik iš kito krašto. Atsisakčiusius bendradarbiauti KGB teisdavo mirties bausme ar 25m. lagerio. Norėdami priversti dirbti partizanus jų naudai, MVD- istai tardymo metu naudodavo įvairias fizinio ir psichologinio poveikio priemones.

Užduotį užverbuoti sulmtus partizanus MGB- istams lengvino ir tai, kad 1951-53m. partizanų grupės tapdavo vis labiau izoliuotos viena nuo kitos ir nuo vadovybės. Nors būriai būdavo negausūs, prieš juos veikdavo daugybė agentų. Per ilgus kovos su partizanais metus MGB buvo įgijusi didelę patirtį. 1948- 49m. masiniai tremimai gerokai sumažino partizanų rėmėjų gretas.

Vienas iš pirmųjų partizanų vadų, sulmtų agentų- smogikų pagalba Vyties apygardoje, buvo Gedimino rinktinės Aušros tėvūnijos būrio vadas Kostas Kregždė-Sausis¹²⁶. Į susitikimą su MGB jį padėjo iškviesti buvęs Vytauto apygardos Vaižganto rinktinės vadas Vaclovas Čepukonis-Tigras (kilęs iš Kamajų valsčiaus). 1952.12.28 Sausis buvo sulmtas. Po to 1952.12.29 Panevėžio rajone Aleksandravos kaime žuvo Aušros (Gintaro) tėvūnijos štabo viršininkas Antanas Mickūnas-Liepa ir Trimito tėvūnijos Žalbo būrio vadas Vytautas Survila-Žalbas¹²⁷. 1953.01.30 Troškūnų rajone Barsukynės kaime K. Kregždės-Sausio pagalba buvo iškviestas ir sulmtas Gedimino rinktinės Aušros (Gintaro) tėvūnijos vadas Kazimieras Riauba-Kazokas¹²⁸. Suėmus ir likvidavus Aušros tėvūnijos vadus, MGB agentų- smogikų grupės ėmėsi tokiais pačiais metodais likviduoti Gedimino rinktinės Trimito tėvūniją. 1953.02.15 Kazoko pagalba buvo iškviestas į susitikimą ir sulmtas Trimito tėvūnijos Baranausko būrio vadas Kazys Janonis-Šnektis¹²⁹. 1953m. Šnekučio pagalba sulmtas Trimito tėvūnijos

vadas Grigalius Štarolis-Plienai. Suėmę Trimito tėvūnijos vadą, MGB-istai ėmėsi čekistinių operacijų ir prieš Vyties apygardos Žaliosios rinktinės Kęstučio tėvūnijos vadus. 1953m. kovo 11d. buvo suimtas Kęstučio tėvūnijos Eimučio būrio vadas Tautvilis Vaitiekūnas-Zubrys¹³⁰. 1953m. kovo 17d. Joniškėlio rajone žuvo Žaliosios rinktinės organizacinio skyriaus viršininkas Nikodemai Masys-Rimvydas¹³¹.

1953m. balandžio 17d. Ramygalos rajone Rodų pušyne žuvo paskutinis Vyties apygardos Gedimino rinktinės vadas Edvardas Daučiūnas-Jokeris, taip pat Gedimino rinktinės būrių vadai Henrikas Markauskas-Mėnesėlis, Stasys Lukšys-Kiškis¹³². Po šio smūgio Gedimino rinktinė atkurta jau nebuvo. Vėliau veikė tik atskiri partizanai arba nedidelės partizanų grupės. 1953.04.19 žuvo Gedimino rinktinės būrio vadas Vytautas Vepštas-Žvaigždė¹³³.

1953m. vasarą smogikų grupės pradėjo veiklą prieš Žaliosios rinktinės Pilėnų tėvūniją¹³⁴. 1953.06.08 buvo suimtas tėvūnijos štabo viršininkas K. Kregždė-Piršlys¹³⁵.

1953m. birželio 15d. Ramygalos rajone prie Žižmų kaimo žuvo paskutinis Gedimino rinktinės Trimito tėvūnijos partizanas Rapolas Garuckas-Santaras-Kudirkos būrio vadas ir eilinis partizanas Petras Kraujelis-Čičinskas.

1953.06.17 Ukmergės rajone Medinių kaime suimtas paskutinis Gedimino rinktinės Varpo tėvūnijos vadas Vladas Dargužis-Žvirblis (nuteistas 25m. lagerio).

1953.07.14 Ramygalos rajone Mučiūnų miške žuvo paskutiniai Gedimino rinktinės partizanai Mykolas Krikščiūnas-Valstietis ir suimtas Jokūbas Petraltis-Gegužis.

Ilgiausiai Vyties apygardoje išsilaikė Žaliosios rinktinės Pilėnų tėvūnijos partizanai, kurie veikė daugiausia Biržų krašte.

Paskutiniai Vyties apygardos partizanai

1954m. sausio mėn. Pilėnų tėvūnijoje veikė dar 10 partizanų. 1954.09.22 buvo suimtas vienas iš paskutinių Pilėnų tėvūnijos partizanų, Radvilos būrio vadas Robertas Tučas-Barzdyla. 1954.09.25 Biržų girioje žuvo paskutinis Pilėnų tėvūnijos vadas Steponas Giedrikas-Girietis.

1956.07.15 Rokiškio rajone Pandėlio apylinkėje žuvo paskutiniai Pilėnų tėvūnijos, o kartu ir Vyties apygardos, partizanai: Mykolas Suveizdis-Budrys ir Edvardas Žibinskai-Vanagai.

Gintaras VAIČIŪNAS

Nuorodos

- 1 Buv. LTSR VSK archyvas Bbf BP-18759 T1 L32-36.
- 2 Ten pat. F16. B186/14 T1
- 3 Ten pat. F3. B4/19. T1 D1 L26-27.
- 4 Ten pat. F3. B4/19. T1 D4. L39.
5. Ten pat. L78-80
- 6 Ten pat. L83
7. Ten pat.
- 8 Ten pat. T2 L345
- 9 Ten pat. F3. B7/120 T1 L34-35
- 10 Ten pat. Bbf. B24672/3 T1 L16-17
- 11 Ten pat. BP-18759 LI T1 L30-31, 34
- 12 Ten pat. F3. B4/19. T1 L54.
- 13 Ten pat. L56.
14. Ten pat. F3. B7/120. T1 L34-35.
- 15 Ten pat. L38
16. Ten pat. B4/19. T1 D1
- 17 Ten pat. Bbf BP-1939 LI L18-20.
- 18 Ten pat. F3. B4/19 T1 D1 L25.
- 19 Ten pat. Bbf BP-18759. L32-34.
- 20 Ten pat. F3. B41/72 T2 L88
- 21 Ten pat. L90.
- 22 Ten pat. L96
- 23 Ten pat. B4/19. T1 D4. L83.
- 24 Ten pat. T2. L345
25. Ten pat. B7/120 T1 L224.
26. Ten pat. Bbf. BP-19393 L18-20.
- 27 Ten pat. F3. B4/19. T1 D1 L26-27.
- 28 Ten pat. L27-28
- 29 30 Ten pat. L83.
- 31 Ten pat. L83
- 32 Ten pat. L66-67,92
- 33 Ten pat. T2. L199
- 34 Partizano V. Juospaičio atsiminimai (autorius asmeninis archyvas).
- 35 Ten pat.
- 36 Buv. LTSR VSK archyvas Bbf. B.34248/3 L14-16. 43-52
- 37 Ten pat. BP-18718/3 L21-23.
- 38 Ten pat. BP-18759. T1 L32-36.
- 39 Ten pat. B15742 T2 L10.
- 40 Ten pat. B8706/3 T1 L16-18
- 41 Ten pat. F3. B7/135. T1 L167.
- 42 Ten pat. B4/19. T1 D4. L72
- 43 Ten pat. Bbf BP-18685 LI L48-52
- 44 Ten pat. F16. B186/14 T1
- 45 Ten pat. F3. B20/157. T1 L55-201
- 46 Ten pat. F16. B186/14 T1
- 47 Ten pat. F3. B20/157. T1 L177.

- 48 Ten pat. B15/20 L116
- 49 Ten pat. B24/12 T1 L127
- 50 Ten pat. B20/157. T1 L201.
- 51 Ten pat. B15/20. L116
- 52 Ten pat. B24/12 T1 L127.
- 53 Ten pat. Bbf. B.7745/3 L40-44.
- 54 V. Grinkaus ir V. Juospaičio atsiminimai (autorius asmeninis archyvas).
- 55 Buv. LTSR VSK archyvas Bbf. B.7745/3 L44.
- 56 Ten pat. F16. B186/14. T1 L162-163
- 57 Ten pat. F3. B24/12 T1 L127.
- 58 Ten pat. B4/9. T2 L188
- 59 Ten pat. B20/157. T1 L55
- 60 Ten pat. L58.
- 61 Ten pat. B24/12 T1 L127.
- 62 V. Mataičio atsiminimai (asmeninis archyvas).
- 63 Buv. LTSR VSK arch. F3. B20/158. T1 L16-17.
- 64 Ten pat. B41/71 T2 L90.
- 65 Ten pat. B20/153 T5 L19.
- 66 Ten pat. B20/157. T1 L55.
- 67 Ten pat. B20/159. T5 L15-19.
- 68 Ten pat. B4/9 T2 L188
- 69 Ten pat. B15/20. L1-4.
- 70 Ten pat. B20/157. T1 L201
- 71 Ten pat. T2 L27
- 72 Ten pat. T1 LI L53
- 73 Ten pat. B20/158 T1 L1-6.
- 74 Ten pat. B15/20. L25.
- 75 Ten pat. B20/158 T1 L24.
- 76 Ten pat. B4/19. T1 D4. L78-80.
- 77 Ten pat. F16. B186/14. L162-63.
- 78 Ten pat. F3. B20/158 T1 L24.
- 79 Ten pat. L23.
- 80 Ten pat. B20/159. T1 L191.
- 81 Ten pat. L191.
- 82 Ten pat. Ag.bf. B107. T10. D1 L56-58.
- 83 Ten pat. F3. B20/159. T1 L121
- 84 Ten pat. Bbf. B.33977/3. T7
- 85 Ten pat. T8 L1-6.
- 86 Ten pat. T1 L1-4.
- 87 Ten pat. F16. B186-14. T1 L162-163.
- 88 V. Grinkaus, V. Juospaičio, V. Mataičio atsiminimai (asmeninis autorius archyvas).
- 89 Buv. LTSR VSK arch. Ag.bf. B107. T1 L55-58.
- 90 Ten pat. L81-83
- 91 Ten pat. L55-58.
- 92 Ten pat. Bbf. B.7745/3 L40-44.
- 93 Ten pat. L175
- 94 Ten pat. Ag.bf. B107. T1 L81-83.

95. Ten pat. T.2. D.3. L.71.
96. Ten pat. F.16. B.186/14. T.1. L.162-163.
97. Ten pat. F.3. B.20/159. T.1. L.191.
98. A. Žemaitytės Živilės, A. Kubiliaus-Rugštymo atsiminimai (asmeninis autoriaus archyvas).
99. Buv. LTSR VSK arch. F.16. B.186/14. T.1. L.163.
100. Ten pat.
101. F.3. B.20/153. T.6. L.39.
102. Ten pat. B.b.f.B.33977/3. T.8. L.1-6.
103. Ten pat.
104. Ten pat. F.16. B.186/14. T.1. L.163.
105. Ten pat. B.b.f.B.33977/3. T.8. L.1-6.
106. Ten pat. F.16. B.33/4. T.2. L.38.
107. Ten pat. B.186/14. T.1. L.162-163.
108. Ten pat.
109. Ten pat.
110. Ten pat. B.39/4. T.1. L.155.
111. Ten pat. F.16. B.186/14. T.1. L.162-163.
112. Ten pat.
113. Ten pat. B.b.f.B.33977/3. T.7. L.134-135.
114. Ten pat. Ag.b.f.B.107. T.1. D.1. L.10-15.
115. Ten pat. Ag.b.f.B.5857. T.1. D.1. L.10-15.
116. Ten pat. T.9. D.1. L.114-115.
117. Ten pat. T.9. D.1. L.137-139.
118. Ten pat. T.8. D.2. L.91-92.
119. Ten pat. T.7. D.2. L.82-84.
120. Ten pat. T.7. D.2. L.82-84.
121. Kuodytė D. Lietuvos rezistencijos centralizacijos klausimu.// LKA.1992. Nr.3-4. L.54.
122. Buv. LTSR VSK arch. Ag.b.f.B.5857. T.1. D.1. L.10-15.
123. Ten pat. T.8. D.2. L.91-94.
124. Ten pat. T.9. D.1. L.114-115.
125. Kuodytė D. Lietuvos rezistencijos.// LKA. 1992. Nr.3-4. L.54.
126. Buv. LTSR VSK arch. Ag.b.f.B.5857. T.9. D.1. L.87-112.
127. Ten pat. T.8. D.1. L.125.
128. Ten pat. T.8. D.11. L.30-32.
129. Ten pat. T.8. D.11. L.82-84.
130. Ten pat. T.9. D.1. L.31.
131. Ten pat. T.9. D.1. L.56-58.
132. Ten pat. T.9. D.1. L.137-139.
133. Ten pat. T.6. D.4. L.51-54.
134. Ten pat. T.7. D.1. L.19.
135. Ten pat. T.1. D.2. L.60-64.

Vyčio apygardos Briedžio rinktinės archyvinių dokumentų rinkinys

Skaitytąjį patelklami keletas dokumentų iš vieno Vyčio apygardos Briedžio rinktinės būrio archyvo. Iki 1952m. archyvą saugojo partizanas Vaclovas Pauliukonis-Girėnas, po to jį slėpė Vytautas Pauliukonis Ukmergės rajone Sieskių apylinkės Kurtų vienkiemyje. 1992m. spalio 11d. archyvas buvo iškastas ir perduotas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Rezistencijos ir tremties muziejui. Dokumentų rinkinys nedidelis, tik kelios dešimtys vienetų. Didesnė jų dalis- LLKS Tarybos ir Prezidiumo dokumentai, kuriuos aptarsime įtraukę į temines apžvalgas. Spausdinami dokumentai atspindi Vyčio apygardos partizanų veiklą.

Panašūs dokumentai: žvalgybinių duomenų rinkimo instrukcijos, įsakymai apie drausmės palaikymą, partizanų elgesį, kovos gaires buvo kurtami ir kituose partizanų padaliniuose, visoje Lietuvoje. Tačiau kiekviena sritis turėjo savo ypatumų. Chronologiniai dokumentų rėmai: 1951m. kovo-gruodžio mėnesiai.

Dokumentai spausdinti rašoma ja mašinėle, dalis yra originalų nuorašai. Vieni iš jų yra gerai išsilaikę, kiti laiko sugadinti ir dalis teksto neįskaitoma. Rekonstruotos teksto vietos rašomos skliausteliuose, neįskaitomos- žymimos daugtaškiu. Ištaisytos neesminės gramatinės klaidos (mės.-mėn., vygdomas-vykdomas). Dokumentuose yra naudojamų santrumpų ir šios frazės:

Adj- adjutantas
 AUV - Aušros tėvūnijos vadas
 Br- būrys
 BR- Briedžio rinktinė
 BRV- Briedžio rinktinės vadas
 BRVDV- Briedžio rinktinės vadovybė
 DK- Didžiosios Kovos rinktinė
 KD- karinis dalinys; kuopos ir būriai
 KV- Klevo tėvūnijos vadas
 LK- Laisvės kovotojai
 LKK-?
 LLKS- Lietuvos Laisvės Kovotojų sąjūdis
 lp- lapas, lapai
 LUK- Lukšio būrys
 org- organizacinis, organizacijos
 prt- partizanai, partizanai

sl- slapukas, slapukai
 T- Taujėnai
 TR- Trimito tėvūnija
 TRV- Trimito tėvūnijos vadas
 tlk- talkininkas, talkininkai
 Tv- tėvūnija
 U-?
 UV-?
 V- Vytauto apygarda
 VAV- Varpo tėvūnijos vadas
 VD-?
 VY- Vyčio apygarda
 VYV- Vyčio apygardos vadas
 VYVDV- Vyčio apygardos vadovybė
 VV- Vytauto apygardos vadas
 ZV- 3-ioji LLKS sekcija (Rytų Lietuvos sritys)

Nr.1 Briedžio rinktinės vado įsakymas visiems tėvūnijų ir būrių vadams, reglamentuojantis veiksmus

LLLS

BRV

51.05.10

Nr.1

Visiems Tėvūnijų ir Būrių Va(dams)

Pasiremdamas aukštesnės vadovybės nurodym(ais kons) piratiškumui išlaikyti įsaka u:

1. Vieno KD- Br partizanai neprivalo, (kito KD - Br) ribose laikytis bei gauti aprūpinimą (be Br ži)nios, kurio ribose apsistoja.
2. Kadangi visiems LK-ėjams yra žinomos Br (vietos, reikla) laikytis jų. Pastaba: išimtiniais atvejais- ar kitais sume(timais) yra leidžiama, kur saugumas leidžia, (veikti nesi)laikant ribų.

BRV

Nr.2. Briedžio rinktinės vado instrukcija tėvūnijų vadams apie sutrumpinimų vartojimą

LLKS

BRV

51.08.20

Visiems Tėvūnijų Vadams

Pasiremdamas UV 51.05.14 raštu Nr.43, BR (.....) org. vienetai susirašinėjimuose privalo naud(oti.....ne.....)dinius, bet tikruosius savo pavadinimus, kal (.....)

a) Apygardos ir Rinktinės žymimos tikrojo pavadinimo) pirma ja didžiaja raide, pv: "Vytauto" (Apygarda- V/Vy)tauto Apygardos Vadas- VV/;

Pastaba: kadangi Vyčio ir Vytauto (Apygardų pavadi)nimai turi tas pačias pirmąsias raides (... pirma)sis pavadinimas žymimas ne V, bet VY/ Vyčio Apygardos Vadas- VYV/;

b) Rinktinių ir Tėvūnijų tikrieji (pavadinimai žymimi pirmo)slomis dviem didžiosiomis raidėmis: Briedžio Rinktinių- BR/Briedžio Rinktinių Vadas- BRV/)

Pastaba: nežiūrint, kad "Didžiosios Kovos" Rinktinės tikraji pavadinimą sudaro du žodžiai, Rinktinė žymima-) DK/Didžiosios Kovos Rinktinių Vadas-DKV; Trimto Tėvūnija- TR/Trimto Tėvūnijos Vadas- TRV/)

c) Kuopų ir Būrių /KD/ tikrieji (pavadinimai žymimi pirmo)mis trimis didžiosiomis raidėmis: Lūkšo Būrys -)LUK/ Lūkšo Būrio Vadas- LUKV) Anksčiau duotas nurodymais.....)

Nr.3. Briedžio rinktinės vadovybės įsakymas tėvūnijos vadams apie okupantų nusikaltimų registravimą

LLKS

BRVDV

51.09.22

Nr.19.

Visiems Tv Vadams

Pasiremdamas VYVDV 51.09.06 raštu Nr.11 įpareigoju visus Tv Vadus su VD VEIKLOS ŽINIOMIS siuntinėti šias, II-ji bolševikmetį liečiančias, statistines žinias:

a) apie bolševikų nužudytus civilius gyventojus (pagal pried. 1),

b) apie bolševikų iš Lietuvos ištremtus asmenis (pagal pried.2),
c) apie bolševikų nuteistus (ne už kriminalinius nusikaltimus) asme-
nis (pagal pried. 3),

d) apie bolševikų sudegintas (ne karo veiksmų įtakoje) sodybas (pagal
pried. 4),

e) apie ūkius, iš kurių buvo priversti pasišalinti tikrieji savininkai (pagal
pried. 5),

f) apie sukolektyvintus ūkius (pagal pried. 6).

VD VEIKLOS ŽINIAS už visą praėjusį laiką prisiųsti iki 5111.15. Pra-
dedant 5112.15 tas pačias žinias siuntinėti kiekvieną mėnesį.

Priedėlis: paminėtas- viso 6 lp¹.

BRVDV

Nr.4. Briedžio rinktinės vado įsakymas tėvynių vadams rinkti
informaciją apie ištremtuosius

LLKS

BRV

5112.01

Nr.

VAV, TRV, AUV

Š.m. spalio mėn. 3-10 d. d. visoje Lietuvoje vyko masinis žmonių
trėmimas. Įsakau, aukščiau paminėtos datos išvežtuosius suregistruoti
ir vienkart prisiųsti man.

Registruoti, pagal BRVDV išsiuntinėtus pavyzdžius².

BRV

Nr. 5. Klevo tėvūnijos vadovybės žvalgybinė ataskaita
Briedžio rinktinės vadui

Atiduok, Tėvynei, ką privalai

LLKS

KV

51. 04. 05

Nr. 18

Žvalgybos srities veiklos žinios

1. Klevo Tv š. m. kovo mėn. vyko stipraus masto sekimai. Sekimus
atliko dviejų rajonų³ garnizonai. Sekimus darė dienos ir nakties metu,
maždaug po 30 ginkluotų automatiniais ginklais istrebitelių bei kareivių.

2. Š.m. kovo mėn. nuo 10d. vykdė "T" miškų valymus. Mišką valė apie 400 rusų.

3. Su rinktine ryšys normalus.

4. Susišaudymų su rusais nebuvo.

5. Savų nuostolių nebuvo.

6. U įsakymai ir instrukcijos vykdomos gerai.

7. Š. m. kovo mėn. kolūkių pirmininkai buvo pakeisti į partinius.

8. Organizacijos narių nuotaika ir stovis geras, o žalingų įtakų visai nėra.

9. Visuomenės nuotaika gera.

10. Org. narių santykiai su visuomene geri.

11. Bolševikų blogus darbus atidengiančios medžiagos rinkimas stiprus.

12. Spaudos-propagandos, švietimo ir auklėjimo darbai stiprūs.

13. Projektų pasiūlymų, sumanymų bei pageidavimų nėra.

KV

Nr. 6. Briedžio rinktinės vado instrukcija žemesnėms struktūroms apie partizanų elgesį

LLKS

BRV

51. 08. 20

Nr. 8

INSTRUKCIJA Nr. 1

Liečia: pavienių partizanų savivaliavimus

Pastebėjau, kad vienur kitur neatsakingi asmenys buvo padarę kai kurių operacijų, kurių pagrindu abejojama.

ĮSAKAU:

1. Nė vienas partizanas neturi teisės bausti gyventojo fizinėmis ar kitokiomis bausmėmis arba jį sušaudyti be dalinio vado žinios ir jo parėdymo. Išimtį sudaro tik atvykę iš miesto partiečiai arba ginkluoti asmenys bei kiti aktyvūs bolševikai.

2. Dalinio vadas prieš pasmerkiant gyventoją mirčiai turi išaiškinti jo kaltę ir surašyti kaltinamąjį- mirties aktą. Aktų nuorašus per 10 dienų prisiųsti man.

3. Apie visus įvykdytus mirties sprendimus nuo 1951m. gegužės mėn. 1d. surašyti aktus ir prisiųsti man.

4. Asmenys, kurie nešioja partizano vardą ir jį naudoja savo asmens kerštui ar vagystėms- atiduoti LLKS Karo Lauko Teismui.

5. Už padarytas žmogžudystes, keršto ar girtybės pasekoje, atsakingas dalinio vadas, kur buvo įvykdyta ir nebuvo imtasi jokių priemonių nusikaltėlių nubausti ir apie tai pranešti.

6. Asmenys, besislapstantys pavieniui- neorganizuotai, iš viso neturi teisės bausti gyventojų.

Instrukciją paskelbti po parašu visų dalinių partizanams.

BRV

N. 7. Briedžio rinktinės vado įsakymas apskričių ir valsčių švietimo ir kultūros švietimo darbo skyriams apie elgesį okupacijos sąlygomis

Apskričių ir valsčių Švietimo ir Kultūros- Švietimo darbo Skyriams

Granitas, 1951m. rugsėjo 1d.

Daugelyje vietų apskričių Švietimo Skyriai bei Kultūros-Švietimo darbo skyriai pamiršo gyvenamojo, laikinosios okupacijos momento, reiškiamą mūsų tautos rezistencijos eigą, ir ne tik patys įsijungė į politinį bolševikinį tautos duobkasių darbą, bet savo valią įvairiomis brutaliomis priemonėmis primeta net savo pareigūnams.

Užkirsti tam kelią ir išvengti bereikalingų aukų, **į s a k a u:**

81

Visos Švietimo bei Kultūros įstaigos gali ir privalo dirbti tik tiesioginį švietimo ir fizinio auklėjimo darbą.

82

Visi anksčiau išleisti įsakymai dėl komjaunuolių, pionierių ir kitų partiečių bus vykdomi visu griežtumu, nežiūrint nei į amžių, nei į lytį.

83

Visi priklausantieji bet kuriai partijos rūšiai, vasaros atostogų metu pagauti bet kuriose vietose, bus naikinami vietoje.

84

Kai kurios (...) į kaimą bei valsčių vietas šnipinėjimo tikslu ba (.....)tojus, klubų ir skaityklų vedėjus ir kt. švietimo darbuotojus (.....), ar jiems artimus politinius iškrypėlius. Visi pastebėti- bus (..... ir įsp.....)mos.

(.....)lįai ir kt. švietimo darbuotojai (.....)jų konferencijas su rusų ar j(.....)s reiškiniams- asmenys bus šaudomi (.....)ustos. Tas pat liečia ir inspekto(rius) aukštesnių instancių.

Švietimo darbuotojai, ypatingai pasireiškę kolchozų organizacijoje bei kitokioje bolševikinėje agitacijoje- bus atiduodami LLKS Karo Lauko Teismui, sunkesniais atvejais- šaudomi be teismo.

Šį įsakymą gauna Briedžio rinktinės ribose esantieji apskr. Švietimo ir Kultūros-Švietimo darbo skyriai bei valsčių Švietimo skyriai.

*Rinktinės vadas
Adjutantas*

Nr. 8. Briedžio rinktinės vado reikalavimas tėvūnijų vadams pristatyti nusipelnusių apdovanojimo partizanų duomenis

LLKS

BRV

51. 11. 01.

Nr.

VAV, TRV, AUV

Į aštuntuosius laisvės kovos metus įžengimo proga, randu reikalo VYV pristatyti iš BR vieną LK-ją prt., kad VYV pristatytų LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkui Laisvės Kovos Karžygio garbės vardui gauti ir atžymėti tuos BR LK-jus, kurių atžymėjimas būtų reikalingas mano kompetencijos. Ryšium su tuo Tamstas įpareigoju man atsiųsti LK-jų prt. ir LK-jų sl. bei tlk. - kandidatų slapyvardžius ir visas kitas reikalingas žinias, kuriomis pasiremiant būtų galima praveisti paminėtus atžymėjimus.

Laisvės Kovos Karžygio garbės vardo atžymėjimas yra vienas aukščiausiųjų sąjūdžio atžymėjimų, todėl juo atžymėtini LK-jai privalo būti ne tik nusipelnę sąjūdžiui, bet ir be mažiausios dėmės. Jums pristatant paminėtam atžymėjimui gauti, kartu atsiųsti ir jų žygdarbių aprašymus (žiūr. pavyzdį)⁴. Paminėtam atžymėjimui gauti kandidatais gali būti žuvę ir gyvi LK-jai prt., be to, eiliniai, žemesnieji bei aukštesnieji vadai.

Pristatant LK-jus kandidatus LKK I laipsnio atžymėti, taip pat atsiųsti ir jų žygdarbių aprašymus.

Šiam kilniam darbui atlikti įsipareigokime viso sąjūdžio bendro reikalo ir pareigos jausmo supratimu.

Pagrindas: VYV 51. 10. 01 raštas Nr. 36.

Priedėlis: paminėtas 3 lp.⁵

BRV

**Nr. 9. Briedžio rinktinės vado įsakymas-atsišaukimas
žemesniųjų struktūrų partizanams⁶**

LLKS

BRV

51. 10. 31

Įsakymas BR Nr. 9.

1951m. spalio mėn. 31d.

Bendroji dalis

§1

Skelbiu paskelbtą KV įsakymą M Nr.1.

§2

Nuo 51. 05. 27 einu KV pareigas.

Pagrindas: ZV 51. 05. 27 raštas Nr. 166.

Brangūs Kovos Broliai

Jau septyni metai kaip mes vedame nelygią kovą su žiauriu okupantu. Ta kova pareikalavo daug aukų iš mūsų tarpo. Mūsų eilės labai praretėjo, bet nesuvyliojo priešas pažadais, o likome ištikimi savo tikslui.

Mes išlaikėme laikotarpį, kai net tikrai nežinojome, jog mūsų vedama kova teisinga. Šiuo metu padėtis pasikeitė. Teisingą kovą visi pripažino. Apie mūsų žygius jau žino ir kalba visas pasaulis. Dėl mūsų kančių ir nelaimių sielojasi tautiečiai užsienyje. Jie didžiuojasi mūsų siekimais. "Partizanai atlieka didvyriškesnių ir didesnių žygių už ankstyvesnius žinomus ir nežinomus didvyrius", - pasakė Bačkys⁷ Vasario 16-sios proga. Viso demokratinio pasaulio spauda skelbia pavyzdžio neturinčią mūsų kovą prieš okupantą. JAV Ilinojo valst. senatorius Vasario 16-sios proga pasakė: "Lietuvio partizano kova yra lygi mūsų kario kovai Korėjoje".

Žinoma, laisvės sulauksime tik bolševizmui žlugus, o jis žlugs susidūrus ginkluotame konflikte su demokratiniu pasauliu. Šis momentas sparčiai artėja. Kiek galimybės leidžia ruošimės jam.

Jeigu kas turėjo kokių silpnybių- meskime jas. Visi mūsų tautiečiai laiko mus Karžygiais- to vardo būkime verti. Aktyviai įsijunkime į LLKS Vyriausios Vadovybės vedamą blaivybės akciją. Tarpusavio susiklausymas ir partizaniška drausmė telydi mūsų žingsnius.

Dabartinė LLKS padėtis buvo pasiekta po begalinių aukų ir pastangų. Amžina garbė žuvusiems Veteranams ir sąjūdžio Iniciatoriams. Vykdykite LLKS Vyriausios Vadovybės nurodymus, nes jos siekia- Nepriklausoma Lietuva.

Kviečiu visus srities org. vienetų vadus bei vadovybių pareigūnus
paruošti visus kovotojus pagal LLKS Vyriausios Vadovybės nurodymus.
Vadai, būkime pavyzdžiu, kovotojai, sekite vadais. Šventai pildykite
sąjūdžio šūkį- Atiduok Tėvynei ką privalai- ir mūsų pareiga bus atlikta.

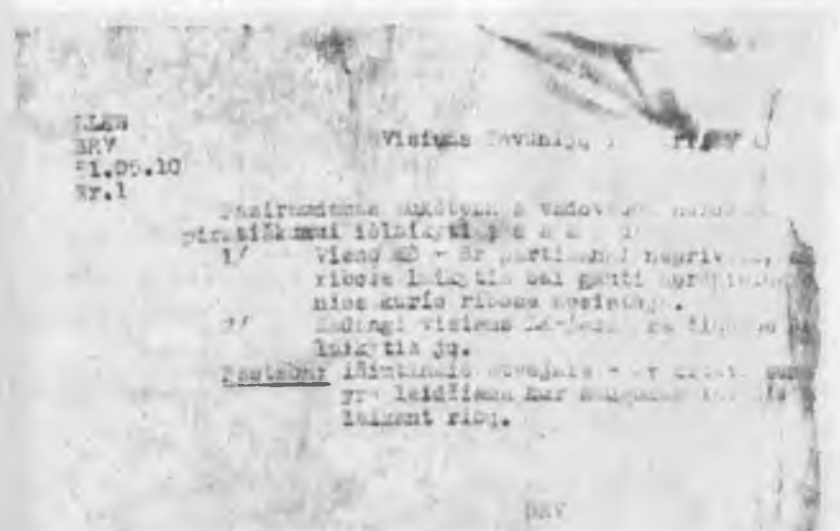
Originalą pasirašė Ramūnas
BRV

Nuorašas tikras:

Ad J.

Paiškinimai

- 1 Nurodyti priedai nerasti.
- 2 Pavyzdžiai nerasti. Taip pat nėra rasta tremtinių sąrašų, kurie turėjo būti sudaryti pagal įsakymą.
- 3 Ukmergės ir ?
- 4 Pavyzdžio nerasta.
- 5 Priedėlio nerasta.
- 6 Neaišku ar minėtas dokumentas (susidedantis iš 2 lapų) yra sukompiliuotas darant nuorašą, ar Briedžio rinktinės vadas apie savo paskyrimą skelbė pavėlavęs net 5 mėnesius. Pastaruoju atveju, galima spėti, kad arba paskyrimas surašytas atbuline data, arba pats naujai paskirtas rinktinės vadas 1951m. vasarą neturėjo pakankamai stiprių ryšių.
- 7 Stasys Bačkus- nuo 1943 09 19 ėjo Lietuvos Atstovo pareigas Prancūzijoje. Nuo 1945 01 01 Balfo įgaliotinis Prancūzijoje. Nuo 1950 rudens Centro ir Rytų Europos Komisijos (būstinė Londone) vicepirmininkas

LKKS
BRV
51.12.01
Nr _____

VAV, TRV, AUV

Š.m. spalio mėn. 5-10 d.d. visoje Lietuvoje vyko masinis žmonių traukimas. Įsakau, aukščiausio paminėtos datos išvaduotiesiems suregistruoti ir vienkartinę priimtą man.

Registruoti, pagal BRVDV išsiuntintus pavyzdžius.

BRV

LKKS
KV
51.04.05
Nr. 18

A. Viduok, Tėvynės, kv. privalai?

Švalgybos srities veiklos žinios.

1. Kievo Tv š/m kovo mėn. vyko stipraus masto šokiniai. Šokiniai atliko dviejų rajonų garnizonai. Šokiniai darė dienos ir nakties metu, maždaug po 30 ginkluotų, automatiniais ginklais, istrebitelių bei kareivių.
2. Š/m kovo mėn. nuo 10 d. vygdė "T" miškų valymus. Miškų valė apie 400 rusų.
3. Su rinktine ryšis normalus.
4. Susišaudymų su rusais nebuvo.
5. Javų nuostolių nebuvo.
6. U įsakymai ir instrukcijos vydomos gerai.
7. Š/m kovo mėn. kolūkių pirmininkai buvo pakeisti į partinius.
8. Organizacijos narių nuotaika ir stovis geras, džiulingų įtakų visai nėra.
9. Visuomenės nuotaika gera.
10. Org. narių santykiai su visuomene geri.
11. Bolševikų blogus darbus atidengiamos medžiagos rinkimas stiprus.
12. Spaudos - propagandos, švietimo ir suklajimo darbai stiprus.
13. Projektų pasiūlymų sumanymų bei pagėdavimų nėra.

Granito, 1951 m. August 10° ann. 1 o.

Dangelyje vieta, apylinkos šviesios kaimo bei kultūros šviesios
kurios kaimo pamišis gyvenamasis, kaimiškas kaimiškas kaimas, kaimas
ne pamišis kaimiškas gyvenamasis, ir netgi pamišis kaimas, kaimas
šviesios kaimo kaimiškas, daru, net savo vilniai kaimiškas gyvenamasis
pamišis kaimas net savo gyvenamasis.

2310001 van klink in leuwerli borsvelling; 1967; 1 a. 4 x 11

Viens no šiem diviem autuļiem ietilpa arī ir priekšā pārtai tieši vienā
no šiem diviem ir izmantojams darbs.

...așa cum se vede în anexa nr. 1, care este însoțită de o copie a actului de înmărmare a terenului în cauză.

Vieta, riklaunioji bet suris garbais riki. Vėnaro atėtas, su-
ta pėnėti bet amėros vėtos, bet nūkėstis vėtos.

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

...rijed iz st. Avetian d...
...konferencije...
...relikvije - kalenja...
...posloj. Posl. lieid. fr ins
...ustanovljene.

[illegible]

ILKS
BRV
51.11.01
Nr _____

VAV, TRV, ADV

I atšuntuosius laisvės kovos metus įsengi -
mo praga, randu reikalo VAV pristatyti iš BR
vieną IK-jį prt., kad VAV pristatytą ILKS Ta-
rybos Prezidiumo Pirmininkui Laisvės Kovos
Kariygio garbės vardui gauti ir atšymėti tuos
BR IK-jus, kurių atšymėjimas būtų reikalingas
mano kompetencijose. Ryšium su tuo Tarnautas įpa-
reigoju man atsiųsti IK-jų prt. ir IK-jų al.
bei tik. - kandidatų, aleptavardžius ir visas
kitas reikalingas žinias, kuriomis pasirūmiant
būtų galima praveisti paminėtus atšymėjimus.

Laisvės Kovos Kariygio garbės vardo atšyme-
jimas yra vienas aukščiausųjų sąjūdžio atšy-
mėjimų, todėl juo atšymėtini IK-jai privalo bu-
ti ne tik nusipelnę sąjūdžiui, bet ir be mažiausios
dangės. Jums pristatant paminėtus atšymėji-
mų gauti, kartu atsiųsti ir jų tygdarbių apra-
šymus /šif. pavyzdį/. Paminėtus atšymėjimui
gauti kandidatais gali būti šuov ir gyvi IK-jai
prt., be to, eiliniai, šemiasnieji bei aukštes-
nieji vadai.

Pristatant IK-jus kandidatus ILKS I laipone
atšymėti, taip pat atsiųsti ir jų tygdarbių ap-
rašymus.

Šiam kilniam darbui atlikti įsipareigokime
viso sąjūdžio bendro reikalo ir pareigos jaus-
mo supratimu.

Pagrindas: VAV 51.10.01 raštas Nr. 36.

Priedėlini: paminėtas 3 lp.

BRV

-b's leidžia ruošintis jam.

Jeigu kas turėjome kokį sąmoningumą - mes -
tame jam. Viel mūsų tautiškiai laiko mus dar-
tygiams - to vardo būkime verti. Aktyviai įsi-
junkime į LMS Vyriausios Vadovybės vedamą
būtybės akciją. Tarpusavio susiklausymą ir
partizaniską drausmę telydi mūsų žingsniai.

Dabartinė mūsų padėtis buvo pėsčiųjų po-
begalynių būry ir pastatų. Jūsime gerbė ju -
vūsiame Veteranams ir sąjūdžio iniciatoriams.
Vėlykime LMS Vyriausios Vadovybės nurodymus,
nes jos slaxiai - Nepriklausoma Lietuva.

Atlečiu visus kritikus org. vienetų vadus
bei vadovybių pareigūnus, paruošti visus kve-
tojus pagal LMS Vyriausios Vadovybės nurody-
mus. Vėdai būkime pavyzdžiu, kovotojai sekite
vėdais. Šventai pildykime sąjūdžio šūki,
Atidavėk Tėvynei ir privė-
lėi, ir mūsų pareigą bus atlikta".

Originals pasirašė: [parašas]
B.V.

Kuorašas tikras:
[parašas]

Laisvės kovų pradžia antrosios rusų okupacijos metu

Kęstutis Kasparas

(Istorinės apžvalgos metmenys)

*Vingiutas raitos kelias,
Lietuvi, kur eini?*

(Iš partizanų dainos)

1944m. liepos pradžioje Sovietų Sąjungos kariuomenė kare su Vokietija, tęsdama "Bagrationo" operaciją, peržengė Lietuvos valstybinės sienos ribas ir iki spalio mėn. pabaigos okupavo didžiąją šalies dalį.

Netikslu vartoti reokupacijos sąvoką: rusų kariuomenės veiksmai buvo naujas agresijos aktas prieš Lietuvą. Pagal tarptautinę teisę jėga užimta kitos valstybės teritorija išlieka tos pačios valstybės suverenumu tol, kol aneksavimo keliu pereina į grobiko suverenumą. Tuo metu grobikas naudojasi tik okupanto telsėmis (kurias apibrėžia 1907m. Hagos "Konvencijos įstatymams ir Papročiams Karo Šrityje Gerbti"), t. y. tam tikromis suverenumo vykdymo telsėmis². Aneksavimas užgrobimą paverčia pavergimu. Tačiau savo paties valia užgrobikas negali svetimos teritorijos aneksuoti. Tam jis privalo gauti kitų valstybių patvirtinimą. Tik iki Tautų Sąjungos susidarymo galiojo nuostata, kad svetimos teritorijos užėmimas savalme virsta aneksija, jei greitu laiku neįvyksta buvusios padėties atstatymas. Naujaisiais laikais ši nuostata buvo pakeista nepripažinimo arba Stimsono (pagal JAV valstybės sekretoriaus pavardę) doktrina³. Ji buvo patvirtinta ir 1941m. liepos 14d. Atlantoje, JAV ir Didžiosios Britanijos vadovų pasirašyta deklaracija, kuri skelbė apie Antrojo pasaulinio karo tikslus ir pokarinę pasaulio santvarką, užtikrinančią tautų suverenumą ir atsisakančią teritorinių pretenzijų.

1941m. birželio mėn. sukilėliams atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir išvijus rusus iš šalies, pirmoji okupacija baigėsi. 1944m. vokiečiams pralaimint, Lietuvą galėjo užimti bet kuris antivokiškos koalicijos narys: anglai-amerikiečiai ar rusai. Bet pastarųjų kariuomenė peržengus valstybinę sieną, Sovietų Sąjungos vyriausybė jokių pareiškimų nepatvirtino šalies nepriklausomybės, nepatikino gerbsianti jos neutralumą. Vietoje to buvo teigiama, kad sovietai grįžta į 1941m. sienas su Vokietija, laikydama Lietuvą neatsiejama savo valstybės dalimi.

Vienok Lietuvos užgroblimas ir jo patelsinimas buvo tokie pat niekiniai kaip ir nacių agresijos patelsinimas. Pasipriešinimas (Rezistencija) groblimams yra toks pat teisėtas ir istoriškai neišvengiamas, kaip ir kiti Europos Pasipriešinimo sąjūdžiai Antrojo pasaulinio karo metu, bet, žinoma, turi savų ypatybių, priklausančių nuo okupantų rūšies, skaičiaus, pasirinktų kovos formų bei poveiklio tautos ir pasaulio raidai.

Būtina patikslinti pačią Pasipriešinimo (Rezistencijos) sąvoką. Paprastai į ją sudedamos dvi reikšmės- bendratautinio pasipriešinimo ir ginkluotų kovų. Pastaruoju atveju partizaninis sąjūdis ir pasipriešinimas (rezistencija) suprantami kaip sinonimai. Tačiau dėl to susiduriama su problema, kai norima aprašyti neginkluotas pagrindžio grupes, partizanus-slapukus ir ginkluotus pagrindininkus, bet ne partizanus. Tam mokslinėje literatūroje įvesta sąvoka "pasyvioji rezistencija" lietuvių kalbos požiūriu yra terminologinis nesusipratimas (pasyvus- neveiklus, abejingas aplinkai). Pagrindinių organizacijų narių, partizanų ryšininkų ar rėmėjų negalima apibūdinti neveiklumą reiškiančiu žodžiu!

Pasipriešinimas (Rezistencija) gali būti karinis ir taikus, priklausomai nuo aplinkybių jame gali vyrauti viena ar kita forma-sukilimas, partizanų sąjūdis, pagrindis, savigyna; jis gali būti organizuotas (susijęs su sąmoningu ko nors rengimu, vienijimu, kūrimu, steigimu) ir pasklidas, pavienis, siekiant išvengti, trukdyti ar nedalyvauti okupantų priemonėse (mobilizacijos vengimas, pyliavų-mokesčių nemokėjimas, slapstymasis, dvasinis nusistatymas, išreiškiamas atviromis kalbomis ir kūryba). Sakykim, jei kovoje prieš vokiečius vyko daugiausia pagrindinė kova ir reti partizanų būriai bei karinės organizacijos vykdė pagalbinį valdmenį, tai antrosios rusų okupacijos metu iškyla partizaninio sąjūdžio valdmuo, kuris nulėmė tiek pagrindžio, tiek neorganizuoto pasipriešinimo veiklą.

Šiandien tebevyrauja nuomonė, kad lietuvių Pasipriešinimas (Rezistencija) antrajai rusų okupacijai yra naujas, gaivališkas judėjimas, neturintis jokių šaknų (išskyrus dvasines nuostatas) praeityje, sukeltas okupantų vykdomos politikos. Ji sąlygota tuo, kad sovietų istoriografija nuolat siekė įpiršti nuostatą, kad lietuvių "nacionalistinis pagrindis" buvo vokiečių ar kitų užsienio jėgų sukurstymo išdava. Ideologinėje demokratių kovoje prieš komunizmą reikėjo teigti priešingai, net nusižengiant objektyviai tiesai. Išeivijos mokslininkai dar buvo veikiami subjektyvaus vakarietiško požiūrio (rusai, sovietai- sąjungininkas iš karo laikų, vokiečiai- priešas, tie, kas su vokiečiais- tas kolaborantas, kvailingas). Jie buvo

labiau linkę Pasipriešinimą (Rezistenciją) suprasti ne kaip tautinį-valstybinį kovos už Nepriklausomybę sąjūdį, kurioje patelstinamos visos pasirinktos duotuoju istorijos laikotarpiu priemonės, o greičiau kaip antikomunistinį veikimą, sąlygotą Lietuvos sovietizacijos.

Galvališkumo, naujumo nuomonė remiama tuo, kad atslinkęs frontas suardė buvusio pagrindžio ryšius, dalis karių pasitraukė į Vakarų ar pasislėpė, visas organizuotas pasipriešinimas pakriko, politinės vadovybės nebuvo, karinis vadovavimas buvo išsklaidytas po atskiras organizacijas. Telsybė- priešvokiškasis pagrindis orientavosi į tai, kad načiai ilgal priešinsis Sovietų Sąjungai Lietuvos teritorijoje, nesitikėdami tokios greitos įvykių raidos atslinkus frontui, ir nespėjo reikiamai pasiruošti rusų agresijai. 1944m. birželio pradžioje Lietuvos frontas, pavyzdžiui, dar skelbė apie "aktyvų laukimą", neragindamas kurti veikiančios ginkluotos pajėgos- partizanų⁴.

Didelis smūgis organizuotam pasipriešinimui buvo suduotas 1944m. balandžio-gegužės mėnesiais vokiečiams susidorojus su Vietinė Rinktinė ir jos vadovybe bei lietuviškojo pagrindžio areštais. J. Keliuočio žodžiais tariant, načiai tarsl norėjo pasitarnauti būsimam bolševikų terorui⁵. Galbūt atidesni tyrimai dokumentiškai atskleis kokį vaidmenį lietuviškojo antivokiško pagrindžio centro VLIK'o areštuose suvaldino sovietų karinė žvalgyba, nes jos agentų dalyvavimas tame, ko gero, nekeliuabejonių. Maskvos radijas siūlė už gen. Povilo Plechavičiaus galvą 50 000 rublių, o Lietuvoje galiojo vokiečių ultimatas, pagal kurį pasislėpę Vietinės Rinktinės kariai iki 1944m. birželio 25d. turėjo grąžinti ginklus ir kitą turtą⁶. Liepos pradžioje, jau rusams užėmus Vilnių, SS brigandenflureris ir policijos generalmajoras Hintze išleido įsakymą, reikalaujantį šaudyti vietoje kiekvieną sutiktą ginkluotą lietuvį⁷.

Kaip pripažįstą patys pagrindininkai, birželio pabaigoje- liepos pradžioje lietuviškoje visuomenėje "vyravo sąmyšis ir kiekvienas mažiau ar daugiau veikė savo galva"⁸. Daugelis lietuvių, ypač aukštesniosios karininkijos, tiesiog krovėsi lagaminus, pasirinkdami lengviausią pasipriešinimo kelią- tremtį. Pagrindžio pasimetimą liudyti iš dalies ir tai, kad nebuvo vieningos nuomonės kaip ir kokiomis priemonėmis būtų geriau priešintis- neginkluota pagrindžio veikla ("pasyviaja rezistencija"), partizaninė kova ar remtis vokiečiais atvirai dalyvaujant fronto mūšiuose.

Kiek yra objektyvūs minėti teiginiai? Fronto perėjimas ar stovėjimas suardo iki tol buvusią situaciją ne tik pagrindiniame, bet ir kasdieniniame

gyvenime. Tūkstančiai žmonių išvaromi iš gimtųjų sodybų, sutrinka jų darbas ir veikla. Pafrontės juostoje pasipriešinimo kova iš esmės neįmanoma. Laiko pertrauka tam tikros teritorijos Pasipriešinime, susijusi su fronto judėjimu negali liudyti apie tos kovos nutrūkimą, o tik tam tikrą, išskirtinę priverstinio neveiklumo būseną. "Tušti" laiko tarpai yra viena iš slaptos veiklos, ypač partizaninės, ypatybių: juk NKVD ir NKGB ne kartą skelbė, kad "likvidavo gaujas" viename ar kitame valsčiuje, apskrityje, kai iš tikro partizanai tik pasitraukdavo į kitas vietas, kad išvengtų kariuomenės slautimo.

Pasipriešinimo tęstinumas yra nustatomas pagal šiuos požymius: a) ryšių atnaujinimas, b) vadų įgaliojimų perėmimas ir jų skyrimas ar patvirtinimas iš aukštesnio organizacinio centro, c) organizacijos pavadinimas ir jos veiklos tradicijos, struktūrų perėmimas, d) veikimo teritorijos sutapimas. Visiškai naujoviškų struktūrų kūrimas ar nauja veikla senose struktūrose gali liudyti tik apie taktikos permąstymą, seno persitvarkymą naujomis sąlygomis.

Ginkluotą pasipriešinimą rusams sukėlė įvairūs veiksniai. Vienas jų tas, kad kova už Lietuvos laisvę nebuvo niekada nutrūkusi, nes nekito pagrindinis strateginis tikslas- Nepriklausomybė. Tačiau koks iš tikro buvo vokiečių okupacijos laikų pasipriešinimo (rezistencijos) indėlis, vieningos nuomonės nėra. Pvz. K. Girnius, teigdamas, kad Lietuvos Laisvės Armija (ar bet kuri kita pagrindžio organizacija) "nesukėlė ginkluoto pasipriešinimo, bet jos nariai į ją įsiliejo, dažnai perimdami vadovaujančias pareigas"⁹, yra neteisus. Atvirkščiai- kiekvienas buvęs vokiečių laikais pagrindininkas ar Nepriklausomybės laikų karininkas buvo potencialus to pasipriešinimo organizatorius bei pradininkas. LF karinės organizacijos "Kęstutis" statute buvo aiškiai nurodyta, kad kautynių vienetą, net ir netekęs ryšio su savo štabu, vykdo savistoviškai jam pavestas karines ir kitokias operacijas, o narys šioje organizacijoje galėjo baigtis tik iškovojus Lietuvai nepriklausomybę¹⁰. Taip pat nuo priesaikos Lietuvos valstybei niekas neatleido ir karininkų bei kitų piliečių.

Ar nesureikšminama formalioji problemos pusė, pamirštant dalyko esmę, parodys toliau sekantis faktografinis gvildinimas. Kada, kur ir kaip prasidėjo Pasipriešinimas (Rezistencija) antrajai rusų okupacijai, kas sąlygojo vienas ar kitas jo formas, kokie pagrindiniai laisvės kovų pradžios bruožai, kada, kodėl ir kaip baigėsi šis kovų tarpsnis? Išvardintų problemų ratas ir bus mano apžvalgos tikslas.

Beje, K. Girnius, periodizuodamas partizanų (Paspriešinimo) kovas, jų pradžią nustato 1944m. rudeniu, kada didžioji Lietuvos dalis okupuojama rusų, o tarpsnio pabaigą (1946m. pavasarį) sieja su partizanų taktikos pakeitimu¹¹. Nuosekliai laikant pagrindiniu periodizacijos kriterijumi partizaninio sąjūdžio (Paspriešinimo) ypatybes, pradžią tenka atkelti į 1944m. vasarą, kuomet susikuria pirmieji pasipriešinimo naujlems agresoriams židiniai, ir nebūtinai rusų okupuotoje teritorijoje.

Lietuvos Paspriešinimo politinės vadovybės klausimas

1944m. gegužės pabaigoje kai kurioms pagrindžio grupėms pavyko atkurti taip vadinamą „mažąją VLIKą“ (Vyriausiąją Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą) iš pirmininko Kipro Bielinio (socialdemokratai), Broniaus Nemicko (tautininkai), A. Ginelčio (liaudininkai) ir Povilo Šilo (Lietuvių Frontas) bei sekretoriaus Jono Januškos. 1944m. birželio mėn. Kaune įvyko du „mažosios VLIKo“ posėdžiai, kuriuose buvo nutarta tęsti neginkluoto pasipriešinimo taktiką, o pačios VLIKo veiklą perkelti į užsienį, perduodant įgaliotimus Berlyne veikiančiai delegatūrai (Mykolui Krupavičiui, Rapolui Skipičiui ir Vaclovui Sidzikauskui). Šiuo reikalu reikalingą dokumentą paruošė K. Bielinis¹². Taip pat buvo atlikti ir kadriniai patvarkymai- VLIKo Karo tarybos (gen. Stasys Raštikis, gen. Ignas Mus- teikis, gen. Stasys Pundzevičius, Antanas Zubrys ir gen. Motiejus Pečiulionis) narys gen. M. Pečiulionis, Vilniaus apygardos vadas, įgaliotas sujungti visas pagrindinyje veikusias karines pajėgas ir joms vadovauti VLIKo vardu, o prof. Tadas Petkevičius paskirtas tvarkyti užsienio politikos reikalus¹³.

Liepos pradžioje K. Bielinis, A. Ginietis ir P. Šilas iš Kauno pasitraukė į Suvalkiją (Keturvalakius, Vilkaviškio aps.), kur suredagavo kelis atsi- šaukimus, paskelbtus pagrindiniame laikraštyje „Nepriklausoma Lie- tuva“¹⁴. Liepos 2d. VLIKo atsišaukimas kalbėjo apie būsimą rusų okupa- ciją, tauta buvo išpėjama dėl bolševikų genocido, paraginta kurti slaptas lietuvių ginkluotas pajėgas, kurios privalės saugoti gyventojų turtą ir gyvybę. VLIKas pareiškė ir toliau vadovausiąs tautai, kaip vyriausias vi- suomenės politinis organas¹⁵. Liepos 5d. pareiškime buvo aiškinama, kad Lietuva nėra Sovietų Sąjungos-Vokietijos karo dalyvė, lietuvių tautos pa- grindinis tikslas yra Nepriklausomos Lietuvos atstatymas¹⁶. Liepos 16d. VLIK'as paskelbė paskutinį savo atsišaukimą Lietuvoje, kuriame gyven-

tojai buvo raginami stoti į partizanų būrius ir organizuoti gintis. "Partizanų būriai turi jungtis į didesnius vienetus, o pastarieji suėti į kontaktą su karinėmis pajėgomis, ginančiomis mūsų kraštą nuo bolševikų"¹⁷.

Kaip vadovaujantis visos Lietuvos politinis centras "mažasis VLIKas" negalėjo pasireikšti, nes buvusių ryšių nepavyko atstatyti, o išleisti į atsisaukimai nustatė tik tuo metu buvusią padėtį. Be to jo atotrūkį nuo tikrovės rodė ir savotiškas blaškymasis: pradžioje kalbama apie "pasyviąją rezistenciją", vėliau raginama kurti partizanų būrius, bet tie turi kontaktuoti su vokiečiais, jų uždavinys suformuluotas jau labai bendrai: ginti gyventojų turta, saugumą ir gyvybę. Liepos pradžioje iš Lietuvos pasitraukė K. Bielinis ir B. Nemickas. Grįžę į Kauną, A. Gineitis ir P. Šilas liepos 9d. susitiko su atvykusiu iš Vilniaus gen. Motiejumi Pečiulioniu ir perdavė jam perdavė jam karinio vadovavimo įgaliojimą¹⁸, o sekančią dieną (10 ar 11) - su Stasiu Žakevičiumi, kuriam perdavė anksčiau paruoštus įgaliojimo raštus dėl VLIKo funkcijų perdavimo Berlyne esančiai delegatūrai¹⁹. Kiek teisėti "mažojo VLIKo" veiksmai, kokia jų reikšmė?

Karinės vadovybės atžvilgiu įgaliojimų perimamumas iš VLIKo nekelia abejonių. Gen. M. Pečiulionis, vadovauti VLIKo vardu visoms lietuvių ginkluotoms pajėgoms buvo paskirtas pačios Karo Tarybos, gavo "mažojo VLIKo" įsakymą. Suvokdamas savo padėties netikrumą (vadas, kuris neturi kariuomenės ir nežino kur ji yra), matyt, abejodamas "mažojo VLIKo" teisėtumu bei savo misijos sėkme, išvyko iš Kauno į Kretingą, kur Žemaitijoje susitiko su besislapstančiu VLIKo pirmininku Steponu Kalriūkaičiu. Galbūt generolas ruošėsi grąžinti Lietuvos kariuomenės vado įgaliojimus²⁰, bet to nepadarė, nes Žemaitijoje užmezgė ryšį su partizaninę kovą pradėjusiais Lietuvos Laisvės Armijos "Vanagais". 1944m. liepos 17d. Šiauliuose gen. M. Pečiulionis-Miškinis pasirašo Direktyvą Nr.1, kurioje nurodoma LLA kariams trauktis su frontu (žinoma, nekalbant apie jokią pasitraukimą iš Lietuvos), ir, jei rusų kariuomenė nebus atitraukta iš šalies, paslėpti ginklus ir vėliau pereiti į pogrindį²¹.

Šis faktas neturėtų stebinti. Jau 1944m. pavasarį gen. M. Pečiulionis davė nurodymus Dabulevičiui užmegzti ryšius su LLA ir "Kęstučio" organizacija ir tartis dėl susijungimo. Įgaliojimai pavyko susitikti su abiejų organizacijų vadais ir gauti iš jų išsipareigojimus, esant reikalui vykdyti VLIKo paskirto Lietuvos kariuomenės vado įsakymus²². Antra vertus, tikrasis vadovavimas išliko LLA Vyr. štabo rankose, kurį sustiprino gen. M. Pečiulionio-Miškinio autoritetas. Taip VLIKas gavo organizuotas ka-

rines pajėgas- LLA, o pastaroji nuo šiol ėmė atstovauti visam Pasipriešinimui, iš atskiros organizacijos virsdama bendratautine (liepos 17d. galima laikyti bent jau formalia šio virsmo pradžią). Lietuvos Pasipriešinimui (Rezistencijai)- tautiniams partizanams- vadovauti tuomet ir buvo sudarytas Lietuvos Gynimo (Gynybos) Komitetas iš gen. M. Pečiulionio- Miškinio, lt. Kazio Veverskio-Senio ir inžinierius Snarskio, kuriems buvo pavesta ir šalies politinio komiteto funkcijos²³. Politinių įgalliojimų gen. M. Pečiulionis-Miškinis tikrai neturėjo (nebent Šiauliuose buvo susitikęs su prof. T. Petkevičiumi), todėl LGK reikia laikyti autonomiškai susikūrusiu politinės vadovybės centru.

Kiek sudėtingiau reikalai klostėsi su VLIKo politinės vadovybės įgalliojimais. S. Žakevičius-Žymantas vietoje Berlyno atsidūrė Vienoje, kur kartu su dr. Petru Karveliu, Leonu Prapuolėniu-Levu ir Pranu Padalskiu-Padaliu aptardamas egzilinės lietuvių politinės vadovybės klausimą, prisipažino, kad turįs VLIKo įgalliojimus²⁴. Rugpjūčio pradžioje jam susisiekus su Antanu Valiukėnu Berlyne, pasirodė, kad delegatūros klausimas nėra taip lengvai išsprendžiamas. Mykolas Krupavičius gyveno Regensburge policijos priežiūroje, o A. Valiukėnas, sužinojęs kam perduoti įgalliojimai, griežtai atsisakė bendradarbiauti²⁵. Be jo paramos VLIKo veikimas užsienyje net delegatūros forma buvo neįmanomas, nes A. Valiukėnas turėjo ryšius su Vakarų valstybių ypatingomis struktūromis bei Lietuvos pasiuntinybėmis. Galų gale, net pats politinių VLIKo įgalliojimų perdavimo Berlyne esančiai delegatūrai buvo kai kurių lietuvių pagrindžio veikėjų pasimetimo bei nevilties aktas. Pagal pirminį sumanymą S. Žakevičius-Žymantas ir dr. P. Padalskis-Padalis VLIKo nuomymu iš Vilniaus turėjo vykti į Švediją, nuveždami plk. Griniui įgalliojimus JAV sudaryti egzilinę Lietuvos vyriausybę²⁶. Dokumentą tuo reikalu turėjo paruošti S. Kairys, bet liepos pradžioje su juo ryšių nebuvo.

VLIKo pirmininkas Juozo Kaminsko pavarde jau nuo birželio mėnesio slapstėsi Palangos apylinkėse. Savo posto niekam nebuvo perdavęs ir kaip pirmininkas ruošėsi pasitraukti į užsienį. Lietuvoje turėjo likti tik vienas asmuo- prof. T. Petkevičius su įgalliojimais atkurti VLIKą šalyje²⁷. Liepos 20d. S. Kairys-Kaminskas susitiko su slapta iš Švedijos atvykusiu dr. Algirdu Vokietaičiu. Buvo susitarta sudaryti lietuvių evakuacijos į Švediją planą, taip pat pergabenti VLIKo archyvą bei kitus pagrindžio dokumentus. 1944m. rugpjūčio 8d. latvu bandančius pasiekti Švediją S. Kairį-Kaminską ir dr. A. Vokietaitį suėmė vokiečiai. Pastarasis, arešto

metu, siekdamas atsikratyti inkriminuojančios medžiagos nuskandino jūroje S.Kairiui-Kaminskul duotą įgaliojimo raštą, pasirašytą VLIKo Prezidiumo narių²⁹.

Šiandien negalima pritarti išvadai, kad "vokiečiams likvidavus VLIKo vadovybę, rezistencinis pagrindis buvo pasimetęs ir neveiklus"³⁰. Ši vienpusiška nuomonė yra paremta daugiausia į Vakarų pasitraukusių pagrindininkų liudijimais, rimtai neketinusiems pasilikti Lietuvoje ir čia organizuoti pasipriešinimą. Objektivi pabėgėlių nuo karo panika, pasimetimas ir neviltis nematant išsigelbėjimo kelių sąlygojo vėliau ir kai kuriuos istorikų teiginius. Tikroji faktų analizė leidžia nustatyti tik pačio VLIKo, kaip vieningo politinio vadovavimo ir pagrindžio centro pakrikimą. Vidinių ir išorinių aplinkybių veiklamas jis suskyla į kelias mažesnes grupes, bet iki galo nėra užgniaužiamas. Tuo pat metu Pasipriešinimas (Rezistencija) pereina į naują kokybę- pagrindis imasi ginkluotų veiksmų, o tai kalba tik apie pakilimą. Į pirmą vietą iškilus ginkluotos kovos organizavimo būtinybei (rusams vykdant agresiją), pagrindinį vaidmenį ima vaidinti pagrindinių organizacijų koviniai sektoriai bei išimtinai karinės organizacijos. Pagrindiniu uždaviniu tapo pasiliekančius šalyje rezistentus aprūpinti ginklais ir šaudmenimis bei sukurti veiksmingą karinę ir politinę Pasipriešinimo vadovybę, kuri numatytų konkrečius strateginius tikslus bei taktiką.

Liepos mėnesį išryškėjo dvi pagrindinės pasipriešinimo sąjūdžio veiklos kryptys. Pirmoji rėmėsi daugiau priešvokiško pagrindžio tradicija, daugiau kreipdama dėmesio į politinės vadovybės organizavimą bei nevengdama kontaktų su vokiečiais, jei jie galėjo padėti ginkluotos kovos organizavime. Jos politinės ir karinės veiklos koncepcijas kūrė žinomi intelektualai bei vyresnieji karininkai. Antrąją kryptį atstovavo jaunesnieji karininkai, linkę pasitikėti savo jėgomis ir karinės partizaninės veiklos galimybėmis.

Laisvės Kovotojų bandymai atkurti politinės vadovybės centrą Lietuvoje

Veržliausia vokiečių okupacijos laikų pagrindinė Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga jungė apie 3000 narių³⁰ (Jurgio Valiullo parodymais-1500- 2000³¹). Atskiros karinio skyriaus organizacija neturėjo, o jos kovos grupelės jau 1943m. pabaigoje buvo įjungtos į pagrindinės Lietuvos Šaulių

sąjungos (atkurtos dalyvaujant LLKS ir Lietuvos Nacionalistų Partijai) rėmus³². Prisieklus, iš organizacijos buvo galima pasitraukti tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, o iš gyvenamosios vietos - tik gavus ryšininko įsakymą³³.

Po 1944 m. gegužės - balandžio mėn. LLKS vadovybės areštų, organizacijai ėmė vadovauti buvęs organizacinio skyriaus vado pavaduotojas inžinierius lt. Jonas Jurkūnas, LNP narys, ir kpt. Ignas Velavičius-Vilius, LNP karinio sektoriaus "Geležinis Vilkas" vadas, darbštus LLKS narys, įrengęs organizacijai radijo siųstuvą ir palaikęs radijo ryšius su Švedija, dr. Algirdo Vokietaičio grupe. Liepos pradžioje jie tarėsi su Šaulių sąjungos vadais plk. Matu Naujoku, kpt. Klemu Martinkumi ir Petraškevičiumi dėl tolimesnių veiksmų vykstant rusų agresijai³⁴. Buvo svarstoma lietuvių karinių dalinių steigimo ir vadovavimo jiems problema. Nuspręsta išnaudoti ir vokiečių suteiktus galimus apmokyti vadus ir aprūpinti kovotojų būrius ginklais bei šaudmenimis. Tam tikslui vokiečių karinės žvalgybos struktūroje turėjo būti sukurtas pagrindinis lietuviškas štabas, vadovaujamas lt. J. Jurkūno, kad vokiečiai negalėtų lietuvių panaudoti savo tikslams³⁵.

Partizaniniam sąjūdžiui rusų okupuotoje teritorijoje vadovauti bei organizuoti turėjo likti kpt. I. Velavičius-Vilius. Jo slėptuve turėjo tapti Kazlų Rūdos apylinkės, kur veikė apie 100 vyrų - partizanų dalinys. Vienas šio dalinio vadų lt. Pranas Čeponis-Leonas tapo kpt. I. Velavičiaus-Viliaus padėjėju. Kovos su raudonaisiais diversantais Kazlų Rūdos miškuose pretekstu, jiems iš vokiečių buvo parūpinta 10 automatų, 10 pistoletų ir 50 granatų³⁶. Liepos 15 d. į Kauną evakavosi lt. Antanas Žarskus, Geležinio Vilko Vilniaus apygardos vadas, kuris įsijungė į pagrindinę veiklą. Jis užmezgė ryšius su Traupio km. (Ukmergės aps.) žmonėmis, apsisprendusiais partizanauti, bei iš besitraukiančių į Vokietiją Vilniaus gaisrininkų (brand-majoro V. Šimkaus) parūpino ginklų. Rugpjūčio pradžioje, vadovaujantis šiuo pagrindžio įsakymu, ginklai buvo palikti viename panemunės kaimelyje Jurbarko vls., kur veikė grupė Laisvės Kovotojų³⁷.

Kpt. I. Velavičius-Vilius užmezgė ryšius su dviejų vokiečių karinės žvalgybos (abvero) diversinių mokyklų viršininkais ir tuo būdu užsitikrino galimybę laisvai važinėti vokiečių okupuotoje teritorijoje ir kirsti Vokietijos sieną, kuri nuo birželio 25 d. buvo uždaryta specialių leidimų neturintiems pabėgėliams³⁸. Vokiečių karinė žvalgyba tuo metu kaip tik ieškojo kontaktų su lietuviškų sąjūdžių ir karininkijos atstovais, kad pas-

tarieji sutiktų organizuoti partizanų būrius rusų kariuomenės užnugaryje, žadėdami aprūpinti juos ginklais, šaudmenimis ir radijo siųstuvais. Apleptos 20d. kpt. I. Velavičius-Vilius išvyko pasižvalgyti į pajūrį ir aplankyti savo brolio Vinco Velavičiaus, kunigavusio Laukžemėje (Kretingos aps.) Pakeliui Telšiuose jis susitiko su LLA nariu Antanu Juozaičiu, vieno dalinio ūkio skyriaus viršininku, iš kurio patyrė apie Vanagų veiklą Žemaitijoje: kad jie organizuojasi ir turi net autonominę politinę vadovybę³⁹. Liepos 22d. Laukžemėje kpt. I. Velavičius-Vilius netikėtai surado dr. A. Vokietaitį ir VLIKo pirmininką S. Kairį-Kaminską. Vilius nušvietė naują padėtį lietuvių Pasipriešinimo perėjimą nuo pagrindžio veiklos prieš vokiečius į ginkluotą kovą prieš rusus. Jis parūpino ir automobilį su vairuotoju-asmens sargybinu, kad dr. A. Vokietaitis galėtų susirišti su LLA Šiaulių apygardos štabu, esančiu į pietus nuo Rietavo- Endrijaivo, slapto radijo ryšio užmezgimo klausimu⁴⁰.

Rugpjūčio pradžioje kpt. I. Velavičius-Vilius kartu su lttn. P. Čeponiu-Leonu ryšių užmezgimo tikslais vėl išvyko į Telšius. Alsėdžiuose jie susitiko su A. Juozaičiu ir Stepu Derbutu, LLA nariais, taip pat atsitiktinai susitiko ryšininką Rimkevičių, iš kurio patyrė, kad dr. A. Vokietaitis dar neišvykęs iš Lietuvos. Palikęs Čeponį Alsėdžiuose, kpt. I. Velavičius-Vilius rugpjūčio 6d. vakare Kunigiškių km. netoli Šventosios paskutinį kartą susitiko su dr. A. Vokietaičiu ir S. Kairiu-Kaminsku⁴¹. Per šį paskutinį susitikimą dr. A. Vokietaitis perdavė kapitoniui atsarginius radijo ryšio su Švedija šaukinius ir kodus, bei tam tikrą sumą užsienio valiutos trumpų bangų radijo siųstuvui įrengti (iš šių pinigų 250-350 dol. kpt. I. Velavičius-Vilius 1944m. rudenį perdavė lttn. J. Jurkūnui, kad šis išpirktų dr. A. Vokietaitį iš vokiečių kalėjimo)⁴². Beje, kaip rodo tolimesnė kpt. I. Velavičiaus-Viliaus veikla, jis turėjo gauti ir kokius tai įgaliojimus ar nurodymus dėl tolimesnės VLIKo veiklos šalyje atgaivinimo. Dar liepos 22d., sudarius evakuacijos iš Lietuvos planą, jos vykdymo vadovu pasiūlyta tapti kunigui Dagiui, įteikiant tam reikalui 1620 dol. Jis turėjo nuvykti į Šiaulius ir Kauną bei perduoti prof. T. Petkevičiui ir dr. Zenonui Ivinskiui įgaliojimus atkurti VLIKo branduolį. Deja, kunigas Dagys niekur nevažiavo⁴³, tad tuos įgaliojimus nuvežti galėjo gauti ir I. Velavičius-Vilius.

Pastarasis grįžęs į Alsėdžius susitiko su LLA Telšių rinktinės vadu lttn. Juozu Barzda-Klevu ir LLA Telšių apskrities OS (Organizacinio sektoriaus) vadu mokytoju Stasiu Kaupu-Dėde⁴⁴. Pasitarime susitarta kelstis informaciją ir slaptais spaudiniais, aptarta galimybė palaikyti radijo

ryšius su užsieniu. Tam reikalui LLA Alsėdžiuose turėjo įsirengti radijo siųstuvą (trumpabangis vokiškas aparatas "Dupleks" veikė iki 600km ir įrengtas Žemaitijoje puikiausiai galėjo pasiekti tiek Švediją, tiek apimti radijo ryšiais visą Lietuvą). Kpt. I Velavičius-Vilius papasakojo apie savo ryšius su vokiečių diversinėmis mokyklomis ir apie galimybę apmokyti jose partizanų vadus. LLA atstovai prašė gauti iš vokiečių ginklų, kurie jiems buvo labai reikalingi. Kalbėta ir apie susivienijimą, bet LLA atstovai neturėjo tam įgaliojimų ir pažadėjo suvesti su aukštesne vadovybe.

Kpt. I Velavičius-Vilius sugebėjo gauti iš vokiečių sunkvežimį ginklų, kuriuos apie rugpjūčio 23d., lydimas dviejų vokiečių žvalgybos karininkų, lt. A. Žarskus, P. Čeponio-Leono, atgabeno į Alsėdžius⁴⁵. Prilimant ginklus dalyvavo Šaulių apygardos Vanagų vadas plk. Ipolitas Žulys-Ruginis, lt. J. Barzda-Klevas, S. Kaupas-Dėdė, A. Juozaitis, S. Derbutas. Buvo tartasi su vokiečiais, kad už kovą prieš raudonuosius diversantus, Vanagams būtų parūpinta ginklų taip pat jie pasiūlė apmokyti, apginkluoti 50 "vanagų" ir vėliau, rusų armijos užnugaryje, aprūpinti ginklais bei šaudmenimis⁴⁶.

Kol lt. J. Barzda-Klevas užiminėjo vokiečius, kpt. I Velavičius-Vilius kartu su S. Kaupu-Dėde suvažinėjo į Varnius, kur susitiko su LLA vadu lt. Kaziu Veverškiu-Seniu, Šaulių apygardos štabo viršininku mjr. J. Memėnu, Vilniaus apygardos vadu kpt. Albinu Karaliumi-Vareniu ir gen. M. Pečiulioniu-Miškinu⁴⁷. Buvo kalbėta apie LLA susijungimą su VLIKu ir žinių apie padėtį Lietuvoje perdavimą į užsienį. LLA nesutiko susijungti, nes nematė su kuo ir laikė gen. M. Pečiulionį pakankamai autoritetingu VLIKo atstovu. Matyt, buvo prieita išvados, kad būtina aiškiau apibrėžti šio komiteto padėtį, būklę, santykį su LGK ir funkcijas, surengus platesnį įvairių pagrindžio atstovų pasitarimą.

Pasitarimą buvo numatyta surengti rugsėjo 5d. Tauragės aps. Kaltinėnų miestelyje. Jame turėjo būti apspvarstyta lietuviškųjų karinių pajėgų kūrimo problemos ir tolimesnės veiklos galrės. Ar jame būtų bandytas atgaivinti pakrikęs VLIKas? Manau, kad taip. Jau rugpjūčio viduryje plk. lt. Leonas Valkūnas, remdamasis kpt. I Velavičiaus-Viliaus iš Alsėdžių atgabentais LLA atsišaukimais, kuriuose buvo raginama pasilikti Tėvynėje, stoti į Vanagų būrius ir atėjus laikui su ginklu kovoti prieš rusus, parašė panašų dokumentą VLIKo vardu platinti už frontą⁴⁸. Tuo pat metu lt. A. Žarskus susirišo su partizanų grupėmis Jurbarko ir Slavikuose (Šakių aps.). Pastarajai vadovavo buvęs LNP nariu kpt. Stasys Kantvydas

Ir psk. Jakubauskas, čia slapstėsi VLIKo komisijos sienoms nustatyti pirmininkas prof. Z. Ivinskis, priklausęs krikščionių demokratų partijai⁴⁹. Pastarajam S. Kairio-Kaminsko buvo pavesta atgaivinti VLIKo branduolį apie ką pranešė pas jį apsilankęs kpt. L. Velavičius-Vilius. Prof. Z. Ivinskis rekomendavo energingą kunigą V. Baltutį, kuris pažinojo Vištyčio apylinkėse gyvenusį gen. Tada Daukantą, Baltų Vienybės sąjūdžio atstovą. Šis savo ruožtu surišo su liaudininkų veikėju prof. Juozu Pajauju⁵⁰. Rugsėjo pabaigoje buvo pakviestas kpt. Pranas Gužaitis, kuris Pagėgių aps. Vilkiškių miestelyje susitikęs su Velavičiumi, Valkūnu, Žarskumi, pasiūlė prof. Joną Fledžinskį, kaip VLIKo atstovą⁵¹. Į pasitarimą buvo pakviesti LLA, Tėvynės apsaugos rinktinės atstovai.

Pasirengimas suvaždavimui vyko labai skubiai ir nesilaikant konspiracijos. Apie tai suuodė vokiečiai, rugsėjo pradžioje atsuntę į Žukus (Klaipėdos kraštas) pas kpt. L. Velavičių-Vilių žinomą šnipą m. jr. Jurgį Gerulį. Berlyno universiteto lituanistikos profesorių, turintį uždavinį sukurti iš lietuvių SS dalinius. Anksčiau jis globojo Armiją Krajavą ir jai teikė informaciją apie lietuvius bei ginklus. Bet ne tik vokiečiai-1944 m. rugsėjo 3 d. šiek tiek anksčiau išvykę į Kaltinėnus dviem lengvosiomis mašinomis kpt. L. Velavičius-Vilius, gen. T. Daukantas, prof. Z. Ivinskis ir J. Pajaujis, kun. V. Baltutis bei lt. A. Žarskus ir P. Čeponis-Leonas kaip vairuotojai, užvažlavo ant rusų diversantų padėtos minos. Avarijos metu sunkiai sužeisti kpt. L. Velavičius-Vilius, prof. J. Pajaujis ir gen. T. Daukantas buvo nugabenti į Telšių ligoninę, o iš ten į Klaipėdą⁵². Diversinį išpuolį parengė ir įvykdė rusų žvalgyba, turėdama tikslą sutrukdyti suvažlavimą Kaltinėnuose ir neleisti susivienyti patriotinėms lietuvių jėgoms, sukuriant vieningą politinį vadovavimo centrą. "Ištikus avarijai pakeliui į Kaltinėnus buvo visiškai neatsitiktinė. Deja, visko neapskačiuosiu-liko gyvi, bet "avarija" kuriam laikui sumaišė fašistų kortas..."-prisipažįsta čekistas, prisidengęs J. Jakaičio slapyvardžiu⁵³. Šis veiksmas liudija, kiek rusams buvo pavojingas vieningo Pasipriešinimo vadovaujančio centro susikūrimas, rodo, kad okupanto ypatingųjų tarnybų išpuoliai prieš vadovaujančius centrus turi gillas šaknis, o sovietų agresiją pasireiškia ne tik okupavimu.

Vis dėlto suvažlavimas Kaltinėnuose įvyko. Rugsėjo 5d. vietos klebonijoje susitiko prof. Z. Ivinskis, atstovavęs krikščionių demokratų ir VLIKą, prof. J. Fledžinskis- liaudininkus ir VLIKą, kpt. P. Gužaitis-Lietuvių Frontą, mokytojas Petras Paulaitis- Lietuvos Laisvės Gynėjų Sąjungą, lt. J. Barzda-

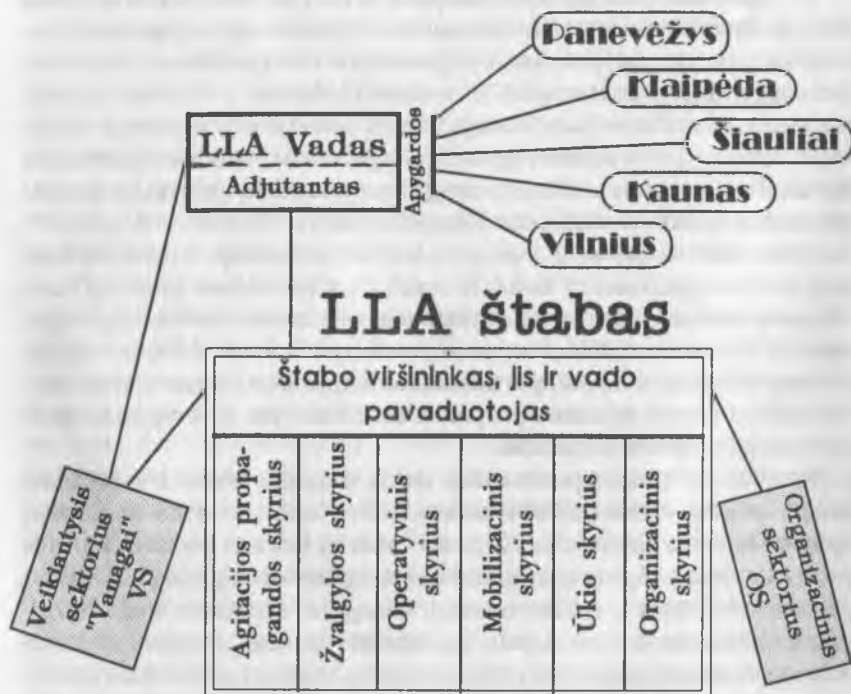
Klevas, kpt. A. Karalius-Varenis ir dar vienas-LLA kpt. S. Kantvydas, A. Žarskus ir P. Čeponis-Leonas- LLKS ir LNP, taip pat mokytojas iš Kaltinėnų⁵⁴. Pasitarime buvo aptartas evakuacijos iš Lietuvos klausimas ir priimtas nutarimas perduoti ir patvirtinti VLIKo politinius bei karinius įgaliojimus LGK bei LLA. Tokiu būdu savarankiška LLKS ir kitų pagrindžio grupių organizacinė veikla baigėsi susivienijimu su stipriausia to meto jėga- LLA.

Lietuvos Laisvės Armija

LLA ginkluotą kovą prieš rusus pradėjo tuo pat žiems išiveržus. Nuo 1944 m. liepos mėnesio Lietuvos Laisvės Armija baigė organizacinį laikotarpį ir perėjo į aktyvią kovą. Organizacija buvo padalyta į du sektorius: organizacinį sektorių OS ir veikiantįjį sektorių VS. Veikiantysis sektorius, pavadintas LLA Vanagų vardu, pradėjo partizaninius veiksmus⁵⁵. Iš visų priešvokiško pagrindžio organizacijų LLA buvo geriausiai kariškai organizuota, sutelkusi savo gretose daugumą lietuvių karininkų bei puskarininkų, numatė, kad Nepriklausomybę teks iškovoti ginklu⁵⁶. Jau 1943-1944 m. pirmoje pusėje į LLA perėjo nemaža žmonių iš kitų pagrindžio organizacijų. Labai įdomiai LLA apibūdina pirmieji rusų okupantų dokumentai: "voennopovstančeskaja nacionalističeskaja organizacija"- "karinė sukilėlių tautinė organizacija." Ir iš tikro, kai kurie LLA dalinių veiksmai netelpa į partizaniškos sampratos rėmus, visoje veikloje aiškiai matyti sukilimo požymiai, nekalbant jau apie reguliariosios kariuomenės kovos elementus.

Formali perėjimo į partizaninę veiklą data yra liepos 1 d. Mėnesio pradžioje LLA vadas lttn.K.Veverskis-Senis Kaune susitiko su Šiaulių apygardos vadu lttn.Adolfu Eidimtu-Žybartu, kuriam perdavė karinės parengties įsakymą, nurodantį, kad visi pajėgūs vartoti ginklą LLA nariai pereina į rinktinės ir toliau vadinasi "vanagais". Rinktinės vadu skiriamas aukščiausią karinį laipsnį turintis karininkas. Jis savo rinktinę suburia tinkamiausiame tam reikalui miške. Negalintys kovoti su ginklu LLA nariai dirba štabuose ir organizaciniame sektoriuje: organizuoja rinktinių aprūpinimą maistu, transportu, informacija, ryšiais, sanitarija ir pan.⁵⁷. Tuo pat metu (ar kiek anksčiau) LLA vadas patvirtino ir pačios organizacijos bei rinktinės (apskrities būrio) organizacines schemas.

Lietuvos Laisvės Armijos vyriausiosios vadovybės
organizacinė schema⁵⁸

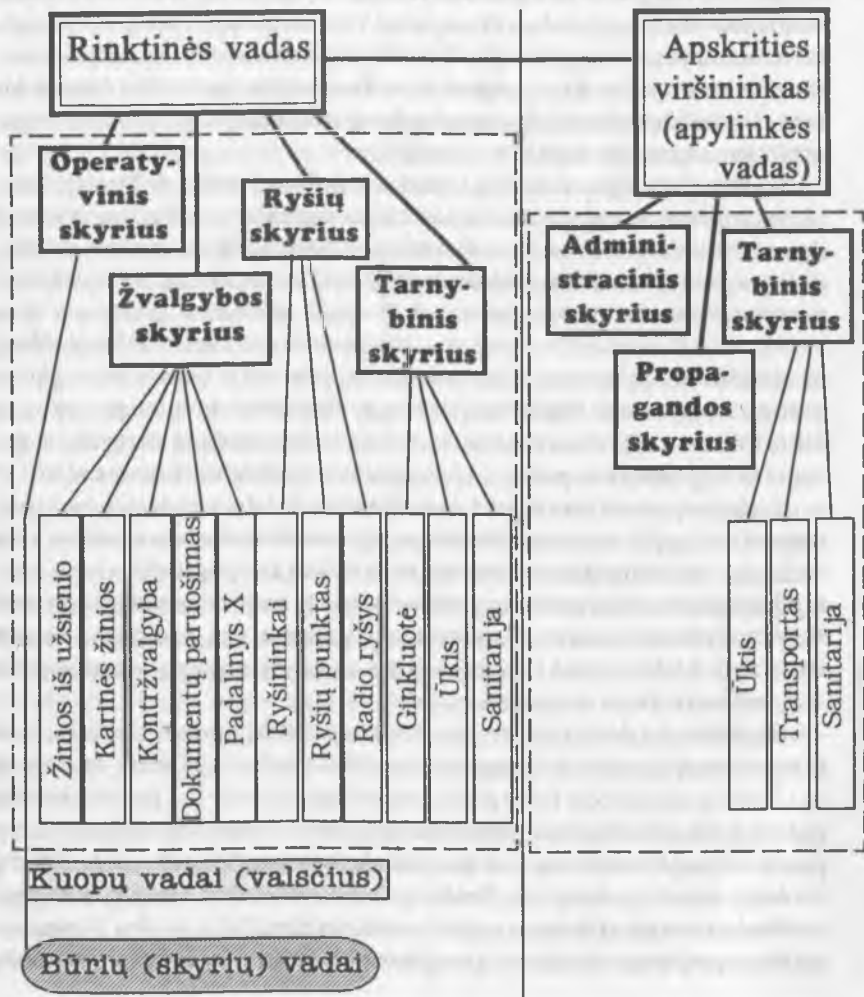

Lentelė Nr2

Lietuvos Laisvės Armijos rinktinės (apskrities būrio)
organizacinė schema⁵⁹

VS (Veikiantysis sektorius "Vanagai")

OS (Organizacinis sektorius)

Visai LLA organizacijai vadovavo LLA vadas ir centrinis štabas, vadovaujamas štabo viršininko (tuo pat metu ir vado pavaduotojo). Pastaruoju tapo J. Itn. A. Eidimtas-Žybartas. LLA vadui tiesiogiai buvo pavaldus Vyriausiasis Vanagų vadas (pradžioje jis nebuvo paskirtas) ir apygardų vadai, bet OS vadovavimas priklausė centrinio LLA štabo vienam iš šešių - organizaciniam skyriui ir jo viršininkui. Apygardose veikė tapatus centriniam apygardinis štabas, kurio operatyvinio skyriaus viršininkas vadovavo visos apygardos Vanagams. Tuo tarpu apskrities štabas nebuvo sudarytas tiesioginio pavaldumo principu: rinktinės vadas ir apskrities viršininkas (LLA apylinkės vadas) nebuvo pavaldūs vienas kitam, o veikė vienodomis teisėmis, vadovaudami skirtingo polinkio organizacijoms (partizanams ir pogrindžiu).

Sudėtinga daugiapakopė LLA štabų struktūra iš pirmo žvilgsnio labiau tiko sukilėliams, o ne slaptai veikiantiems partizanams. Tačiau ilgainiui ilgametė kovos prieš rusiškuosius okupantus praktika nelauktai atskleidė ir jos pranašumus. Pirmiausia ši struktūra leido partizanams sudaryti pastovų štabo darbuotojų rezervą ir tuoj pat panaudoti jį vieno ar kito NKVD-NKGB sutriuškinto vadovaujančio centro atkūrimui. Pavyzdžiui, okupantui sunaikinus apygardinį štabą, pastarojo priedermes galėjo perimti stipriausias apskrities štabas ar išskirti iš savo tarpo narių jo atkūrimui; sunaikinus centrinę vadovybę - jos pareigas perimdavo geriausiai organizuotos partizanų apygardos vadovybės žmonės ir t.t.

Telgiamų pusių turėjo ir LLA suskirstymas į du autonominius, ypač apskrities lygyje, sektorius. Priešo pajėgoms sutriuškinus vieną ar kitą "vanagų" kautynių dalinį, apskrityje likdavo LLA pogrindžio organizacija, pajėgi atnaujinti partizanų veiklą. Be abejo, pasirinktos organizacinės sistemos pranašumus ir trūkumus turėjo parodyti laikas, o 1944 m. vasarą numatyta LLA sandara turėjo daug formalizmo, tiesiog neaiškumo, bet tuo pat metu buvo ir tobulinama.

Iš penkių LLA apygardų į partizaninę veiklą pereita tik keturiose (Klaipėdos apygardos įstelgimas taip ir liko popieriuje), ir tik vienoje iš jų - Šiaulių apygardoje buvo palankios sąlygos nuosekliai perėti į karinę parengtį. Vilniaus, Kauno ir Panevėžio apygardose rinktinės ir būriai kūrėsi puolant rusų kariuomenei ar jau jos užnugaryje. Daugelis LLA dalinių buvo priversti trauktis link Žemaitijos iš savo krašto nepajėgdami perėti fronto linijos. Iš Vilniaus pasitraukė centrinis LLA štabas. Pastarojo veiksmo negalima vertinti kaip organizacijos pasimetimo arba silpnumo

ženklą. Tiesiog Vilniaus apylinkėse dėl geografinės padėties bei gyventojų tautinės sudėties, taip pat dėl agresyvių lenkų Armijos Krajojos bei rusų diversantų iš Gudijos veiksmų nebuvo patogios įsikurti centrinei Lietuvos Pasipriešinimo (Rezistencijos) vadovybei ar partizanų rinktinei.

LLA vadovybė susitelkė Šiaulių aps. Matkaičiuose netoli Radviliškio, įlt. A. Eidimto-Žybarto ūkyje. Organizacinio skyriaus darbuotojai Adolfas Kubilius-Adys, Šarūnas Jazdauskas-Jurgutis, Bulvydas ir Kudirka atgabeno iš Vilniaus pagrindinę LLA spaustuotę ir archyvą⁶⁰. Matkaičiuose buvo išspausdintas vienas pagrindžio laikraščio "Karinės ir politinės žinios" numeris, klausomasi radijo iš užsienio, rengiami planai tolimesniai kovai, lankėsi ryšininkai ir gaudavo organizacinius įsakymus bei užduotis. Liepos viduryje į štabą ryšininkas atvedė gen. M. Pečiulionį, kuris buvo sutiktas gana šaltai⁶¹. Jaunieji LLA karininkai nesiruošė perleisti iš savo rankų vadovavimo, nedarė palankaus įspūdžio ir solidus generolo amžius. Tačiau greitai vadovybė, ypač lt. K. Veverškis-Senis, suvokė aukšto laipsnio karininko, turinčio VLIKo įgaliojimus, reikšmę ir įtraukė jį į LLA veiklą, apie ką ir liudija minėta liepos 17 d. direktyva organizacijos nariams, pasirašyta Miškinio slapyvardžiu.

Tuo pat metu turėjo būti įsteigtas ir LGK, nors pagal M. Pečiulionio parodymus tai įvyko 1944 m. rugpjūčio pradžioje⁶². Autonominės politinės vadovybės sukūrimas bei vadovavimo LLA sudvejėjimas (VS ir OS) buvo iššauktas iš dalies ir grynai praktinių organizacinių sumetimų. Pagal perėjimo į ginkluotą kovą nuostatas vadovavimas kautynių daliniams turėjo būti pavestas aukščiausio laipsnio karininkams, dažnai naujokams LLA, nustumiant į šalį sąjūdžio pradininkus bei organizatorius, neturinčius aukšto karinio laipsnio. Pastariesiems laipsnius pakeltė pagrindinės kovos patyrimas bei pasiryžimas tęsti kovą okupuotoje tėvynėje bet kokiomis sąlygomis- dėl to jie neišvengiamai turėjo likti vadovybėje. Priešingu atveju organizacijai grėsė pakrikimas ir susinaikinimas. Pasipriešinimo antrajai rusų okupacijai patirtis vėliau parodė, kad dalyvavusių jame karininkų skaičius tiesiog proporcingai didėjo žemėjant laipsniui.

Aplie liepos 21-23 d. dėl rusų prasiveržimo link Šiaulių, LLA štabas pasitraukė į Telšių aps. Vadovybė pasklido po Žemaitiją, padėdami organizuoti vienintelę dar tebesančią vokiečių okupuotoje teritorijoje LLA apygardą, o štabo darbuotojai išsluntinėti su rekomendaciniais laiškais rinktinių vadams į pagalbą. 1944 m. liepos pabaigoje-rugpjūčio pradžioje

LLA Šiaulių apygarda jau veikė kaip gerai organizuota pagrindinė ir partizanų struktūra. Jai buvo priskirtos Šiaulių, Telšių, Mažeikių, Kretingos ir Tauragės apskritys, tačiau sėkmingas perėjimas į partizaninę veiklą visa organizacine sudėtimi bei pilnų rinktinių sudarymas buvo įmanomas tik trijose iš jų - Telšių, Kretingos ir Tauragės. 1944 m. rugpjūčio 23 d. duomenimis apygardos Vanagų vadui, buvusiam LLA Šiaulių apygardos štabo operatyvinio skyriaus viršininkui plk. Ipolitui Žuliiui-Ruginiui priklausė 1400-1500 apmokytų, pasirengusių kovai partizanų, išsidėsčiusių kuopomis ir būriais po 20-60 žmonių įvairiuose valsčiuose, kaimuose ir miesteliuose⁶³. Rugpjūčio mėn. LLA Šiaulių apygardos Saturno štabui buvo pavaldžios Telšių, Kretingos ir Tauragės rinktinės bei apskričių štabai.

LLA Telšių apskrities organizacijos Voverės štabas buvo Alsėdžių girininkijoje⁶⁴. Čia pat esančiuose Platelių-Alsėdžių miškuose buvo pagrindinė rinktinės išsidėstymo vieta bei pasitraukusių iš kitų LLA apygardų partizanų persitvarkymo ir perpaskyrstymo stovykla. Rinktinei pradėjo organizuoti Telšių apylinkės štabo operatyvinio skyriaus viršininkas plk. lt. Pranas Budraitis, buvęs Vietinės rinktinės Telšių apskrities karo komendantas, nuo pavasario gyvenęs nelegaliai. Liepos pabaigoje jis žuvo, patekęs į raudonųjų diversantų pasalą. Rinktinės vadovavimą perėmė iš Kauno atvykęs lt. J. Barzda-Klevas⁶⁵. Apskrities viršininku ir OS vadu liko LLA Telšių apylinkės vadas mokytojas S. Kaupas-Dėdė. Liepos- rugpjūčio mėnesiais rinktinėje buvo sudaryta 10 kuopų, po vieną valsčiuje: Telšių, Alsėdžių, Plungės, Tverų, Žarėnų, Rietavo, Nevarėnų, Luokės, Janapolės ir Varnių⁶⁶.

Nevarėnų kuopai vadovavo mokytojas lt. Ignas Šapkūnas, rugsėjo mėn. rinktinės vado įsakymu vietoje jo vadu buvo paskirtas Nevarėnų policijos viršininkas Brenčius⁶⁷. Luokės kuopai vadovavo j. lt. Venckus, paskirtas vadu liepos mėnesį⁶⁸. Vadovavimą LLA organizacijai Žarėnų valsčiuje jau 1944m. birželio mėn. iš girininko Andriušiūno perėmė lt. Jonas Venclauskas-Kymantas, buvęs Vietinės rinktinės 309 bataliono vado adjutantas⁶⁹. Jo pastangomis Žarėnų kuopa, susidėjusi pradžioje iš 30 vyrų, išaugo dvigubai, buvo suskirstyta į 4 būrius- Tomkevičiaus-Šerno (Pronckų km.), Šermukšnio (sl.) (Feliksavos km.), Aleksandravičiaus (sl.) (Smilgių km.) ir Pušinio (sl.) (Saušilio ir Antanavo km.).

Jei Telšių aps. galima laikyti LLA tėvonią, tai kitur reikalai klostėsi sudėtingiau. Tauragės aps. pietinėje dalyje ir gretimoje Rasėnių aps. veikė stiprios LLGS, LLKS ir LF organizacijos, Kretingos aps. šiaurėje ir gretimoje

Mažeikių aps.- LLKS ir LNP. Kretingos apskrities LLA karinio Vanagų sektoriaus organizavimo darbus LLA Kretingos apylinkės vadas kpt. Pranas Šopaga pradėjo liepos mėnesį, tačiau dėl ginklų trūkumo ir apmokytų kadrų stokos šis darbas vyko lėtai. LLA apskrities Maumedžio štabas buvo įsteigtas tik rugsėjo pradžioje ir jungė keturias kuopas- Valinsko Gargždų, Balsio Velviržėnų, Dauslino Endrijaivo ir Kulių, vadovaujamą Kulių miestelio mokytoją⁷⁰. Ginklų buvo gauta iš vokiečių, tarpininkaujant kpt. Viktorui Vilkutaičiui-Griunui, tuomet buvusiam ryšių karininkui vokiečių žvalgybos mokykloje netoli Karaliaučiaus. Tuo tikslu rugpjūčio 8d. į minėtą mokyklą apmokymams, parsivežti ginklų ir radijų slūstuvų buvo pasiųsta 13 LLA narių⁷¹.

1944m. rugpjūčio pabaigoje- rugsėjo pradžioje, nepaisant pasiekimų LLA organizacinėje veikloje, jos vadovybėje kilo nesutarimų taktikos klausimais. Pagrindinis strateginis tikslas- Lietuvos nepriklausomybės iškovojimas ginklų- nepasikeitė. 1944m. vasarą buvo manoma, kad Vokietija sudarys Vakaruose separatinę taiką ir kartu su anglais bei amerikiečiais sustabdys bolševikus. Tai savaraimė apsaugos Baltijos valstybes nuo Sovietų Sąjungos okupacijos ir tuomet LLA turės suvaldinti lemiamą vaidmenį valstybės atstatyme. Tam tikslui LGK paruošė kelis planus⁷².

Pirmasis planas numatė išlaikyti savo rankose dalį Lietuvos teritorijos, paskelbti joje nepriklausomybės atstatymą ir čia organizuoti tolesnį pasipriešinimą. Kitas planas svarstė galimybes diplomatinėmis priemonėmis vesti derybas dėl rusų kariuomenės atitraukimo, tam reikalui panaudojant spaudą bei radiją. Trečiasis planas - jeigu nepavyktų pirmasis, tuomet perelti į pogrindį, leisti spaudą ir laukti taikos konferencijos.
(Bus daugiau)

Naudota literatūra

1. Vaitiekūnas V. Antrosios sovietinės okupacijos laikai (nuo 1944) // Lietuvių enciklopedija.- T.15.- Bostonas 1968.- P.380.
2. Jaščenko A. Konstitucinė tarptautinė teisė.- T.1.- K.1931.- P.193.
3. Hough W.J.H. The annexation of the Baltic states and its effect on the development of law prohibiting forcible seizure of territory // New York Law School Journal of International and Comparative Law.- Vol.6.- Nu.2.-1985.- P.326.
4. Lietuvių Fronto biuletenis.- 1944.- Birželio 9.
5. Keliuotis J. Dangus nusidažo raudonai // Literatūra ir menas.- 1989.-Vasario 1-Kovo 11.
6. Ateitis.-1944.- Birželio 17.
7. Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos.- T.2.- V.1990.- P.351.
8. Žymantas S. Susitikimai su Pranu Padaliu // Į Laisvę.- 1976.-Nr.68.- P. 31.
9. Girnius K.K. Partizanų kovos Lietuvoje.-V.1990.-P.213.
10. Politiskai-karinės organizacijos "Kęstutis" laikinasis statutas// Laisvės kovų archyvas.-T.7.-K.1933.- P.151-152.

- 10.Politškai-karinės organizacijos "Kęstutis" laikinasis statutas// Laisvės kovų archyvas.-T.7-K.1933.-P.151-152.
- 11.Girnius K.K.Partizanų kovos Lietuvoje.-P.213.
- 12.Bubnys A.Lietuvių antinacinė rezistencija 1941-1944 m.-V.1991.-P. 142.
- 13.Buv. LTSR VSK archyvas.-F.8.-B.10/11.-L.129-131; Žymantas S.Susitikimai su Pranu Padaliu.-P.143.
- 14.Bubnys A. Lietuvių antinacinė rezistencija.-P.143.
- 15.Nepriklausoma Lietuva.-1944 -Liepos 6.
- 16.Ten pat.
- 17.Ten pat.-Liepos 22.
- 18.Buv. LTSR VSK archyvas.- F.8-B.10/11.-L.13/
- 19.Žymantas S.Susitikimai su Pranu Padaliu.-P.32
- 20.Vilutis L.Likimo mozaika.-K.1992.-P.102.
- 21.Buv.LTSR VSK archyvas.-F.3.-B.9164.-T.1-L.34.
- 22.Ten pat.-F.8.-B.10/11.-L.131.
- 23.Ten pat.-L.136.Laisvės besiekiant. Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos įnašas į antinacinę rezistenciją.-Čikaga 1983.-P.319.
- 24.Žymantas S.Susitikimai su Pranu Padaliu.-P.3.
- 25.Ten pat.
- 26.Laisvės besiekiant.-P.367.
- 27.Ten pat.-P.317.
- 28.Ten pat.-P.336.
- 29.Bubnys A.Lietuvių antinacinė rezistencija.-P.114.
- 30.Raila B. Versmės ir verpetai.-Boston 1970.-P.36.
- 31.Buv.LTSR VSK archyvas.-F.3.-B.5257-T.1-L.78.
- 32.Raila B. Versmės ir verpetai.-P.47
- 33.Laisvės besiekiant.-P.201.
- 34."Geležinis vilkas".-V.1965.-P.112-113; Buv. LTSR VSK archyvas.- F.3.-B.5257.-L.73.
- 35."Geležinis vilkas".-P.112-113.
- 36.Ten pat.-P.117.
37. Ten pat.-P.119; Šimkus V. Atsiminimai Okupojoje tėvynėje ir kitur.-D.2.-Chicago 1990.-P.137.
- 38.Laisvės besiekiant.-P.316.
- 39."Geležinis vilkas".-P.123.
- 40.Laisvės besiekiant.-P.319-320.
- 41 "Geležinis vilkas".-P.123; Laisvės Besiekiant.-P.331.
- 42.Laisvės besiekiant.-P.331.
- 43.Ten pat.-P.318-319.
- 44.Hitlerininkai parašutininkai.-V.1966.-P.35.
- 45.Ten pat.-P.37.
- 46.Ten pat.
- 47.Ten pat.-P.38.
- 48.Archyviniai dokumentai apie nacionalistų antiliaudinę veiklą.V rinkinys.-V.1962.-P.22.
- 49."Geležinis Vilkas".-P.124.
- 50.Ten pat.-P.126.
- 51.Archyviniai dokumentai...-P.22.
- 52."Geležinis Vilkas".-P.126.
- 53.Jakaitis J. Išdavystės keliu.-V.1976.-P.121.
- 54."Geležinis Vilkas.-P.127; Archyviniai dokumentai...-P.23.
- 55.Karinės ir politinės žinios.-1944.-Spalio 4-lapkričio 4.
- 56.Hitleriniai parašutininkai.-P.20.
- 57.Vilutis L. Likimo mozaika.-P.98.
- 58.Pagal: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių archyvas.-F.Organizacijos. LLA.
- 59.Ten pat.
- 60.Hitleriniai parašutininkai.-P.122.
- 61.Veverskis P.Apie generolus//Tremtinys.-1991.-Gegužės 1.
- 62.Buv.LTSR VSK archyvas.-F.3.-B.9164.-T.1-L.34.
- 63.Hitleriniai parašutininkai.-P.37.
- 64.Ten pat.-P.63.
- 65.Ten pat.
- 66.Ten pat.-P.65.
- 67.Ten pat.-P.63-67.
- 68.Ten pat.-P.64.
- 69.Ten pat.-P.70.
- 70.Ten pat.-P.81.
- 71.Ten pat.-P.78, 108, 123.
- 72.Buv.LTSR VSK archyvas.-F.3.-B.9164.-T.1-L.34.

Antanas Paulavičius

Iš mirties ateinu

Jau nedaug liko buvusių partizanų. Jų gretos vis retėja. Todėl skubu susitikti su dar esančiais gyvaisiais, kad juos prakalbinčiau, kad kai ką užsirašyčiau. Ateinančios kartos turi sužinoti, kokie buvo tie 1944-1952 metai.

Po susitikimo su buvusiu partizanu Broniumi Juospaičiu visą naktį sapnavau kautynes: bėgiojau Pagirio, Rodų, Pašilio miškais, gyniausi nuo priešų, atsisiaudžiau. Labai norėjau, kad tas balsus sapnas greičiau pasibaigtų. O jis užtruko iki pat ryto. Tegu Bronius Juospaitis, gyvenantis dabar Panevėžyje, prakalba pats ir sudrumsčia skaitytojų ramybę.

- Išėjau partizanauti 1944 metais, kai bolševikai antrąkart sugrįžo į Lietuvą ir paskelbė mobilizaciją,- pasakoja buvęs partizanas,- aš 1925 metų gimimo- mane lietė mobilizacija.

- Kokiose vietovėse jūs laikėtės?- pradėjo klausinėti jį, kad įtraukčiau į pokalbį.

Svarbu tik pradėti, o paskui žodžiai byra kaip iš rėčio.

- Netoli nuo Ramygalos stovėjome. Jau ginklų turėjome: šautuvų, automatų, granatų.

- O kas jums vadovavo?

- Giniotas. Vardo nebeprisimenu. Jis- buvęs Lietuvos kariuomenės felčeris. Dienom būdavome miške, o naktį sugrįždavome į namus. Nakvodavome vienoje tokioje sodyboje prie miško. Mūsų buvo devyni vyrai: Vladas Čiplys, Antanas Valikonis (jis iš Ramygalos miestelio), Jonas Kalvaitis, Jonas Valikonis ir keturi broliai Garuckai: Vincas, Juozas, Rapolas ir Petras. Jie visi iš Masickų kalmo. Čia, pas tą ūkininką netoli nuo Ramygalos, ir gavome pirmąjį kautynių krikštą, čia netekome savo vieno draugo.

Buvo lapkričio mėnuo. Rytals šerkšnas jau aptraukdavo žolę. Reikėjo jau pagalvoti apie šiltesnį prieglobstį. Apsistojome pas vieną ūkininką.

Vyties apygardos partizanai: B. Juospaitis-Direktorius ir Štarolis-Plienias

kurio vienas gyvenamojo namo kambarys dar buvo ne visiškai įrengtas, langai neįstiklinėti, o užkalti lentomis. Čia, atrodo, bus gera, saugu. Tik susėdome valgyti, girdime: atkroite, daužo duris. Sodyba apsupta. Mes greitai atmušėm lango lentas ir šokom bėgti, jie šaudyti. Onetoliесе-krūmai, kiek toliau- miškas. Pasprukom. Apsižiūrėm- vieno mūsų šlo nėra, Petro Garucko trūksta. Žmonės jį rado rytą už šimto metrų nuo sodybos. Nebegyvas, šerkšnu aptrauktas... Žmona palaidojo Ramygalo kapinėse. Rusai tada nesikišo. Dar karas ėjo, ir Ramygaloje dar stovėjo karinis aerodromas. Spėjama, kad kareivius ant partizanų užvedė Čiplys, kuris slapstėsi kartu su mumis. Užvedė ne iš blogos valios.

Atėjo žiema, lapuočiai medžiai nubarstė lapus. Miškas jau prasišviečia. Mums sunkiau. Pradėjo labiau slauti rusai, skreba! jau atsirado. Po namus vaikšto, krato, ieško jaunų vyrų. Prie mūsų tada prisijungė du broliai Draščiai: Vladas ir Antanas. Kیلimo jie nuo Krekenavos, iš Judikonų kalno. Vėliau ir tretysis jų brolis atėjo į mišką (jis buvo pabėgęs nuo 1941 metų tremimo). Žuvo visi trys. Krito ir keturi broliai Garuckai. Bet tas bus vėliau.

Mūsų jau 20 vyrų. Apsistojome Rodų pušyne, kur dabar užveistas stumbrynas. Sužinojė, kad mes organizuojamės, pas mus atėjo ir daugiau vyrų iš Krekenavos, Ramygalos, nes visi tikėjo, kad krūvoje geriau išsilaikysime ir apsisaugosime nuo mobilizacijos. Mūsų partizanų susidarė jau nemažas būrys- 138 vyrai. Tai buvo būsimosios Vyčio apygardos pradžia, kurią sudarė keli būriai. Visam tam vyrų pulkui vadovavo karininkas Krištaponis. Mano būrio vadas buvo Rupūžėnas.

- Koks Rupūžėnas?- pertraukiau Juospačio pasakojimą.

- Rupūžėnas- tai Stasys Armonavičius. Jis turėjo tokį kelksmažodį: rupūžė biednas. Kai tik užpyksta ar bara ką nors už pražangą, sako: ok tu, rupūžė biednas! Todėl jam ir prigijo Rupūžėno vardas. Ir jo vadovaujamas būrys buvo Rupūžėno vardu vadinamas. Labai drausmingas buvo vadas. Visose tose apylinkėse jis buvo tvirtčiausias vadas.

- Kokias vietas apėmė jūsų partizanai, vadovaujami karininko Krištaponio?- pasiteiravau.

- Veikimo ribos iš pradžių ėjo apie Ramygala. Siekdavome Nevėžį, Pagirių girią. Jei rusų slautimas- persikeldavome į Pauslos mišką, pasiekdavome Raguvos, Alūnės miškus. Pagal reikala.

- O kada jus pirmą kartą kulka kildė?- paklausiau Juospačio, žinodamas, kad jis ne vieną kartą buvo kildytas.

- Papasakosiu. Pirmą kartą sužeidė 1945 metų sausio mėnesį. Tik barzdą lengvai užkabino. Kai dabar skutuosi, vis prisimenu tas kautynes, iš kurių gyvas išėjau tik per stebuklą. Tada mūsų būrio vadas Armonavičius-Rupūžėnas pasiuntė tris vyrus į Lėno mišką užmegzti ryšių su Krištaponiu, kuris pradėjo organizuoti Vyčio apygardą. Ėjau aš kaip kulkosvaidininkas, skyrininkas Juozas Garuckas ir dar vienas kovotojas, Jonas Kalvaitis. Tik pasiekėm Lėno girią, ir pakliuvom į apsupimą. Pasakoja, kad vienas vokietis užvedęs rusus ant Krištaponio vyrų. Mat karas dar nebuvo pasibaigęs. Tas vokiečių kareivis atsiliko nuo fronto ir pakliuvo pas partizanus. Paskui jis kažkaip atsidūrė rusų rankose. Tie pradėjo klausinėti: kur buvai, iš kur atėjai? Jis ir užrodęs. Kaip tik tuo laiku mes trys vyrų, pasiūstį Rupūžėno, iš vakaro nuėjome į Lėno mišką. O rytojaus dieną tas masiškas puolimas, - nutilo Juospaitis, prislėgtas sunkių prisiminimų. Aš jam priminiau, ką buvau girdėjęs apie tą mūšį iš kito buvusio partizano Eligijaus Smetonos. Jis man papasakojo, kad Krištaponis buvęs prezidento Smetonos sesers sūnus, kad jis ir žuvęs tose kautynėse 1945 metų sausio 5 dieną.

- Reguliarioji kariuomenė buvo panaudota: aviacija, artilerija. Mūšis truko apie šešias valandas, - pasakoja Juospaitis. - Mes turėjome dvidešimt kulkosvaidžių. Aš gulėjau netoli nuo vado Krištaponio ir mačiau, kaip jį sužeidė. Jis pašauftas kaire ranka dar laikėsi nusitvėręs už pušaitės, dešniąją ištiesęs iš pistoleto šauti į priešą... ir pats nusišovė. Kodėl taip padarė? Tikriausiai nenorėjo suželstas pakliūti į priešo rankas. Mačiau, kaip nusviro jo galva... Mes pakilom veržtis, palikę jį. Rusai kaip fronte rėkia: ura! Medžiai nuo kulkų suvarpyti, susikabinę viršūnėmis. Mes šokinėjame per kareivių lavonus, bėgam, gulam ir veržiamės pirmyn. Prasimušėm iš apsupimo, netekę 18 vyrų. Sako, rusų žuvo apie 80. Aš, Garuckas ir Kalvaitis išlikome gyvi. Mane nežymiai užkliudė kulka. O visi rūbai buvo taip sukapoti, kad nabegalėjau jais vilkėti. Kai išskleidžiau savo miltinę - tikras rėtis. Niekas negalėjo patikėti, kad ją vilkėjau ir išlikau gyvas. Grįždamį užsukom pas Vaitelį, kuris buvo Krištaponio pavaduotojas. Jis pažlūrėjo į mane ir pasakė: "Na, jaunuoli, jei dabar tavęs nenušovė, tai Dievas tau skyrė šimtą metų gyventi. Iš mirties parėjai..."

- Taip, sunku patikėti, kad jus kulka nepasigavo, - nusistebėjau ir aš. O Juospaitis išvedinėjo:

- Kautynės - tai laimės reikalas. Nebūtina! kiekviena kulka pasiekia tikslą. Sakoma, kad žmogui nušauti reikia pūdo parako. Arba dar kitas

posakis: priešas šaudo- velnias kulkas gaudo. Kiekvieno žmogaus likimas Dievo rankose.

1945 metų vasario mėnesį pradėjome jungtis, vienytis. Mūsų buvo jau nemažai vyrų. Rodų miške išsikasėm bunkerius. Kiekvienam bunkerliui iškasėm duobę apie pusantro metro gylio, ant viršaus užvertėm du storus sienojus, ir štai patalpa, kurioje galėjęm stačias laisvai vaikščioti. Trys bunkeriai mažesni, kuriuose tilpo po 30 vyrų, o vienas labai didelis, kur sueldavome pasitarti ar radijo pasiklausti. Stovykla gerai įrengta, paruošta gynybai. Aplink stovyklą iškasėm apkasus, kiekvienam kulkosvaidžiui įrengėm bunkerukus su šaudymo angomis. Žodžiu, buvo pasiruošta gynybai kaip fronte. Tų pačių metų vasario mėnesį tarp Naumiesčio ir Krekenavos buvo nuleistas desantas. Vakaruose jau žinojo, kad mes susibūrę, organizuoti. Tie desantininkai iš Vokietijos. Tarp jų- Vladas Želnys ir Antanas Žigas. Šis tik po ilgo partizanavimo buvo sugautas ir 1952 metais sušaudytas.

- O kur buvo rusų žvalgyba? Argi ji nežinojo apie jūsų stovyklą?- paklausiau Broniaus.

- Susekė vėliau, nes mūsų nemažas vyrų būrys, apie 140 vyrų. Nelengva tokiam dideliui žmonių skaičiui apsirūpinti maistu. Gera, kad ūkiai dar buvo neišdraskyti. Vienas sako: mano

tėvukas turi jautį. Atsivedam, papjaunam, suvalgom. Kitas taria: mano namuose kiaulė yra. Ir tą sudorojame. Dar duonos reikia parsivežti. Turėjom judėti. Kurį laiką ramiai pragyvenom. Paskui mus pastebėjo ir puolė nedideliu būriu. Per pirmąjį susirėmimą nukovė Antaną Žuką. Mes pasitraukėm gilyn į mišką. Ruseliai nediršo įstį į girią. Pabijojo. Per menkos jų jėgos buvo. O mes užėmėm kovines pozicijas, išsidėstėme apkasuose. Kulkosvaidininkai prigludo prie kulkosvaidžių ir laukė. Atėjo vakaras, aprimo šaudymas. Ką mums daryti? Trauktis iš stovyklos? Vieni sako trauktis, kiti- ne. Vis dėlto paklausėm Rupūženo ir pasitraukėme. O galla

*Vyties apygardos partizanas
Antanas Žukas*

buvo palikti tokia tvirtovę, tokius bunkerius, kuriuose šilta, jauku, įruošti gultai iš abiejų pusių. Pastatyti skardiniai pečukai, ir sklinda jauki šiluma.

Traukėmės, persiskyrę į dvi dalis. Nutarėm susitikti Upytės girloje. Žinojom, kad ten yra privačios žmonių pievos, Ąriškių pievomis vadinamos. Vasarą ūkininkai pripjauzdavo šieno, sukraudavo miško daržinėse. Žiemą veždavosi šieną į namus. Nukeliavome tuos penkiolika kilometrų ir apsigyvenome daržinėse, kurios buvo išdėstytos viena šalia kitos. Laukėm per visą dieną, kada pasigirs Rodų miške mūsų stovyklos sprogdinimas. Kitaip bunkerių, suręstų iš tokių storų rąstų, nesugriausi. Iki vakaro išlaukėm. Nesprogdina. "Be reikalo palikom tokia tvirtovę",- apgalestavo Vladas Drąsutis. Sutemus mūsų vadas siunčia vyrus į žvalgybą. Pakinkė arkli, ir rogėse penkiese išvažlavo. O naktis buvo labai tamsi. Nors pirštu durk į akį. Kai jie pasiekė pamiškę, kur gyveno ūkininkas, šis pasakė, kad rusai stovyklos neaptiko. Partizanai pastebėjo kareiviškas pėdas ištryptą, išmindžiota visa pamiškę. Palengva, ausis įtempę mūsų kovotojai slinko į mišką. Pirmiausia jie priėjo užmaskuotą slėptuvę, kuri buvo apstatyta eglaitėmis. Jos nellestos, neišvartytos. Vyrų eina link apkasų, kurie supa visą stovyklą. Sustoja, pasiklauso. Tyla. Vienoje vietoje per apkasus buvo padaryta iš karčių lieptelis, kad sargybiniams, kai ateina sargybos pasikeitimo metas, nereiktų šokinėti per apkasus. Vladas Drąsutis, antrojo skyriaus skyrininkas, pirmiausia perėjo per lieptelį. Antanas Valikonis iš paskos su kulkosvaidžiu. Čia pat ir kiti vyrai. Išgirdo traškėjimą, ir staiga balsas: "Kto idiot!" Drąsutis jau buvo netoli nuo bunkerio, o Valikonis ant lieptelio. Tamsu, nieko nematyti. Ir Drąsutis iš automato paleido dvi serijas į tą vietą, iš kur pasigirdo "Stof!", ir skubiai atsitraukė atgal.

- Ir nieko nesužeidė?- užklauso pasakotojo.

- Nespėjo, nesusigaudė. Tamsu, neįžiūrėti žmogaus. Gal jie pamanė, kad ten saviškai vaikšto. Nieko nesužeidė. Vladas Drąsutis vėliau žuvo. 1948 metais už Ramygalos.

Vyrai grįžę laimingai, papasakojo, kas juos ištiko. O rytą, apie 11 valandą, išgirdome mūsų stovyklos sprogdinimą. Taip širdį suspaudė! Skaičiuojame tuos sprogdinimus. Granatomis nesusprogdinsi. Reikia tolu sprogdinti. Jau keturi bunkeriai driokstelėjo. Jau ir mūsų virtuvę susprogdino. Toje stovykloje buvo gerai užmaskuotas šaudmenų sandėlis, kuriame laikėme ginklų atsargas, radijo aparatūrą. Jei gi ji būtų sprogdinę, taip būtų driokstelėję, kad dangus suvirpėtų. Neišgirdome ir visai lengviau atsikvėpėme, kad neatrado mūsų ginklų saugyklos. Juk karlaui dar reikės.

Po trijų savaičių nuėjome į tą mūsų stovyklą. Traukė pamatyti, koks ten valzdas liko. Balsu: bunkerių vietose tik duobės, storį sieną į išdraskyti, suplėšyti. Mes juokaujame: mūsų Kremlių sugriovė. O ginklų sandėlis sveikutėlis. Neužtiko. Pasiėmėm tik radijo aparatą ir grįžome atgal.

Pavasari skirstėmės į mažesnes grupes. Jau tada partizanai pradėjo vadintis slapyvardžiais. Ir kiekvienas būrys turėjo savo vardą. Buvo "Vėtros" būrys, kurio vadas- Kazimieras Vaznonis-Vėtra, kitas "Blėkos" būrys, vadovaujamas leitenanto Blėkos. Aš- "Rupūžėno" būrio partizanas. Buvo dar ir "Niemčių" būrys.

- Iš kur toks pavadinimas?- pasiteiravau.

Vyties apygardos partizanai: Danielius Kriščiūnas-Liubka, Algirdas Kriščiūnas-Gebelsas, Kazimieras Vaznonis-Vėtra

- Jie beveik visi dėvėjo vokiškas uniformas.

- O kokios jūsų uniformos?

- Įvairios,- atsakė Juospaitis,- kas dėvėjo lietuviškas karių uniformas, kas šaulių, kas civiliai apsirengę... Visko neišpasakosi. Reiktų savaitę ar daugiau kalbėti,- nutilo buvęs partizanas, atsiduso.

- O kokios kautynės jums labiausiai įsimintinos, kurios pareikalavo daugiausia aukų?- klausinėjo, nedaviau žmogui ramybės, bijodamas, kad jis ko nors nepraleistų.

- Ak tos išdavystės, išdavystės! Jei jų nebūtų buvę, gal ir praradimų ne tiek daug turėtume. Dėl vieno išdavimo įvyko labai žiaurios kautynės. Tai buvo mano partizanavimo pradžioje.

1945 metų pavasarį, prieš pat Velykas, mes apsistojome netoli nuo Pašilių miško. Prie Judikonių kaimo pasistatėme būdą. Apipylėme jį durpėmis, kad šilčiau būtų, kad vėjas neišgairintų. Ir pečiuką įtaisėm. Įmeti kelias sausas malkas, ir šilta, ir valgyti galim išsivirti. Būtume gal ilgiau ten gyvenę, jei ne išdavystė... Mūsų būry partizanavo jau pagyvenęs nepriklausomybės laikų savanoris Narsutis. Vardo nebeprisimenu. Jį vadindavo Pociuku. Mat jis buvo mūsų virėjas. Be šių pareigų, jis dar padėdavo ir maistui apsirūpinti. Pasakojo, kad jis viename ūkyje šaudė klaules, "Pasiėmiau šautuvą, prisidėjau prie peties, ir poc- bekonas išsitiešė". Nuo to jam ir prigijo Pociuko slapyvardis. Geras, sąžiningas buvo žmogus. Nieko negalėjo Lietuval. Bet va, jo du sūnūs nuėjo išdavystės keliu. Abu juos lietė mobilizacija. Bet jie nėjo į mišką, o slapstėsi. Tai į kieno nors kluoną įlisdavo, tai tvarte pratūnodavo, tai pas savo tetą Rimaitienę pernakovdavo. O ji gyvena prie pat Pašilių miško. Ten tuo laiku telkšojo toks nedidelis Gudelių ežerėlis, kuris dabar jau užaugęs, švendrynu paviręs. Rimaitienė ir Narsutis-Pociukas- sesuo ir brolis. O Rimaitienės du sūnūs, Antanas ir Jonas, partizanavo mūsų būryje. Taigi partizanai Rimaičiai ir besislapstantys Narsučiai buvo pusbroliai. Kada ir kaip saugumas užverbavo Lietuvos savanorio vaikus, sunku pasakyti, bet kad jie mus, apsistojusius Pašilių miške, išdavė, nėra abejonės. Ant savo tėvo užvedė kareivius.

- Kaip gi galėjo tai atsitikti?- nusistebėjo ir pasiruošiau klausytis Juospaičio pasakojimo apie tą išdavystę.

- Kartą broliai Narsučiai nutarė persirengti baltinius. Pakeliui eidami, iš pradžių jie užsuko pas Mešką, gyvenantį Lydikonių kaime. Meška irgi partizanavo mūsų būry. Jo slapyvardis- Bimba. Paskui užėina broliai pas

savo tetą Rimaitienę. Ten randa jos du sūnus partizanus. Pavalgo visi ir išeina. Narsučiai eisiau pas Čepkų, gyvenantį pamiškėje, įlis į kluoną ir permiegos. Rimalčiukai pasuko į mišką. O pasirodo, jie buvo sekami.

- Nejaugi vaikai galėjo užvesti kareivius ant savo tėvo?- aš vis dar negalėjau patikėti.

- Ir mes tada net nepagalvojome. Narsučiai žinojo, kad tėvas miške ir kad ten yra nemaža partizanų. Bet kur toji vieta, tiksliai nežinojo. Miškas didelis. Jie pasekė, matyt, pagal traškėjimą, nes naktimis dar šaltukas laikydavos. Kai eini, tolokalį girdisi traškėjimas. Saugumiečiams buvo nurodyta tiksliai mūsų vieta. Anksti rytą- apsupimas.

Kaip tik tą rytmetį labai anksti, dar prieš aušrą, pabudo buvęs savanoris. Jis- virėjas. Po statinaitės, kurioje buvo pripjaustyta kiaulienos, pakišo malkų, užkūrė ugnį. Jokių dūmų, kadangi malkos sausos, gerai dega. Dar prieš saulės patekėjimą darbštusis savanoris išvirė valgyti.

Ir aš ankstokai pabudau. Eisiu nusiprausti. Nusimečiau milinę, kuria buvau užsiklojęs, kad šilčiau miegočiau. Užsirišau diržą su šoviniais ir išlindau iš būdos. Pistoletas prie šono. Automato neimu. Apsitirnsiu sniegu, apsipraustu. "Koks tu šiandien ankstyvas",- kalba man virėjas. O taip skaniai kvepia mėsa! Lyg nujausdamas, kad aš seilę ryju, jis paklausia: "Kokią porciją imsi?" Taip meiliai kalba, lyg būtų mano tėvas, nenujausdamas, kad tuoj pabirs kulkos. "Kadangi toks ankstyvas, pats pasirink". O tame katile supjaustyti kiaulienos gabalai: ir riebesni, ir liesni. "Kad pirmasis atsikėlei- išsirink". "Man nesvarbu, koks gabalas klius",- sakau jam ir išsilimu šaukštą, kurio kitame gale šakutė. Savanoris ima ją ir nenujaučia, kad šūviai jį tuoj nukirs. Pasilenkia į katilą, kad man mėsos gabalą užgriebtų. Aš pakėliau galvą nuo katilo, ir stalga lyg iš žemės išdygo du kareiviai su automatais. Tarp tankių eglaičių už kokių keturių metrų ryto aušroj pasirodė tokie ryškūs jų siluetai. Jie, matyt, atslinko tyliai, iš pasalių nudūrė sargybinių Cingą ir apsupo mūsų bunkerį. Kai tik savanoris pasilenkė į katilą, išgirdau: "Ei, parni, zdavaitės!" Jie galvoja, kad mes gyvi pasiduosim, kadangi mūsų padėtis beviltiška. Aš stvėriau už valterio ir griūdamas kirtau į juos. Jie paleido į mus ugnį ir parpuolė ant žemės. Lietuvos savanoris sukniubo ant katilo. Aš įšokau į bunkerį, kad paslėmčiau stambesnę ginklą. O viduj- sujudimas, panika, nes šūviai pradėjo kirsti mūsų būdą. Ji buvo apipilta durpėmis, bet beveik visos žemės nubyrėjusios į apačią. Viršuje liko tik šakelės su užsilikusiu plonu durpių sluoksniu. Kulkos kedena, švilpia, o apačioje nepraeina per

storą sluoksni. Mes prie žemės prisispaudę. Padėtis beviltiška. Niekur neišbėgsi. Tada Rimačių Antanas pro tarpdurį išmetė į lauką vokišką kulkosvaidį ir pamėgino pats išlįsti iš būdos. Tik iškišo galvą ir, apsiptylęs kraujais, susmego. Tuomet jo brolis Jonas už kojų įtempė Antanuką. Bet jis jau buvo negyvas. Reikia mėginti granatomis gintis. Aš sviedžiau vieną į kareivius. Ir rusai atsakė granata. Ji nukrito prie durų. Tai buvo puolamoji granata, be skeveldrų. Tik dūmų privarė į vidų. Po manęs Jonas Rimačius sviedė granatą ir staigiai iššoko iš būdos. Paskui jį ir aš išlindau ir paleidau kulkosvaidį į darbą. Tik bėda, kad per eglaites nematyti, iš kur šaudo. Iš būdos jau išlindo beveik visi partizanai. Tik vienas, jau senyvo amžiaus žmogus, šoko ištiktas nelenda lauk. "Ką su juo daryti?" - klausia Mykolas Valikonis. Tada išliaužė į vidų Kaulaitis ir mėgino, už kalnieriaus paėmęs, jį tempti. Nesiduoda. Ką su juo daryti? O šaudo, trata be perstojo. Ir palikom tą pagyvenusį žmogelį bunkeryje - nutilo pasakotojas Bronius Juospaitis.

Įėjo į kambarį jo žmona Stasė, per patį pasakojimo vidurį atnešė užkandžius ir pasiūlė valgyti. Aš atsikalbinėjau, sakiausi, kad sotus esu, nes nakvojau pas artimus gimines. Bet panevėžiečiai visuomet labai vaišingi. Negalėjau atsisakyti kavos puoduko.

- Kiek jūsų ten žuvo? - sriubčiodamas kavą, klausinėčiau.

- Penki, - Juospaitis pastatė nebaigtą gerti kavos puoduką ir vėl įniko į prisiminimus.

- Išsiveržėm, išsikapstėm iš tos pragaro duobės, priguldę daug okupantų ir palikę žuvusiųjų draugų lavonus. Juos kareiviai nuvežė į Ramygalą ir nudrėbė alkštėj. Tik savanorio Narsučio lavoną atidavė saviškiams. O jo sūnūs, vos spėję palaidoti tėvą, užsikabino šautuvus ir pradėjo vaikščioti kartu su skrebais.

- O ar tebėra gyvi tie broliai Narsučiai? - savo klausimais nedaviau ramybės buvusiam partizanui.

- Vieno tikrai nebėra tarp gyvųjų. Nušovėm jį 1946 metų vasarą. Juk reikėjo atsiskaityti už mūsų aukas ir jų pačių tėvą savanorį.

- O kaip juos paėmėt?

- Kartą jie atvažiavo pas savo tetą, Rymačukų motiną, kurios sodyba stovėjo prisišliejusi prie miestelio. Gal koks kilometras iki Ramygalos. Jie ten dažnai užsukdavo. Gal; prabilo jų sąžinė, kad stengėsi padėti našlei tetai. Gal norėjo išpirkti savo kaltę, o gal tik pasirodyti kitiems: žiūrėkite, kokie mes geri - partizanų motiną globojame! O tuokart jie atėjo derliaus

nulmti. Mes žinojom, kad jie ten bus. Apsupom sodybą. Manėm, kad jie iškels rankas ir gyvi pasiduos. Bet kur tau- pradėjo šaudyti į mus. Atsakėm tuo pačiu. Vienas brolis vietoj krito, o kitas sužeistas paspruko.

Pasisukom grįžti- o nuo miško pusės atvažiuoja trys pastotės kareivių. Koks šimtas metrų nuo jų. Kas gi dabar bus? Kur dingti? Mūsų kelias į mišką, o jie iš ten atvažiuoja, prisikrovę malkų, susėda ant jų. Automatai rankose. Šiek tiek aprimome, kai supratom, kad tai aviatoriai iš aviacijos remonto dirbtuvių, kurios stovėjo gimnazijos kieme. Priartėjome vieni prie kitų. Pirmoji pastotė pristabdė arkli, sustojom ir mes, nužvelgėm vieni kitus. Tada Rupūžėnas mostelėjo ranka- važiuokite! Ir prasilenkėme: jie į miestelį, mes į mišką nuėjome.

Vos jie paslekė vieškelį- atbirta trys mašinos, pilnos kareivių. Mat jie girdėjo mūsų susišaudymą su Narsučiais ir pagalvojo, kad miškiniai užpuolė aviatorius. Jie atskubėjo į pagalbą, o jos nereikėjo. Grįžo mašinos į miestelį. Žmonės pasakojo, kad buvo nubaustas aviatorių vadas, jog jis skrebus paliko likimo valiai.

Ir vėliau aviatoriai pasimaišydavo tuose miškuose. Mat ten buvo trys miškai: Pašilių, Gudelių ir Gudellukų (dabar Gudellukų ežeras visai užakęs). O jie, tie ežerai, buvo išsimėtę maždaug per kilometrą vienas nuo kito. Aviatoriai čia atvažiuodavo ančių pašaudyti. Kai tik jie pradedaintis pyškinti viename ežere, jos pakyla ir nuskrenda į kitą. Tada rusai eina prie kito ežero. Taip vieną kartą, eidami skersai mišką, užėjo mūsų stovyklą. Mes tuokart tenai nebuvome. Dienos metu paprastai neišstatydavome sargybos. Kareiviai suprato, kad čia partizanų stovyklavietė, bet jos nelietė. Paliko kaip radę. Nieko nežinodami, naktį sugrįžome į savo buveinę ir sugulėm. Rytą žiūrėm- ant kelmo iš medžioklinių šovinių sudėta penkiakampė žvaigždė. Nors aviatoriai ir nebuvo tokie pavojingi, bet dėl šventos ramybės išsikėlėm iš tos stovyklos.

Noriu papasakoti dar vieną atsitikimą, kuris įvyko per vienas Velykas. Žiemai Rupūžėno būrys buvo išsiskirstęs mažomis grupėmis. Buvom sutarę susirinkti į vieną vietą pavasarėjant. Susitikom antrąją Velykų dieną Maslokų kaime pas pažįstamą ūkininką, o to ūkininko žmonos brolis-skrebas. Nepiktybinis skrebas, galima kentėti. Jo viena koja trumpesnė. Ir kam jam, šlubui, reikėjo susidėti su tais velniais, kurių vadas Kusmočius tikras šėtonas. Mums bedienojant tame kluone, pranešė, kad Kusmočius, persigėręs velykinio alaus, eina per kaimą su savo sėbrais ir šaudo į dangų. Mūsų vadas Armonavičius kad subjuro: "Ok tu, rupūže biednas! Reikia

juos pamokytį! Šeimnininkė, pamačiusi, kad mes ruošiamės susidoroti su skrebaus, ėmė maldauti: "Nenušaukite mano brolio. Durnelis jis, kiša galvą, kur nereikia. Nešaukite jo". "Kulkos neskirla, katras geras, katras blogas: pasakė Rupūžėnas, - jei liks gyvas, paleisime". Rlogsojo ten tokia jauja, pro kurią turėjo praeiti skrebai. Prislinkom, nusitalkėm ir sutartinai paleidom ugnį. Nenušovėm šeimnininkės brolio, tik prigrūdojom: "Mesk, gyvate, šautuvą ir dumk iš čia, kad tavo kvapo neliktų. O tai baigsis kaip Kusmočiui". Jis, šlubis, greitai bėgti negali. Šlubykšt, šlubykšt nukulniavo, dingo iš akių. Pasiėmėm jo šautuvą. O skrebas be šautuvo- ne skrebas. Nei žmones pagąsdinsi, nei buožes pašokdinsi. Ir načialninkai nebepasitikėjo. Iš pradžių dar duodavo jam kur nors pabudėti, vėliau atstatė ir nuo tų pareigų, ir šlubis paliko skrebo amatą.

O mes, atsiskaitę su Kusmočiumi, turėjome keltis kur nors toliau nuo Masiokų kalmo. Tą vakarą kad pakilo audra: ažuolus vertė iš koto, stogus plėšė. Mums reikėjo nukakti 18 kilometrų- į Pauslos mišką, kuris jungėsi su Pagirių ir Lėno miškais. Įstrigo ta naktis ilgam į mano atmintį gal ir todėl, kad žmonės dainą sudėjo:

*Vieną kartą per Velykas
Atsitiko toks dalykas,
Kad Kusmočius su draugeliais
Prie Masiokų gavo galą.
Vėjas dūko, stogus pešė,
Velnias peklon dūšią nešė...*

Vėjas, lietūs, dargana- iki kaulų permirkom, pavargome...

Žmonės sakė: per vainą visaip atsieina. Ir mums vienąkart panašiai atsitiko- su savaisiais susišaudėm. Kėlėmės tą pavasario vakarą mes iš vienos stovyklos į kitą. O žygiuojant, kaip įprasta, būrio priekyje kilometro nuotoliu nuo visų eina du vyrai. Tai pirmoji danga. Antroji danga slenka iš paskos 200- 300 metrų atstumu. O jau paskiau seka visas būrys. Mums reikėjo pereiti vieškelį, už kurio driekėsi lygus dirvonėlis. O toliau- krūmai. Kelias klampus, tamsoka. Ant vieškelio stabtelėjom- vadas pasiuntė kelis vyrus maisto paieškoti. Ir vėl drožiam į savo stovyklą. Nespėjo paskutinieji vyrai pereiti per vieškelį, ir pirmąją dangą užklause: "Parolį!" Staiga užkluptas Karininkas (jo pavardės neprisimenu) užmiršo tą parolį ir vietoj teisingo atsakymo ištarė iš kažkur ištrauktą žodį. Iš anos vieškelio pusės iš karto prabilo kulkosvaidis. Galeėjusieji vyrai sugriuvo į vieškelio grėtvą. O pirmuosius partizanus tiek priplojo prie žemės, kad

atsišaudyti galėjo ne pastatę automata ant ragų, bet paguldę ant šono. Ir tada iš anos vieškelio pusės pradėjo rėkti: nešaudykite- savi! Jie mat atpažino Karininko balsą.

Daug įvairių nutikimų buvo per tuos partizanavimo metus, daug mūšių, daug žlaurlų kautynių. Įsimintinas toks vienas susidūrimas su priešu, kur netekome daug vyrų. Ir vėlekos išdavystė. Tada mus puolė gausūs NKVD daliniai. Kelias dienas tratėjo giria nuo šūvių, nuo žmonių valtojimo. - nutilo mano pasakotojas, norėdamas susikaupti, prisiminti žuvusiųjų vardus. Žiūrėjau į susimąščiusį buvusio partizano veidą ir labai norėjau, kad jis kuo daugiau papasakotų.

- Dabar jau atėjo laikas viską prisiminti, prikelti iš užmaršties tuos žmones, kurie ginklu pasipriešino prievartai. - kalbėjau jam ir prisiminiau poeto E. Matuzevičiaus mintis, kurias jis išsakė man laiške, perskaitęs rezistentų pasakojimus mano knygoje "Kraujo upeliai tekėjo". Poetas rašė: "Mane ta knyga giliausiai sukrėtė, sujaudino... Užfiksuota tai, kas galėjo ir gali palaipti dingti istorinėje užmarštyje... Apsilpsta žmonių atmintis, miršta ir patys rezistencijos dalyviai, istorinių ano meto įvykių liudininkai... O, kaip reikia viską operatyviai, tiksliai užrašyti, užfiksuoti, palikti ateičiai tuos reikšmingus užrašus- tiltus, primenančius anuos kraupius metus ir didvyriškų žmonių likimus."

Brontus pakilo, nuėjo prie knygų lentynos ir ištraukė pilką mėlynais viršeliais seną sąsluvinį.

- Mes rašėm savo būrio dienoraštį, - kalbėjo Juospaitis, - buvo vienuolika tokių sąsluvinčių. Išsaugojom tik šį, trečiąjį, sąsluvinį, kiti dingo.

Vartau partizanų dienoraštį. Pradžią rašyta žaliu, paskui violetiniu ir keli puslapiai- juodu rašalu. Dviejų žmonių rašyta.

- Kas tie žmonės?- klausiu.

- Antaniukas Vaitelis ir mano brolis.

- Ar Antaniukas kapitono Vaitelio, Vyčio apygardos vado, giminaitis?- pasiteiravau.

- Ne, tik bendrapavardis. Tai buvo Ramygalos gimnazijos mokinys. Antaniukas, Viesuliuko slapyvardžiu. Noriu papasakoti apie kautynes, kur Viesuliukas ir kiti partizanai žuvo. Išdavė. Daugėla. Toks partizanavo mūsų būrys. Pradėjome įtarti, kad jis išdavinėja. Kas iš to, kad jis už išdavystę sumokėjo savo gyvybę, bet buvo per vėlu.

Tą rytą prieš saulės tekėjimą sargyba pastebėjo, kad kareivių praelta, nes rasa nukrėsta. Rupūžėnas įsakė: "Pirmas ir antras skyriai, užimkite

pozicijas, o kiti sutvarkykite stovyklą. Nepalikite maisto!" Sugulėm į griovį, apžėlusį krūmais, ir gerai užsimaskavome. Jie prisilartinė visai netoli nuo mūsų. Dvidešimt metrų, ne daugiau. Manėm, kad nepastebės ir pro šalį praeis. Karininkas paslipo ant kalniuko, gerai užmaskuoto, mostelėjo ranka ir griebėsi už automato. Mes paleidom ugnį. Jie atsakė tuo pačiu. Ir prasidėjo toks susišaudymas, toks paslūtęs tratėjimas, kad, rodėsi, dangus maišosi su žeme. Iš pradžių galvojom, kad nedaug tų enkavedistų, bet vėliau paaiškėjo, kad jų būta labai daug, net trys šimtai mašinų, prigrūstų kareivių. Didesnioji mūsų vyrų dalis spėjo pasitraukti. O mus, dvidešimt keturis partizanus, iš visų pusių apsupo. Neatlaikėm pirmojo smūgio, atsitraukėm ir vėl išsیدestėm. Sužeidė Viesuliuką, Ramygalos gimnazijos mokinį Antaną Vaitelį, kuris iš dešimtos klasės išėjo partizanauti. Jis išviliojo iš skrebų būstinės į lauką vieną labai bjaurų skrebą, išplėšė iš jo rankų ginklą, nušovė jį ir su tuo šautuvu atbėgo į mišką. O dabar štai Antanlukui koją peršovė. Rusų šaudymas aprimo, nes mes nemažai jų paklojom. Tada jie iš kitos pusės pradėjo mus spausti jau daug gausesnėmis jėgomis. Antra kulka kliudė gimnazistą Viesuliuką, jis ištare: "Nebegaliu judėti, palikite mane". Mes nebegalėjom laikytis, turėjome trauktis. Čia žuvo ir mano pusbrolis Vladas Čiplys, Alfonsas Rimkūnas iš Ramygalos miestelio, Antanas Valikonis. Šiek tiek atsitraukėm, o Viesuliukas nebegalėjo. Jis gynėsi iki paskutiniųjų. Bronius nutraukė pasakojimą, paėmė į savo rankas pilkai mėlynais viršellais sąsiuvinį, atvertė trečią puslapį ir padavė vėl man. Žaliu rašalu rašyta, gražia rašysena. Tai gimnazisto Viesuliuko ranka. Skaitau:

"Trečios Velykos miške"

Šimet, tai yra 1947m., jau trečios Velykos švenčiamos miške. Žinoma, jos daug kuo skiriasi nuo nepriklausomybės laikais švenčiamų Velykų, bet beveik niekuo nesiskiria nuo dviejų praleistų vergijos metų Velykų švenčių. Skirtumas tik tas, kad per pirmas miške švenčiamas Velykas buvo daug neramios vilties kuogreičiau sulaukti laisvės. Pirmą slapstymosi pavasarį dar tebeėjo karas, todėl visi manė, kad dar tuo pačiu karu bus sutramdytas žiaurusis bolševizmas..."

Skaitau paskutiniuosius Antanliuko puslapius, užrašytus prieš pat mirtį: *"Apsinlaukęs birželio 13-tos rytas. Šlapl, per naktį keliavę rasotais nuo lietaus krūmais, sulindom į miškelį prie pat plento. Dar ankstus vasaros rytas, bet judėjimas plentu jau eina. Šiandien, matai, penktadienis (Panevėžyje turgus), užtat vežimai ir mašinos tik užia, tik tarška. Rasos karolišais*

apsikarsčiusiats karklų krūmais prislenkam per kelis žingsnius iki plento. Šlapl, visą naktį kėlavę ir aktų nesumerkę, sekame plentą. Rytas drėgnas ir šaltas. Ant peršlapusių drabužių užsideda šerkšnas, paminėlynavusiom rankom spaudžiam ginklus ir, lyg laukdami grobio vilka, kalename dantimis. O už kelių žingsnių mašinos tik eina, tik zvimbia..”

- Viesuliukas narsiai gynėsi, nepasidavė gyvas bolševikams,-pasakojo toliau Juospaitis.- Štai kaip jo didvyrišką priešinimąsi aprašo mano brolis, kuris po Antaniuko mirties tęsė mūsų žygių dienoraštį.- Jis atvertė vienuoliktą puslapį. “Antram skyriui susišaudžius ir pakilus trauktis, Viesuliukas pasisakė sužeistas esąs. Pauliaus pulimiotas nevelkia. Tai jie mažai atsišaudydami traukėsi.. Iš užpakalio pasigirdo kelių mašinų ilgos serijos, ir tuo metu krito negyvai Valdininkas ir Sušinskas. Toliau jie dar persiskyrė į dvi dalis, o Viesuliukas visai vienas liko atskirtas. Rusų nupasakojimu, labai narsiai gynėsi. Matydamas, kad nebepabėgs, šaudė iki paskutinio šovinio. Nušovė keletą rusų, o ant galo pats su granata susisprogdino..” Juospaitis papildė:

- Po kautynių buvo tiek įslutę, kad daug prarado sąvųjų- pririšo negyva Viesuliuką prie vežimo ir nuvilko į Ramygala. Mes gl. apsuptieji, sulaukėm nakties ir mėginom išeiti iš apsupimo. Tylliai prišliaužėm prie jų, staiga automatais ėmėm pliekti ir pralaužėm pirmąją liniją. Priartėjom prie antrosios. Liko tik šimtas metrų nuo priešių. Jau pasiruošėm antrajai atakai. Ir kad pradėjo raketom duoti! Šviesu nuo jų, lyg diena būtų. Ir vis žeria kulkas į mus. Suvarė mus atgal.

Aš su savo grupe tik trečią dieną ištrūkau iš apsupties. Mes nutarėm, kad geriausia veržtis per lankas į Ramygalos pusę. Jau pasimatė bažnyčios bokštas. O jie tikėjosi, kad mes veršimės į mišką gilyn, o ne į miestelio pusę. Perbridom liaušių (liaušiai- tai prakasti grioviai vandeniui nubėgti iš ežerų) ir be kautynių išėjome. Rytojau dieną sužinojome, kad kitos grupės žuvo dar vienas partizanas- Antanas Valikonis, slapyvardžiu Viršila. Jis buvo pagyvenusio amžiaus. Žuvo palikęs žmoną ir mažus vaikus.

- O kur buvo palaidoti tie visi žuvusieji?- užklausu.

- Ne palaidoti, o suverst į sąvartyną. Prie Ramygalos kapinių buvo toks žvyrynas, iš kur smėlį veždavo. Ten žmonės ir šluokšles pildavo. Tai ir po tų kautynių partizanų lavonus nudrėbė į tą šluokšlyną. Naktį mes su patikimais miestelio gyventojais surinkom juos ir palaidojom į ten pat esančias kapines. Ir savo brolių ten palaidojau.

- O kada jis žuvo?

- 1948 metais per žolines... Mes tada kėlėmės iš Raguvos miško į Rodų pušyną. O brolis kartu su kitu vyru atsiskyrė nuo mūsų, nes turėjo uželti pas ryšininkę. Susikalbėjom, kad visi susitiksimė sutartoje vietoje. Mūsų gana nemažas būrys tiesiu keliu nužingsniavo per pievas į Rodų mišką. Jie dar užsuko pas merginas. Rado tenai dar tris mūsų būrio vyrus. Merginos juos pavalgydino, ir jie nakčiai sugulė ant šieno. Kažkas nugirdo apie juos ir užrodė skrebams. Anksti rytą jie buvo apsupti ir visi žuvo: du Garuckai, Kazimieras Drąsutis, Siurba ir mano brolis. Juos visus sumetė į šiukšlyną. Rytą atėjo mūsų ryšininkė ir pasakė: "Tavo Joniuko nebėr..." Sąvartyne buvo penki partizanai. Reikia palaidoti kapinėse. Gavau pas pažįstamą kalmyną lentų, du draugai sukėlė karstus... Surinkau nemažą vyrų būrį, kad padėtų palaidoti. Juk čia pat miestelis. Reikalinga patikima sargyba. Dalyvavo ir kito būrio vadas, kadangi ir jo brolis, Kazimieras Drąsutis, kartu su kitais ten krito. Pakinkėm penkias pastotes, sukrovėm karstus ir važiuojam. Bet ratai dar-dar-dar taip darda, nakties metu toli girdėti. Pavojinga. Tada ant pečių užsikėlėm ir tylūs, susimąstę slinkom. Tai šitokia mūsų kovos draugų paskutinė kelionė. Neilgas jų gyvenimas, nedaug džiaugsmo tepatyrė... Netoliese išstatyti kulkosvaidžiai, prie jų prigludę vyrai. Jei pasirodys skrebai ar kareiviai, ir jiems reikia gultis į žemę. Gal ne čia, juos garbingai palaidos. Negailės kalbų prie kapo duobės... Pašukomis iškasėm negilias duobes. Niekas nesutrikdė pakasynų, nes Krekenavoj buvo dar nesibaigę Žolinės atlaikai, ir skrebai ten buvo užslėmę.

Tolstant nuo brolio kapo, toks gaudumas užėjo, toks sunkumas užgulė širdį. Vienas likau Lietuvoj, kalp pirštas. Tėvas, motina- antri metai Sibire. Ir mano kovos draugui Vyteniui graudu, broli Kazimierą užkasus. Jis man ir sakė: "Užsukam į mūsų stovyklą. Pašnekėsime, nustraminsim". Nuėjom, pažįstamų radome. Buvo ir merginų: Jadvyga Žardinskaitė ir seserys Narkevičiūtės. Šios abi seserys mokėsi Šiaulių pedagoginiame institute, o jų viena sesuo- partorgė Ramygaloje. Tai ta pati Narkevičiūtė, kuri vėliau Kauneėjo aukštas pareigas. Mat ji vokiečių okupacijos metais kartu su raudonaisiais partizanais buvo nuleista į Lietuvą. Todėl bolševikų valdžia ją atsidėjojo.

Mes Vytenio stovykloje. Pastatyta alaus bačkutė, vyrai rūko merginų atneštus papirosus "Sparnai" (buvo tokia rūšis). Pasivažiinę jau ruošėmės grįžti pas savuosius. Vytenis ir sakė: "Kur jūs dabar nakčiai eisite. Gali dar pastebėti bežiburiuojančius, berūkančius". Ir sugulėm. Rytą girdimtu, tu, tu atbėga kažkas. Įvirto uždusęs sargybinis ir raportuoja skyrinin-

kul: "Rusai vaikšto po beržynėlių". Apsupo mus nelaukta, netikėta. Trijų draugų vėl netekome. Ir vėl išdavystė.

- Narkevičiūtės išdavė? - pasiteiravau.

- Ne. Leonas Kriščiūnas. Ir tik vėliau išsiaiškinome. Mat per karą jis ėjo kartu su vokiečiais, tarnavo SS daliniuose. Rusai jį paėmė į nelaisvę ir grąžino į Lietuvą. Retai taip atsitinka, kad bolševikai paleistų esesininką. Ir grįžo jis namo. Lyg ir slapstėsi nuo valdžios, susitikdavo su partizanais, bet į mišką nenuėjo. Pradėjo skrebus užvedinėti ant partizanų. Viena tokia išdavystė buvo labai akivaizdi, kad net jo brolis Algirdas nukentėjo (ir jis partizanavo).

Vieną kartą netoli nuo Ėriškių jis susitiko su savo ir kitais pažįstamais. Susėdo ant žvyrduobės krašto. Buvo rudens metas. Šaltoka: drėgmė, vėjas. Išsitraukė Leonas Kriščiūnas iš po skverno buteliuką. "Išgersim, apšilsim", užsivertė ir pats valdina, kad geria. Naktis, tamsu. Kas ten supaisys, išgėrė jis ar ne. Ir perleido per rankas. Ir viskas.

- Užmigote? - paklausiau.

- Dar ne. Jie norėjo išbandyti vokišką kulkosvaidį, kurį ką tik suremontavo. Lauke nenorėjo be reikalo šaudyti, kalenti nakties metu. O netoliese gyveno gerai pažįstamas žmogus. Jis turėjo rūsį, užpiltą žemėmis. Eina pas tą ūkininką. Ant rūsio durų spyna. Čia pasimašo ir pats gaspadorius. "Užeinam, vyrai, į vidų. Alaus turiu". Ant stalo uzbonas, rankšluosčiu uždengtas. Bet mūsų vyrus jau tada tai vieną, tai kitą pradėjo pykinti. Povilas Smilga (slapyvardžiu Vėjavaikis) iš pradžių alaus negėrė, paėmė raktą ir nuėjo į rūsį kulkosvaidžio išmėginti. Išbandė, pilną rūsį privarė dūmų ir pagalvojo, kad tas blogumas nuo dūmų. Išbėgo laukan su draugu. Alaus uzbonėlis jau lauke pastatytas. Užgers, pykinimą nuo dūšios išvars. Kur tau! Dar blogiau. Poviliukas išsivėmė ir pakėlė galvą, pamatė, kad kareiviai tik bėga, bėga. Nepatikėjo savo akimis, nes buvo tamsoka. Nusipurtė. Enkavedistai jau buvo apsupę sodybą. Iš visų pusių kulkosvaidžiai. Ir paleido į partizanus. Keturi vietoj krito. Povilas Smilga sužeistas pateko į kareivių rankas.

- Ar jūs dalyvavote tame susidūrime? - paklausiau Juospaičio.

- Nedalyvavau, bet viską žinau. Mat po tų kautynių pasklido kalbos, kad vyrai prisigėrė, ir juos girtus užklupo rusai. Reikėjo išsiaiškinti. Kaip ir visuomet po kiekvienų kautynių, reikėdavo apygardos vadui duoti raportą apie kautynes. Mūsų būrio vadas man sako: "Eik tu, Direktoriau, (aš turėjau Direktoriaus slapyvardį), ir pasek, kur visą naktį buvo tie penki

vyrui. Išsiaiškink, su kuo susitiko, pas ką užėjo". Aš su keliais vyrais nusekiau įvykių pėdsakais. Pirmiausia užėjome pas ūkininką Mažeiką. O jo brolis Viktoras partizanavo kartu su mumis. Todėl mes ir pasitikėjome tuo ūkininku. Jis patvirtino, kad Povilas Smilga su kitais vyrais buvo užsukę į jo sodybą. Nebuvo girti. Užėina pas kitą žmogų. Rankelę, ir jis tą patį kalba. Ir dar pranešė, kad po tos "oblavos" enkavedistai išsivedė tų namų šelmininką, kur alum valšino. Nušovė, kad liudininkų nebūtų ir ant nieko nekristų įtarimas. O geriausiai apie viską papasakojo pats susidūrimo dalyvis Povilas Smilga.

- Betgi jis sužeistas pakliuvo saugumui į rankas, - paklausiau Juospaičio, nesupratęs, ar viską gerai nugirdau, ar kai ką praleidau.

- Taip, jis pakliuvo į jų nagus. Jį leisgyvį nugabeno į Panevėžio ligoninę, bet partizanai iš ten išvadavo.

- Iš ligoninės? - nusistebėjau.

- Taip, iš ligoninės. Ir tai ne pirmas atvejis. Dar anksčiau iš ligoninės buvo išvaduotas Juozas Kučys, kuris irgi sužeistas pateko į enkavedistų rankas ir taip atsidūrė ligoninėje. Ne iš galeistingumo sužeistus partizanus jie veždavo į ligoninę gydyti, o tikėdamiesi, jie pasveiks ir apie viską prakalbės.

- Tai gal ligoninėje dirbo jūsų žmonės?

- Aš jau minėjau Jadvygą Žardinskaitę. Ji mokėsi Kauno medicinos institute ir turėjo ryšių su partizanais. Kai miškiniai sužinojo, kad Juozas Kučys sužeistas guli ligoninėje, sukombinavo, kad Jadvygą pasiųstų praktikon į Panevėžį. Ir taip su jos pagalba iš MGB nagų buvo išvaduotas mūsų vyras. Povilą Smilgą ligoninėje jau saugojo ginkluoti kareiviai. Jau daug sunkiau. Bet vis tiek išvadavo. O Jadvyga buvo iššifruota. Vos spėjo įnai dingti iš akių. Visur jos ieškojo: ir pas seserį Ukmergėje, ir institute. Jos ten neberado. Baigėsi jos mokslai. Perėjo į nelegalų gyvenimą, vėliau atsidūrė miške.

Kai mane sužeista, nukraujavusį, be sąmonės numetė ant sniego kartu su kitais lavonais, po kiek laiko pastebėjo, kad turiu gyvybės ženklų. - Ir aš atsidūriau Panevėžio ligoninėje. Sargybiniai tada stovėjo ne tik pačioje palatoje, bet sekiojo iš paskos, kai nešdavo su neštuvais į operacinę. Ginkluoti prie ligoninės durų, ginkluoti kieme... - nutilo mano pasakotojas, man pasiūlė sulčių ir pats atsigėrė.

- O dabar papasakokite apie jūsų lemtingą suželdimą, po kurio baigėsi jūsų kovos, - paprašiau aš, matydamas, kas mūsų susitikimas baigiasi.

*Jadvyga Žardinskaitė-daktaras Dolitlis ir
Antanas Barkauskas-Brakonierius*

- Vis sunkiau darėsi miškuose. Slautimas po kaimus, krūmų ir miškų "šukavimas", nuolatinės išdavystės praretino mūsų gretas. Žūdavo ne tik eiliniai kovotojai, bet ir vadai. Krito mūsų narsusis vadas Stasys Armonavičius-Rupūžėnas. 1948 metais netekome ir Vlodo Drąsučio-Vytenio. Tada aš tapau būrio vadu. Mane juo paskyrė Vyčio apygardos vadas Žygaudas, pavarde Smetona. Vardo neatsimenu. - pasakė Juospaltis

Kadangi aš apie Žygaudą žinojau iš jo gimtinaičio Eligijaus Smetonos, tai prisiminiau, kad tuo laiku Vyčio apygardos vadas buvo Alfonsas Smetona. Jis žuvo 1950 metais birželio 27 dieną. Tada iš Kauno atvažiavo rusų kariuomenė, apsupo bunkerį, kur buvo Vyčio apygardos štabas. Po labai įnirtingų kautynių Žygaudas žuvo kartu su kitais štabo pareigūnais.

Juospaltis porino toliau:

- Tai gi Rupūžėno būrio vadu mane Žygaudas paskyrė. Juo aš išbuvau iki 1951 metų, iki to lemtingo suželdimo. - atsiduso buvęs partizanas. Tiek neramių metų praėjo, tiek išgyventa, tiek iškentėta kalėjimuose, lageriuose. O paskui, sugrįžus į Lietuvą...

- Nuvargę, sušalę, šlapi grįždavome į savo bunkerį, ir rodydavosi, kad nieko geresnio ir nereikia. Kūrenasi geležinė krosnelė, sklinda maloni šiluma. Žinau, kad saugu, nes išstatyta patikima sargyba. Netoliese krūmuose ir arklys prunkščia. Tai mūsų arklys. Jis labai reikalingas. Prisikeptas žmones duonos, parsiveždavome į mišką. Už Krekenavos stovėjo malūnas. Prie to malūno buvo sovchozas. Ten laikydavo nemažai kiaušų, kurlas miltais šerdavo. Geros, riebios kiaušės. Nuvažiuojam naktį, prisišaudom, kiek mums reikia, sukraunam į roges bekonus ir grįžtame. Mėsą išdalinam žmonėms, ne bolševikams. Jie išsūdo, išrūko, dalį pasiima sau. O kitą mes kiekvienu momentu galėdavom pasiimti, kai tik pristigdavom mėsos...

- Vasario mėnesį, tą paskutinįją mano laisvo gyvenimo žiemą, mane kviečia apygardos vadas į Pagirių mišką. Pakinkėm arklį ir trise rogėm išvažiuom. Gera! nušertas arklys prunkščia, paukščių skrieja, sniegas nuo pavažų girgžda, groja. Prietema. Mums nieko nebalsu, atrodo, kad Lietuvoje priešių nebeliko... Žiema, žiema, ta paskutinioji žiema! O Pagirių miške balsus slautimas. Nebesutikau Žygaudo. Reikėjo sprukti atgal. Nevažiuoti viešais keliais, nevažiuoti su šviesa. Vis prietemomis, pamiškėmis. Kol suvažinėjom į abu galus, visa savaitė praėjo.

- Grįžtame į savo būrį - o čia svečių beesama: kito būrio vadas Paukštėlis-Jonas Vepštas su keturiais vyrais į svečius atėjo. Dalį jamės įspūdžiais.

Mano vyrai pasakoja, kaip jie praleido laiką man nesant. Ima kalbėti, kaip pas juos atklydo nuo medžiotojų pasimetęs šuniukas. Taip prilipo tas šuniukas prie mano būrio vyrų, kad negalima nuo jo atsikratyti. Matyt, tas padaras neįaučia skirtumo: ir medžiotojui, ir partizanai su šautuvais. Nėr kaip tuo padaru atsikratyti. Mano vyrai žinojo, kad šuniuko ieškos medžiotojai. O jis slankioja aplink stovyklą, vakarui atėjus, gulas prie bunkerio durų. Paveji jį, vytinė sušeri, jis paskalija ir vėl grįžta, uodegą vizgindamas. Ir sugalvoja vyrai, kaip juo atsikratyti. Nelabai protingai sugalvoja. Turėjo seną kiaulės pūslę. Pribėrė žirnių ir pririšo šuneliui prie uodegos. Ir kaip jis pasinešė iš būdos! Vyrai pasakojo, kvatojo nenujausdami, kad ši štuka geruoju nesibaigs. "Ter-terkšt, ter-terkšt po mišką, jau nebesigirdi ir vėl artinasi bar-barkš, bar-barkš", pasakojo ir vienas, ir kitas. Barčiau vyrus: "Kaip jums negaila gyvulėlio. O be to, kiekvienas pagalvos: iš kur ta pūslė? Iššifruos mus. Negudria! vyručiai, sugalvojote". Bet padaryta, nebeatitaisysi.

Buvo sekmadienis. Kovo pradžia. Atbėga uždusęs sargybinis- per žiūroną užmatęs tris ginkluotus. "Ar tai skreba! ar medžiotojai, negaliu pasakyti, bet kad su šautuvais, tai aiškiai mačiau", neatgaudamas kvapo, kalbėjo sargybinis.

Kai mes kur nors praeidavome, niekuomet pėdsakų nepalikdavome. Su eglės šaka užtrindavome, paskui vienas iš mūsų, eidamas atbulas, su sieteliu sniegą užsirodavo. O šuns pėdsakų neužtrinai. Jo visur pripėduota. Todėl tie medžiotojai, kurie pasigedo savo šunelio ir atėjo į mūsų stovyklą. Lietuviai, atrodo, geri žmonės. Vieną klausinėjam- jis žegnojasi nieko bendro su bolševikais neturįs. Kitą kamantinėjam. "Už save tikrai atsakau, garantuoju. O už aną,- parodė į trečią medžiotoją,- neatsakau. Jo sūnus milicijoje dirba". Ką daryti? Jų nešaudysi, nors pamiškėse buvo iškliauti atsišaukimai, įspėjantys: medžioti, grybauti ir uogauti draudžiama! Ką gi daryti? Ir paleisti negalime. Jie- panevėžiečiai ir, be to, vieno sūnus, jei tikėti ano žodžiais, milicininkas. Iki vakaro išlaikėme. Paskui paleidome. Aš griežtai įspėjau." Galėjom jus sušaudyti. Kalėjimų neturime. Gal jūs ir dori žmonės. Į svetimą širdį neįlįsi. Paliekam jums gyvybę ant jūsų sąžinės".

Paleidom ir nutarėm patys pasitraukti iš tos stovyklos. Kur eiti? Galvojom, galvojom ir nutarėm keltis už Nevėžio į Skilvionių mišką. Pasikinkėm savo arklių, dar iš žmogaus vieną pasiskolinom ir važiuojam. Kartu su mumis ir penki Paukštelio vyrai. Keliai užpustyti, gilu sniego.

Arkliai greitai pavargo, apsiputojo. Vargais negalais pasiekėme Tvankstį (vietovę šalia Ėriškių). Paukštelis sako: "Persikelkim per Nevėžį, o ten galėsime apsistoti pas mano pažįstamus. Pailsėsime ir galėsime vėl toliau traukti". Taip ir padarėme. Pasiekėme tą ūkininką, kur Paukštelis ne kartą buvęs, todėl ir pasitikiu juo. Žmogus mus mielai sutiko: "Kur jūs tokią naktį važiuosite. Pamiegokite, pailsėkite ir tada darykite, kaip jums geriau pasirodys". Arklius pastatėm į tvartą. Užkandom, kambary ant grindų pasitiesėm šieno ir sugulėm. "Kur namų šeimininkas, kad jo nematyti?" - užklausiui Paukštelio. Jis man paaiškino: "Pailsėmė arklių ir išvažiavo į kalvę". Išvažiavo, tai išvažiavo. Gal jam neatidėliotinas reikalas šįvakar. Paukštelis žino, ką kalba. Čia jo geras pažįstamas. Kitaip argi mes būtume apsistoję pas nepažįstamus.

- Kiek jūsų vyrų ten buvo? - pasiteiravau Juospalčio, nujausdamas, kad čia, toje sodyboje įvyks lemtingas susidūrimas.

- Aple aštuoniolika, - atsakė jisai. - Užsnūdome. O toks saldus miegas tada buvo. Tas paskutinis laisvas miegas. Tik pradėjus aušti, atbėga sargybinis: "Girdėjau kulkosvaidžių diskus barškant - visai arti rusai". Kai įgelti visi pašokom iš guolio ir išnėrėm iš trobos. Bet kareiviai jau buvo apsupę sodybą. Išdavimas - ir kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo to šeimininko darbas. Mat jis buvo nutvertas varant samagoną. Ir tada jį užverbavo. Tik spėjom išsidėstyti, ir pasipylė ugnis. Beviltiška padėtis, kadangi mes užklupti netikėtai, o kareivių labai daug. Jie gerai pasiruošę, apgalvotai puola, žinodami mūsų jėgas. Trauktis iš sodybos į atvirą lauką būtų beprotybė. Mums beliko gintis iki paskutinio šovinio.

Buvo kovo keturioliktoji diena. Saulė jau ankstokai patekė įsi. Tirštas rūkas. Nieko nematyti. Mes jų artyn į sodybą neprisileidžiame. Nuo šūvių trenksmo, nuo ugnies ir dūmų, rodos, maišosi žemė su dangum. Kažkur klykia moterys - namų šeimininko seserį peršovė; kažkur išgąstingai žvangla arkliai - mūsų arkliai, tvarte uždaryti plėšosi. Rusai pradėjo mus apšaudyti padegamomis kulkomis. Vienas iš mūsų šikų, Zolomskis, niekam nieko nesakęs, pakilo ir pasileido bėgti. Ir paspruko, kaip vėliau patyrėme, išnešė kailį nepakliuvęs ant talkinio... Uždegė kluoną, o tenai arkliai. Per šūvius girdėti žvangimas. Taip besišaudant patekėjo saulė. Rūkas gal kokį pusmetrį pakilo nuo žemės. Aš visai netoli matau kareivius. Užrūko garnizono viršininkas Tichomirovas: "Pasiduokite, gyvybes

dovanosime!.. Maslokas smarkiai sužeistas. Man pačiam dešinę ranką peršovė. Atbėgo Jadvyga Žardinskaitė: "Sužeidė Danielių! Negaliu krauju sustabdyti. Arterija perkirsta..." O aš negaliu atsitraukti nuo automato. Nors ir ranka sužeista, bet tvirtai laikau ginklą ir tratinu į prieką. "Paukštelį nušovė", - išgąsdinta, pasimetusi su ašaromis man kalba Jadvyga. Tada rusai vėl nutraukė ugnį, ir pasigirdo tas pats balsas: "Gyvybę dovanosime, pasiduokite!" Aš jam šaukiu: "Išleiskite iš sodybos nekaltas moteris!" Turėjau galvoje namų šeimininko žmoną ir seserį, kuri buvo sužeista. Jos išskėlė rankas ir eina į kareivius. Išleido jas, nešaudė. O rūkas pakilęs dar aukščiau, matyti nutolstančios moterys. Įžiūriu ir priešo kulkosvaidį už kokių 400 metrų. Jis pastatytas ten, kur mes norėjome trauktis. Prisitaikiau ir trumpom serijom kirtau iš automato. Suvirto kareiviai, nutilo kulkosvaidis. Mūsų šaliai irgi paleido ugnį, sekdamį mano pavyzdžiu. Girdžiu rusiškus balsus: "Davaite patrony!" Lyg pakriko priešas. Kol jie užsitaisys naujus šovinius, reikia mėginti prasiveržti... Šioje sodyboje toliau laikytis neįmanoma. Jau dega ir gyvenamasis namas. Karšta nuo artimos ugnies. Mums reiktų veržtis nuo degančio kluono kampo į Skilvionių miško pusę. Bet, pasirodo, tuo laiku kareiviams atėjo pastiprinimas - atvažiavo dešimt mašinų enkavedistų. Nežiūrint į tai, mes pakilome veržtis. Ir braunantis per pirmą liniją, į mane patalkė visa serija. Peršovė petį, šoną, plaučius pervėrė, sužeidė abi kojas. Iš burnos pliūptelėjo kraujas... Negaliu įtraukti oro, kvėpuoti negaliu, dūstu. Praradau sąmonę...

Toje sodyboje žuvo Jonas Vepštas-Paukštelis, Jonas Maslokas-Ažuolas, Danielius Kriščiūnas, Edvardas Daučiūnas-Jokeris... Marytė Štarolytė, Jadvyga Žardinskaitė, kaip ir aš, pakliuvome į enkavedistų rankas. Iš kautynių išsiveržė Viktoras Mažeika ir Klevas (pavardės neatsimenu). Kareiviai manė, kad aš nebegyvas. Kartu su kitais lavonais mane įmetė į sunkvežimį, nuvežė į Ramygalą ir nudrėbė ant sniego... Atsibudau tik Panevėžio ligoninėje.

Mano plaučiai peršauti. O kadangi kurį laiką leisgyvis gulėjau ant sniego, dar prisidėjo plaučių uždegimas. Pradėjo mane gydyti, rūpestingai slaugyti. Chirurgas GirdziJAuskas įstatė į plaučius knatus, kad valytųsi. Duoda deguonies, nes trūksta oro. Dūstu. Kelis kartus perpylė kraują. Labai geras žmogus tas daktaras. Nežinau, ar dar gyvas. Nusilenkčiau jam, padėkočiau, nes tada to padaryti negalėjau... Lyg per sapną girdžiu GirdziJAusko žodžius: "Pirmą kartą savo praktikoje turiu tokį ligonį, taip sužalotą, tokį skylėtą..." Nežinau, ar sapnuoju, ar kildžiu... Jaučių moteriškas švelnias

rankas. Spaudo, gniaužo mano raumenis, paskui įduria- suleido vaistus. Bandau praplėsti akis. Iki šiol nieko nematydavau. Po paskutinio kraujo perpylimo pradėjo grįžti regėjimas. Praplėšiau akis- seselė sėdi. Buvo nuklojusį antklodę, dabar palengva uždengia ir išleina. Prie durų dar atsisuka. O ten stovi du ginkluotieji. Jie neatsitraukia nuo palatos durų, kai neštuvals nešė mane į operacinę, ir jie norėjo įeiti, bet daktaras neįleido. Prie durų pasiliko.

Jau geriau matau. Greta mano lovos kabo lentelė. Smulkių raidžių dar neįžiūriu, bet didesnes matau: Jonas Kloris. Tokios pavardės man dar neteko sutikti. Matyt, buvau labai panašus į tą partizaną, kad tapau Kloriu. Aš pasisavinau tą pavardę. Jei gu jie pripažįsta, kad aš Kloris, tai kodėl gi man juo nebūti. Dažnai prarasdavau sąmonę ir nežinodavau, kur mano tikrasis gyvenimas, kur sapnas prasideda. Vėl užėjo sunkumas. Oro pristigau. Vėl duoda deguonį. Aš vėl sapnuos skraidau.

Paskutiniiais savo partizanavimo metais aš dažnai sapnuodavau keistus sapnus. Kelis kartus per savaitę vis regėdavau tuos pačius kankinančius sapnus. Lyg sodyba mūsų tėviškėje, tas pats kluonas. Kautynės, rusai puola. Balgiasi mano šoviniai. Netoli stovi tokia didelė dėžė. Ją atplėšiu - o ten ne šoviniai, o vlnys. Nėr kuo šaudyti. Dedu į automatą vlnis ir šaunu. Matau, kad jos nepasiekia enkavedistų, krinta prie jų kojų. Juokiasi, kvatojasi kareiviai ir, atstatę šautuvus, artinasi prie manęs. Šauna, patalko man į plaučius. Sunku kvėpuoti. Dusina, dusina. Šaukiu rėkiu per miegus ir atsibundu. Gultu prie kelmo, jis į šoną įsirėžęs. Įlindo tas sapnas į mano sapnų karalystę, atmintinai išmokau sapnuoti. Ir kai tik nepatogiai miegu, ji vis regiu, tą kankinantį sapną. Bet tada, girioj miegodamas, pabUSDavau, ir balgdavosi košmaras. O dabar čia, ligoninėje, negaliu pabusti iš tos kankinančios būsenos. Imu žinai byti šonus, pilvą. Per vieną perrišimą daktaras sako: "Kodėl tavo pilvas nagais sudraskytas. Pririšim dešinę ranką..." Kairė ranka buvo smarkiai sužeista.

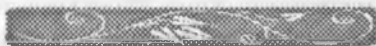
Ketvirtą savaitę, kai jau pradėjau sveikti, privirto palata saugumiečių. "Pavardė?" "Jonas Kloris". "Kur gimęs?" Ką gi jiems pasakyti? "Nežinau..." "Kaip gi savo gimtinės gali nežinoti?" - stebisi saugumiečiai, griežlia dantimis. "O kur dirbai paskutiniu metu?" - vėl kamantinėja. Aš meluoju, fantazuoju. Patikrino, taip ir balgėsi mano melagystės. Bet dar telsybės nesakau. "Kodėl melavai?" - kelkiasi, grūmoja man. "Dar sąmonės nebuvau atgavęs. Viskas susimaišė. Pamačiau gale lovos tokią kortelę ir nesažiningai pasakiau. O dabar telsybę kalbu: aš - Jonas Masiokas". Žinau,

kad Jonas tose kautynėse žuvo. Atstojo nuo manęs. Bet vieną kartą kad su judo sargybiniai, kad subėgo saugumiečių kirbinė į palatą! Gal jie pajuto, kad mane gali išvaduoti iš ligoninės. Išplėšė mane iš gydytojų rankų ir nugabeno į Lukiškių kalėjimą. Su Jono Masloko pavarde aš atsidūriau tenai. Bet Lukišky atsitiktinai sutikau pažįstama milicininką, ir baigėsi mano melas. Gavau savo gimdytojų pavardę ir vardą.

Po kiek laiko mane dar nebaigusį gyti išvežė į Šiaulius, kadangi mes tada priklausėme Šiaulių sričiai. Visą mėnesį mane tardė toks juodaplaukis papulkininkis Mašakovas ar Mišakovas. Šlandien tiksliai jo pavardės pasakyti negalėčiau. Juodaplaukis papulkininkis. Sužinojau tada, koklia yra tikroji kančia. Užmauna jų vadinamą "rubąšką" ant pilvo ir pradeda veržti, veržti... Atrodo, viduriuose mazgas užrištas, ir kažkas jį nori ištraukti iš vidurių. "Prakalbėsi, svoločiau, ar dar tylėsi?" Mato, kad liežuvio nebepaverčiu, atpalaiduoja "rubąšką". "Kiek žmonių nušovei?" - vėl rėkia, šaukia. "Raskit įrodymų, kad bent vieną nušoviau", - vartau liežuvį, šlaip taip lemenu. "Iš namų žmones išvarydava!" - meta man šluos ir kitus kaltinimus. Jie žinojo, kad mano įsakymu penki žmonės turėjo išsikelti iš Ramygalos. Sužinodavome, kad tas ar anas šnipinėja, kenkia mums, ir pasiųsdavome raštą: PER 24 VALANDAS DINGTI IŠ MIESTELIO! "Aš visą laiką buvau prieš žudynes. Žmogus - ne paukštis, kad taip lengvai nušautum" - kalbu jiems iškankintas, išsekintas. Tik susikėlė saugumiečiai, "dava į ješčio rubąšku" - suriko juodaplaukis tardytojas. Užmovė šitą kartą ant krūtinės ir pradėjo veržti. Rusė seselė tikrina pulsą. Veržė, veržė, rakino, rakino, kol kraujas šoko iš nosies ir burnos... Atleido veržimą, nes mano galva kraujo klane...

Paskui rankas surišo, suveržė. O dešinės rankos sanarys dar nesuglįjęs. Pasistoję ant taburečių du budeliai pakėlė mane ir užkabino už kablio. Iš pradžių dar galėjau pasiekti kojomis vieną taburetę ir atsiremti. Išmušė ją iš po kojų. Rodos - trūks sužeistas sanarys. Iš skausmo skėryčioju kojomis, kad pasiekičiau grindis ir atsiremčiau. Tada jie po kojomis pastatė įkaitintą elektros plytelę. Tik jos prisilietė, svyla, dega, spirga kojų pirštai.

Kad išterčiau, pačios mintys lenda į galvą: tu ne vienas pakabintas ant sanarių... Visa Lietuva pakabinta... Ne tau vienam surakinta krūtinė... ne tu vienas plūsti kraujuose... VISA LIETUVA!..

Bronislovas Kemeklis

NESIPRIEŠINTI PRIEVARTAI NEGALĖJOM

Bronislovas Kemeklis

Gimiau ir augau Leliūnų kaime, Debelkių valsčiuje, Utenos apskrityje. Šeimoje buvome šeši broliai: Kazimieras, Juozas, Povilas, Jonas, Bronislovas, Antanas. Visi buvome mokomi taip, kad nepretenduotume į tuos hektarus. Žemė buvo numatyta palikimu paveldėti Juozui ir Povilui, kurie nebesimokė toliau. Juozas buvo tebaigęs pradžios mokyklą, o Povilas metė gimnaziją penktoje klasėje. Kazimieras buvo jau baigęs aukštąją miškininkystės mokyklą ir dirbo Sukmedžio girininkijos girininku Žagarės apskrityje. Jonas nuo 1944-ųjų slapstėsi ir po to, turėdamas Tauro slapyvardį, žuvo 1949m. kovo 16d. kovodamas. Motina, aš ir Juozas 1945-aisiais buvome tremiami, bet mudu su broliu pabėgome iš tremimo, nuvežti 70km už Polocko.

Juozas grįžęs susitiko su tėvu. Pasitarnavus išdavikui, klojime buvo apsupti. Tėvas bėgo, krito persautas ir buvo sušaudytas į veldą neatpažįstamai, o Juozas vėl išvežtas į Kudimkarą, kur vėliau po tremties mirė ir ten palaidotas.

Jonas buvo baigęs Utenos gimnaziją. Vėliau buvo įstojęs į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą. Baigęs du kursus, stojo į P. Plechavičiaus karo mokyklą, bet vėliau, vokiečiams ją likvidavus, išėjo į mišką, kur ir žuvo.

Antanas iki tremties buvo baigęs penkias klases, gyveno pas savo krikštamotę, buvo išaiškintas, sėdėjo Vilniaus kalėjime trejus metus, dabar jau jo nebėra gyvo.

Tėvas Juozas Kemeklis

*Motina Karolina Pilkauskaitė-
Kemeklienė*

Aš dar bandžiau verstis su suklastotais dokumentais. Dirbau pas kelis ūkininkus, tačiau pamatęs, kad jau esu gaudomas, išėjau brolio pėdomis. Kito kello nebuvo. Slapsčiausi Kurklių valsčiaus apylinkėse, Girininko būryje, pasirinkęs Keršto slapyvardį. Palaidojau visus draugus, likdamas vienas tame pakraštyje. Išduotas buvusio partizano, patekau į Vilniaus saugumą, su nutelstais 25 metams ir 5 metams be teisių asmenimis atsidūriau lageryje, kur atsėdėjau beveik 15 metų.

Grįžęs apsigyvenau Šiauliuose, dirbau daugiausia dailininku apipa-vidalintoju, tik pabaigoje buvau priverstas padirbėti Baldų susivienijime. Išėjau į pensiją. "Sargai" mane lydėjo visą darbo laiką iki pat 1989 metų, neleisdami pamiršti, kad esu "raupsuotasis".

PRARADUS NEPRIKLAUSOMYBĘ

Ėjo 1939 metai, paskutiniai lietuvių laisvės ir kūrybinio klestėjimo metai, palydinti skambių dainų ir dalgio žvangėjimo. Baigęs gimtajame Leliūnų kaime pradžios mokyklą, stojau į penktą skyrių Debelkių miestelyje. Apsigyvenau pas dlevošalmingą moterėlę. Priešais buvo policijos

Brolis Antanas Kemeklis

Brolis Povilas Kemeklis

Brolis Kazimieras Kemeklis

Brolis Juozas Kemeklis

būstinė. Vieną dieną per ilgąją pertrauką pamatėme triukšmingai dardančią mašiną, kuri sustojo prie pavasarininkų salės. Čia išvydome apie dvidešimt karių su nematyta mums uniforma. Jie iš mašinos neliipo, tik žiūrėjo į popierius ir žvalgėsi aplinkui. Pasirodo, tai buvo mūsų "išva-duotojai".

Toj mažoj mašinoj jie neturėjo net kur atsistėti, stovėjo išvargę statl, o jų vyresnysis laikė ant piršto pasikabinęs žadintuvą. Tie slauraakiai su lajuotom korto uniformom, persunktom prakaito, smaliomis kepurėmis ir subintuotom kojom kaip Egipto mumijos Kauno muziejuje mus ir baimino, ir domino. Kalbėjo jie nesuprantama kalba.

Po minutės kitos, susiorientavę kur esą, nuvažiavo prie pašto į Raščiaus klemą ir tuoj pat ėmė kažką statyti. Po pamokų nubėgom pasižiūrėti. Pamatėm klemę iš rąstų suręstą bokštą su deže viršuje ir su žiūronu besižvalgantį aplinkui kareivį. Vėliau paaiškėjo, kad tai sekimo bokštas.

Išėjusieji į miestelį su žmonėmis vengė kalbėtis. Atstovėjusieji pamainą lėkdavo pas žyduką nusipirkti ką nors valgomio. Stebėjomės, kaip galima viską pirkti neribotais kiekiais. Pirmiausia rusų kareiviai iššlavė laikrodžius ir valkiškus odinius portfelius, su kuriais, prakišę ranką per rankeną ir suėmę už dugno, išdidžiai vaikščiojo po miestelį. Išpirkto moteriškus apatinukus savo "katiušom" kaip balines suknutes. Po keleto dienų karininkas atsivežė savo žmoną su superinio maišo sijonu. Niekur kitur, tik į krautuvę, juos turbūt ir teleido. Matyt, bijojo, kad kas neužpultų. Kam pavyko kiek pasikalbėti, kareiviai tik puse lūpų teprasitarė, jog pas juos išvis nieko nėra, tik mediniai dažyti kumplai vitrinose kaba.

Sekmadienį parsiradęs namuose, išgirdau, kad prie kelio, einančio nuo Anykščių į Svėdasus, Žaliosios geležinio tilto gale stovi kažkokie du geležiniai keisti kubilai ant ratų. Iš kubilų kyšojo patrankėlės su didžiulėm ant šonų nupieštom žvaigždėm. Prie jų budėjo vienas ar du subintuotom kojom kareivėliai, balkščiai dairydamiės į praeinančius ar pravažiuojančius tiltą žmones.

Vyras kaimė juokavo: einam ir nuversim į Šventąją tuos kubilus - tankus. Tai buvo ta nenugalimoji armija, kuri už silkės uodegą buvo pasirėngusi išpjaut pusę pasaulio.

Žmonės lyg ir apsiprato su visu tuo baiminguoju saugojimusi, ėmė nekreipti dėmesio, dirbo savo kasdieninį darbą, vakarais rinkosi pas kaimynus palošt kortomis ir, aišku, papolitikuoti. Buvo vienas kitas, kuriems atrodė, kad viskas išsispręs savaime, tačiau dauguma buvo tos

nuomonės, jog dabar jau neverta nei taupyti pinigų, nei ką nors planuoti. Visi laukė, kas gi pagaliau bus su Lietuva. Tačiau visa tai buvo tik žiedeliai tylūs, nebylūs, tačiau pranašaujantys audrą.

Netrukus visus pritrenkė žinios, kad šen bei ten iš po nakties dingsta žmonės, daugiausia intelektualai. Prievartinis balsavimas, komunistinė vyriausybė, atslradusi iš atplaišų ir visokių tinginių, prasigėrusių nuskurėlių valdininkų, ir visokie paruošę agentai, skaičiuojantys vištas kleme, parodė, kad mes- jau ne mes ir mūsų- jau ne mūsų.

Kai išgirdo kaimietis, kad mes "prisijunglame" prie Rusijos, slaubu jį sukaustė. Prasidėjo areštai. Per trumpą laikotarpį iš Debeikių miestuko dingo abu kunigai- Mikėlnskas ir Ragažinskas, neseniai atkeltas kaimendoriumi. Pradėjo žmonės tremti. Vieną naktį iš mūsų kaimo buvo palmta ūkininkė Trečiokaletė, Sterkiškio Pilkauskas, nuomojęs Kurminienės dvarą Požarskis (jam tą kartą pavyko pabėgti ir vėliau nuo vokiečių taip pat teko slapstyti kaip lenkui). Jei pasirodydavo kur nors keleivinė mašina (kurias kaime kažkodėl vadino koncesijos vardu), žmonės slėpdavosi ir žiūrėdavo, prie kurio klemo sustos, ir sprukdavo, kur tik įmanoma.

Mano brolis Juozas anksčiau kartais susiginčydavo su kaimynais, sakydamas, kad Rusija turtinga šalis, turi savo visokių gėrybių: aukso, sidabro, anglies, geležies rūdos ir t.t. Tačiau kai jis pamatė tos turtingos šalies karius, lajuotus ir subintuotus, atsivėrė akys.

Tais metais tėvas buvo sugalvojęs paruošti žemę sodui. Abu su broliu Juozu buvo net iškasę duobes obelims sodinti, tačiau kai išėjo kalba, tikėtai numojo ranka:

- Tai būtų beprasmiš darbas,- argi mums jo bereikės?

Užsėjo tą nuokalnę miežiais.

Brolis Jonas tuo metu mokėsi paskutinėje Utenos gimnazijos klasėje. Mokslas buvo labai rimtas, jau beveik gerai mokėjo vokiškai. O namuose buvo "Telefunken" radijo imtuvas, tad gana dažnai jis pasiklausydavo žinių tiesiai iš Berlyno. Kai tik prasidėjo rusų-vokiečių karo veiksmai, brolis išgirdo per radiją. Tėvas suniekino: esą nesuprantas vaikas. Deja, kaip brolis sakė, taip ir buvo.

Jonas, užsimetęs ant pečių švarkelį, išrūko pas draugus. Grįžo tik vakarop su nubalnotomis kojomis. Debeikiuose įvyko perversmas. Susidaręs būrelis narsuolių nuvertė valdžią, sukišo sovietinius valdininkus į daboklę, tik, deja, kažkas pranešė į Uteną, - matyt, nesuskubo nutraukti ryšių. Darantys tvarką miestelyje pamatė vieškelį nuo Vyžuonų

atvažiuojant dvi mašinas ginkluotų kareivių. Leisdamiesi į pakalnę, jie paleido ugnį jau iš mašinų. Sukilėliams teko trauktis, nes atsišaudyti iš medžioklinių šautuvų, poros kariškų šautuvų bei keleto pistoletų buvo beprasmiška. Buvo dar ketinę nuo kapinių iš už mūro priešintis, tačiau kai "gepeušnikai" ėmė uraganiškai šaudyti, teko bėgti per rugių lauką, o kad nematytų- šliaužte šliaužti. Todėl brolis grįžo nubrozdytais keliais, nes buvo nuvažiavęs į miestelį pažiūrėti to sukilimo.

Prie pleninės nušovė mūsų kaimo gyventoją Karosiuką (taip jį vadindavo). Eldamas pasmalsaut, jis buvo pasiėmęs kažkokį surūdijusį, dar nuo 1918 metų turėtą pistoletą. Kai pakratę rusai rado tą ginklą, nesvarbu, kad ir netinkamą, nušovė Karosiuką vietoje ir paliko. Žmogelis nesusiprato pistoleto numesti į žoles.

Šlaip vertusieji valdžią nenukentėjo, aukų nebuvo, atsipirktą išgąščiu. Debeikių pokštas išėjo į naudą Utenos politiniams kaliniams. Kai GPU pajėgos išvyko iš miesto malšinti sukilusiųjų, vienas doras žmogus, kalėjimo prižiūrėtojas, atrakino kameras ir išleido visus politinius kalinius. Drauge ir pats su jais pasitraukė į Vyžuonų šilą. Todėl uteniečių neištiko Ralnių ar Panevėžio kalinių likimas.

Rytojaus dieną prasidėjo karo veiksmai. Geraį girdėjome, kai sudaužė Troškūnų aerodromą su visais lėktuvais. Mūsų šaliai žmonės, išvaryti darbams į to aerodromo statybą, grįžę papasakojo, kaip ten dangų su žeme maišė pikiruodami vokiečių bombonešiai. Iš pamiškės ugnį koregavę dar naktį prieš tai nuleisti vokiečių desantininkai. Vėliau į gimnaziją troškūniečiai vaikai atsinešdavo iš aerodromo sandėlių prisirinktų keturkampiškaį suplotų šovinių. Dideli tenykščiai amunicijos sandėliai ne-panaudoti išlėkė į orą.

Iš ankstyvo ryto nuo Anykščių pasipylė didžiausios gurguolės besitraukiančių komjaunuolių ir žydų. Visas kaimas irgi pasileido bėgti slėniu į mišką prie Bigulio upelio slėptis. Tačiau apie dešimtą valandą pasirodė motorizuotos vokiečių dalys su lengvosiomis tanketėmis priešaky, už jų tankai ir sunkvežimiai, glaustai prisėdę kareivių. Bėglius kažkur už Svėdasų aplenkė, tankais išvartė vežimus, ginkluoti komjaunuoliai išsibėgiojo, o dalis žydų sugrįžo atgal į Anykščius. Visą dieną mūsų nedideliu vieškeliu pravažiavo tiek daug vokiečių tankų, jog tada dar neasfaltuotas kelias liko lyg arimas, o kai po jų vienas po kito ėmė važiuoti sunkvežimiai, vieškelėlis tapo panašus į asfaltą, taip jį išlygino, tokį dalių padarė.

Trejetą dienų per kelią buvo beveik neįmanoma pereiti- tekdavo stovėti ir laukti, kada atsliras tarpelis perbėgti. Pasitempę, tvarkingi, smagūs, lyg važiuotų į svečius, o ne į mūšio lauką kariai buvo tokie pat atėjūnai- nepageidaujami, neprašyti, tačiau pats valzdas rodė, jog tai Vakarų kultūros žmonės. Prabilo Kauno radijo stotis, įspėdama, kad žmonės nežiūrėtų pro užuolaidas į pravažiuojančius, nes per klaidą gali nušauti. Jei žiūrėti- tai tik iš atviros vietos, kad būtų visas matomas. Juokaudami kareiviai žadėjo atvežti Staliną narve ir parodyti.

KARO DIENOS

Kai pasirodė vokiečių kariuomenė ir susitvėrė miestelyje valdžia, mano gimtojo kaimo gyventojas Povilas Gogelis buvo pasodintas porai savaitių į daboklę. Paleidus niekas juo nesidomėjo, niekam jis nebuvo reikalingas. Tik artėjant karui prie Lietuvos, atkuto raudonieji "kovotojai". Likus porai savaitių, jie įsidrąsino taip, kad saulei leidžiantis pasirodydavo vorele 10-15 iki dantų ginkluotų vyrų, kurie kaimo papieviais slinkdavo Vyžuonų link. Tai ėmė kartotis kas antra diena. Su jais Gogelio dar nebuvo. Tačiau likus porai dienų iki rusų kariuomenės atėjimo, apie 6-7 valandą kaimą apsėmė Apyvalos vadovaujami "partizanai". Jie ėmė pastotes. Tarp kitų kaimiečių ir brolis Juozas buvo priverstas juos vežti. Staiga mūsų kleme pasirodė Gogelis: nauja millinė, nauji kerziniai batai; ant smiliaus pasikabinęs desantinį automatą, jis išdidžiai vaikštinėjo, nurodinėdamas, ką kam daryti.

Pro mūsų kraštą vokiečių labai mažai pasitraukė, tik prie Rubikčių pora tankų ir būrelis kareivių laikė frontą porą dienų. Anykščiuose buvo stipresnių susirėmimų. Miestasėjo iš rankų į rankas keltis kartus - mat vyno fabrikas buvo stipresnis už tankus: pro jį "vaduotojai" negalėjo praeiti nepasivalšinę. Nežinojo vokiečiai, kuo galima sulaukyti ivanus. O mūsų kaimo galulauke pravažiavo pora vežimų ukrainiečių, prekiaujančių ginklais, kuriuos siūlė kaimo žmonėms nusipirkti.

Sulaukę reguliariosios kariuomenės, raudonieji ėmėsi kurti valdžią. Debeikiuose pasirodė didžiausias valdžios įgaliotinis- skrebukų vadas Gogelis. Po savaitės kitos šis partizanavęs po bobos slyjonu pagrindininkas gavo leitenanto laipsnį.

Pirmosios mūsų apylinkėje pasirodė moterys automatininkės. Kai tėvelis paklausė: "Ar ir moteris jau mobilizavo?"- jam atsakė: "Čtob ne zdochnut jot goloda, lučše dobrovolcem pomirat j. Tut chotia paiku da jut."

(“Kad nepadvestum iš bado, geriau savanori mirti. Čia nors davinį duoda”). Joms iš paskos pasirodė mėlynkepuriai. Kad nesugalvotų kas trauktis, už bandymą atsilikti nuo fronto- kulka į kaktą.

Prasidėjo plėšimai, savivalė. Senukai Uturiai nepajėgė dirbti, tad samdėsi tokią pusprotę, kuriai algos nemokėjo, tik valgyti duodavo. Keturi mėlynkepuriai ją išprievartavo prie Bigulio upelio; kvailikė tuoj pasipa- sakojo, ką su ja veikė kareiviai.

Šliaužiojo šitie tipeliai, tikrino kareivėlius ir visus, kas tik pakliuvo. Mūsų kleme buvo apsistoję du reguliariosios armijos kariai- taisė ma- šiną, amerikietišką “Studebekerį”. Valgydami pas mus už bendro stalo, susibičiuliavo su broliu Jonu. Taisyti mašinos neskubėjo: kur geriau rasi, kai gali sotas pamlegoti daržinėje ant šieno.

Vieną dieną iš už kapinaičių išlindo mėlynakepuris. Mes nežinojome, kad radijo aparatas yra draudžiamas daiktas, tai jo neslėpėme. Įėjęs apsižvalgė ir nudžiugo: čia toks lobis. Atsidarė spintą, ištraukė kostiuminės medžiagos gabalą, išskleidė ant stalo ir pradėjo krautis. Matom- bus blogai išneš klipšas. Nubėgau į daržinę pas Joną, jis pasakė ruseliui, su kuriuo susidraugavo, tas stvėrė pistoletą- ir į trobą. Svečias jau berišas mazgą nešuliui. Pasišaukė jį į priemenę, kad nebūtų liudininkų, pakišo pistoletą po nosim ir išbruko per duris, įspėdamas, kad jo čia daugiau nepamatytų. Tada liepė paslėpti radiją: jei ne tas, tai kitas atims. Beveik visur iškeltė žmonių arklius į sibirietiškus kuinelius. Gyvenimasėjo pagal principą: kas tavo- tai mano.

Vokiečių okupacijos metais priverstinai buvo dalijamos perkeltų iš už fronto linijos Rusijos gyventojų šeimos. Nori nenori, imk, ir lai ūkyje dirba karo belaisviai. Tėvas parsivežė iš Anykščių geležinkelio stoties moterį su dviem vaikais. Mergaitė gal kokių 10- 12 metų, sugipsuota koja, antroji dar mažesnė, 7- 8 metų, - kokie tai darbininkai žemės ūkyje. Rusė- miestietė, visai nepažįstanti kalmo darbų. Rytojaus dieną tėvas turėjo skubiai parsivežti chirurgą, kad pergipsuotų mergaitelį koją, nes ji visą naktį nesudėjo akių. Po gipsu buvo utėlių, kurių gyvenime nebuvau regėjęs. Teko tuoj pat iškūrenti pirtį, kad sunaikintų parazitus.

Tėvas dar nuo Pirmojo pasaulinio karo, nors ir primiršęs, mokėjo ru- siškai. Tad jis buvo vertėjas. Rusės mūsų šeimoje laimingai ir social pra- leido vokiečių okupacijos dienas. Pradėjus lankytis sovietų užfrontinin- kams, žaltakepuriams, kliūdavo tai karininko žmonai. Mus išvarydavo iš kambario, o jai užkurdavo “pirtį”: klyksmas, šauksmas, ne kelių, bet keliolikos aukštų keiksmų pylėsi ant jos, kad kam pateko į Lietuvą.

Mano brolis vengė rodytis namuose. Aple tai ji žinojo, bet, jausdama dėkingumą už visa gera, neišdavė. Išvažiavo viskuo aprūpinta: ir miltų, ir lašinių, ir vilnų mergaičių megztukams, ir grūdų ketvertą maišų tėvai įdėjo, jei tektų gyventi ne mieste, kad turėtų sėklos pradžiai. Tėvas išvežė visas į stotį. Deja, net laiško negavome- turbūt ištrėmė kur nors į Šiaurę, kam su fašistais nekaravo, būdama karininko žmona.

Kol pas mus gyveno rusės, skrebai su Gogeliu priešakyje nesilankė. Žaliakępuriai mūsų namuose buvo dažni svečiai. Kai Juosponis iš netolimo kalmo tapo Utenoje saugumo tarnautoju, jis mane, paėmus iš miško, įdėmiai apžiūrėjo. Matyt, jam pasakė, kas aš, o gal prisiminė, kaip kartuėjome į mokyklą Leliūnuose. Tada jis nebaigė jos, nes gėdijosi savo ūgio; buvo beveik bernas, o aš- tik pirmokėlis. Tačiau ji atpažinau, nors mačiau tik antrą kartą, kai su Gogeliu vyko armijos pasitiktį: tąsyk buvo mūsų kieme.

Berods Girelės kaime, mūsų kalmynystėje, gyveno Jakimavičių šeima. Motina eidavo padieniams darbams, o sūnus Stasys tarnavo pas ūkininkus. Visiems jis labai patiko, tai dažniausiai po kelis metus išdirbdavo pas ūkininką bernu. Nepriklausomybės metais Stasys buvo Šaulių sąjungos narys. Prie gryčiotės jis teturėjo mažą daržliuką. Motina į Lietuvą grįžo tik po 1917 metų revoliucijos Rusijoje. Gerai kalbėjo rusiškai. Kai apsilankė Gogelis su savo skrebių būriu, Stasys su motina buvo namuose. Gogelis pakvietė Stasį išeiti į lauką pasikalbėti. Stasys tuo metu valgė obuolį, lupdamas jį lenktiniu peiliuku. Taip ir išėjo į lauką, vienoje rankoje laikydamas obuolį, antroje- peiliuką. Gonkose Gogelis praleido Stasį į priekį, kažko paklausė, o kai šis pasisuko į jį veidu, paleido automato seriją. Motinai išpuolus laukan, Gogelis paaiškino, kad Stasys jį puolęs su peiliu. Argi būtų galėjęs pulti su lenktiniu peiliuku, kai kiemas buvo pilnas automatais ginkluotų žmonių?

Stasį norėjo išvežti į miestelį, tačiau motina aplakstė garnizono viršininkus, tada leido pasilaidoti. Jis palaidotas kalmo kapinaitėse, kaip ir kitos Gogelio aukos: Kazlukas Mikulėnas, mano brolis, tėvas.

Jakimavičius neturėjo žemės, bet buvo susipratęs lietuvis. Pirmasis mūsų kaime jis nusipirko olandų gamybos radijo aparatą "Philips". Visas kalmas rinkdavosi pas juos pasiklausyti naujienų bei muzikos. Klek prinešdavo purvo į trobą rudens vakarais, susibėgdami klausytis Pupų Dėdės, "Karių pusvalandžio" ar "Linksmųjų brolių".

Kazys Mikulėnas buvo paauglys. Kai Gogelio bendrai suvirto į kiemą, jis, išlindęs pro kamaraitės langą, bėgo į kaimą papleviu. Pasuko link Dagio sodybos, link miško. Motina prašė nešaudyti, deja, tie tipai nepaklausė.

Vietinio ruselio iš Žaliosios Griškos šūvis buvo lemlamas. Kaip rašo savo atsiminimuose "raudonasis partizanas" Apyvala, Mikulėnas, Kaziuko tėvas, buvo geras partizanų ryšininkas. Už tai atsilyginta su kaupu: nušautas sūnus.

Antras Mikulėno sūnus Stasys vokiečių okupacijos metais stojo į Plechavičiaus armiją ir žuvo kautynėse prie Ašmenos. Ten vyko kautynės su lenkų jadvyginkų armijos kariais. Jis bandė iš apsupimo ant nugaros išnešti sunkųjį kulkosvaidį. Nemažai ten žuvo "plechavičiukų" nuo lenkų kulku. Anykščiuose buvo laidojami du, Debelkiuose- trys.

Tą pačią dieną Gogelio gauja kratė mūsų namuose, ieškodami brolio Jono. Savo ausimis girdėjau, kaip ruselis gyrėsi draugams: "Priklaupiau ant kelio ir iš antro šūvio paguldžiau tą banditą". Ir pridūrė: "Man žmogų nušaut- tai tas pat kaip penklas kapeikas numesti".

Mūsų namuose kratė labai atidžiai; klojime ir daržinėje sukrauti prėsiai buvo peršaukami, o mes troboje bijojome, kad tik neuždegtų šiaudų. Dėl brolio Jono buvome ramūs: po kaimiška krosnimi, tiksliau, duonkepės krosnies šone, buvo primūrytas liukas, kuris užsidarydavo šešetu plytų. Ant jų stovėdavo rankinė, su medine dėže siuvarnoji mašina. Kai pamatėme supant sodybą, mama užpylė ant tų plytų truputį smėlio, kad užbyrėtų tarpai, ir užstūmė siuvimo mašiną. Kratytojai mašiną buvo nustūmę, bet, nepastebėję nieko įtartina, grąžino atgal. Tuomet mūsų širdys atlėgo. O iš kito šono į papečkį, kur senovėje laikydavo vištas, Gogelis paleido automato seriją, nors ten įlįsti žmogui nebuvo vietos. Dar pridurmu pasakė: "Galėtumėm ir supleškinti šituos banditų namus".

Kiek anksčiau Leliūnų miške buvo nušautas dar vienas Leliūnų kaimo žmogus- pieno priėmimo punkto tarnautojas Lacys, kariuomenės metų žmogus. Jis slapstėsi, tačiau neturėjo ginklo. Kai jis ten su keliais vyrais gaminosi valgi, pastebėjo dūmelį kareiviai ir ėmė supli. Vyrai į kojas. Kvartalinėje linijoje stovėjęs kareivis pataikė tiksliai į miestelį Lacio nevežė, paliko vietoje, tad žmonės palaidojo.

Aš miniu tik apie savo apylinkės gyventojus. O kas dėjosi kituose kaimuose ir apylinkėse? Nežinau, nes nuo trėmimo dienos daugiau gimtąjame kaime nebuvau. Tik 1965 metais vėl pamačiau gimtinę, stebuklu išlikusį gyvenamąjį namą ir svirus.

Kad mažiau lankytų Leliūnus, to Gogelio namus partizanai sudegino. Tačiau aš tada jau buvau Kurklių ir kitose apylinkėse, kur vyko žutbūtinė kova.

Susikūrus didesniems partizanų būrliams, prasidėjo rimtesni susirėmimai. Tuomet miestelių viešpačiams, ypač miškinguose rajonuose, atėjo sunkesnės dienos. Kartą netoli Čekonių kaimo vyras taip užspirgino skrebukus, jog tas Gogelis, trenkęs šautuvą, spruko iš visų jėgų. Kad ginklas atiteko priešams, nulėkė "užsitarnauti" antpečiai, leitenanto laipsnis. Gogeliukas liko paprastas skrebukas-eilinis. Kad būtų ne taip graudu, persikėlė į didesnį miestelį. Anykščius. Ir ten buvusiam "partizanui" nenušvito karjera. Vėliau pasakojo man žmonės štai ką. Kai vienas recidyvistas, paleistas iš kalėjimo, prisisuko prie jo dukros, Gogelis, negalėdamas jos perkalbėti, nusišovė išvietėje.

Dabar truputį apie brolį Joną, jo išėjimą į mišką. Balgės Utenos gimnaziją, ketindamas toliau mokytis universitete, Jonas jau beveik gerai mokėjo vokiečių kalbą, tačiau naudotis technine literatūra, matyt, jautėsi per silpnas. Kad pasitobulintų, metus dirbo vertėju Utenoje, darbo reikalų skyriuje. Kai susiorganizavo Plechavičiaus rinktinė, Jonas įstojo į Marijampolės karo mokyklą. Bet vokiečiai ją likvidavo. Tada jis pradėjo mokytis tiltų statybos inžinierijos skyriuje. Mokėsi gerai. Deja, priartėjo frontas, iškilo klausimas, ką daryti. Vokietis, pas kurį dirbo Utenoje vertėju, atsluntė pas mus į namus sunkvežimį, kviesdamas krauti daiktus, drauge pasiimti šeimą ir važiuoti į Oldenburgą pas jo tėvus, pagyventi ten, kol paaiškės padėtis. Mes visi atsiskėmėme važiuoti, o brolis Jonas iš trobos antrojo galo išlipo pro langą ir pasislėpė. Gal tai buvo ir klaida, kuri ateltyje pražudė jo gyvenimą. Brolio bičiulis, išvažiavęs maždaug tuo pačiu metu, pateko į amerikiečių zoną, persikėlė į Angliją, ten balgė aukštąjį mokslą ir dar besimokydamas sluntinėjo savo tėvams gerus sluntinius.

1944 metais brolis Jonas bandė registruotis. Laukdamas dokumentų, pamatė pažįstamą, kuris vokiečių okupacijos metais dirbo Arbeitsamte vertėju. Išsikalbėjo. Pažįstamas patarė sprukti, kol nesuimtas, nes tokių kalbų jis girdėjęs. Brolis prisidėjo prie bendro pasiryžusių būrio kovoti su okupantu. Trečią dieną po to iš mūsų atėmė viską, ką buvo sukūrusi šeima. Likome benamiai vargšai.

Po nepavykusių bandymų surasti brolį valdžia griežesni skatinančių priemonių: už jo gyvo ar mirusio suradimą paskelbė premiją - 20 ha žemės penkerius metus naudoti be prievolių. Netoli Debeikių gyvenantis pilietis Žvikas bandė tai padaryti. Kai brolis Jonas užėjo, jis pasiūlė dieną praleisti klojime, gerokai pavaišino. Tik dėl brolio akylumo išvengta nelaimės. Kiti vyras sukrito ilsėtis, o Jonas žvalgėsi pro klojimo plyšius. Pastebėjo laikui.

Žvikas, užsodinęs sūnų ant arklio, išsiuntė pranešti į miestelį. Brolis pakėlė draugus. Nepastebėti jie pasitraukė iš klojimo ir sugulė pamiškėje stebėti, kas bus toliau. Kai prie namų priartėjo skrebukai, vyrai pamatė, kad stalga šelmininkas ėmė bėgti iš namų. Kadangi tarp skrebukų maišėsi kareiviai, teko trauktis, neatlyginus už išdavystę. Po kelių dienų grįžus atsiteisti, Žviko šelma jau buvo pabėgusi į miestą.

Sykį brolis buvo apnuodytas mįgdomaisiais. Tik dėl to, kad mažai suvalgė dešros, spėjo paslėpti kalmynų arklių, suslėmsti jau užmigusius draugus į vežimą ir pabėgti garnizonui iš panosės. Kartą viena mokytoja pavaišino "šaunia" vakariene, o pati stalga spruko iš namų. Stengėsi palmti brolių gyvą keletas ir dabar dar gyvenančių žmonių, kurių žmonėmis nepavadinsi.

1949 metų kovo 16-oji buvo paskutinė Jono gyvenimo diena. Buvo nurodyta, kur partizanai praeis, ir klojime parengtos pasalos. Nors jie ėjo apsirengę maskuojančiais baltais drabužiais, bet mirtis laukė akylomis budelių akimis. Tąsyk žuvo Juozas Adomonis-Rytas iš Meldučių kaimo, brolis Jonas-Tauras, Juozas Jankauskas-Vanagas ir Alfonsas Vinciušas. Partizanai buvo nuvežti atpažinimui. Jonas buvo uniformuotas, su prisegtu maskuotės chalatu, o ant krūtinės gulėjusi uniforminė kepurė.

Vienoje mašinoje lyg pakeleivė tada važiavo Mažanskaitė iš Leliūnų. Ji draugiškai šnekučiavosi su čekistais. O mudu su broliu Povilu per ryšininkes Labėnaites vyko į pasimatymą prie Rubikų ežero. Visa tai buvo žinoma saugumo tardytojui, tardžiusiam suimtą Povilą. Netgi tuo metu Labėnaitės neįtarijo, kad tarp savųjų turi išdavikų. Kai, jau grįžęs į Lietuvą, savo krikštamotės laidotuovėse pažvelgiau į Mažanskaitę, tuo pat nunarino galvą, nepajėgė žiūrėti man į akis, matyt, suprato, kad aš žinau, kas ji per viena. Sąžinė - ne puodas, nenušveisi, ir ne kailiniai - neišversi.

SLAPSTAUSI

Tuo metu prisilaikiau Kurklių šilo bei jo apylinkių teritorijoje ir į savo gimtinę nenueidavau. Per visą savo slapstymosi laikotarpį gyvenau tarp gerų žmonių, kurie mūsų bendrai kovai nebuvo abejingi. Ir jei savo kelyje nebūčiau sutikęs tokio šlaudadūšio kaip Klačūnas, galėjau dar ilgai išsilaikyti.

Talgi gyvenimas atvedė savo labirintais į Kurklių šilą. Atsidūriau Lietuvos Laisvės Armijos Didžiosios Kovos rinktinės Girininko būryje eiliniu kovotoju, pasirinkęs Keršto slapyvardį. Nei mūsų vardai, nei

pavardės daugiau neegzistavo. Buvo draudžiama net bunkeryje vadintis kitaip. Uniformą man pasluvo mergaitė iš angliškos miltinės švarkelį su apvadais, kelnes pradžioje nešiojau civilio, o žiemai pavyko rasti žalsvos spalvos. Batus turėjau gerus dar iš paskutinės gyvenamosios vietos.

Po pirmo trumpo susitikimo su kovotojais, gal praėjus porai dienų, užėjo pas gyventoją, kur slapsčiausi, nemažas pulkelis vyrų ir pakvietė į savo būrį. sakydami, kad baigėsi pirmąjį gyvenimą, teks imti karabiną, šovininės su "saldainiais", kurių negalės okupantams bei tautos išdavikams. Kai šautuvas jau buvo ant mano pečių, klekvienas partizanas paspaudė man ranką, pabučiavo. Pabučiavimas buvo tapatybės įrodymas, sutvirtinimas vienam vargui, vienam likimui.

Būriui vadovavo Petras Kutka-Girlininkas, kilęs iš Trakinių kaimo; tada jo namai jau buvo sudeginti. Geras žmogus, ramus, šaltakraujiškas, labai rūpinosi visų mūsų saugumu. Vidutinio ūgio, nešiojo nedidelę barzdukę, buvo visuomet žvalus, pasitempęs, kaip ir pridera vadui. Gana dažnai treniravo mus, ruošdavo staigiam užpuolimui: kaip staiga ir be komandos, priešui iššovus, sukristi visiems ant žemės, ir pan.

Pirmą žiemą vadas gyveno su kitais vyrais atskirai. Antrasis iš mūsų vadovybės- apygardos vado pavaduotojas ūkio reikalams- buvo Jonas Juras-Žilvinas, medicinos studentas, baigęs du kursus. Smulkutis amžinas darbuolis daug rašydavo, mažai kalbėjo tiek apie save, tiek apie kitus. Labai greitai ir gerai jis pagydė alantišką Liūtą, atvežtą pas mus.

Gražiausias ir didžiausias ūgiu, ilgais besiraitančiais plaukais buvo Nemunas-Antanas Šulckus, kurkietis iš Maskoliškių kaimo. Prieš kautynes Kurklių šile pas brolių atėjusi sesuo žuvo kartu su juo: pasitarnavo išdavikas iš Užušilių Juozas Gudelis.

Vaclovas Morkūnas-Žentas iš Valų kaimo, dirbęs linų priėmimo agentu, buvo nevedęs, visuomet juokaudavo, dainuodavo daineles. Su juo buvo lengva parsinešti dešrų, kumpių: savo plepumu visas gaspadines ir mergaites pirma gerai nuteikdavo, paskui lipšniai paprašydavo ir tempdavo gėrybių maišą, šaipydamasis į ūsą. Iš pradžių ir aš, paskirtas į jo bunkerį, praleidau pirmą žiemą miške. Be dalnos jis nė dienos nepragyveno, turėjo gražų balsą.

*Lindo jokeris per langą,
Kišo juodus ūselius,
Jis norėjo pamatyti
Mylimosios veidelius...
Ak, meile, sugrįžki, gražute...*

Kai Vaclovas susitikdavo su broliu, turinčiu Vanago slapyvardį, tai būdavo toks duetas, kad mėlė klausytis. Bet Vanagas dažniausiai vaikščiodavo apie Balninkėlius, Siesartį, Valus, Kazys Tubis-Žvalgas, kilęs iš Didžiakaimio, partizanavo nuo pirmų dienų, kai tik susikūrė junginiai. Jaunas, energingas, judrus, įpratęs prie visokių staigmenų ir per daug drąsus. Metus iki mano arešto, jis buvo sulmtas Kaune; ten buvo nuvykęs pirkti radijo imtuvui baterijų. Matyt, kas nors atpažino ar tiesiog išdavė tas, pas ką apsistodavo.

Slapuko pavardės nežinojau, nes jis buvo tikras slapukas. Kilęs iš Skiemonių valsčiaus Biržiškės kaimo. Jo gyvenvietė buvo prie pat kryžkelės ant kalniuko, pasukant į Skiemonis. Ten gyveno jo sesuo, bet jis retai ją aplankydavo. Tarnavęs Lietuvos kariuomenėje grandiniu. Slapukas nešiojo uždedamus aulinukus ant pusbačių. Nedidelio ūgio, šviesiaplaukis ilgais plaukais, ir jeigu ne visuomet daliai susukti ūsai, būtų panašus į mergaitę.

Pirmąją žiemą pragyvenau viename bunkeryje su Žentu, Žvalgu, Slapuku ir Žilvinu. Antrosios vasaros pabaigoje Slapukas išsiprašė Girininko, kad leistų jam aplankyti seserį. Krūmuose ji apsupo Skiemonių skrebalį. Kovėsi jis narsiai, de ja, ką gali padaryti vienas prieš keliolika! Pasakojo, kad iššaudė visus automato ir "valterio" šovinčius. Kad neatpažintų ir nenukentėtų sesuo, susisprogdino granata.

Tą žiemą pragyvenome miške, neblogai įsirengę būstą saugioje vietoje, per aštuonis metrus nuo keliuko. Su suoliukais išeidavome be pėdsakų į kėlą, o prieš rytą susirinkdavome savo gudrybes, ir joks šuo nesurasdavo pėdsakų. Išėję apsirūpindavom maistu ir vandeniu, rūkalais, pakeldavome skalbinius arba suskubdavome kur nors išsimaudyti.

Bunkeryje turėjome spiritinį primusą, išsivirdavome sriubos, drauge kokį lašinių gabalą, šeimnininkavome eilės tvarka. Kai storiau mūsų slėptuvę apsnigdavo, skambėdavo akordeonas, klausydavomės radijo; turėjome po eglės žievę aukštai išvestą anteną, todėl gerai girdėdavome net ir labai trukdomas užjūrio radijo laidas.

Kartą mus aplankė laputė kūmutė. Matyt, užuodusi verdamą mėsą, ji panoro ateiti į svečius: per ventiliacijos kanalą įkišo snukutį, o kadangi kanalas buvo neplatus, kad galėtų apsisukti, staiga subrazdėjo ir, vos nenukritusi ant gulinčio Slapuko, metėsi atgal, mėsytės negavusi.

Akordeoną parnešė kažkas iš vakaruškių. Jas draudėme ne dėl to, kad žūsta mūsų broliai, - nesužiūrėsi, kas ir kur tave pastebės, jei visi ims paryčiais šliaužioti palei pamiškes. Ypač tai buvo kenksminga žiemą. Tada

maskuotis buvo nelengva. Keliuku pėdsakus eglišakiu užbrauki, lyg kas vežtų eglių nusikirtęs, o prie namų pėdsakas neturi pasibaigti, jis privalo į palaukę iškelti. Maskuojantysis grįždavo kaip geras bėgikas įveikęs ne vieną kilometrą sukaltęs, o kartais ir visai suplukęs. Pasinaudodavom kartais ir arkliuku, pasivažinėdavom, kad ilgesnis maskuotės kelias būtų.

Pirmąją žiemą buvome drąsūs, nes Kurklių skrebukai lėkdavo į tą užpečkį, į miestelį, kaip išmanydami greičiau. Dieną irgi ne per daug jau palei pamiškes vaikščiodavo, daugiausia pasitenkindavo vogimais per kratas ir pasikliaudavo labiau kojom negu savo kačergom...

*Jie visur apžiūri ir visur iškrato,
Degtukų dėžutėj ieško automato...*

Pirmą žiemą nežinojau, kur gyvena Girininkas. Dažnai svečiuodavosi ir pasilikdavo pas mus gyventi pats apygardos vadas Plienas - Lietuvos kariuomenės kapitonas Morkūnas. Su mūsų vadu jis gražiai sutardavo ir turėdavo reikalų pas Žilviną. Visur ir visada šis vadas mokėjo laikytis oriai, buvo pavyzdys visiems kovotojams.

Antrąją žiemą buvo daug sniego ir nemažai rūpesčių apsirūpinant maistu. Dažnai būdavo sunku net vandens parsivežti į girią. Sustiprėjo ir skrebukų tikrinimai, šliaužiojimai po mūsų mišką. Reikėdavo pirmiau išžvalgyti, o tik paskui imtis darbo. Į kolchozus buvo suvaryti žmonių arkliai, juos kebliau buvo pasiimti norimu metu.

Gili sniego danga išjudino ir miško gyventojus. Dažnokai pradėjo rodyti alkani vilkai. Jie pasidarė ne tik drąsūs, bet ir įžūlūs. Kartą, grįžtant iš kalmo, ant keliuko pasitiko pilkis ir, nors tu ką, nedavė kello ginkluotam žmogui. Gąsdinau uždegęs šovinį: plykstelėjo ugnies liežuvis - o vilkas nė iš vietos. Šaukti negalėjau, šauti - juo labiau. Daviau pilkiui kelią, brisdamas gilų sniegą ratu apie jį, atidžiai stebėdamas jo elgesį. Kai išėjau į keliuką, jisai pakilo ir nudūlino savais keliais.

Kartą prisilžiūrėjome vilkų šėlmo prie pat bunkerio. Ankstų rytą, švintant, jie lyg maži šunukai pakėlė tokį triukšmą, ristynes, nekreipdami dėmesio į išlindusius iki pusės žmones, tarsl žinodami, kad mes negalime šauti. Tik baigę apšilti vilkai nubidzeno.

Tartum prijaukinti nebijoję mūsų ir barsukai. Nuolat matydavome juos nučezančius, o kartą vienas atėjo pažiūrėti, ką rašau atsisėdęs ant kelmo. Atsigręžiu - stovi ant paskutinių kojelių, žiūri savo smalsiomis akutėmis ir uodžia orą. Kai pakalbinau, pabėgo. Taip bendravome su miško gyventojais, drauge vargą vargdami, tokius pat priešus turėdami, gindami nuo jų, kaip sumanydami.

PIRMOSIOS AUKOS

Tada mokiausi Anykščių gimnazijos ketvirtoje klasėje. Atrodo, buvo pirmadienis. Tėvai samdė butą pas Šermukšnį. Biliūno gatvėje netoli gimnazijos. Gyvenome keturiose viename kambaryje su broliu Antanu, Antanu Puodžiūnu ir Petru Nečiūnu. Ruošėme pamokas. Staiga pamatėme, kaip į kalniuką kyla vežimai su skrebas, o iš vežimų kyšo, tabaluoja žmonių rankos ir nuogos kojos. Supuolėm prie langų žiūrėti. Vežimai rytmyje keistai dardėjo, keldami balsią nuojautą. Iš kur tie lavonai? Tiesa, išvakarėse girdėjome šaudymą Niūronių kalmo kryptimi, tačiau nežinojome, kas ten įvyko.

Einantis šaligatviu skrebas pagrūmojo mums, sulindusiems į langą, kumščiu. Turėjome atsitraukti. Tai buvo pirmosios anykštėnų aukos, sudėtos ant Tėvynės aukuro. Žmonės kalbėjo Indrioniškyje vakar matę daug kariuomenės. Lavonai buvo suguldyti prie skrebų būstinės kiemelyje šalia gatvės. Greta stovėjo stribas su užmautu durtuvu ant kačergos. Bijodami, bet vedami vaikiško smalsumo, keletas gimnazistų nuėjome pasižiūrėti, kas ir kaip. Devyni pusnuogiai lavonai, kas tik su apatinėmis kelnėmis, o visi basi. Kai kurie subadyti durtuvais keturkampėmis skylutėmis, krauju aptekę. Išbadytos akys. Vienas turėjo tik pusę galvos, matyt, pats susiprogdinęs, kad neatpažintų.

Žmonės kalbėjo, kad keli jų pavogti dar miške ir jau palaidoti. Vyras buvo išduoti ir užklupti taip netikėtai, jog net kulkosvaizdžių nespėjo iš vežimų išsitraukti. Juos persekioję po išblaškymo iki pat Smaltnos miškų. Tokio pasityčiojimo iš mirusiųjų neteko regėti. Tai buvo kraupus aktas, siekiant įbauginti visuomenę, priversti ją akla paklusti okupantams! Prie lavonų stovintis skrebas akylai stebėjo visus, bene kas neišlaikys ir pripuls prie savojo, artimo: sesuo prie brolio ar motina prie sūnaus. Toks žiaurumas daugeliui padėjo suprasti, kas laukia mūsų ir kaip bus su mumis pasiųgti, jei pralaimėsime. Ir tai buvo protesto pradžia, keršto šauksmas.

Mokykloje išgirdau daug svarstymų, kaip tai įvyko. Dabar jau visai mažai yra žmonių, pamenančių ar mačiusių tai. Todėl norisi pakartoti žodžius tauraus lietuvio, kuris surimavo šias eilutes. Jis nebuvo poetas, o tik metraštininkas. Gal ir dainius buvo iš ten?

*Šventoji augino didvyrius,
Jų laukė šalis pavergta.
Ilgėjosi kloniai ir girios.
Kaip ilgis motulė sena.*

*Iš Azijos priešas atėjęs
Išmindė mums pievas žalias,
Šventosios pakrantėm aidėjo,
Kad laisvė iš mūs atimta.*

*Štai sudunda žalias eglynas,
Kai švito sekmadienio rytas,
Devyni už brangią Tėvynę,
Devyni už laisvę nuvyto.*

*Pravirko gailiai motinėle,
Pravirko ir eglė sena,
Spygliuotom šakom už jų vėles
Kalbėjo jiems maldą giria.*

*Tad mylėkime brangią Tėvynę,
Nepamirškime brolių savių.
Atkeršykime už devynis-
Nemindžios mums pievų žalių.*

Žmonių pasipiktinimas išsillejo per kraštus. Ramus Lietuvos arto jėlis ryžosi vienut vienutėlis grumtis. "Geriau stačiam mirti negu keliaklupsčiam vergauti",- taip sakė partizanas. Tik praradę sąžinę girtuokliai, tinginiai, vagiškai puolė uoliai tarnauti "išvaduotojams", kad, naudodamiesi valdžios parama, galėtų atkeršyti kokiui nors ūkininkui, su kuriuo nesutarė, iš pavydo sužlugdyti tą, kuris daugiau už jį turėjo, ar paprasčiausiai plėšikauti be baimės, kad už tai bus nubaustas.

Dabar noriu papasakoti apie raudonuosius partizanus, veikusius 1944 metais. Smarkiai mus paveikė ta naujiena, nes čia pat su mumis mokėsi mergaitė, pavarde Krenthinaite. Jos tėvai iš vokiečių buvo paėmę du karo belaisvius darbu ūkyje. Vokiečiai reikalavo juos nakčiai užrakinti, o mūsų žmonės to nedarė. Belaisviai atkuto, sumanė išeiti į partizanus ir išpirkti kaltę, kad atsidūrė nelaisvėje.

Abu belaisviai paliko ūkininką ir išėjo į mišką. Po kurio laiko atėjo atsilyginti Krenthinams: juk jie pranešė, kad belaisviai pabėgo, todėl yra vokiečių agentai, nors ir patys vokiečiai šitą ūkininką gerokai pakamantinėjo. O rusai atėjo ne vienu du, bet su visu būriu. Tėvą ir motiną nušovė, dukrą paliko gyvą. Tačiau tarp jų atsirado niekšas, kuris šovė į mergaitę ir ją sužeidė. Iš išgąščio Krenthinaite prarado sąmonę. Namus uždegė.

kad neliktų pėdsakų. Kai troba suliepsnojo, mergaitė atsargiai iššliaužė laukan, atbėgo pas seserį, kuri mokėsi 5 klasėje, ir papasakojo, kas nutiko jų namuose. Vėliau, kai Lietuva buvo "išvaduota", šias mergaites išstremė.

Troškūnų Budrys, kai gyvenome pas Kurmį, dalyvavo traukinio vertimo operacijoje Kasagoruose - taip buvo vadinama ilga nuokalnė, geležinkelio atkarpa netoli miestelio. Jie padėjo miną pakalnės pusėje, norėdami nuversti traukinį nuo kalno. O bėgį užminavus kalno pusėje, traukinukas būtų susprogęs. Nuokalnė buvo gana stati ir ilga, gal apie 200 metrų. Prieš rytą Budrys parėjo visas šlaplas, nes jam teko bristi per Anykštą. Išbarėm, prigrasinom, kad daugiau taip nedarytų. Vėliau Budrys metė gimnaziją ir tapo nuožmiu skrebu Troškūnuose.

Gerl buvo mokytojas su kuriais artimai bendravome. Tai lietuvių kalbos mokytojas Stonkus, dailininkas Varnas - su juo augintiniu Lukoševičiumi mokiausi vienoje klasėje ir dažnai nueidavau pas juos į namus. Pas Stonkų užeidavau taisyti savo draugų rašomųjų darbų. Gudalytė, biologijos mokytoja, gyveno pas A. Vienuolį-Žukauską, samdėsi kambarį. Porą kartų rašytojas pakvietė mane išgerti arbatos. Kai išvyko vokiečius, A. Vienuolis gimnazijoje ragino nesikišti į politiką ir nesusidėti su rusais. Vėliau sužinojau, kad jis kopėla karjeros laiptais.

Prasidėjo vasaros atostogos, o aš nebeturėjau namų. Tėvas nuvežė mane pas savo seserį į Punkiškių kaimą Adomynės valsčiuje Kamajų rajone. Ten išbuvau nepilnas dvi savaites. Išsimaudęs Jaros upėje, susirgau- apsikrėčiau kažkokiais vandens niežais. Gydytis nutariau Leliūnuose pas dėdę. Tačiau nei gydytis teko, nei grįžti pas tetą. Paržingsniavau vėlai, nenorėjau dėdės budinti, nuėjau miegoti į daržinę. Atsigulęs išgirdau, kad kažkas atelna. Pašaukė, nes matė, kad įlindau į daržinę, liepė eiti į trobą: jei kokla krata, gali ne taip suprasti. Nuėjau į trobą. Tai buvo mano kelionės pradžia iš gyvenimo į vergiją. Nakvodamas daržinėje, gal būčiau kuriam laikui išvengęs trėmimo. Tėvas ten ilgai miegojo, bet, išgirdęs mašinos burzgimą, pasišalino. Tai, žinoma, nelabai pagelbėjo ir baigėsi tragiškai- mirtimi.

1944 metais paaiškėjus, kad vokiečiai pralaimės, mano tėviškėje didėjo rusų pagalba užfrontės gyventojams. Į Smalnos miškus pradėjo atsikristi lėktuvų. Pakabindavo šviečiančiasias raketas ant parašiotų ir leisdavo atvežtasias gėrybes. Tai buvo ginklai, provizija, džiuveliai, radijui reikalingos baterijos ir kita.

Kažkur prie Trumbatiškio vokiečiai sugavo rusų desantininkus einant per geležinkelį. Neišlaikę tardymo ir norėdami išsaugoti gyvybes,

Jie atvedė į Smalinos miškus vokiečių kareivius. Parodė bunkerį, kuriame buvo aibė ginklų. Išvežė aplė šešias pastotes vien desantininkų automatų ir šovinių.

Vokiečių kareiviai pradėjo stoviniuoti ant vieškelėlio, vedančio Anykščių ir Debeikių link. Stovėjo taip pat jų pelenguojančios mašinos. Gal po savaitės išgirdome, kad svėdasiškiuose, kaimo nepamenu, pas Lapienį buvo rastas slūstuvus. Pagal vokiečių suvestines koordinatas išėjo, kad jis dirba prie šulinio. Tenai net bandė kasinėti. Kai pradėjo daryti kratą, ant gonkelio lubų rado paslėptą Degtiarovo kulkosvaidį.

Tuomet prasidėjo žiaurus susidorojimas su raudonųjų partizanų rėmėjais. Šeimos galvą nusivedę už klojimo tardė ir, nieko neišgavę, nušovė. Paskui kvotė motiną, dukrą, kuri parodė, kur paslėptas slūstuvus. Pavyko pabėgti tik vienam Lapienio sūnui. Kovotojų ir bunkerio ten nebuvo. Partizanai atėidavę, surengdavę ryšio seansą ir vėl išėidavę.

Po "išvadavimo" iš Smalinos miško naujai susikūrusi valdžia išsigabeno į miestelį daug mašų šovinių. Tačiau jų nenaudojo, o skrebukus ginklavo dar carinėm kačergom. Tik vienas Gogelis vaikščiojo su desantiniu automatu. Maža saujelė atplaišų. Maskvos gausiai šelplama, pamynė viską po kojomis, negalastingai naikindama taikius gyventojus.

O kas padėjo mums? Ar kas nuleido bent surūdijusį automatą, šautuvą? Niekas! Turėjome tik tai, ką patys pajėgėme atimti iš priešo ar buvome išsaugoję iš nepriklausomybės metų. Buvome palikti vieni vieni civilizuoto pasaulio aklavizdoje. Išduoti ar parduoti už rublius, markes ir dolerius. Klekvienas, kam leido sąžinė, galėjo už partizano galvą gauti tris tūkstančius rublių. Kaip tik tokį atlyginimą pasiėmė Juozas Gudelis iš Užušilių kaimo už septynias sielas.

DARIAUS IR GIRĖNO ŽŪTIS

Ėmiau ieškoti ryšių su gilia. Norėjau ar nenorėjau, kito kello nemačiau, o pasiduoti priešų malonei nenorėjau, nes žinojau iš artimųjų, kiek tai kainuos sveikatos.

Neturėdamas kur prisiglausti, kartą pasirinkau nakvynę Šeralinės malūną (buvęs nuosavas Puodžiūno malūnas), kur ant daržinės sukrauto pašaro prėslo radau besilinsintį maždaug mano metų vyruką. Kaip paaiškėjo, jis slapstėsi nuo valdžios ir buvo alantiškis. Nutarėme abu eiti pas skiemoniečius, gal jie priglaus. Vietą, kur galima būtų susitikti, jis jautė. Kadangi tikslai sutapo, kitą vakarą patraukėme į tą pusę.

Ėjome lietaus primerkta žeme be kelio, per laukus. Stipriai nuvargome, tačiau apsidžiaugėme, pas vieną žmogelį sužinoję, kad galime ten palaukti, kol sulauksime vyrų. Taip ir buvo. Apie antrą valandą pasirodė pulkelis, gal dešimt, gerai įinkluotų ir jaunų vyriškių. Apklausinėjo mudu, kokios bėdos čia atvyjo. Aišku, mes išdėstėme, ko čia atėjome.

Pasitarę tarp savęs, vyrai nusprendė: tam vyrui patarė eiti namo, nes jei suims, tai bausmė mus mažesnė. Partizanai žinojo jo nusikaltimą valdžiai ir laikė jį mažmožiu. Mane išklausinėjus, vienas sakėsi pažįstas mano brolių. Jie sutiko mane priimti į savo tarpą. Jei aš to labai norįs. Tuokart atsisakiau dėl draugo, su kuriuo kartu atėjome, nepasilikau, ir grįžome namo tik pasisvečiavę.

Vaikinas buvo susikrimtęs. Jis labai norėjo būti partizanų ir buvo numatęs, jei niekas nepriims į savo būrį, partizanauti vienas. Man atrodė, kad jo nepriėmė dėl per daug slautulingo būdo, neramaus elgesio, laikė jį karštakošiu, o tokie čia nebuvo reikalingi nei pageidaujami. Kai sugrįžome atgal, tą vyruką palikau Šeralinėje, o aš išėjau ieškoti kurkliečių partizanų man gerai pažįstamose apylinkėse.

Vėliau su tuo vyruku abu gyvenome tose pat apylinkėse, tačiau nesusitikdavome. Jo ieškojome, kad nubaustumė. Tas vyras susirado sau draugą ir be mūsų žinlos apsigyveno po pat mūsų nosimi. Įprato išgėrinėti ir iš žmonių reikalauti samagono. Pasivadino juodu skambiais slapyvardžiais- Darium ir Girėnu. Ilgą laiką žmonės nieko man nesakė, laikė juos Girininko draugais, jo būrio vyrais. Pagaliau išgirdome nusiskundimų. Vienas žmogus ryžosi papasakoti, ką išdarinėja šie žmogučiai.

Pradėjome jų ieškoti, sukiotis po tą apylinkę, tikėdamiesi juos sugauti. Tačiau tuo metu mūsų jėgos sumažėjo, ir niekaip nesisekė sučiupti "lakūnų". Norėjome juos nuginkluoti ir griežtai įspėti, palydėti į Alantos pusę, kad daugiau nesirodytų šiame rajone, kuris pagal paskirstymą priklauso mums.

Kaip vėliau paaiškėjo, juodu susirado prieglobstį Užunevėžio mokykloje pas mokytoją Norkūnienę (kuri ten pat, mokykloje, antrame aukšte, turėjo kambariuką). Jie pasidarė dvigubą sieną, už kurios sulįsdavo reikalui esant, o šiaip į mokyklą, kurioje gyveno mokytoja, joks pašalinis nesilankė. Kad mūrinėje mokykloje lentinė siena niekuo nesiskirtų nuo kitų, išklįjavo ją tapetais. Mokykla didelė, erdvės pakankamai, o mokytoja dar jauna, kaip ir tie vyrukai, todėl ten jie gerai gyveno.

Tačiau pritrūko atsargumo, jaunose galvose per mažai buvo logikos. Mokytoja, gyvendama viena, pas vieną nepatikimą moterį pirkdavo pie-

na žymiai didesniais kiekiais, negu gali suvartoti moteriškė su 10-12 metų berniuku. Ta gyventoją gal tiesiogiai ir nepranešė, tačiau pasklido kalbos, kaip tame posakyje: "Kūma kūmai, ir nueina lig saugumui".

Mokyklos apylinkėse pradėjo suktis saugumas. Kartą mes pastebėjome, kad rugių lauko pakraštyje gulėta sekėjų, primėtyta suktinų nuorūkų. Matyt, juos pasiekė kažkokia informacija apie čia prisilaikančius kovotojus. Mes tuo tarpu gyvenome irgi nesaugiai, bunkeris buvo susprogdintas, todėl klajojome po apylinkes. Tuomet jau buvome pradėję statybą, todėl Darlaus ir Girėno paleškos buvo nutrauktos. Bet taip jau susiklostė, kad jų ir neberelkėjo.

Kartą apsisitoję nedideliuose paupio krūmuose, nutarėme dienoti, kai išgirdome smarkų šaudymą, kaip spėjome. Užunevėžio kalmo pusėje. Mūsų spėjimas pasitvirtino, gavus iš vienos mergaitės žinią, kad kova vyksta mokykloje. Kautynės su pertrūklais tęsėsi veik visą dieną.

Per kratą mokykloje leitenantas barkštelėjo į sieną, ir jam paaiškėjo, kad ten kažkas yra. Liepė paduoti kirvį. Kai smogė į sieną, iš jos trenkė automatų ugnis. Leitenantas ir su juo buvę skrebal krito vietoje. Besislapstantieji paėmė užmuštųjų Degtariovo kulkosvaidį.

Užvirė kautynės. Mokykla buvo mūrinė. Bandė ją padegti, partisdami nuo kalnelio statinę benzino, tačiau tai nepadėjo. Jau pavakare Darius, dengiamas Girėno, bandė bėgti Užunevėžių bažnytelės link į kalną, nes nuo miško buvo atkirsti. Iš tos pusės juos puolė skrebal. Deja, pabėgti nepavyko. Darius krito bulvių laukelyje. Kaip pasakojo žmonės, ir skreblams smarkiai kliuvo. Juos vežė laidoti į Ukmergę ir Kavarską.

Pavakary matydamas, kad nebėra kuo kovoti, baigiasi šoviniai, Girėnas ryžosi bėgti, prisidengdamas paupio krūmeliais. Tačiau skrebal jį norėjo palmti gyvą, todėl vėl jo. Nubėgęs apie kilometrą, Girėnas staiga atsisuko ir paleido šūvį į besivejančius. Kai krito vienas skreblas, į partizaną paleido ugnį kiti vijikai. Partizanas žuvo. Taip baigė savo gyvenimą tuodu jauni vyrukal. Nors buvo nusikaltę, tačiau vyriškai išpirko savo kaltes.

Pasinaudodamas sumaištimi, Morkūnienės sūnelis pabėgo, o mokytoją išvežė skrebal.

TRUPUTIS APIE LIŪTĄ

Jisai 1943 metais išėjo savanoriu į frontą, buvo daugelyje kautynių ir mūšių. Pasiliko po karo Tėvynėje, nors galėjo atsidurti užsienyje. Kai buvau Girininko būryje, su Liūtu palaikėme labai draugiškus santykius.

Dažnai susitikdavome, dažnai pastovyklaudavome. Suželstas jis pas mus gydėsi, mat mes turėjome šlokį tokį gydytoją Žilviną, medicinos studentą.

Pavakary Liūtą užklupo skrebal, per susišaudymą sprogstamoji kulka pataikė netoli stuburo, o išlindo peties įdubime, išplėsdama gabalą kūno. Kulka perėjo per plaučius. Tačiau tuo nelaimė nesibaigė. Liūtą persekiojo, jis bandė pasičiupti arklį. Bandant užlipti ant jo, antra kulka pataikė į pistoleto rankeną, nutraukdama pirštą ir sulaužydama ginklą. Liko tik granata. Liūtą vėl josi apie tris kilometrus. Pajutęs, kad gali prarasti sąmonę, jis išmušė su pasitaikusia gelda langą, įvarto į trobą ir neteko sąmonės.

Žmogaus namuose nebuvo. Kai grįžo, persigando, pamatęs troboje kruviną partizaną. Išskubėjo ieškoti žmogaus, kuris galėtų duoti žinią jo draugams. Laimė, pataikė ant tokio, kuris pranešė Girininkui. Liūtas be sąmonės buvo parvežtas į mūsų būrį. Čia Žilvinas, parodęs savo sugėbjimus, per mėnesį vyrą pastatė ant kojų, nors nebuvo jokių vaistų, tik rivanolis ir peroksido buteliukas. Baisu būdavo žiūrėti, kaip perrišinėja, išvalo žaizdą, sukiša gniūžulą vatos su rivanoliu į didžiulę skylę petyje. Žilvinas išlupo ir keletą gabaliukų tos nelemtos kulkos. Pagaliau žaizda užsitraukė plona plėvele.

Kartą Liūtas, išėjęs į kaimą, išmetė taurelę, ir žaizda naujai atsivėrė. Teko pakartotinaį gydytis. Pagaliau pasveiko, ir išlydėjom į jo kraštus, kur jis vėl susikūrė būrį. Kažkur prie Kurklelių dvaro atsilygino už pirštą, paklojęs vieną, o už peršautus plaučius žadėjo rimčiau užmokėti. Liūtas įvarė daug balmės visokiems padlaižiams, skundikams, šnipeliams, ne mažiau drebėjo ir skrebukai. Tačiau atsirado tipas, kuris ne tik išdavė, bet ir padėjo jį paimiti gyvą, kad kankinimais išgautų daugiau. Tai padarė Klajūnas-Alfonsas Radzevičius. Ta patį ketvertukę išdavikų. Bijodami, kad nepajėgs susitvarkyti su tikru karčiu, peršovė jam krūtinę, kaip matyt, Raslanas prisakė.

IŠDAVYSTĖ KURKLIŲ ŠILE

Vienu metu Kurklių šilo pašonėje prisilaikė Vaclovas Morkūnas-Žentas, kilęs lyg ir iš Balninkų valsčiaus Valų kaimo, dirbęs linų priėmėju, žodžiu tarnautojas. Abu broliai (antrasis - Vanagas) buvo partizana. Atklydęs į šį kraštą, Žentas prisiglaudė pas Juozą Gudelį, kol susitiko vietinius vyrus. Per Gudelį į artimesnius kontaktus suėjo ir visi šilo kovotojai. Atrodė, kad šis žmogus negalėjo būti blogas.

Gudello šeima buvo nemaža, žemės nedaug. Taigi, bendraudamas su mumis, turėjo ir naudos, lengviau galėjo išmaitinti šeimą. Vėliau, kai Žentas, Slapukas ir Žvalgas su manimi gyveno viename bunkeryje, apsirūpindavome maistu per tarpininką Gudelį, iš kurio pasilimdavo duoną bei kita, kas būdavo paruošta žiemojimui. Jis galėdavo pas mus išsivirti samagono arba ištaisyti baliuką vyrams, priimant kokius svečius. Pas jį kaip pas proletarą skrebai neturėjo ką veikti, dėl to, ypač pirmąją žiemą, ten buvo visai saugus kampelis nuo šliaužiojančiųjų.

Mūsų bunkerių jis nežinojo, tik vieną- Žento ir tą patį laikiną. Aišku, kad vietos gyventojas apytikriai galėjo nujausti pagal išėjimo laiką, toll jie ar ne. Be to Žentas labai pasitikėjo Gudeliu, gal todėl, kad padėjo jam suartėti ir pasilikti mūsų grupėje. Ir štai vieną dieną bunkeris susprogo, ir tik atsitiktinai jame nežuvo žmonės. Tuo metu ten gyveno Ilgūnas, Žentas, Erelis. Prieš rytą jie buvo išję į kitą bunkerį. Atsitiktinumas? Ne. Naktį, matyt, kažkas nuskubėjo pranešti, o kai susprogdino, pasirodė, kad bunkeris tuščias. Tai buvo ant lapų olų pastatytas su natūralia ventiliacija namas.

Vyrų įtarimas buvo aiškus, tačiau Žentas gynė Gudelį kiek tik įmanydamas. Mes pradėjome vengti pas jį užsiedinėti, kažkaip buvo sunku valdinti, ir jau nemielas pasidarė tas žmogus. O vėliau išgirdome, kad, pas vieną pilietį gerokai patraukęs sanagono, Gudelis prasitarė balsų dalyką: jis manė susprogdinęs Keršto ir Žvalgo bunkerį, ir krintosi dėl aiškos nesėkmės.

Kartą užėjome pas Gudelį- Žvalgas, Erellukas ir aš. Buvo matyti, kaip jis pasikeitęs. Vengė žiūrėti į akis, kviesdamas pasivašinti, pasikalbėti. Prie kello, einančio nuo Užusilių link eiguvos, buvome su draugais įsitaisę neblogą namelį, tačiau po to, kas nutiko su Žento bunkeriu, mes rengėmės persikelti į kitą kampą.

Po mėnesio turėjome naują namą, įrengtą pagal visas saugumo taisykles, nes įėjimas buvo per vandenį. Joks šuo nesuseks, ir vanduo, esant apsupčiai, jeigu negalėtum išseiti, keičiasi pats pagal malūno darbą. Velkia Šerelinės malūnas- pas mus viduje pristipildo šulinėlis valdens, nustoja- iš bunkerio šulinio vanduo išbėga į upę. Argi ne su visais patogumais? Mudu su Žvalgu, beveik baigę tą namą, turėjome kažko parsinešti ir pavėlavome. Apsisostojome krūmuose netoli sodybos ir ramiai laukėm saulutės, negalvojome apie pavojų. Apie 10 valandą pradėjo smarkiai šaudyti kulkosvaldis, paskui prasidėjo pavieniai šūviai, o galiausiai-gra-

natų trenksmas. Pagal klausymosi kryptį ten buvo mūsų senieji namai. Gal po pusdienio mergaitė, atėjusi į upelį vandens, papasakojo, kad netoli girininkijos susprogdino kažkokį tuščią bunkerį.

Trūko labai nedaug, ir būtų viskas baigta. Skrebai palmta iš bunkerio mašinėle pritrašė laiškų partizanams. Paliko juos pas žmogų, kad perduotų mums. O tai jau buvo per daug! Tačiau Žentas vėl gynė Gudelį, tik jau ne taip karštai. Ir jam kai kas jau ėmė aiškėti. Tačiau jis vis viena prašė dar palaukti ir leisti jam dar kartą patikrinti Gudelį. Mes neprieštaravome.

Po to susprogdinimo Gudelis pradėjo dialogą su Kurkliais. Matyt, jam neliko kitų galimybių, tik paklusti saugumui. Pas jį ėmė lankytis Kurklių skrebių vadas, kažkoks leitenantas. Netgi, pasakojo žmonės, jis su tuo leitenantu maudydavosi pirtyje ir vaišindavo kaip draugą.

Didžioji atomazga artėjo valandomis. Reikėjo sumaniai tvarkyti reikalus iki galo, kol viskas neatsiskleidė. O juk partizanai neturėjo kalėjimų, neturėjo nei 25 metų bausmės.

Antano Šulckaus-Nemuno iš Maskoliškių kalmo bunkeris buvo įrengtas pulkiai, tačiau pagal vietą buvo prasta maskuotė: spygliuočiai medžiai, skujos. Pagal susimynimą jis netiko judėjimui, ypač dažnam. Nenuostabu, jog, Gudeliui pašilaužius, kai mes dieną miegame, nesunkiai pavyko susekti bunkerio vietą.

Visi buvome susirinkę Girininko bunkeryje pasitarti, ką veiksime rytojaus dieną. Ten svečias Erelis ir Ilgūnas. Norėjome bent vieną svečią parsivesti pas save, kad Girininko bunkeryje būtų laisviau. Sutarėme susitikti su jais rytoj pavakary, o dieną pasileisti vietomis, jei bus ramu tanklame eglynėlyje. Tačiau to neįvyko. Išdavikas užbėgo mums už akių, ir jam sekėsi geriau. Jį mašinoje su kareiviais matė Deslukiškių žmogus ir paskui papasakojo mums. Važiavo prisidengęs kareivišku apsiaustu drauge su "emgėbistų" kariuomene, supančia nuo plento pusės mišką. Antra kariuomenės dalis supo nuo Anykščių pusės, mašinas palikdami Valveriškių kalme.

Ryte atėjome į eglynėlį, nusirengėm iki pusės ir, klausydami paukščių bei valydamį ginklų rūdis, ilsėjomės. Staiga trenkė paslūtusi kanonada: pasigirdo kulkosvaidžių tratėjimas, o paskui – granatų sproginėjimai. Supratome, kad likti miške nesaugu, kaip ir bunkeryje. Susigriebę savo mantą, basomis prabėgome apie 300 metrų, pradarėme bunkerį, sumėtėme viską, ko nereikėjo. Stvėrėme tik atsarginius šovinius ir atsitraukėme, ketindami palikti Kurklių šilą. Vienoje kvartaliniėje linijoje pastebėjome

kareivius, susirėmusius nugaromis su paruoštais dešimtukais. Pamažu tyliai nuslinkome į tankumynėlį, radome lomele, kad stovintis kareivis nematytų šliaužiančio žeme žmogaus.

Taip kuo tyliausiai praslinkome kvartalinę, nušliaužėme dar kokį šimtą metrų, apsižvalgėme ir pasileidome į miško pakraštį Grauzinio dvaro link. Ten perbridome upelį, tekantį Kurklių link, perėjome per pievą, kur Grauzinio dvaro pievose šlenavo žmogus. Jis kažką rodė į čia pat esantį klotį, tačiau mes nesupratome. Ten buvo sugulę 10 kareivių su kulkosvaidžiais. Jie stebėjo mišką. Kai jau kilome į kalną, nuo miško mus pastebėjo ir ėmė mūsų kryptimi leisti raketas. Tačiau kareiviai šito nesuprato.

Išėję ant Kurklių - Valveriškių kelio, matėme stovinčias mašinas ir besisuklojančius keletą kareivių. Partizanas Žvalgas patarė palaukti miške vakaro. Aš griežtai atsisakiau, nes buvo aišku, kam tos raketos. Perėjome skersai kelių, ir dabar jau griežtai patraukėme Anykščių link. Pagaliau suradome vietelę, panašią poilsui. O mūsų tą pačią dieną beteškodami, kareiviai iškniso visą Jagelos mišką; manė, kad mes ten pasislėpėme.

Sulaukę vakaro, patraukėme per malūno užtvankos tiltą į kitą Kurklių miestelio pusę. Ten naktį krūmuose pasiklydome. Apsidienojome toje vietoje ant kalno, prieš pat miestelį, tarp tokių krūmų, kad atsistoti visą dieną negalėjome. O kai pervargę sumlgome, tai sušalome. Kaip sušilti, jei negali atsistoti? Valgyti nėra kur nueiti, pasislėpti neišmanoma, sumlgiti baisu. Varganai praleidę dieną, pagaliau patraukėme tolyn, išžvalgę apylinkę.

Prasidėjo mūsų klajonės be nuolatinio prieglobsčio. Klekvieną naktį - 10-15 kilometrų maršrutai. Taip klajojome iki vėlyvo rudens. Valkštinėjom nuo Kurklių iki Vidiškių. Kartą Balninkėlių apylinkės raiste naktį mus apsupo. Buvome pasivogę kelis avižų pėdus ir ketinome palaukti, kol baigsis apsiaustis. Kareiviams nebuvo įdomu šlapti, todėl jie šliaužėjo tik ten, kur nesemia į batus, o giliau nėjo. Mes pabaigėme visą turimą maistą, suvalgėme visas lašinių odeses. Porą kartų teko pabūti išvis nevalgius. Naktimis kariuomenė kūreno laužus, o mes rūkyti turėdavome pasislinkti į ralsto vidurį, kad kvapelis mūsų neišduotų. Ir laimėjome: pagaliau kariuomenė atsitraukė, išvažiavo Ukmergės link.

Kai pasirodėme pas žmones, jie nepatikėjo, kad mes ten buvome. Sugrįžti į Kurklių šilą negalėjome: gavome žinių, kad ten ištiesai stovi kariuomenė, naktimis kareiviai, šliaužiodami po mišką, saugo bendradarbi Gudelį. Dar ir kariuomenė išvažiavus jis buvo 10-15 skrebių saugomas.

Aiškesnės išdavystės negalėjo būti, tačiau bausmė Gudelio dar nepasiekė. Prislinkus būtų galima nudėti, tačiau kuo nusikaltusi jo žmona, vaikai? O išsirinkti naktį, kuri būtų palanki, neįmanoma. Išgėręs pas savo kaimyną Kazanavičių, Gudelis pasiguodė, kad jam dabar vis tiek blogai, net išdavikišką ašarą nubraukė.

Liūtas su pora vyrų siūlė eiti ir supleškinti jo namus, tačiau ten dar tebebuvo skrebai. Juos perkalbėjome, gal vėliau bus patogesnis laikas. O pasipriešinimo jėgos vis labiau tirpo. Naujos žūtys, naujos aukos. Čeka ryžosi išdavikų pagalba pribalginti pasipriešinimą. Gudeliui jie sumokėjo už suguldytas galvas. Tačiau kai į kalėjimą pateko Žvalgas, tai ir išdavikui teko sėsti, nors neilgam. Juk dirbti dviems ponams negalima. Anksčiau jis buvo "banditų" padėjėjas - to nė nebandė slėpti. Žvalgas bent dalele atsilygino Gudeliui už niekšybę. Tai supratau vėliau, jau tardomajame.

Išskelavus į antrąją Kurklių miestelio pusę, gyvenimas žadėjo žymiai daugiau pavojų ir netikėtumų. Kartą, jau netoli Žemaitkiemio, naktį norėjome užėti pas žmogų. Jau norėjome belsti į langą ir tik tada pastebėjome, kad viduje dega šviesa, o langai uždangstyti iš vidaus. Prisitaikėme pažliūrėti. Matome: visos grindys nugultos kareivių. Aplinkui lyg ir nieko nematyti, o juk sargyba turi būti! Prislinkau iki svirno, pasirengęs sutikti galbūt laukiančią momento sargybą, ir pamojau draugui slinkti čia. Nuo svirno nuėjome kaip du kaimiečiai į paupį, o iš ten pasukome priešingomis kryptimis. Kai kitą sykį užėjome, radome pas tą žmogų keturis vaikus kaip žirnius. Vadinas, ne tik mus, bet ir juos lydėjo laimė, antraip kažin ar kas būtų likę iš tų vaikųčių.

Vėliau pas patikimesnius žmones palikdavome sutartus ženklus, kad iš tolo žinotume, kas namuose: tai rankšluostį ant tvoros, tai dažytą stoginę virpstį, pastatytą tam tikroje vietoje.

Ėjome susitikti su Ereliu netoli Valų miško vienoje sodyboje. Naktis buvo tamsi, mes su Žentu nuklydome ir nebespėjome pasiekti sutartos vietos. Panašiai atsitiko ir Ereliai. Nieko nesakę šeiminiukui, sulindome į vidų per pintą daržinės sieną, susiradome šieno prėsą, pasistatę kopėčias, sulindome į jį ir kietai užmigome. Tačiau neilgai miegojome. Išgirdome automato pliūpsnius, kurie greitai artėjo prie mūsų sodybos. Praskyrę stogo šlaudus, pamatėme, kad bėgti į mišką jau per vėlu. Keletas kulų perkirto mūsų stogą, sukeldamos dulkių debesį.

Skrebai pastebėjo Erelį ir jį vijosį šaudydami. O palei šią sodybą likimas taip lėmė - jis dingo. Vi įkai įtarė pasislėpus jį čia, sodyboje. Girdėjosi skrebukų skandai, jog baigia šovinius, tačiau jiems buvo įsakyta apžiūrėti

sodybą. Mes pamiršome, kad prie šieno prėslo stovi kopėčios. Dabar jau nebenuversį jų, bus girdėti. Staiga padidinome skylę stoge, kad galėtume pavalšinti skrebus iš aukščiau, jei jau ras mus. Pusiau priklaupę laukėme, kada pasirodys pirmoji galva, kuri paliks klaurą. Girdime: įėjo skrebukas į daržinę, pasiklausė, priėjo prie kopėčių ir ėmė lipti: takšt ant vienos, ant kitos pakopos ir... sustojo, vėl klausosi. O kieme liepia kinkyti vežimą pastoti į miestelį. Laimė lydėjo skrebuką: dar žingsnis aukščiau ir būtų nusiritęs negyvas. Išėjęs iš daržinės jis atraportavo, jog klojimas beveik tuščias, nieko nėra, ir pridūrė, kad tas bėglys turbūt galą gavo.

Tąsyk Ereliai, vydamiesi pusantro kilometro, peršovė ranką. Jis iš tikrųjų bėgo į tą sodybą, bet kai skrebai pasuko slėniu, partizanas tuo pat metu įbėgo į mažus krūmus, ten pasitaikė nuo karo likęs apkasas. Erelis įšoko į jį ir šakomis užsismaskavo. Sprogstamoji kulka Ereliai pataikė į laikrodį, viena ratuko puselė įsmigo į rankos riešą, tačiau partizano mergaitė išėmė ją su pincetu, ir per porą savaičių sužėlėstasis vėl buvo erelis.

Vėliau Erelis žuvo kartu su išduotaisiais Girininko bunkeryje. Pirmasis bandymas išsiveržti iš jo buvo nesėkmingas. Žentui, pakėlusiam dangtį, kulkosvaidžio serija iš labai arti nukirto abi rankas. Paskui į bunkerį įgrūdo atsitiktinį žmogų, ragindami partizanus pasiduoti. Tas žmogus matė, kaip Žilvinas (Juozas Juras) degino ant stalo dokumentus. Erelis buvo nušautas lomelėje apie 50 metrų nuo bunkerio. Vadinas, iš bunkerio išsiveržta, atsiskaičius pasiduoti. Petras Kukta-Girininkas irgi žuvo žemės paviršiuje, tik Žentas turbūt susisprogdino viduje.

Antrame bunkeryje žuvo Erelis bičiulis Ilgūnas, atėjęs į svečius susipažinti su mūsų būrio vyrais. Jis buvo kilęs iš Balnykėlių ar Siesarčio. Nemunas išsiveržė ir įlipo į eglę, tačiau, kaip žmonės pasakojo, jį surado šuo pagal iškritusį prie eglės veldrodėlį. Ten žuvo Nemuno sesuo Levutė Šulcytė. Išvakarėse ji atėjo pas brolių, prašydama surasti jai vietą kur gyventi, nes esamoje žmogus bijas ją laikyti. Po mirties ant Levutės užguldytas tikras jos brolis šlykščiam pavalzdavimui. Netgi lavoną skrebams kėlė pasitenkinimą, jie tyčiojosi iš visko, kas buvo žmogiška.

Po tos didžiulės netekties Kurklių šile mūsų paliko tiek mažai! Jautėmės moraliai palaužti įvykusios tragedijos. Buvome apgulti, nebegalėjome laikytis kartu. Šile ištisai stovėjo kariuomenė. Žmonės buvo taip įbauginti, jog turėjome duoti ir jiems truputėlį ramybės.

Išvykome į Ukmergės pusę. Pirmiausia atsiklausėme vletinių, ar galima jų ribose painaudoti klajoklių padėtimi. Susitikome su Erelio draugais, pažįstamais iš to laiko, kai buvo gyvas apygardos vadas Morkūnas-Plenas.

Kartą savaitėlei buvo susirinkusi įspūdinga grupė: Plėnas, Skirman-
tas, Tėvas, Kombainas, Krienas, Narutis, Bebras, Vanagas, Žentas, Ilgūnas,
Žilvinas. Tada dar nebuvo surengta akcija prieš Didžiosios Kovos rink-
tinę. Ir tada nestigo karluomenės, nestigo išdavikų, inspiruotų sekėjų
kaimuose. Vis dažniau ant kulnų lipdavo "skeltanagiai". Siesarčio malūne
įvyko kautynės, kuriose dalyvavo Tėvas, Narutis, Bebras, Krienas.

Tą sykį jie laimingai atrėmė puolimą. Tačiau po kurio laiko ir Plėną su
draugais ištiko panaši į Šilo tragedija. Išvežtų žmonių sodyboje jie turėjo
pasidarę slėptuvę. Kažkas pastebėjo dūmelį ir pranešė. Vietiniai kalbėjo, jog
kautynės truko visą dieną. Tačiau mes nesužinojome, kiek jų ten žuvo. Tuo
laiku rūpinomės ateinančio rudenėlio vargais. Turėjome žūtbut pasilimti
iš Šilo savo rudeninį žeminį rekvizitą. Tam kartą pasitaikė puiki proga.

Ėjome pas žmogų, kur buvome numatę išbūti dvi tris dienas. Buvo
vidurnaktis. Pamatėme, kad važiuoja mašina. Ji apsisusto pas gretimą
ūkininką kieme. Galima buvo tikėtis kareivių, todėl artyn slinkome labai
atsargiai. Prislinkę įsitikinome, kad tai "viliukas". Pasirodo, pas saviškius
į kalmą atvažiavo Ukmergės saugumo viršininko vairuotojas. Šovė min-
tis pasinaudoti valdžios karieta savo reikalams: nuvažiuoti į Šilą ir pasilimti,
ko mums reikia.

Viduje radome vakarienįaujantį vairuotoją. Palaukę iki pavalgys,
sušnekome su šeimininku, kas girdėti apylinkėse, ir ėmėme vykdyti savo
planą. Tarytum tikrindami dokumentus, įsikišome juos į kišenę ir parei-
kalavome vykdyti mūsų sąlygas. Pažadėjome, jei viskas bus gerai, jokių
nemalonumų jam nedaryti, o mažiausia saviveikla neapsaugotų nuo
kitokių pasekmių. Po dešimties minučių jau riedėjome plento link,
lodydami kaimo šunis. Netoli Kurklių pamatėme karišką mašiną ir keletą
kareivių prie jos. Paklausėme vairuotojo, ar jie turi teisę mus stabdyti.
Jis atsakė gal jis nestoti ir nestosias, jei ir stabdytų. Sukti į šoną ar apsisukti
jau buvo vėlu. Pasiruošėme ginklus- ir pirmyn: kas bus- tebūnie! Net keli
kareiviai kėlė rankas stabdydami, tačiau ginklų nekėlė. Mūsų nesivijo.
Buvo aišku, kad jų mašina sugedusi, todėl norėjo su pakeičiama
pavažiuoti. Apsuktos ženklais į užpakalį mūsų kepurės neleidė pamatyti,
kas mes tokie, tačiau kad ginkluoti- neslėpėme. Turbūt palaikė mus
skrebais, skubančiais į kažkur į pagalbą.

Vienas pasiliko prie mašinos sargyboje, o mudu su Žvalgu nuskubėjome
į bunkerį. Pasičiupome, ko labiausiai reikia- ir atgal prie mašinos. Kai
pajudėjome atgal, mūsų vairuotojas pragledrėjo, įsitikinęs, kad darome

tik tai, kas mums reikalinga, ir kad gali pasitikėti mumis. Su juo aptarėme, kad, palikęs mus, dar suspės aplankyti savo gimines, tik patarėme į Ukmergę išvažiuoti ryte. Vyrukas suprato, ką jam būtina daryti, ir patenkintas pasiėmė savo dokumentus. Nuvažiuodamas netgi pamojavo ranka kaip geriems draugams.

Valkščiوتي po Šilą buvo labai nesaugu, nes dažnai košė miškus. Tačiau kitoje plento pusėje buvo taip pat nemažas miškas, vadinamas Trakinių beržynu. Iš tikrųjų vietoj beržų ten buvo daugybė lieknų ažuolų, kuriuos po karo nepajėgdami išvežti, išretino ir miške pūdė.

Mūsų kojos buvo nepakeičiamos. Kartą, eidami iš Didžiakaimio, susitikome ant plento kurkliečius skrebukus nosis į nosį. Pirmuoju ėjęs Žentas (Vaclovas Morkūnas) jų nepastebėjo: buvo tokia vaiski mėnesiena, kad laikraščius būtų galima skaityti. O keliavome mėnulio apšviesta plento puse. Skrebukų buvo apie dešimt. Eldamas antruoju, aš išvydau tris vienas paskui kitą slenkančius šešėlius. Kad balsu nesusukčiau Žentui, keliais šuoliais pasivijau jų ir įspėjau apie tai, o pats pristabdžiau žingsnį, kad atstatyčiau intervalą tarp mūsų trijų.

Kadangi buvo iš vakaro, pirmiausia pamaniau, jog eina kažkokie bernai ar suvėlavę iš darbo kolūkiečiai. Tik išgirdau, kaip Žentas sušuko: "Kas eina?!" Atsakymas buvo "Savi, savi!.." Pasigirdo griežtesnis Žento šūksnis: "Kas savi?!" Vietoje atsakymo subraškėjo užtaisomi šautuvai. Žentas nuspaudė automato gaiduką, de ja, pasitalkė sugedęs šovinys. Kristi į griovį? O ar leis paskui iš jo pakilti? Iš pakalnės pasigirdo kitų skrebukų šūkčiojimai, komandos. Teko mauti į už 20 metrų esantį mišką. Paleido į mus ugnį. Ir gana nemenką. Įkyriai zvimbčiojo pro šalį kulkos, net sudarydamos įspūdį, jog šauda iš priešingos pusės. Likus porai gerų šuolių iki miško, nukrito mano uniforminė kepurė: ją nukabino kaip nuo kabyklos paklydėlė kulka.

Strebal, sukritę į plento griovį, pleškino į Dievo langus. Sukritę už pirmųjų krūmų akylai stebėjome, ar nesugalvos vyti. Tačiau jie spruko atgal į pakalnę ir į miestelį. Po keleto dienų netoliese pas žmogų viena mergaitė mus apdovanojo apie dvidešimčia lovelių šovinių. Mat jai parūpo nueiti pasižiūrėti į tą vietą, kur girdėjo šaudymą, o ten griovyje surinko išmėtytus skrebukų šovinius. "Tai man už kepurę," - juokavau, paėmdamas šovinius. Apsikeitėme suvenyrais, ir tiek.

Gyvenimas mus buvo pamokęs, jog ne visada galima pasitikėti net gero žmogaus duotais šaudmenimis. O buvo taip: žmogus atnešė mums 10 vokiško kalibro šautuvo šovinių, rastų palei plentą. Tai buvo tyčia

numesti, specialiai paruošti diversiniai šoviniai. Mes turėjome vokišką dešimtšuvį, kurio nesinešiojom vien dėl šovinių stokos. Pats šautuvas buvo labai kaprizingas: truputis žemių ar dulkių ant spynos - ir jau neveikia. Gautieji šoviniai gulėjo ant stalo ir patraukė dėmesį savo naujumu. Žilvinas juos pakratė, prisiklišęs prie ausies. Neišgirdęs parako čiulėjimo, suabejojo, ar jie geri. Sumanė pabandyti, sėdėdamas ant lovos. Kadangi lauke slautė stiprus vėjas, įsidėjo šovinį į dešimtuką, ir, laikydamas ant kelių, nutaikęs į bunkerio koridorėlį, nuspaudė gaiduką. Pasigirdo ne šūvis, o tiesiog sprogliamas. Lempa užgęso. Uždegę ją, nustėrome: šautuvo spyna sulindusi į lentinę sieną, atrama, prilaikanti spynos atšovą, numušta, kreipliamoslos susiraičiusios, iš šautuvo liko laužas ir perplėšta Žilvino rankovė. O jeigu būtų taikoma iš akies? Netektų ir pusės galvos.

Jau nebuvo pailsoma jokios moralės. Net miško takuose imta statyti prieštankines minas. Užmynusi vieną jų, susisprogdino moteris, vežusi valgyti savo dviem dukroms! Anykščius. Per tą kryžkelę mes gana dažnai eidavome vieni pas kitus, ir takutis buvo ryškiai pramintas. Štai jame ir užkasė miną, šalimais įsmeigdami ženklą- pliką moterį- ant nedidukės lentelės. Pažymėjo, kad patys neužliptų.

Tos moteriškės, gyvenusios palei Kurklių šilą, gyvenimas buvo nelaimingas. Sūnus, nors ir netinkamo kariuomenei amžiaus, bet stambus, pamatęs atelinančius skrebus, užlipo ant aukšto. Užbaigę krata, tiksliau-plėšikavimą, skrebai išsivarė jį su savimi. Palaukėje jie nutarė susidoroti su jaunuoliu: įstūmė į žvyrduobę ir paleido iš automato seriją. Kulka kliudė tik pašonę. Motina, pamačiusi, kad skrebai sulindo į mišką be jos sūnaus, pasileido šaukdama keliuką. Rado sūnų gulintį, tačiau gyvą. Abu parėjo namo.

Blįždama, kad suželdimas gali būti pavojingas, moteris po poros ar trijų dienų, pasiėmusi dar vieną kalmyną, nusivežė sūnų pas daktarą į Kurklius. Po to nusivedė į miliciją, kad išduotų kokį nors popierėlį, atstojančią berniukui pasą. O ten, milicijoje, užgarrantavo, kad nereikia, esą jie žina, ir to pakanka. Prie vežimo jie susitiko žmogžudį, kuriam akys ant kaktos išsoko, išvydus numirėlį.

Buvome nuėję į tą vietą, kur žuvo moteris. Sprogliamo vietoje duobė buvo nedidelė, tačiau diametras siekė gal pus trečio metro. Priesmėlis buvo išpūstas lyg pagalvė, limpantis. Apsižvalgę aplinkui, toliau pamatėme kitą tokį pat ženklą- lentelę. Atsargiai prisitartinę, ištraukėme ją ir perkėlėme į kitą vietą, kad patys užliptų ant mums parengtos minos.

Gyvenimas slinko sava vaga, bet aukų skalčius augo, mūsų mažytė Lietuva, virto ištisu ištisu kaplūnu.

Noriu papasakoti apie legendinį kurkliečių Džeką. Man su juo jau būti neteko. Pabėgęs iš tremties, aš apsigyvenau Vėveriškiuose pas Puodžiūną. Vieną 1945 metų rudens naktį į svirną, kuriame miegojau, užėjo žmogus lietuviška uniforma, maždaug dviejų metrų trisdešimt centimetrų ūgio, ilgaplaukis, stambiaveidis. Duris atidarė Povilas Puodžiūnas. Kadangi svečias mane pamatė ir panorą pasižiūrėti, aš pabudau ir nutirpau. Išvydęs virš lovos kulkosvaidį. Paklaustas, kas aš toks, pasakiau, kad esu Tauro brolis. Daugiau jis manęs neklausinėjo. Kai ryte pamačiau gilius Džeko pėdsakus suartoje dirvoje, ėmiau juoktis: basa pėda buvo gal kokį 40 centimetrų ilgio, - atrodė lyg pasakų milžino žengta.

Šilo gale link Sklemonių Džekas turėjo paviršinį kovinį iš rastų bunkerį. Ten jie gyveno trise. Džekas buvo išėjęs, kai per slautimą rado du jo bičiulius. Išgirdęs šaudymą, netoliese buvęs milžinas puolė ginti draugų. Taikliai šaudydamas Degteriovo kulkosvaidžiu, Džekas prasiveržė pro apsupusius bunkerį kareivius ir, taikliai ugnimi dengdamas bičiulius, liepė jiems bėgti. Vyras laimingai pasitraukė, o Džekas žuvo.

Kaip man vėliau pasakojo Girininkas, Džekas visuomet gyveno paviršiuje, nepripažino jokių bunkerių. Jei jis pamatydavo kareivius ar skrebus, kovą pradėdavo pirmasis ir pasitraukdavo taip pat staiga, kaip ir užpuldavo. Jėgą turėjo didžiulę. Kulkosvaidžiu galėjo šaudyti ištiesta ranka lyg pistoletu. Kartą jis vienas priverstė bėgti visus Kurklių skrebus: palei Trakinių šilą pastatęs kvartalinėje linijoje ant stulpelio kulkosvaidį, jis taikliai nupylė porą skrebukų. Jiems dar nesusigaudžius iš kur šaudė. Spruko visi kur tik sugebėjo. Kai jis pamatė uniforminę kepurę, tai skreba! nešiojo ją po kalmus, šalpydamiesi, jog "banditai" specialiai pasiuvo tokią kepurę, kad jų būtų. Tokių žmonių pasaulyje daug nebuvo ir negali būti.

ANKSTESNĖS PARTIZANŲ KOVOS

Tuomet, kai buvo dar gana stiprios organizuotų būrių jėgos, Kurklių valsčiaus miške, vadinamo beržynu, susirinko jaunuolių, kurie buvo numatę užimti Kurklių miestuką. Ten buvo susirinkę rimtų vyrų, ne tik iš apylinkių. Dalyvavo ir tolimesnių junginių vyrai atėję padėti vietiniams. Kaip pasakojo mūsų vadas Girininkas, organizavimas užtruko per ilgai, ir miestelio valdžią pasiekė šnipelių žinios apie rengiamą puolimą. Tie suskubo prisišaukti į pagalbą enkavedistų kariuomenę ir pulti su reguliariosios armijos pajėgomis.

Okupantų kariuomenel pakliūti į beržyną nepavyko. Nepadėjo nei triukšmingas "ura!", nors buvo bandoma pulti nuo Skiemonių-Alantos pusės, kur miškas baigiasi smailia krūmais pridengta vietove. Gynyba atmušė priešą, padarydama jam nuostolių. Tuomet buvo puolama nuo plento pusės, Deslukiškių kaimo. Gynyba atlaikė ir šį puolimą, tačiau vis vien reikėjo ieškoti vietos atsitraukimui - juk ilgai atsilaikyti prieš tokias čekistų pajėgas nebuvo įmanoma.

Buvo nutarta trauktis link Trakinų kaimo, link Balninkėlių prisidengus ten augančiais krūmais. Kaip pasakojo tos kovos dalyvis Nemunas, kažkuris iš kitur atėjusių būrys neišlaikė jiems skirtos pozicijos ir, net nepranešęs vadovybei, pasiskubino ją užleisti jau nuo Kurklių puolančiai kariuomenei. Čekistai įsitvirtino aukštumėlėje, prieš kurią buvo atvira atšlaitė tiesiog prieš Girininko tėviškę.

Traukiantis buvo vienintelis keltas: pakilti į tą kalną, kur prasideda krūmynai Balninkėlių link. Deja, tai buvo pragaištingas partizanams keltas, tikri spąstai, iš kurių tik keletui pavyko pasiekti kalno viršūnę. Pakliuvusieji beveik į kryžminę ugnį krito kaip lapai. Toje įkalnėje žuvo apie 20-30 vyrų. Matydami pragaištingą kalną, kurio viršūnė saugiai nepasiekiamo, kiti grįžo paupiu atgal ir metėsi per plentą į Šilą. Čia pavyko su mažesnėmis aukomis pralaužti čekistų gretas, nes čia jie nesitikėjo sulaukti partizanų puolimo ir turėjo mažiau kariuomenės.

Mano vėlesnis draugas Žvalgas, dalyvavęs tame mūšyje, pasakojo, kaip įnirtingai vyras kovėsi, kai kareiviai pirmą kartą bandė iėti į miškelį. Tuo metu beržyne buvo sutelkta apie 200-250 partizanų. Jei tada jų nebūtų užpuolę, tai rytdieną Kurklių skrebukai būtų gyvenę paskutinę dieną: tai buvo kruopščiai paruošta įvykdyti.

Tos kautynės buvo didžiausios Kurklių valsčiuje. Toks susibūrimas ir ruošimasis smūgiui buvo netinkamas, praktiškai nepasitvirtino. Mažesni junginiai geriau tiko vietos sąlygomis: jie buvo judresni, geriau pažino apylinkes, net atskirus asmenis. Dideli pulkai galėjo pasitelsinti tik dideliuose miškų masyvuose, o ne kaimų pašonėje, kokiuose krūmeliuose.

Geriau, žinoma, bendrauti su pažįstamais, žinančiais vietinę padėtį, nuotakas, sekimą, apgultis. Be to, mažiau galimybių infiltruoti diversantus, žeminti žmonių prestižą. Kartu lengviau sužinoti apie plėšikavimus, prisidengus partizanų vardu. O jų pakako visur, taip pat ir šiose apylinkėse.

Dar mokiausi Anykščių gimnazijoje, kai pas šeimininkę ateidavo pirkti pieno vieno skrebo žmona. Vyras dirbo "liaudies gynėju" ir kartu gimnazijoje sargu antraeilėse pareigose. Tačiau vis tiek neužteko užsidirbti

pinigų- sumanė pasiplėškauoti partizanų vardu. Trise "polutarka" nuvažavo ant Ukmergės-Utenos plento. Pasirinko sodybėlę, kur tikėjosi šį beltą laimėti. Pasirodo, tame namelyje vakarieniavo partizanas. Skrebai pabėdė į duris ir pareikalavo atidaryti partizanų vardu, netgi paminėjo žinomą gaudomo partizano slapyvardį. Kai šeimininkas atidarė duris, vairuotojas pasiliko kieme, o du skrebai suėjo į vidų ir pradėjo savo sumanytą darbą. Šeimininkui liepė stoti veidu į sieną, pagrasino, jei atsisuks, šauti.

Tąsyk partizanas suprato, kas per tipeliai čia atėjo. Nesibalvindamas, kad vienas laukia kieme, išdygęs ant priemenės slenksčio, liepė "partizanams" pakelti rankutes. Nepadėjo ir nuo užmuštų partizanų pavogtos kepurės, o sprukti jiems nebuvo kur, todėl slėkė ginklo. Vyrukas buvo tam pasirengęs ir automato serija paguldė juos vietoje. Tas, kuris buvo lauke, šoko į mašiną ir nurūko. Dabar partizanas su šeimininku pasitarė, ką daryti. Jei nebūtų vairuotojas pasprukęs, tai užkastų plėšikus kur nors, ir tiek, tačiau sugrįžęs gali papasakoti. Nutarė, kad reikia važiuoti į Sklemonis pranešti.

Partizanas paslėmęs nukautųjų ginklus nuskubėjo savo keliais, o žmogus pasikinkęs arklių nuvyko į Sklemonis. Patenkinti pranešimu saugumiečiai atvyko, pasiūlupo "partizanus" ir nuslėžė, pasiguldė ant gatvės. Žmogui net nepadėjo už tokią žinią, džiaugdamiesi, kad partizanas tarpusavyje išsišaudė. O Anykščiuose skreblinė pasibėdojo, kad vyras kažkodėl nepareina iš darbo. Praėjo keletas dienų kol paaiškėjo, kokie ten partizanas guli ant bruko Sklemonyse. Tylomis skreblinė parsilėžė vyrą į Anykščius ir be iškilnių palaidojo. Tuojau pat iš gimnazijos išsikraustė šeima, nes pernelyg greitai tarp žmonių pasklido "karžyglo" šlovė, nebuvo kur aktų dėti.

Aišku, iš 70 rublių pragyventi su šeima nebuvo pyragai, tačiau to, ko trūko "gynėjams" jie pasirūpindavo per kratas, konfiskavimus, žmonių vežimus, per eilinius slautėjimus.

Panašus atvejis su plėšikavimu ir panašiomis pasekmėmis buvo Kurkliečiuos. Žmogus papasakojo užėjusiems partizanams, kad jų artimas kalmynas plėšikauja naktimis- ir ne vienas, o su ganėtina didele grupe. Buvo nuspręsta išaiškinti tą grupę. Tačiau kaip, jei jie dieną dirba su plūgu, o naktį- su šautuvu? Buvo nutarta tą kalmyną pasekti, parengti pasalas naktį, užklupus jį iš netyčių.

Kitos dienos pavakare pradėjo rinktis plėšikai tą klemą. Pasirodo, jog vienas nuo kito netoli gyvena. Kai pritemo, partizanas pamatė, kad į klijimą atėjo šeimininkas ir ėmė kinkyti arklių keltonei. Būdami nematomi, jie

pastebėjo, kaip iš bunkerio jis išslėmė automatinį šautuvą ir įsimetė į ratus. Išmušė valanda veikti. Nespėjęs šūktelėti, tas žmogus buvo stipriai surištas. Staigiu šuoliu įsiveržta į trobą, visi plėšikai priversti pakelti rankas ir tuojau pat iškvesti, kas su kuo, kur pakilo keliauti.

Ant stalo gulėjo išardytas valymui Degtiarovo kulkosvaidis. Vadinasi, jie ginkluoti ir stambiaisiais ginklais. Davus pipirų, atsirado daugiau granatų negu pas partizanus. Atsirado ir dvi partizaniškos uniformos. Vieną vilkėjo mergina. Ji ir išklojo smulkmeniškai apie šios grupės veiklą. Pasirodo, šie plėšikai "partizanavo" gana sėkmingai: pora kaimiškų kraivėžių skrynių buvo pasoga; ją atpažino aplinkiniai žmonės ir atslėmė. Kadangi miestelis netoli, šaudyti nepatartina, o kalėjimo nėra, visi buvo likviduoti be šūvio- juk gaila šovinių dėl tokių!

Ši grupė buvo išaiškinta sėkmingai. O kiek buvo atvejų kai plėšta su tikslu apjuodinti partizanus, kad žmonės bijotų, kad nepadėtų, vengtų susitikti ir juos ignoruotų!

Didžiakaimyje (Kurklių valsčiuje), iš kur buvo kilęs Žvalgas, gyveno ir sąžiningai savo darbdaviams tarnavo Stalinui ir partijai atsidavęs pilietis Šuminskas. O jau tarnybų turėjo prislėmęs- netgi Kurkliai galėjo pavydėti! Kalmo bibliotekos vedėjas, kultūros namų direktorius, Aukščiausiosios tarybos deputatas ir dar viena puiki profesija- beldikas ("stukačius"), pranešėjas.

Kartą su Žvalgu nespėjome grįžti į bazę ir apsistojome specialiai pas tą Šuminską praleisti dieną. Įsitaisėme klojime ir žvaliai dairėmės, nes aplinkui daug kur amsėjo šunys. Aš apie jį nežinojau nieko, o Žvalgui, to paties kalmo gyventojui, viskas buvo aišku. Pavakare Šuminskas sugalvojo mums įsisteikti. Paėmęs kastuvą čia pat klojime palei kampą prakasė duobutę, iš ten išėmė kažką, suvyniotą į tepaluotą skudurą, ir dėžutę nuo saldainių. Skudure buvo belgiškas šešto kalibro dailus pistoletas, o dėžutėje- gal 20-30 vokiško automato MP šovinių, taip pat šeštukui kokie aštuoni šovinukai. Mudu, aišku, dovaną paslėmėme.

Kai sutemus pasitraukėme į savo valdas, aš pasiteiravau, kas per žmogus tas Šuminskas. Žvalgas papasakojo, kad jo brolis vokiečių metais buvo gestapo karininkas, savanoris Rytų fronte, prieš pat pasikelčiant okupantams atostogavęs Didžiakaimyje, medžiojęs ežerėlyje antis. Kai frontas buvo jau čia pat, pasitraukęs su vokiečiais Klaipėdos link. Jis paliko broliui MP. Kai Šuminskas mus apdovanojo, Žvalgas neprasė to automato. Mes išvažiavome kažkur toliau, o kartą grįždami, pamatėme

bibliotekoje degant šviesą. Žvalgas pasiūlė užvažiuoti ir pasiimti iš ten, jei ne visą radiją, tai bent lempas išsivežti; kai klube negros muzika, nebus ir šokių. Pabeldus į langą, bibliotekininkas Šuminskas kažką numetė po stalą. Įleidęs mus pasimetė, tačiau pažinęs bendrakaimį susivaldė.

Žvalgas pakėlė iš pastalės numestą piniginę. Joje buvo kažkokie kvitai, partinis bilietas, kažkoks pažymėjimas ir keli rubliai. Visa tai atsidūrė mano draugo kišenėje. Kadangi darbo laikas jau buvo pasibaigęs, paliepė Šuminskui rengtis ir važiuoti į namus kartu su mumis. Kaiėjome į lauką, Žvalgas automato buože trenkė į "Vado ir Mokytojo" portretą, pažėrdamas stiklus po visą kambarį, apvertė etažerę su knygomis ir sugadino dar kažkokį portretą.

Šuminskas šelmos neturėjo, buvo senbernis. Su juo gyveno motina ir kažkokia gimnaitė ar įduka. Jo namuose prasidėjo visai kitoks pokalbis nei bibliotekoje. Kalba jau buvo griežta, intonacija pakeltusi. Žvalgas pareikalavo atiduoti brolio ginklą, apie kurį žinojo. Šuminskas gynėsi neturįs. Man Žvalgas nurodė apžiūrėti trobą. Kai aš jau beveik visur apžiūrėjau, išgirdau šūvį. Pagalvojau, jog gal mus netikėtai užklupo. Staigiai užtaisiau savaį ginklą ir pravėriau duris į tą kambarį, kur vyko kiviščas. Šuminskas gulėjo ant grindų, prie jo per žingsnį stovėjo Žvalgas. Jis pasilenkė, užšaliko pakėlė galvą, apžiūrėjo ir nieko nesakęs išėjo pro duris. Tarpduryje sutiko augintinę, kuri nusišypsojusi pasakė: "Blogas tai buvo žmogus, tačiau gal nereikėjo šauti, dabar mane išvys, neturėsiu kur gyventi".

Šuminskas iš tikrųjų buvo ginkluotas. Skrebukai vėliau atrado ginklą, kurį jam buvo patys davę. Jis buvo pastatytas ant aukšto, už kamino, o kadangi aš tenai užlipęs nebuvau, tik apžiūrėjau nuo kopėčių, tai ginklas liko nepastebėtas. Nors Šuminskas buvo ginkluotas dviejų valstybių ginklais, tačiau nesugebėjo apsiginti nuo savo kaimo gyventojo.

Išvažiavus iš tų namų lyg tyčia pradėjo snigti. Važiuojant per kaimą smarkiai lojo šūnys. Įvažiavome į plentą, pasukome Ukmergės link, pavažiavome pirmyn, apsukome ir tada plentu šovėme į Utenos pusę. Paklausiau Žvalgo, ar jis turės pakankamai liudininkų, kad galėtų patikinti tai, kas padaryta. Jis atsakė, kad parašų yra daugiau negu reikia. Kas užsilaugindavo papildomą karvutę, buliuką, kad pasidarytų pinigų, būdavo įskundžiamas kam reikia. Kai pirmą kartą pas jį buvome, po savaitės Didžiakaimio apylinkėje pradėjo siausti sribai. Kaip jis buvo įsitrynęs į partiją, tiesiog nesuprantama. Brolis dirbo vokiečių gestape, o jis - komunistas! Gal jau turėjo gerų nuopelnų užsidirbęs?

Nors Šuminskas buvo skundikas, tačiau iškilmingų laidotuvių jam nesurengė, nebuvo nė saluto, kaip paprastai tokiems darydavo. Ne per daug, matyt, buvo brangus, nors ir deputatas.

Šiaulių laikraštyje "Raudonoji vėlavą" buvo straipsnis ir fotofaksimilė: griauinant kažkokį svirną, rastas sąrašas žmonių, kuriuos turėjo nužudyti "banditai". Ten rašoma: toks ir toks pilietis, ginkluotas karišku šautuvu, kitas- toks ir toks, ginkluotas pistoletu, trečias- ginkluotas granatomis. Ir nė vieno- be ginklo! Kur logika? Jei jau ginkluoti, tai savaimė lygūs skrebams. O ginkluota kova- tai ne pasivaikščiojimas po sodą. Jei ginkluotas- tai lygus lygiui. Tokiu straipsniu tikrai kvailėlius mulkinti, o ne kompromituoti partizanų kovą. Paėmė ginklą- nekaltink kito, kad nesugebėjai išsaugoti savo puodo. Jei Šuminskas būtų atidavęs tuos vokiškus ir rusiškus gelžgalius, galėjo švilpauti kaip visi po kaimą. Kas jau būtų lietus ji? Na o jau jei norėjo Stalinui pasilaukti, tai anksčiau už jį užvertė kanopas. Kaltas persistengęs. Taip ginkluotam neapsiginti- gėda.

VELYKINĖ PAS RASLANĄ

Partizano kelią užbaigiau 1951 metais, likus dvilim savaitėm iki Velykų. Velykinės teko eiti ne pas kunigą, o pas Rainių miškelio budelį Raslaną. Bičiulis, su kuriuo gyvenau, buvo sulmtas Kaune. Ten jis buvo nuvažiavęs nusipirkti radijo baterijų. Ne taip jau greitai apie tai sužinojau, tačiau neišėjau iš savo bunkerio. Pasitikėjau ir neapsivyliau: per daug buvome suvalgę su juo druskos, kad galvočiau, jog būsiu išduotas. Taip tęsėsi mano gyvenimas, likus, vienui vienam tose apylinkėse.

Pradėjau mažiau lankytis žmonėse. Neturint su kuo pasidalyti mintimis, tapo nyku. Kartą sėdėjau savo bunkeryje, kažką dirbau. Pasigirdo ženklas, šaukiantis atidaryti. Atėjęs Juzukas pasakė, kad Klaūnas nori susitikti su manim. Klaūną pažinau iš gerokai ankstesnio laiko, kai dar buvo visi mūsų vyrai. Dažnai stovyklaudavome drauge. Jei būtume nepažįstami, tikrai būčiau nėjęs į pasimatymą.

Pasakiau Juzukui, kad po poros valandų tegul manęs Klaūnas palaukia sutartoje vietoje. Po Markulio išdavystės mus jau buvo pasiekusi instrukcija, kad Lietuvoje veikia kažkokia Sokolovo armija, sudaryta iš buvusių partizanų koval su Lietuvos partizanais. Tačiau apylinkėje buvo ramu, tad ryžausi nueiti: bent kiek pasikalbėsiu, vis greičiau slinks laikas.

Kai atėjau prie sodybos, man pasirodė įtartina, kad nė vieno partizano nebuvo lauke sargyboje. Pažiūrėjau pro langą: vaikšto visi ramiausiai po kambarį, lyg į kermošių atvažiavę. Jei mes dviese eidavom, ir tai vienas

likdavome sargyboje. Kadangi Klajuną pažinau, į trobą įėjau drąsiai, pasisveikinome, pasibučiavome. Susipažinau su jo draugais, pradėjome juokauti. Vienas su Degtiariovo kulkosvaidžiu, Alfonsas Radzevičius prisistatė kaip alantiškis partizanas. Su automatu, nepamenu, kokių slapyvardžių prisistatė. Buvo dar vienas, smulkaus veido, turbūt nepažinčiau, jei dabar ir sutikčiau. Iš viso buvo keturiese.

Kalbantis į mane prasitarė apie Liūtą (taip pat alantiškį), kuris, kaip vėliau patyriau, jau buvo su Klajūno pagalba atsidūręs saugume. Tai buvo visą Rytų frontą perėjęs karys, su persautais plaučiais pristatytas į Vilnių (vėliau atsitiktinai jį susitikau saugumo koridoriuje vedamą iš tardymo). Kai pasakiau "Sveikas, Liūte", atpažino, o mane taip grūdo į sieną, kad vos galvos nepraskėlė. Tuomet man jau viskas buvo aišku.

Klajunas tarytum kaip prašymą pasakė, kad įlems reikėtų mano pagalbos. Esą vienas žmogus turįs automatinį šautuvą, kurį reikia palimti, todėl reikia užpulti netyčia, staiga. Tik paskui supratau, jog tai buvo paprasčiausia pasakėlė, kad mane išviliotų su jais keliauti, nesvarbu kur.

Drauge praleidome visą parą, vakare pasiėmėme iš kolūkio sargo arklį, pakinkytą į roges, ir išvažiavome. Tik išvažiavus ant kello, einančio į Janonių kaimą, pamatėme ateinantį žmonių pulkelį. Aš stvėriau užtaisyti savo dešimtšvį, tačiau pajutau, kad šovinis nelenda į vamzdį. Kur jis įlįs, jeigu man nematant kažką įbruko "draugai"? O jie ramiausiai jautėsi, nė vienas nerodė jokio pasirengimo netikėtumui.

Tada man pasirodė, kad vienas jų lyg ir norėjo mane imti už rankos, tačiau staiga paleido. Rogių priekyje sėdėjo Klajunas, važnyčiojo arklį, kiti du sėdėjo iš šalių, o Radzevičius stovėjo ant rogių pavažų. Taip į mane buvo susiplanavę išvažiuoti. Kai pasukom keliuką, kuris po dešimties minučių turėjo išvesti į palaukę, mano įtarimas sustiprėjo. Ketinau paprašyti, kad stabteltų "savo reikalui". Išlipęs, maniau, dėsiu į kojas. Jeigu į mane partizanai, tai nešaus, o jei šaus, tai ir aš pilsiu iš savojo nagano.

Atsargiai atsisėgiau nagano makštį. Bet vos tik stipriau sujudėjau, pajutau imant mane už rankos iš kairės pusės. Staiga griebiausi už nagano, tačiau makštis buvo gana tamprė, o aš sėdėjau ne taip jau patogiai. Atsisukęs Klajunas trenkė automato buožę į mano dešinę ranką, kuria ką tik buvau apėmęs pistoleto rankeną. Dešinė ranka nuo smūgio atšoko tuščia, o vienas iš niekšelių jau tvirtai laikė kairiąją. Tuo pat metu Radzevičius prikišo pistoletą prie pakaušio ir laikė tol, kol mano dešinioji buvo užlaužta.

Rogės sustojo. Kad nereikėtų manęs laikyti, Radzevičius iš kišenės išsitraukė kažkokią juostą ir surišo rankas. Paskui ėmė prikalšioti, kad

aš banditauju, vienas palikęs. Jie turį mane pristatyti į partizanų štabą išsiaiškinti. Aš pulkiai supratau, į kokį štabą būsiu pristatytas. Tepasakiau: "Išdavikai!" Nutilo ir jie, matydami, jog kvailių nėra.

Išvažiavus iš miško, vienas jų išsiėmė kišeninį žiebtuvėlį ir tris kartus juo švystelėjo į plentą. Iš ten atsakė tokiais pat švystelėjimais. Netoliese pamačiau stovintį "Studebekerį" ir prie jo keletą kareivių. Privažiavus, tuos mano didvyrius pasveikino su sėkme, kaip vėliau sužinojau, pats majoras Raslanas. Tiesdamas ranką jis pasakė: "Ilgai tavęs ieškojome, bet, kaip matai, nuo mūsų nepabėgsi. Matydamas, kad rankos neduodu, turbūt suprato, kad esu surištas. Liepė atišti rankas. Čia pat kareivis įvilko mane į didžiulius pastotinius kailinius, kelte įkėlė į mašiną ir pasodino taip, kad stalga negalėčiau iššokti: iš abiejų pusių skvermus prisėdo kareiviai, į tą patį kėbulą sušoko ir "partizanai", kurie skubiai pradėjo persirenginėti naujųjų savo šelmininkų uniformomis. Kas seržantas, kas eilinis, o Radzevičius- jaunesnysis leitenantas. Čia jie pradėjo tarpusavyje juokauti, net patarinėti man: jei padėsiu dirbti, tai kaip ir jie, būsiu laisvas, gyvensiu Vilniuje, o kai reikės, nakčia partizanausiu. Pasiūlymai buvo "šaukūs", tik deja, man per menki maistais už nušautą tėvą, brolį, ištremtą motiną.

Tą pačią naktį važiavau į sostinę. Ukmergėje sustojo prie kažkokio namo, ir Raslanas sutarė pavalgydinti sėkmės riterius. Pora jų nubėgo į kažkokią parduotuvę, atsinešė prisipirkę "velnio ašarų" išdavikiškai sąžinei nuplauti. Prasidėjo puota. Kareiviai iš Čeka galėjo tik laižytiis žiūrėdami, o jie su juokeliais ir patyčiomis mano adresu laistė degtinę. Klajūnas pasiūlė ir man. Atrėžiau, kad išdavikiško gėralo, kaip ir paties išdaviko, nenkenčiu. Tuo baigėsi mano kalba su "draugais partizanais" iki pat Vilniaus.

Daugiau nei du mėnesius buvau laikomas majoro Raslano kabinete, saugomas nuolat besikeičiančių dviejų sargybinių. Vienas stovėjo prie lango, nors jis ir buvo su grotomis, antras- prie durų. Kai mane atvežė, tą pačią naktį surengė kryžminę apklausą. Ratu sustoję keturi tardytojai pylė klausimus kaip žirnius. Į juos privalėjau greitai atsakinėti ir nesusipinti. Mažiausiai susilaikius laukė niuksas pašonėn, į nugarą ar dar kitur. Pats majoras mažai kišosi, nes užteko klausėjų ir be jo. Paskui paliko ramybėje iki kitos dienos, leido pailsėti.

Turėjau teisę nuo sofos žengti porą žingsnių iki vidurinės stalo pusės. Galėjau tyliai įsijungti radiją, stovintį kabineto kamputyje, ir tikrai tada, kai jau nutildavo dienos darbai, tur būt kad kareivėliui būtų smagiau

leisti laiką, eiti sargybą. Po poros dienų man paaiškino, kad esu tik su-
laikytas. Kol bus pateikta arešto sankcija, gausiu maistą iš čia pat, saugume,
esančios valgyklos. Rūkų kasdien atveždavo pats tardytojas. Maistas
buvo iš tiesų neblogas, tačiau po tokios traumos visai nelindo, o visokios
mintys neleido atsipalaiduoti.

Neužmigdavau. Ten buvau įpratęs prie tylos ir didelio klusnumo.
Išlavėjusi klausa, atsargumas buvo peilis miegui. Prakaukši šaligatviu
batai – aš suklūstu, ir miegas dingęs. Kartą vakarop man atnešė dešimtuką
su visais šoviniais, liepė rengtis, užsikabinti šautuvą ant peties ir išvesti
kažkur ilgais koridoriais. Ilgaiėjome per aukštus, tai pakildami tai
nusileisdami. Viename kambaryje privedė prie spintos – įslaptintų durų,
atidarė jas, o ten, kaip pasakų pilyje, pats karalius už ilgo ilgo stalo besėdintis.
Prie jo dar pora nemažų viršininkų. Aš stoviu ir laukiu. Už jų kažkokie
ryšių aparatai: mirkčioja lemputės, veikia teletaipai. Valdiniai tik šokinėja
nuo vieno prie kito telefono, o viršiausias, įsistebėjęs į mane, tyli, lyg
norėdamas klaurai peržvelgti.

Prasidėjo pokalbis. Kas esu ir iš kur, kaip žiūriu į tarybų valdžią, kiek
dar yra gyvų banditų tame krašte, kaip žiūrįs į bendradarbiavimą. Kaip
sužinojau gražintas į kabinetą, tai buvo saugumo ministras. Panoro pa-
sižiūrėti į gyvą partizaną, parodyti jam dėmesį – galbūt pavyks prikalbinti
būti tokiu kaip tie, kurie mane čia atvežė. Deja, nebuvo šansų tapti tokiu-
juk buvau paskutinis tos apylinkės kovotojas. Gausaus priešo jau buvo-
me sunaikinti, ir bolševikai rinko trupinius. Ir vis dėl to gaila, kad pa-
sitarnavo savięji, buvę partizana. Jeigu ne Klaūnas, aš savo apylinkėse
buvau taip užsikasęs, gal net kelių metų būtų prireikę skrebams – jie būtų
galėję ilgiau tarnauti; kai neliko mūsų, partizanų, nereikalingi tapo ir jie.

Kai buvo gauta prokuroro sankcija areštui ir nustatyta mano asme-
nybė, nuolatinais priskyre tardytojui Prichotko – ukrainiečiui, prastai
kalbančiam rusiškai. Jis tardė tryliką mėnesių. Kasnakt abiejuose kabinetų
pusėse klykė kankinami, mušami žmonės, daugiausia moterys. Tai buvo
balsiausias pragaras. Sulaukiau "Tėvo, Mokytojo, Saulės" mirties, tačiau
tardomajame niekas nesikeltė. Galbūt mažėjo srautai vis naujų ir naujų
aukų, bet nemažėjo ašarų, nuo kurių buvo šlapi pagalviai. Likvidavus
pogrindį, buvo susidorojama su visais, kas tada kam nors buvo padėjęs,
sušėpęs, priglaudęs.

Kai mane suėmė, kišenėje rado mažą popieruką apie žvalgybinių žinių
rinkimą. Tuoju tai pavirto kaltinimu pagal 858-9 (darbas užsienio žval-

gybai). Labai "chocholas" stengėsi paruošti pagal tą straipsnį, kad gaučiau "višaką". Deja, teismas visą tai atmetė kaip kaltinimą, neturintį įrodymų.

Devynis mėnesius prie manęs visai bandė prisigretinti kažkoks tipelis, kad kažką išgautų. Vėliau nusišypsojo laimė sulaukti tikro kalinio, ne provokatoriaus. Tai buvo panevėžietis Cibulskas, fotografas, kaltinamas tuo kad vežė gydytoją pas sužeistą partizaną. O kaip jis buvo žiauriai sudaužytas, didžiausiais pakraujavusiais rimbais išpieštas! Buvo mušamas įvairių konfigūracijų vieliniais bizūnais: ant jo saugumiečiai praktikavosi, kuris veiksmingesnis.

Jie buvo bendrabyliai su gydytoju, kuris buvo nutelstas dešimčiai metų už Hipokrato priesaikos įvykdymą. Į kamrą tą žmogelį beveik vilkte atvilko. Aš jam padėjau ant narų atsigulti, o prieš tai nuvilkau baltinius, kurie ji tiesiog degino. Likusią nakties dalį žmogus pravaikėjo, nesumerkė akių. Rytą turėjo keltis ir sėdėti ant ištisos žalzdos. Reikalavau atvesti gydytoją, bet nevedė ir jokios pagalbos nesuteikė.

Po poros dienų į kamrą iš tardymo Cibulskas buvo parvestas pakartotinai sumuštas. Žmogus norėjo pasidaryti galą, bet nebeturėjo jėgų. Tačiau, matyt, budriai buvo įsakyta saugoti kamrą, kas 2-5 minutės ji buvo stebima.

Cibulsko bendrabylis buvo mažiau kantrus, tai mažiau ir pylos gavo. Vėliau, kai truputį apgijo sumušimas, apžiūrėjo kalėjimo gydytojas, kad nustatytų, ar nemirs, o gal ir tardytojo pasiūstas. Į ligonio skundus jis numojo ranka, nepripažindamas mušimo. Tikras Mengelė su čekistiniu diplomu! Mušimo randai suaugo, o gydytojas net ir to nenorėjo matyti... Tik tada, kai Cibulsko bendrabylis pasakė vis tiek pareikalausiąs prokuroro perduoti budelius teismui, gydytojas sušvelnėjo ir pradėjo duoti skausmą malšinančių vaistų.

Po kurio laiko į kamrą atvedė jauną vyruką, kaltinamą ryšių su partizanais palaikymu. Jo tardytojas buvo geras mušeika, vanodavo antausius, tačiau tas vyrukas buvo juokdarys: užspaudžia nosį, pučia orą, kuris su švilpesiu eina pro ausis. Mes patarėme vyrukui pasiskųsti, kad tardytojas pramušė ausį- gal padės. Jis taip ir padarė, net ir tardytojui pademonstravo savo skundo esmę. Šis, aišku, sunerimo ir greitai užbaigė tardymą, sulygę bausmę- 10 metų.

Geitai kameroje likau vėl su Cibulsku. Ilgas tardymas taip išsekino organizmą, kad sutriko atmintis. Daugelio dainų nebeatsiminčiau žodžių, nors anksčiau juos puikiai mokėjau. Tik vėliau lageryje atgavau atmintį.

Telsme, kuris vyko tris dienas, įeinant teisė jui, aš nestodavau. Tai juos vedė iš puslausvyros. Kaip jie šaukdavo, kokie buvo jų veidai! Man buvo smagu, kad galiu bent paerzinti budellus- juk telsme į sprandą negausiu. Paaiškinau telsmui, kad esu nuvarytas kaip senas kuinas, todėl nepaklūstu. Gynėjo atsisakiau, tačiau jis vis tiek paskyrė savo nuožiūra, kad paskui lageryje išplėstų apie trisdešimt rublių. O gynėjas nepasakė net poros žodžių mane apginti. Vergas skalpuojamas, vergas kastruojamas, jei tik ponas panori.

Pirmosios dienos Lukiškėse buvo tikras rojus. Niekas nešaukia "na bukvu K". Visa naktis tavo, nebereikia dalytis su tardytoju, į darbą nevaro, lepinkis, kaip išmanai. Menkniekis, kad pilvas maršą groja, argi kas dėl pilvo gyvena kalėjime? Tačiau Lukiškėse ilgai nelaikė. Suformavo į tolimus kraštus nevisai mažą būrelį politikinių, dar iki Čeliabinsko papildė kriminaliniais, vadinamaisiais bultiniais, kišenių tuštintojais, valdžios turto grobstytojais.

Konvejeris dirbo be sutrikimų. Gausino zonas naujais kalniniais, nes senosios baigė išsekti, kaliniams virtus invalidais. Pragaras veikė visu pajėgumu. Smalos netrūko, o anglių patys parūpino.

Su mumis, septyniais lietuviais, važiavo keletas latvių, taip pat politinių. Vieną iš jų kriminaliniais buvo apiplėšę, atėmė geležinkelietišką milinę. Sumaniau padėti žmogui tą drabužį atgauti. Kai vedė į tualetą, aš atsisakiau, o kai visai išėjo, paėmiau tą milinę, susivyniojau ir atsėdau ant jos. Kriminalinis, neradęs grobio, pradėjo akimis ieškoti, kas bus paėmęs; pamatęs, kad drabužis pas mane, pasakė, kad jam latvis atidavęs. Aš pasakiau matęs, kaip jis iš latvio atėmė, ir liečiau iš čia kuo greičiausiai nešdintis. Ramiai pakilau ir atidaviau tam latviui rūbą, o kriminaliniam parodžiau kumštį: tenedrįsta politinių užkabinti!

Kai Čeliabinske vedė į pirtį, kriminalinius paskui atskyrė. Susitikti su tuo kriminaliniu, kuris pavogė latvio viršutinį drabužį, neteko, nors jis man ir grasino. Žymiai vėliau Sibiro platybėse, dirbdamas sandėlyje, susidūriau su kriminaliniais, tačiau jų nebijojau. Išmokau gyventi su jais pagal jų pačių įstatymus. O jie gerbia tuos, kurie juos muša.

PROVOKACIJA TARDOMAJAME

Iššaukė tardytojas, kaip paprastai, vos tik nuskambėjo komanda "Gulti!" Sėdėjo Prichodka, nosį įbedęs į savo popierius, ir ilgai tylėjo. Pagaliau atsidarė stalčių ir, iš jo išėmęs pistoletą, pasidėjo prieš save ant stalo, o

pats vėl įniko į popierius, dar labiau nulenkęs galvą, kažką rašė. Aš iškart pamačiau, kad tai manasis lenkų gamybos naganas, firmos "Radom" ginklas. Padėtas buvo taip, kad į mane atsuktame volelio gale blizgėjo kulku galeliai.

Palikęs taip ginklą gulėti, tardytojas ėmė vaikščioti po kabinetą, nueidamas net iki durų. Netgi panorą pažiūrėti pro duris į koridorių. Tai gi sudarė palankias sąlygas, kad aš, čilupęs ginklą, bandyčiau arba bėgti, arba nusišuodyčiau. Duotas dvigubas variantas. Pats tuo tarpu žadėjo balgti bylą taip, kad man būtų pritaikyta mirties bausmė. Paskui truputį įrašęs mano parodymus, pakvietė, kaip niekad nebūdavo, pasirašyti protokole. Rašydamas žvilgtelėjau į naganą. Širdyje žybtelėjo mintis, tačiau staiga pamečiau, kad ginklo dužiklis tiek nupjautas, kad naganas tinkamas tik muziejui kaip eksponatas.

Taišeto lageryje, 033-je kolonoje tarp draugų. Iš kairės: Jonas Vabalas, Petras Petkevičius, Bronius Kemeklis, Jonas Petkevičius; sėdi: Vladas Lėlius, Stasys Papickas, Antanas Petrikonis, Petras Galvydis.

Supratau, jog tai provokacija: manė, kad aš, člupęs ginklą, užpulsiu tardytoją ir bandysiu pabėgti arba nusižudysiu. Būtų padaugėję kaltinimų man, ko tardytojas ir siekė, žaisdamas taip su manim. Kai perpratau jo kėslus, neiškentęs parodžiau pirštu į pistoletą. Tardytojas susiraukė kaip nuo rūgštaus obuolio, člupo ginklą ir su pykčiu įmetė į stalčių. Tada aprašė ginklą: kur, kada ir iš ko jį gavau.

Pasakiau naganą pirkęs iš Kurklių milicijos viršininko už 200 rublių, kaip iš tikrųjų ir buvo. Po nepavykusios provokacijos tardytojas, matyt, sutiko su mintimis, kad man nė motais visa tai, netgi kokių pusvalandžių ankščiau nei paprastai paleido iš tardymo. Taigi aš laimėjau tiek, kad gavau bent užsnūsti. Buvo aišku, kad manęs laukia kalėjimas.

Kartą atsitiktinai teko pakalbėti su jaunu vyruku Stasiu, uždarytu kampingame kiemo kambaryje. Jis sėdėjo ant lango ir rūkė. Maniau, kad tai saugumo darbuotojas, tačiau kai jis ir parūkęs nedingo, o žiūrėjo kažkur į toli, lyg ir į kieme esančią parduotuvę, užkalbinau. Pasipasakojo savo istoriją. Palmtas kautynėse, bandęs nusišauti, bet nepasisekė. Paleidęs šūvį sau į smilkinį, kulka praėjusi virš akių per tuštumą ir išėjusi kitame smilkinyje. Praradęs sąmonę, tačiau saugumas parsivežęs į Vilnių ir išgydęs.

Tą dieną Stasys buvo parvežtas į saugumo tardomąjį. O iš ten, iš kiemo pusės, nebuvo dėžių ant langų, taigi mums pasisekė. Pasakojo, jog, atgavęs sąmonę, nepajėgė suprasti, kur esąs. Paskui pasirodė, jog ne seselės, o kažkokios pilkšvos būtybės vaikšto aplinkui. Vėliau bandęs prieiti prie lango, kad iššoktų į gatvę, bet neužtekę jėgų, o pagaliau nusprendęs viską ištverti, nepasiduoti beviltiškumui. Juk pabuvojusiam anapus ribos, jei bus reikalas, mirti nebus vėlu.

Kartais ir šaukiama mirtis neateina, tai lemties ar laimės dalykas. Kas supras?

Prieš išvažiuojant iš Sibiro 7-ojo lagerio- ligoninės, ankstų rytą antrajame korpuse pasigedo ligonio. Pasirodo, kad jis pasiėmė paklodę, išėjo į kiemą, susiplėšė ją ir pasikorė ant vidinės lagerio tvoros, skiriančios ligoninę nuo darbininkų gyvenamosios zonos. O kaip su judo vyresnybė, kad neteko vergo! Korpusinį ūkio dalies tvarkinį tapė pas visokius "operus", režimo viršininkus ir prisakė atleityje vienam sanitarui budėti korpuse per naktį. Visuomet sugalvojama, tik nutikus įvykiui. Taip tvarka reguliuojama visur- ar tai būtų lageris, ar laisvi piliečiai. Laimingesni išėjusieji ir už gyvuosius šiame pragare!

Šiauliai, 1988-1990m.

NENUGALIMAS

Apybraiža apie partizaną Antaną Kraujelį

*Visas jėgas Tu paaukojai Laisvei,
Bet laisvo krašto Tu jau nematei.*

(Iš Lietuvos partizanų dainos)

1965 metų kovo 31 dieną "Tiesa", o balandžio 2 dieną "Valstiečių laikraštis" bene pačiose nepastebimiausiose vietose smulkiu šifru išspausdino tokią žinutę:

Likviduotas banditas

Ilgą laiką Utenos rajone plėšikavo A.Kraujelis. Jis užpuldavo žmones, reikalaudavo iš kolūkiečių duoklės.

Saugumo organai susekė plėšiką. Suimant A.Kraujelį priešinasi ginklu ir per susišaudymą buvo nukautas.

Dvidešimt aštuoni žodžiai skirti ilgiausiam išlikusiam gyvam aktyviai veikusiam Lietuvos partizanui Antanui Kraujeliui-Pabalsai, Slaubūnui. Taip atvirai ir įžūliai meluoti mokėjo tik komunistai ir KGB, dar kartą parodę, kad neturi moralės ir nepripažįsta tiesos.

Tiktai artimieji ir savų apylinkių gyventojai žinojo, kas buvo paskutinis tautos rezistentas, kaip jis kovojo, kada ir kaip žuvo. Be abejo, A.Kraujelis buvo nepaprastas žmogus, nes vien tik išbūti gyvam partizanui septyniolika metų jau savaimė yra žygdarbis. Atėjo laikas papasakoti visą tiesą apie šį taurų asmenį.

Utenos, Molėtų ir Anykščių rajonų senesnioji karta dar gerai prisimena jį ir jo žygius. Kai kurie iš jų tapo legendomis, kuriose neatskiriama susipynė tiesa ir žmonių išmonė. Čia galima rasti daug ką bendra su romantiškuoju žemaičių Tadu Blinda ir kasdieniškesniu Rickum, nes varguoliams jie buvo įsikūniję gėrio kovos su blogiu simboliai.

Renkant medžiagą šiai apybraižai, iš pradžių teko pasikliauti vien šeimoms narų, kalmynų, jų pažinusių žmonių ir buvusio Utenos KGB viršininko pasakojimais. Pastarojo (ir panašų į jį) požūriai nepasikeitę nė dabar. Jie apie Antaną kalba kaip anais laikais: buvo banditas, teroristas ir t.t. Vėliau pavyko susipažinti su paties A.Kraujelio ir jo žmonos bylomis, kita KGB archyvuose esančia medžiaga, tad vis labiau aiškėjo tikroji jo veikla. Žinoma reikėjo kritiškai žiūrėti į tai, kas rasta saugumo

popieriuose, įvertinti KGB organų "objektyvumą". Paskutinių jo gyvenimo ir partizanavimo metų medžiagos yra nedaug. Be to, daugelio bylų lapai išplėšyti, tekstas išpjaustytas, matyt pabūgus, kad nebūtų išaiškinti išdavikai ir KGB kompromituojantys faktai. Kai kas gal ir išvežta. Ne viskam užteko laiko, trukdė ir kitos priežastys, tačiau reikia tikėti, kad gal vėliau pavyks sugrįžti prie neišaiškintų klausimų.

Surašyta keturiuose tomuose A. Kraujelio byla sufalsifikuota tikra šio žodžio prasme. Aiškiai matyti, kad ji sudurstyta iš kitų partizanų, jų ryšininkų ir "bešališkų" liudytojų parodymų. Kaip jie būdavo išgaunami, nereikia aiškinti. Nieko daugiau nežinant ir tikint tokia medžiaga, galima manyti, kad jis tikrai buvo plėšikas, žudęs taikius tarybinius žmones, terorizavęs juos, todėl vertas tik visuotinio pasmerkimo. Taip jis apibūdintas ir cituotoje laikraščio žinutėje. Tad tekalba tiesa gyvųjų lūpomis ir tikrais faktais.

Antanas Kraujelis gimė 1928 metais Utenos apskrities Aluntos valsčiaus (dabar Molėtų raj.) Kaniūkų kaime. Šeima buvo nemaža: be jo, šešios seserys (visos gyvena ir dabar). Tėvai turėjo 11,5 ha ūkį, gyveno skurdokai, nes žemė buvo nederlinga. Vėliau saugumiečiai stebėjosi, kad Kraujeliai, būdami iš vargingųjų, taip rėmė vadinamuosius "buožių sūnelius".

Motina mirė 1989 metais, sulaukusi Atgimimo pradžios, tarsi atpildė už sūnaus netektį, kai jau buvo aišku, jog Laisvė nebe už kalnų. Vargo ir kančių metai raukšlėmis išvagojo veidą, išseko jėgos, bet ji dvasiškai nepalūžo. O reikėjo atlaikyti dvigubą 15 metų tremtį, sūnaus žuvimą ir kitas negandas. Gaila, kad niekas neužrašė jos prisiminimų, nes ji galėjo tikrai daug papasakoti. Antanas mylėjo savo motiną kaip reta ir daug ką jai patikėdavo.

Tėvas Steponas jau sulaukė 90 metų tačiau yra kalmietišškai tvirtas ir nenustygsta be darbo, dažnai viršįjančio jo jėgas.

*Partizano Antano Kraujelio
motina*

*Partizanas A. Kraujelis-
Siaubūnas 1956m.*

Nors sakoma kad tėvams savas
valkas visuomet pats geriausias, tačiau
tėtis nė kiek neperdeda:

- Geriausias valkas buvo: nei
rūkė, nei gėrė, nei keikdavosi. Slapta,
vis slapta viską darydavo (*bendravo su
partizanais- A.Š.*). Kai, išeinant į mišką,
mama labai verkė, prašė atleisti. Iš
miško buvo du kartus atėjęs, išbučiavo
ablem rankas.

- Buvo labai pareiĝingas. Atėjo
laikas gyvulus vesti- meta žaisti su val-
kais ir veda. Pamato debesį- bėga padė-
ti. Mes, seserys, jausdavomės prie jo
stiprios, nes žinojome, kad užstos, ap-
gins. Ir žmonės prie jo lptė lipdavo.
Antanas mokė jo su jais bendrauti, tuo-
jau pajusdavo, kuris žmogus blogas,
kuris geras. Kartą kalmo vakarėlyje su-
sipešė du broliai. Antanas ramiai prie jo

prie jų, pasodino. Pats atsisėdo per vidurį, pasikalbėjo- tie po to pasibučiavo,-
pasakoja sesuo Vitalija.

Mokėsi Aluntos progimnazijoje, kurią balgė prasidėjus antrajai bolše-
vikų okupacijai. Tuo pat nedvejodamas įsitraukė į aktyvią pasipriešini-
mo kovą. Iš pradžių buvo partizanų ryšininku. Visa Kraujelių šeima juos
rėmė, vyresnės seserys Ona ir Vitalija taip pat buvo ryšininkės, turėjo
slapyvardžius. Sodyboje dažnai apsistodavo pavargę partizanoi: čia pa-
ilsėdavo, susitvarkydavo aprangą, išsiprausdavo- jautėsi kaip gimtuosiuose
namuose. Ne kartą čia pabuvojo ir srities vadas J. Kimštas-Dėdė, Dobilas,
Algimanto apygardos vadas A. Slučka-Šarūnas su žmona ir kiti. Rasdavo
pas juos prieglobstį ir besislapstantys nuo tremties bei persekiojimų par-
tizanų namiškiai. Antanas įsidarbino buvusio jų namuose klubo-skaityklos
vedėju. Jį nuolat stebėjo "budri čekisto akis". Pats J. Kimštas jį atkalbinėjo:

- Antanai, neskubėk, suspėsi išeiti į mišką. Dirbdamas taip, kaip dabar,
mums daugiau padėsi.

Tuo metu Ona turėjo palikti namus ir slapstyti, kadangi ja susido-
mėjo KGB ir bet kada galėjo areštuoti. Deja, vėliau to išvengti vis tiek
nepavyko.

Štai ką apie Antaną papasakojo buvęs kalmynas:

- Atėjo kartą ir atsinešė špižinį puodą, kuris, pasirodo buvo prigrūstas piroksilino ir užlietas kažkokia smala. Paprašė išgręžti jo dugne skylutę. Paklausiau: Ar žinai, kas gali atsitikti gręžiant su spaudimu? Gali ir šito kalno nelikti". Tas ir sako: "Tai tu bijai, kad daug turto liks? (kalmynas buvo ne iš vargšų.- A.Š.) Aš pasakiau: "Nei tu gręžk, nei aš gręšiu- neškis tą puodą kur po velnių". Nepatenkintas išėjo.

Vitalija:

- Pas mus kartą buvo apsisitoję partizanai, polislavo, prausėsi nusimetę rūbus ir pasidėję ginklus atoklau. Nežinau, kaip ten buvo, tik į gryčią netikėtai įžengė skrebas. Tas, pamatęs vyrus, trenkė durimis ir nurūko, kiek kojos neša. Išsigando visi: praneš, pradės slauti kareiviai, nežinia kuo viskas baigsis. O tas skrebas taip ir norėjo padaryti, tik jo motina, gera moteriškė, ant kelių atsiklaupusi, atkalbino nuo tokio žingsnio.

Kartą skrebas išgėręs vėl atėjo pas mus, pradėjo grasinti motinai, kad išveš visus, ir kitai bauginti. Kur buvęs, kur nebuvęs parvažiuoja iš miško Antanas. Jis blinkt pirštines ant stalo, pašnairavo į skrebę. Išsigando anas gerokai. sako: "Nieko, nieko, nebijok, aš nieko nedarysiu. Geriau butelį išgerkim".

Antanas turėjo rusišką uniformą ir neretai ją apsi rengdavo. Būdavo nuvažiuoja į Uteną, o ten jau mokėdavo sužnoti tai, kas domindavo partizanus. Ne kartą yra gėręs ir glebėsčlavęsis su skrebaus ir kariškiais, neaplenkdamas ir virššininkų. Aniems degtinė atrišdavo liežuvius ir užmigdydavo įtarumą.

Šalto proto ir orientacijos Antanui Kraujeliui tikrai nestigo. Sesuo pasakojo kaip kartą namuose su draugu iš to paties kalno Dainiumi Bružu jis valė kambary pistoletus ir nepastebėjo kieme pasirodžiusių kareivių. Sesuo nutirpo iš baimės, pamaniusi, kad dabar tai jau bus blogai. Tačiau vyrai kaip mat suspėjo pakišti ginklus po pagalve patys atsilošė į ją ir ėmė neva kažką juokinga pasakoti vienas kitam, juoktis. Suprantama, kareiviai nieko įtarina nepastebėję, paliko juos.

Vis dėl to dėl nuolatinio persekiojimo, pasiūlymo tapti agentu ir išdavinėti partizanus, Antanas nebegalėjo ilgiau pasilikti namuose. 1948 metų rudenį, atsisveikinęs su namiškiais, išėjo į mišką. Iš pradžių buvo Mykolo Urbono-Liepos būryje, pasirinkęs Pabalsos slapyvardį. Sugebėjo neišsiduoti, nes daugiau kaip metus išbuvo neišaiškintas. Pirmasis MGB įrašas apie jį pasirodė tik 1950 metais. Kaip tik tuomet buvo užvesta personalinė byla-formuliaras A.Kraujeliui-Pabalsai, Siaubūnui. Oficialiuose saugumo dokumentuose visur rašoma, kad "gaujoje nuo 1950 metų".

Pirmą kartą Pabalsa paminėtas nušovus Aluntos valsčiaus Papiškių kaime P.Gečį ir jo žmoną. Gečys prieškario metais buvo šaulys, aktyviai dalyvavo 1941 metų Birželio sukilime, o po karo tapo partizanų ryšininku Klevu. Matyt MGB pavyko jį užverbuoti ir paskirti Aluntos apylinkės buhalteriu. Gečio išdavystė buvo itin sunki: 1948m. rugsėjo 28d. netoli jo sodybos žuvo aštuoni partizanai. Prie šio judošiškio darbo prisidėjo jo žmona. Vienintelis per atsitiktinumą likęs gyvas M.Urbonas-Liepa nesunkiai nustatė, kas juos išdavė. Lapkričio 3d. abu išdavikai buvo nušauti, partizanams surašius aktą, kuriame nurodyta bausmės įvykdymo priežastis. Po šiuo aktu buvo Liepos ir Pabalsos slapyvardžiai, nors teksto nerašė nei vienas, nei kitas. Tas popieriaus lapelis, vėliau patekęs į saugumiečių rankas, tapo pagrindiniu abiejų kaltės įrodymu.

Nėra reikalo perpasakoti kitų "liudių", nes aiškiai matyti, kaip MGB klastojo bylas partizanams: M.Urbonas pateko gyvas priešams ir "prisipažino", jog P.Gečį nušovė jis, o jo žmoną- A.Kraujelis. Pasitvirtina tiesa, kad saugumiečiai mokėjo greit ir paprastai surasti kaltininkus. Tad pirmoji (bet ne paskutinė) Antano, kaip "žudiko", auka buvo nustatyta "neginčijamai". Toliau viskas klostėsi dar paprasčiau: svarbu buvo padaryti pradžia.

Po mėnesio, gruodžio 6 dieną, nušautas Molėtų valsčiaus Purvėnų apylinkės pirmininkas L.Lapušauskas su žmona. Tai, regis, buvo vidutinio rango sovietinis aktyvistas ištikimai tarnavęs savo ponams ir rėmęs jų santvarką. Šio įvykio niekas nematė savo akimis, vien kai kurie liudytojai tvirtino girdėję, kad tai A.Kraujelio darbas. Kažkas kažkur esą taip kalbėjo. Be to, ne visi apklaustieji taip teigė. Ir vėl Liepa nenorėjo savęs apkaltinti. Jis dar sakė, kad kartą Antanas gyrėsi nušovęs Utenos švietimo skyrius vedėją B.Stasiulionį. Taigi Pabalsai jau 1949 metų pabaigoje buvo primestos "neginčijamais faktais ir liudytojų parodymais pagrįstos" keturios žmogžudystės. Beje, viena iš kelių B.Stasiulionio žuvimo priežasčių gali būti ta, kad jį nušovė patys emgėbistai: mat apylinkės pirmininkas apsaugojo nuo arešto ne vieną mokytoją, išduodavo fiktyvius pažymėjimus, išgelbėdamas jaunuolius nuo tarnybos sovietinėje armijoje.

Yra žinoma, kad Antanas 1949 ar 1950 metais buvo nuvažiavęs į Merkinės apylinkes, kur susitiko su dzūkų partizanais. Atrodo, jis buvo pasiųstas kaip Rytų Aukštaitės atstovas į pasitarimą arba užmegzti ryšius. Iš Dzūkijos parnešė daug vertingo šių kraštų partizanams. Gaila, kad kol kas nepavyko surasti stiklainio su dokumentais; ten turėtų būti ir įsakymas suteikti jam aukštesnį partizano laipsnį.

Vitaliją pasakoja:

- Antano ir savių vyrų, ypač jaunučiai, nepatyrę klausydavo, įspėti tuoj susitvarkydavo. Jis labai juos draudė nuo neapgalvotų poelgių. Sakydavo: kai bus Laisvė, negražūs darbai nebus dovanoti, už juos teks atsakyti.

Kai Antanas išėjo į mišką, klubo-skaityklos reikalus tvarkiau aš. Jam būnant Dzūkijoje, du nelabai dori partizanai parašė laišką, kad atsisakyčiau vedėjos pareigų ir išvežčiau visą literatūrą iš namų, o jei ne- pagrasino mane likviduosią. Ir data buvo nurodyta, iki kada tai turli padaryti. Tiesiog vietos neradau. Naktį kaip tik sugrįžo Antanas ir susijaudinęs sako: "Važiuoju į susitikimą Anykščių rajone, pasiimu laišką". Sugrįžęs pasakojo, kad kai vadas susodino visus, jis perskaitė tekstą: "Klausykite, ką mano šeimai rašo". Tiedu ėmė atsiprašinėti, esą suklydę, net verkšlenti. Vadas nurodė: "Patys bauskite, kaip norit, nes tokie daug šunybų iškrės". Abiejų buvo pasigallėta, tačiau abejonės vėliau iš dalies pasitvirtino.

Vis dėlto Vitalijai teko atsisakyti klubo-skaityklos vedėjos darbo dėl apmaudaus atsitiktinumo. Kažkas iš vyrų buvo paėmęs knygą ir pavojaus metu paliko rugiuose netoli Kraujelių namų. Joje tarp lapų buvo įdėta tepaluota virvutė pistoletui valyti, kuri emgėbistams kaip tik ir užkliuvo. Iš to jie suprato, kad Vitaliją palaiko ryšius su partizalais. Viršininkas Lopatinas be gallesčio daužė jos galvą į sieną, norėdamas ką nors iškvosti.

- Maniau, kad galva plyš- taip daužė, taip daužė- prisimena ji.

Po to iškvietė į Molėtus, liepė parašyti pareiškimą, kad prašosi atleidžiama iš darbo.

Tuo laikotarpiu Antanas su bičiuliu Bružu (vėliau taip pat išėjusiu į mišką- A.Š.) pasirūpino dviejų partizanų (Jono Vyžinto-Svirplio ir Broniaus Steiblio-Marso) palaikais, užkastais prie Skudutiškio malūno. Jie iškasė lavonus, kalmynas slapta sukėlė karstus, o kiti žmonės naktį juos palaidojo Kaniūkų kalmo kapinėse.

Iki šiol neaišku, kaip Urbonas-Liepa 1951 m. gruodžio pabaigoje pateko gyvas į priešių rankas. Atrodo Antanas tada jau buvo perėjęs į H.Ruškulio-Liūto būrį, veikusį daugiausia Utenos, Molėtų ir Anykščių rajonų sandūroje ir ką tik pakitęs Pabalsos slapyvardį į Siaubūno. Saugumas buvo visai neseniai išsiaiškinęs, kas juo dengiasi. Molėtų rajono skyriaus ataskaitose įrašyta, kad 1950m. spalio mėnesį suformuotas Žėručio rajonas, vadovaujamas H.Ruškulio-Liūto, o štabo narys Pabaisa

(Iš tikrųjų- jau Siaubūnas- A.Š.). Šis rajonas jau buvo MGB kontroliuojamas, nes visai apygardai vadovavo išdavikas B.Kalytis-Siaubas- Rytų Aukštaitijos Markulis. Kaip tik tada kažkas vis dažniau ėmė išdavinėti partizanus, vis daugiau jų gyvų patekdavo priešams. Prasidėjo aktyvių ryšininkų areštai.

1951m. rugpjūčio 11d. partizanai pasaloje nušovė Anykščių rajono kolūkio pirmininką V.Rutkovskį ir partijos atstovą iš Vilniaus Balašovą. Nors pasala surengė partizanų grupė, tačiau teigiama, kad pirmininką nušovė Antanas. Tai vėliau pasakė sulmti šio įvykio dalyviai. Ir vėl nežinia, kiek čia yra tiesos, tačiau MGB neklysta, nė kiek tuo neabejoja.

Tais pačiais metais Kraujelių šeimą ištrėmė į Sibirą, kur jau prasidėjo nuolatinis tardymų ir sekimo kančios. Emgėbistams būtinai reikėjo baigti kovą su jau pagarsėjusiu apylinkėse Siaubūnu. Jį persekiojo čia, Lietuvoje, o namiškius- Sibire.

Tolesnius įvykius liudija išrašas iš A.Kraujelio-Siaubūno bylos. Apklauiamas H.Ruškulis-Liūtas pasakojo (cituo jama pagal rusišką tekstą):

"1951 metų lapkričio 15-16 dieną (...) apygardos vadas Siaubas ėmė keikti mane, Siaubūną, Taurą, Vlesulą-Apaclanką (pavardė- A.Š.), jog nekovo jame prieš tarybų valdžią, nenaikiname komunistų, o tik girtaujame. Kad suaktyvintume savo veiklą ir įbaugintume gyventojus, Siaubas pasiūlė nušauti kelis tarybinius patriotus, idant, kaip kalbėjo toliau, gyventojai bijotų ir neišduotų mūsų MGB. Tokius teroristinius aktus būtina daryti iki žiemos."

Aki vaizdu, kad B.Kalytis-Siaubas išprovokavo Liūto būrio vyrus 1951m. gruodžio 2-3 naktį nušauti keturis Anykščių rajono gyventojus: S.Litviavičių, A.Vrubliauską, M.Adamonienę ir J.Šidlauskaitę. Teisybės dėlei reikia pasakyti: šie žmonės buvo pasirinkti ne atsitiktinai, - jie vienaip ar kitaip padėjo okupantams, slapta bendravo su saugumu. Įvykdžius šią užduotį, buvo susitarta vėl susitikti su Siaubu, bet jis daugiau čia nepasirodė. Provokatorius iš tų apylinkių išsidangino kitur tęsti savo misijos. Anykščiuose jis jau atliko tai, kas buvo pavesta: žmonių sušaudymas partizanams jokios naudos nedavė, o priešingai- vėliau buvo panaudotas jų kompromitavimui spaudoje ir kaip svarus įkaltis sulmtųjų bylose.

H.Ruškulio-Liūto būrio vyrams prasidėjo sunkus ir tragiškas laikotarpis. Iš 14 partizanų liko gyvi tik keli, o pats vadas metų pabaigoje pateko gyvas emgėbistams. Kad sulmtų vieną partizaną, prireikė net 230 karių ir skrebų. Liūtą išdavė, nurodydami buvimo vietą, du agentai- Žilvytis

A.Kraujelis su žmona 1960m.

ir Rūta. Kartu buvęs kitas partizanas (spėjama, Kraujelis- A.Š.) sugebėjo pabėgti. Gal būtų pasprukęs ir Liūtas, tačiau jis buvo neblaivus, negalėjo deramai susiorientuoti, o čia dar bėgant sužeidė į koją.

Sulmto Liūto byloje yra jo "prisipažinimas": "Paskui išgėrėme dar vieną litrą samogono, ir visi banditai išėjo vykdyti sunkaus ir košmariško nusikaltimo prieš tarybų valdžią ir jos patriotus." Lieka tik stebėtis, kaip, praėjus vos savaitel po suėmimo, perslauklėjo ir blaiviai vertino savo veiklą buvęs "banditas". Įvyko ištis stebuklingas atsivertimas, patekus į MGB nagučius.

1951-1952m. pradžioje iš būrio gyvi liko tik A.Kraujelis-Slaubūnas, B.Raškevičius-Tauras ir J.Apacianka-Viesulas. 1951 metų pabaigoje buvo priimtas dar vienas narys- Vladas Petronis-Nemunas iš Dikarų kalmo.

Pavasariop MGB paėmė gyvą J.Apacianką-Viesulą. Tardymo protokole parašyta, kad jis pasakė, jog A.Kraujelis praėjusiais metais pasaloje nušovęs kolūkio pirmininką V.Rutkovskį ir komjaunuolę J.Šidlauskaitę. Tardomas Liūtas teigė, jog pirmąjį nušovė keli partizanai. Abiejų sulmtųjų parodymai nesutapo, bet kaltu pripažino Antaną. Po kelių metų J.Apacianka namiškiams prisipažino, kad su komjaunuole susidorojęs jis pats, ir apie kitus nieko neminėjo.

Suėmus J.Apacianką ir žuvus B.Raškevičiui, liko tik dviese- Slaubūnas ir Nemunas. Birželio 16d. jie pasaloje nušovė Kanūkų kolūkio pirmininką V.Utkiną ir sužeidė Ajuntos klubo-skaityklos vedėją Sakalį. Kad Utkiną nudėjo, džiaugėsi ne vienas žmogus, nes jis buvo nedoras, aktyviai veikė prieš partizanus; kalbėta jog jis nušovęs Vastapų kalme partizaną Joną Juočepį-Darį. Vėliau legalizavęsis V.Petronis-Nemunas teisinosi, kad į Utkiną ir Sakalį šaudęs Kraujelis, o jis pats tik stebėjęs, kas dedasi aplink.

Utenos, Molėtų ir Anykščių saugumo skyrių ataskaitose ėmė mirgėti Slaubūno ir Nemuno vardai. Abiejų kovotojų paleškomis ir likvidavimui buvo užverbuota nemaža naujų agentų. Toliau vyko ryšininkų ir rėmėjų areštai, visomis išgalėmis buvo stengiamasi priversti juos dirbti MGB labui. Nuolat buvo sekami Antano giminės, patikimi agentai apginkluojami pistoletais, instruktuojami, kaip nužudyti paskutinius Lietuvos partizanus.

Gražiais pažadais pavyko sugundyti Kanūkų kalmo gyventoją, kolūkio pirmininko pavaduotoją Edmundą Satkūną. Jis buvo Antano jaunystės bičiulis, be to, niekuo neįtariamasis. MGB dokumentuose įrašyta, kad jis panorio išpirkti savo kaltę dėl ankstesnio bendravimo ir paramos šiam liaudies priešui ir pats pasiprašė pistoleto. Jį davė 2N skyriaus

viršininkas pulkininkas Kerinas Vilniuje. Satkūnui paašškino, kaip šaudyti, į kurią kūno vietą geriau taikytis. Davė iššauti penkis bandomuosius šūvius.

Gruodžio 22 dieną Antanas išsikvietė Satkūną į susitikimą netoli pastarojo namų. Tas atsinešė butelį degtinės, kurią abu draugiškai gėrė. Vėliau Antanas pasakojo namiškiams:

- Man jis kažkoks įtartinas pasirodė, kažko jaudinosi. Pašnekėjom abu, ir sakau: "Aš einu." Vos pradėjau eiti - o gi šūvis iš užpakalio. Pajutau, kad kažkas perėjo per plaučius. Maniau, kad kareiviai. Atsigręžęs matau: jis balsiom akim žiūri į mane, rankoje pistoletas. Tada kaip laikiau automatą, taip ir "patraukiau" iš jo. Tas spėjo dar surikti nesavu balsu ir krito.

Vėliau į įvykio vietą prisistatė saugumiečiai apžiūrėjo jį ir protokole parašė, kad Stankūnas buvo per daug išgėręs, todėl ir nenušovė bandito. Iš tiesų tą dieną pūtė stiprus vėjas, jo gūsis pakėlė Antano lietpalčio skverną, ir žudikui nepavyko tiksliau nusitaikyti. Kulka tik šiek tiek kliudė plaučius.

Pasakojama, kad nevykėlio išdavė jo žmona žinojusi, su kokiais kėsiais jos vyras išėjęs į tą pasimatymą. Išgirdusi pistoleto šūvį, labai nesi jaudino, tačiau po automato serijos suprato, kas įvyko. Vėliau ji nusprendė atlikti atgailą už savo vyrą: išėjo su valkais iš namų ir tapo Skudutiškio (savo parapijos - A.Š.) klebono šeimininke. Sakėsi, kad tarnaus tik bažnyčiai, valys ją, gamins kunigui valgyti, kad tik išpirktų vyro kaltę. Archyvuose rasta medžiagos, kur matyti, kad MGB buvo numaciusi užverbuoti valkus, kurie sektų savo motiną. Ar tas noras išsipildė, nežinia.

Vitalija liudija:

- O kaip gražiai jie draugavo su Antanu! Pas Satkūnus buvo knygų, kurlas abu mėgo, jomis kelsdavosi. Kolūky ko nors reikia - tas ir žinias perduoda, ir viską. "Tiesiog aš juokvailai patikėjau, sakė Antanas: Atrodė, toks buvo geras, nuoširdus. Iki to laiko aš niekuomet klaidos nedariau."

Po šio įvykio paašškėjo, kad MGB nesiskaitys su priemonėmis, kad tik Kraujelį likviduotų ar sulmtų. Reikėjo būti dar atsargesniam ir netikėti daug kuo.

Žinios apie Staubūną pasiekė Maskvą: rugsėjo mėnesį Martavičius iš Vilniaus pranešė Sąjungos ministro pavaduotojui, kad "Aušros" kolūkio salėje Kraujelis ir Nemunas sudaužė kino aparatūrą, sužeidė kino mechaniką ir apšaudė automašiną. Tai buvo bene paskutinis atviros jų kovos atvejis. Rašte minima, kad papildomas jų likvidavimo planas išsiųstas į Maskvą.

A. Kraujelis-Siaubūnas apie 1960m.

Rajonų 1953 metų ataskaitose pilna agentų slapyvardžių, partizanų ryšininkų bei rėmėjų pavardžių. Matyt, kad būtų ramiau, rašoma, jog "Kraujelis nuo 1952 metų teroristine veikla neužsiėmė". Aišku, jog nuolatots kaip skalikų emgėbistų persekiojamam dvejetui reikėjo pakelsti senus kovos būdus, labai apgalvoti kiekvieną žingsnį. Reikia pasakyti, kad pasirinkta kitokia veikla pasitelsino iki pačios paskutinės dienos.

Tų pačių metų vasarą prie juodviejų buvo prisidėjęs trečias asmuo, buvęs Dubingių apylinkės Murališkių pradinės mokyklos mokytojas Vytautas Mellūnas-Vladas, tik neilgal išbuvo kartu: žuvo po 5- 6 dienų nuo partizanavimo pradžios prie Strėliškių Molėtų rajone. Aple šį taurų vaikną kol kas nedaug kas žinoma.

Saugumiečiai rašo, kad Utenos rajone abu partizanus seka 18 Utenos, 14 Molėtų ir gal panašus skaičius Anykščių rajono patikimų MGB agentų. Žinant visų sovietinių įstalgų politiką padidinti savo rodiklius ir pagražinti ataskaitas, tokius duomenis reikėtų vertinti atsargiai. Vis dėlto šie skaičiai daug ką pasako apie MGB veiklą ir jos būdus. Netgi sovietinių švenčių metu numatoma "padidinti budrumą", kad tik kaip nors nepasireikštų Kraujelis. Anykščių rajone, pavyzdžiui, tam atvejui sudarytos 3 grupės po 5 skrebus. Pažymima, kad tame rajone "atskirų kolūkių pirmininkų ir kolūkių aktyvistų adresu pasirodo grasinančio turinio laišku", todėl tokius asmenis turį saugoti milicininkai ir skreba. Viskas panašiai buvo daroma ir Utenos bei Molėtų rajonuose. Visur, kur tik galėjo uželti arba slėptis Kraujelis, būdavo išdėstomos pasalos, tačiau po to vis rašoma, kad pastangos "rezultatų nedavė". Kai kur pasalose ištūnota net po visą mėnesį. Tikintis likviduoti Slaubūną ir Nemuną, pas kai kuriuos agentus paliekamos "specialios priemonės".

1954m. kovo pradžioje V.Petronis-Nemunas legalizavosi ir Antanas liko vienas. Aple tai iš Anykščių skubiai raportuojama į Vilnių viršininkams. Pats V.Petronis greitai gavo pasą ir buvo įdarbintas "Spartako" artelėje. Saugumiečiai puoselėjo daug vilčių: pranešė, kad "dabar ji panaudoja (ispolzuja) Utenos ir Molėtų VRM skyria, ieškodami Slaubūno". Legallu tapęs V.Petronis nurodė, kur Kraujelis gali slapstyti, tačiau "patikrinimai rezultatų nedavė". Krinta į akis tai, kad apklausiamas partizanas vardi jo ne pačius ištikimiausius ryšininkus ir rėmėjus. Nemaža jų be pavardžių, pasakyta tik iš kokios vietovės. Labai gali būti, kad Antanas atsargumo dėl daug ką buvo nuslėpęs nuo savo bendražygio. Saugumiečiams teko nusivilti, nes tikėtasi žymiai daugiau.

Ne visai aišku, kodėl KGB taip švelniai elgėsi su šiuo buvusiu vadinamuoju banditu Rodos, galėjo jį telsti bent už dalyvavimą išaiškintose "teraktuose". Gal tai buvo jaukas pačiam Antanui suvilioti tariamu sovietų valdžios humaniškumu ir atlaidumu? Buvęs Utenos KGB viršininkas S.Tichomirovas nesenai aiškino:

- Stengėmės palmti gyvą, kadangi jis tikrai nebūtų buvęs sušaudytas. Tada mirties bausmė jau buvo panaikinta. Galėjo gauti 15 metų ir dar būtų sugrįžęs gyvas.

Taigi KGB organuose sėdėjo "geraširdžiai" ir savo priešams troško tik gero. Na, o nubausti juk šiek tiek reikėjo.

Iš pradžių Slaubūno gal aktyviausiai buvo ieškoma Anykščių rajone. Tai liudija rajono MVD skyriaus byloje išlikusi medžiaga ir joje - dalis "agentūrinių, operatyvinių priemonių plano dėl vienišo bandito Slaubūno paieškų ir likvidavimo". Skverbiausi abejonė, kad čia tik eilinis viršininkų noras pasirodyti kuo aktyvesniems prieš aukštesnius, rašyti kuo daugiau "priemonių". Galia, kad iš aštuoniuose lapuose surašyto 1954 metų plano tėra trys ir tie patys - su žiojėjančiomis skylėmis vietoj agentų pavardžių ir kitų duomenų apie juos. Kiti penki lapai išplėsti: pasidarbuota gana grubiai. Išlikusioje dalyje savaip įdomus įrašas, jog agento Vanago (buvusio aktyvaus partizanų rėmėjo ir būryje žuvusio sūnaus tėvo) namuose reikla įrengti signalinę aparatūrą "Trevoga" ir "kilimėlių", įmirkytą neftūnu - 86. Be to, patį Vanagą dar patikrino agentas provokatorius Smirnovas. Taip pat įdomus sakinyš: "Numatoma Rutkausko namuose palikti "H"-ekstra. "H"-ekstra patvirtinus, kad atėjo banditai, - veikti".

Apie sekimo priemones ir būdus patvirtina ilgokai su Antanu bendravęs Juozas Ruzgus:

- Mano tėvukas buvo užtikęs ant lubų slūstuvėlius. Jis pamatė pro lubas iškištą laidelį. Užlipo ant aukšto ir rado po spalius kažkokį aparatėlį. Aš pasiūliau jį apipilti gazoliu. Pasakiau ir Kraujeliui. Buvom sugalvoję išmesti ar apipilti kuo, bet nutarėm geriau neliesti. Pabuvo taip gal per vasarą, ir paslėmė.

Neliko be dėmesio ir legalizavęsis V.Petronis. Jį sekė Gediminas ir Vosgellenė. Pažymima, kad tokie operatyviniai planai buvo suderinti su gretimais Utenos ir Molėtų rajonais.

Vėlesniais gaudynių metais saugumiečių veiklos būdai ir priemonės vis tobulėjo, įgavo kažkokį košmariską atspalvį, kuris ypač išryškėjo verbuojant ir rezgant sau patikimos agentūros voratinklį. Viskas tiko:

šantažas, atviri grasinimai, papirkinėjimai. Manoma, kad gal ne vienas susigundys pinigais, paskirtais už A.Kraujelio sugavimą ar nušovimą.

Pažinojusieji Antaną tvirtina, kad metams bėgant, jis darėsis vis atsargesnis ir gudresnis, nors ir iš prigimties jam šių savybių netrūko. To neslepia ir jo perseklotojai- dar gyvi kagėbistai. Norėdamas apgauti juos, nors laikinai apraminti, A.Kraujelis paskleidė gandus, kad nori išvykti kažkur iš Lietuvos, gyvena už 50 kilometrų nuo savo kraštų. Atrodo, kad šie gandai perseklotojus truputį apraminę. Kelis kartus jis siuntė į rajoninius KGB skyrius klaidinančius laiškus, kurių, de ja, nepavyko rasti. Tichomirovas pasakojo, kaip kartą A.Kraujelis pasakė vienam žmogui, kelintą dieną ir valandą Skudutiškyje stovės saugumiečių mašina ir bus jį patys. Sutartą dieną tas žmogus pasitikrino, ar tikrai taip yra, ir įsitikino tuo, kas buvo sakyta. Dalykas buvo gana paprastas: Antanas ar kažkas kitas už jį parašė Utenos saugumui, kad norintys susitikti su juo atvyktų į Skudutiškį. Tie viską apsvarstė, suplanavo ir nutarė dėl visa ko atvažiuoti. Teko nusivilti supratus, kad dar kartą jie apgauti. Pasakojama, kad panašių atvejų būta ir daugiau, tačiau argi KGB apie tai parašys savo popieriuose...

Kaskart vis aštrėjo žūtibūtinė MGB kova prieš A.Kraujelį. Antano pusėje buvo tiesa, tėvynės meilė ir moralinė bei materialinė daugumos lietuvių parama. Priešas rėmėsi klaida, melu, kovojo ne per vieną dešimtį metų sugalvotais ir išmėgintais būdais. Padėjo ir savi išdavikai, kurių vis daugiau atsirasdavo, nes tautos dvasia silpo.

Reikėjo A.Kraujeliui galvoti apie maistą, drabužius ir apavą, o svarbiausia- rasti ištikimų žmonių, galinčių priglausti. Lauke slapstyti darėsi vis sunkiau, nes kojų sąnarius kamavo reumatas, nuolatos būnant drėgmėje ir šaltyje.

Dabar sunku nuosekliai sudėlioti į eilę visus įvykius ir atsitikti tiesą nuo išmonės, nes žmonių atmintis negalėjo visko tiksliai išsaugoti ir atkurti. Juolab pasakojo ne vienas asmuo, atskleisdami svarbius Antano slapstymosi faktus.

1955-1960 metais A.Kraujelis slapstėsi pas Antaninavos (Dubelkos) kaimo gyventoją Petronį, kur įsirengė slėptuvę po lova. Vietovė slapstymuisi pasirinkta nebloga, nes šelmininkai nebuvo turtingi, mažiau galėjo būti įtariamai. Sodyba stovėjo atokiai. Pati Petronienė buvo labai religinga, o keturi jos vaikai net patarnaudavo bažnyčioje per mišias.

Slapstydamasis pas Petronius, Antanas susipažino su būsimąja žmona Janina Snuklškyte, kuriai Petronienė buvo teta iš tėvo pusės. Greit po pažinties šioje sodyboje įvyko slaptos jungtuvės, o netrukus gimė ir sūnus

A.Kraujelis su žmona ir sūnumi 1956m.

Alvydukas. Vaikas beveik dešimt metų nežinojo, kad turi kitą motiną, o ne Petronienę. Ir kitą tėvą- ne Petronį. Jis visur buvo įrašytas šia pavarde, taip ir mokyklą pradėjo lankyti. Tokia dviprasmiška padėtis tęsėsi iki tikrojo tėvo žuvimo dienos, o pati pavardė išliko ilgiau. Motinos telsės Janina! telsmas pripažino tik 1968 metais, kai ji grįžo iš kalėjimo.

Alvydas dabar prisimena vaikystę:

- Išvakarėse skreba! buvo apsupę Petronių namus, darė kratą. Paskui visą naktį gėrė ir iki puslaudienio gulėjo girti. O Kraujelis buvo už kokių 100 metrų krūmeliuose. Iš ryto Petronienės duktė vedė mane grybaut.

Žinojau, kad ten, kur veda, grybų nėra, toje vietoje nedygsta. Bet ta pasakė: "Čia turi būti". Galvoju, ką čia aiškina, nieko ten negali būti. Pamačiau, kad netoliese stovi žmogus. "Čia tavo tėytė",- pasakė ta. Jis pakėlė mane, pabučiavo. Pasišnekėjau su tėte.

Tad, be rūpinimosi, kaip pačiam išlikti gyvam, Antanui prisidėjo ir šeimyniniai reikalai. Reikėjo suktis taip, kad globėjai kuo mažiau turėtų vargo dėl jo ir šeimos. O pagrindinis KGB tikslas buvo surasti A.Kraujelio slapstymosi vietą ir nutraukti partizaninę veiklą. Jiems buvo apmaudu, kad tas nebando tyliai tūnoti, o veikia. Ne atvirai, kaip kadais, tačiau kitaip ir dar labiau garsėja žmonėse savo asmenybe.

Saugumiečių dokumentuose pasirodė žinių, kad tai vienas, tai kitas asmuo rado arba gavo ir atidavė jiems įspėjamojo turinio laiškus arba raštelius. Juose įspėjama ar net grasinama susidoroti už blogus darbus, savivalę, pataikavimą tautos priešams. Net Skudutiškio klebonas skundėsi gavęs ne vieną tokio turinio laišką. Po apsiskundimo kagėbistams "jis noriai sutiko atversti A.Kraujelį". Ko gera, būtų jį sugražinęs į tikrąjį sovietinį tikėjimą. Nepanašu, kad visi tokie laišukai ir rašteliai buvo perduoti į KGB.

Buvo ir tiesioginių Antano akistatų su saugumiečiais. Pasakoja pusbrolis Jonas Kraujelis:

- Su Lemežiu, Skudutiškio saugumo viršininku, susitiko akis į akį. Antanas slapstėsi pas vieną žmogų, gulėjo ant krosnies. Saugumietis įėjo gryčion be jokio įtarimo, o Antanas netikėtai užstojo duris. Pasakė: "Padėk automatą į šalį, gal pašnekėsime". Išėmė iš jo šovinius ir paleido Lemežį sakydamas, kad jie pravers, o saugumietis gali keliauti.

A.Kraujelis nešiojo ilgus plaukus ir buvo švelnių veido bruožų, todėl vykusiai išnaudojo šį privalumą. Tą liudija nuotrauka, kurioje jis sėdi apstiręs moteriškais drabužiais. Ne kartą jis taip apgavo priešus ir laimingai išspruko iš jų nagų. Minėta nuotrauka vėliau pateko į KGB, buvo išspausdinta, rodos, Molėtų rajono laikraštyje kaip kompromituojanti medžiaga. (Užbėgant įvykiams už akių, reikia prisiminti, kad taip jis ketino pabėgti ir paskutinėmis savo gyvenimo minutėmis.) Žmona Janina pasakoja, jog dažnokai Antanas meškeriodavo taip persirengęs ir pasidėjęs ginklą krūmuose. Beje, žvejybą jis labai mėgo. Persirengęs neretai ir ūkio darbuose kai kam pagelbėdavo. Kai buvo jaunas, buvo net pramuštalviškai drąsus. Apie vieną atvejį pasakojo moteris, buvusi jo dalyvė:

- Aluntoje buvo turgaus diena. Aš stoviu parduotuvėje, eilėje netoli prekystalia, žmonės labai susigrūdę. Mane kažkas stumtelėjo: atsigręžiau-ogi! Antanas! Apsitūlojęs skara, matyti beveik tik akys. Man šnipštelėjo, kad tylėčiau, ir net nepastebėjau, kur netrukus išgaravo.

Neretai atokesniuose keliuose apsirengęs rusiška uniforma, Antanas susistabdydavo automašiną ir paprašydavo pavėžėti. Taip pavykdavo greit palikti pavojingesnes vietas. Nešiojo artileristo kepurę, apie ką liudijo ir V.Petronis, kai saugume buvo klausiamas apie Antano išvaizdą. Ta kepurė išliko pas vieną buvusį ryšininką, o dabar ją saugo sesuo Janina kaip šeimos relikviją.

Ne kartą buvo ir labai kritiškų momentų. Vieno išdaviko žmona pamatė A.Kraujelį pusryčiaujantį pas Ruzgų ir pranešė "draugams". Netrukus atlikę saugumiečių viluokas, lydimas pilnos automašinos kareivių ir skreby, Antanas net nespėjo visų savo daiktų nusitverti, teko kuo greičiau bėgti.

- Maskavimosi chalato palmt nebespėjo,- pasakoja Ruzgus.- Chalatas vienon pusėn, aš- kiton. Dar tolokai buvau, bet saugumiečiai pamatė ir ėmė šaudyt. Mečiau chalata, ir jis užsikabino ant karklo. Pamatė. Atbėga šuo. Manau, dabar tai jau papils. Aš tik "clucka, clucka", o jis nieko. Pasivijo kareivis: "Kur bėgi?" Sakau: "Pas Satkūną Albina, pas draugą". "Grįžk atgal!"- sugrąžino. Stvėrė už krūtinės, pradėjo ausiuot. "Kur Kraujelis?", Sakau: "Nežinau". Atsinešė chalata. Kad ne jis, gal būč ir išsigynęs. O toliau, girdžiu, šaudė. Paskui suėjo rusai visi vidun. Sako: "Pabėgo!" Netoli buvo krūmai, o toliau- Kanliukų miškas, tai ir nebepasivijo. (Tuomet partizaną tik nesunkiai sužeidė.- A.Š.)

Apie vieną įvykį seseriai Vitalijai pasakojo pats Kraujelis:

- Kartą apsupo mane rugiuose. Blesas žino, kaip aš ten buvau užmigęs. Prabundu: kaip šunys iš visų pusių šliaužia prie manęs, matyt, gyvą nori pačiupt. Galvoju- viskas. Atsistoju, čiupau už automato, sustaugiau vilko balsu ir paleidau seriją! Kaip strėlė režiau pakalnėn. Tai rėkė kaip gyvuliai, lėkdami iš paskos. Aš tik nusikvatojau į juos atsigręžęs ir pabėgau.

Daug ko reikėjo sau, o vėliau ir šeimai. Į kolūkius suvarytiems žmonėms buvo labai sunku gyventi, nes naujoji tvarka juos labai nuskurdino. Vogti dauguma negreit įprato, be to, nelabai buvo ką. Antanas paskirdavo pirmininkams ir brigadininkams savotiškas prievoles grūdais ar kitokia natūra. Nebuvo pratęs neatsilyginti tiems, kurie ji slėpė ir maitino.

Vitalijai pasakoja:

- Geros valios žmonės ji mybėjo, pasitikėdavo. Užverbuodavo kolūkių pirmininkus, brigadininkus ar sąskaitininkus. Sąžiningas buvo. Saky-

davo: "Jei reikia paimt iš kolūkio pragyvenimui ar kitiems reikalams, tai aš kelis kartus daugiau užrašau, duodu jiems pasinaudot. Jei aš imu, tai žmonėms reikia, kad jie turėtų".

Nenorėdamas pakenkti vietos gyventojams, A.Kraujelis, beveik visuomet palikdavo raštelius, parašydamas, kiek ir ko paėmė. Pasirašydavo slapyvardžiu arba Lietuvos partizanų vardu. Niekuomet neslėpdavo kas esąs, o prisistatydavo jo nepažįstantiems slapyvardžiu ar pavarde. Toks Antano elgesys daugeliui žadino pagarbą, todėl jie nelaikė jo plėšiku ar nedoru žmogumi.

Vienam slapstytis buvo labai nelengva, o kai kada prireikdavo patikimų pagalbininkų. Aple 1955 metus A.Kraujelis susitarė su broliais Voldemaru ir Juozu Ruzgais, taip pat, Albinu Satkūnu iš savų apylinkių dėl paramos. Tų metų rudenį su jų pagalba iš kolūkių paimita keliolika avių, kurios buvo už pinigų išdalytos žmonėms. O pinigų labai reikėjo slapstantis ir nuolat keičiant vietas. Visa tai vėliau KGB išpūtė iki didžiulio masto plėšikavimų.

Kai kurie nusikaltėliai prisidengdami A.Kraujelio pavarde, pradėjo reikalauti iš gyventojų pinigų. Ne vienas po nakties rasdavo raštelį, kad nustatytą dieną nurodytoje vietoje atneštų ir padėtų vienokią ar kitokią sumą. Tokius atvejus patvirtina rasta archyvuose medžiaga ir gyvi liudytojai. Vieną tokį raštelį parašiusį asmenį išaiškino KGB. Tas tipelis buvo iškvieistas ir... užverbuotas sekti Kraujelį. Aple jokią atsakomybę tarybiniam teisėtumui, žinoma, nebuvo nė kalbos. Tikslas patelsino priemonės.

KGB nepaliko ramybės įstremtos Antano Kraujelio šeimos. Ypač buvo terorizuojama sesuo Vitalija. Ji prisiminė:

- Sibire išduota, skundžiama buvau, pasakytas mano slapyvardis. Mušė, visai p kankino, norėjo net rožančiumi pasmaugt. Po to su vynu prisistatė. Tris paras laikė alkaną, nedavė užmigt, sėdėjo prie manęs pasikeisdami. Būčiau pasikorusi, jeigu būtų buvę ant ko. Valgyt atnešė, padėjo ant stalo. Kai jie vynu įpylė, pasakiau: "Aš niekad gyvenime jo negėriau, skonio nežinau". Norėjo per prievartą supilt į burną, aple jo mane. Pradėjo kalbėt gražiai: "Nekankinsim daugiau- pasižadėk, sudarysim sąlygas, galėsi į Lietuvą važiuot. Įdarbinsim, butą duosim, galėsi mokytis". Sakau: "Žinot ką, viską galiu, bet išdavikė niekada nebūsiu". Išėjo pasitarė. Tada įėjo Korsakas iš Lietuvos, ėmė mane kalbinti: "Jei laiškus gaunat kokius ar nuotraukas iš Lietuvos, tai atneškite". "Gera!- sakau,- jei gausiu tokius, tai

būtinai pristatysiu". Supratau, kurlink viskas krypsta. Norėjo mane užverbuot į Lietuvą, kad aš Antaną surasčiau ir parduočiau. Dvejus metus mane taip kankino, bet pamatė, kad nieko neišeis.

Šeimoje buvo daug vaikų, todėl po aštuonerių metų jai leido sugrįžti į Lietuvą be teisės gyventi senoje vietoje ir atgauti turta. Sugrįžus nebuvo lengviau. Dar gerai, kad vieni dori žmonės priėmė gyventi į tvartą, kurį buvę tremtiniai pavertė būstu. Ir į tėviškę sugrįžę vis jautė, kad yra lyg kažkoklame uždarame rate. Negeros akys sekė kiekvieną žingsnį, o KGB dažnai tardė. Kagėbistai žinojo, kad Antanas būtinai norės susitikti su saviškiais.

Su seserimis pirmą kartą po tremties Antanas susitiko 1959m. rudenį. Tuo metu Vitalija jau buvo ištekėjusi ir laukėsi kūdikio. Pajuokavo: "Žiūrėk, gėdos nepadaryk- kad gimtų sūnus!". Sutikęs tada jas prašė:

- Jei žūsiu, suraskit mano kaulus ir deramai palaidokite. (Deja, šiam norui nebuvo lemta išsipildyti.)

Susitikimą prisimena Janina:

- Kai pamačiau Antaną miške, įspūdis buvo balsus. Nuskurdęs, plaukai ilgi, ant kojos egzema. Aš sakau: "Antanai, kiek tu gali? Juk mes tavęs neteksim. Vieną brolių teturim. Antanai, gal tavęs nenušaus, gal dovanos, gal ką". O jis pasakė: "Dieve mano, tik nemesk mokyklos! (Janina septynias klases baigė Sibire, sugrįžus buvo labai nelengva iš pradžių lietuviškai mokytis, ypač sunkiai sekėsi gimtoji kalba- A.Š.) Manęs tai jau tikrai nebus, aš galiu ir dabar nusišauti, bet Lietuva bus laisva! Man tie žodžiai dabar liko kaip priesakas. Žiūrėjau į jį ir galvojau: ar jis protingas, ar fanatikas? Kaip gali žmogus taip kalbėti, kai jau viskas prarasta?

Tuo metu Antanas pajuto, kad KGB nujaučia, jog jis slapstosi pas Petronius. Pastebėjo artimą asmenį slepiant nuo jo pistoletą ir viską suprato. Ėmė ieškoti naujų globėjų ir kitos slėptuvės. Dėl visko susitarė su Utenos rajono Papiškių kaimo gyventoju Antanu Pinkevičiumi, žmonos sesers vyru. Dėl ryšių su partizanais jis buvo nutelstas 10 metų lagerio pagal 58-ąjį straipsnį. Sugrįžo iš ten 1956m., o apie 1960-uosius pasistatė namą minėtame kaime. Antanas jam padėjo, duodamas kelis šimtus rublių. Pasak žmonos Janinos pasakojimo, namas buvo pastatytas iš klojimo rąstų, pridėjus dalį savų naujų medžiagų ir apkaltas tollu, tad atrode ne itin išvaizdžiai. Prieš mūrijant kalmišką krosnį po jos pamatu plačiai pridėta akmenų, kad į juos atsimuštų strypai darant kratas. Tarp jų iškasta duobė slėptuvei, kurios sienos vėliau apmūrytos plytomis.

Tichomirovas teigia: "Bunkeris buvo įrengtas, pastačius namą už Kraujelio prisiplėštus pinigus ir turtus." Tas "bunkeris" buvo visai ankštas, nes po Antano žūties surašytame akte nurodyta, kad jo matmenys 94x132x69cm, o anga įlįsti- 44x33cm, padaryta perpjovus pečiavakščio rąstelius ir vėl pritalkius senon pjūvio vleton.

Pas naujus globėjus apsigyveno ir žmona. Alvydukas liko pas Petronius, nes ji pasiėmus saugumas būtų iš karto atkreipęs dėmesį. Tiesa ar ne, bet Tichomirovas pasakė:

- Kad vaikas ne Petronienės, žinojom gana anksti, todėl Janina ne kartą buvo kalbinama baigti ryšius su Kraujeliu, persigalvoti. Atrodo, jau prižada, paklauso, tačiau susitinka su juo, ir vėl viskas iš naujo...

Antano namiškiai, neišbuvę Tėvynėje nė metų, vėl buvo ištremti: saugumas liepė per 24 valandas išsinešdinti, kur nori. Neliko kitos išeities, kaip grįžti atgal į Sibirą, pasileškojus ten vietas kur kiek geriau. Sesuo jau buvo pradėjusi mokytis Molėtų vidurinėje mokykloje, kur išimties tvarka spėjo gauti aštuonių klasių baigimo pažymėjimą. KGB dėmesį patraukė ir ji: tai liudija įrašas ataskaitose: "Molėtų vidurinėje mokykloje rastas priklijuotas antitarybinio turinio lapelis, įtariama Kraujelytė Janina, taip pat mokiniai Baseckas ir Mozūra".

1960 metų rugpjūčio 19-osios naktį buvo įsilaužta į Pakalnių bažnytkaimio parduotuvę. Nustatyta, kad palmta prekių už 23609 rublius. Tai padarė Antanas kartu su broliais Ruzgais ir A.Satkūnu. Labai reikėjo lėšų pragyventi jam pačiam ir šeimai išlaikyti. Visur ir visiems buvo nelengva, o vien tik už ačiū Antanas nebuvo pratęs gyventi. Prekės pasidalytos tarpusavyje, todėl kiekvienam iš dalyvių atiteko ne itin dideli lobiai, žinant to meto pinigų vertę.

Po įsilaužimo ant parduotuvės prekybos tallo buvo rastas raštelis: "Nelieskit šeiminkų, jie nekalti. Jų kaltumas kaip ir Jūsų. Sunaudoju prekes, Slaubūnas." Jo pagalbininkai Ruzgai ir A.Satkūnas, dalyvavę įsilaužime, taip pat anksčiau padėję palmti iš fermų avis, po dvejų metų buvo nutelsti 10,7 ir 6 metams sustiprinto ir griežto režimo lagerio. Atrodo, juos išdavė kalmynas. (Tas kalmynas neseniai pasikorė- A.Š.) Keistoka, kad jie visi trys buvo nutelsti pagal politinius straipsnius, kai viešai apie Antaną rašė ir kalbėjo kaip apie kriminalinį nusikaltėlį. J.Ruzgai kagėbistai siūlė pistoletą, kad nušautų Kraujelį arba įpiltų migdomųjų į koki nors gėrimą. A.Satkūną areštavo armijoje, ten net pats Dušanskis atskrido iš Vilniaus. Jis labai norėjo sužinoti, kur gali slapstyti Antanas, žadėjo duoti dovanų, paleisti anksčiau atostogų.

KGB darbavosi su vis didėjančiu įkarščiu, kad tik pasiektų savo tikslą. Vienoje ataskaitoje įrašyta:

"Silva turėjo ryšius su Kraujeliu. Pagal 9 straipsnį jam išduota 4900 rublių. Reikia, kad jis plačiai paskleistų žinias, jog tuos pinigus atsiėmė už daiktinius laimėjimus loterijoje. Tas pats daroma ir su Gabriu." Manoma, kad Kraujelis, išgirdęs gandus, patikęs jais ir susigundys pinigais. Be to, tiems agentams išduotos ir OT priemonės. Provokacija nepavyko.

Pasitelkta ir sovietinė spauda. Rajoniniuose laikraščiuose išspausdinta nemažai "kompromituojančios" Kraujelį medžiagos. Pažymima, kad po jos "pradėjo gausėti pranešimų apie Kraujelį".

Jo vardu tęsėsi raštelių su reikalavimais atnešti pinigų istorijos. Vienaime KGB pranešime pasirodė net buvusio kolūkio pirmininko, kandidato į TSKP narius, pavardė. Šantažuotojas buvo išaiškintas, bet, regis, jo pasigailėta. Kur čia purvinsi šlovingąsias TSKP eiles!

Buvo ir apylinksmių istorijų. Vienoje sodyboje paliktas pasaloje leitenantas taip susidraugavo su degtinariu šeimninku, jog dar atsikvietė savo žmoną. Kompanija apie savaitę linksmai leido dieneles, jas pažvalkindama samagonu. Tai išsiaiškino savlėjl, susirūpino operacijos nesėkme net Anykščių Pirmasis. Pasalautojas juk galėjo atvirumo valandėlėmis per daug išsiplėpti, jau nekalbant, kad sužlugdė priemonę. Neparašyta kaip buvo nubaustas nevykėlis leitenantas, bet jam paglrios negalėjo būti labai malonios. Ši istorija įvyko pas Antanui patikimą žmogų ir galėjo būti net sugalvota.

Be perstojo buvo sekami visi tie, kurie galėjo palaikyti su A.Kraujeliu menklaustus ryšius.

1961 metais į tėviškę parvažlavo atostogų iš Archangelsko srities Antano žmonos gimnaitis, tarnavęs ten karlininku. Per išgertuves namuose jis pamiršo diržą. Kadangi turėjo kitą, dėl to nesijaudino ir išvažiuodamas paliko jį tėvui. Kartą užėjęs Antanas diržą pasiėmė. Kai jis žuvo, gimnaitis buvo iškviestas į štabą, kur pasakė, kad pas nušautą banditą rastas jo diržas. Gimnaitis vos išvengė tarnybinio pažeminimo. Keista, kaip KGB nustatė diržo savininką.

Prisimena sūnus Alvydas:

- Man buvo įsakyta nepasakoti, ką matydavau ir girdėdavau. "Sakyk, kad nežinau, ir viskas". Pašnekindavo apylinkės pirmininkas, brigadininkas, kiti. Klausinėdavo, kas buvo atvažlavę kokie svečiai. Gudriai klausdavo, kaip vaiką, bet mano protas buvo ne vaiko.

Molėtų rajono KGB buvo numatę verbuoti artimiausio bažnytkaimio (Skudutiškio) kleboną, kad gautų žinių apie Antaną. Taip pat į sekimą įtraukė ir kitą, jau užverbuotą, kunigą, kad tas viską pranešintų apie pastarąjį.

Dalis vien Utenos rajono 1961m. KGB ataskaitų ir pranešimų:

“Pas T. yra operatyvinė pasala. Jis apginkluotas ir ieško Kraujelio.

Pas Ž. irgi pasala, su jo šeima pravedamas auklėjamasis darbas.

Pas B. taip pat pasala. Jis apginkluotas.

Ginklas išduotas ir T. Jis anksčiau materialiai jam padėdavo, o dabar išreiškė norą padėti KGB. T. užduotis atlieka sąžiningai.

OT priemonės paliktos pas Gaidį.

Sakalas apginkluotas, kad galėtų savarankiškai suimti arba likviduoti Kraujelį.

Sudaryta operatyvinė grupė, pravedamas auklėjamasis darbas, panaudojama spauda, išspausdinti keli straipsniai.”

Panašios “priemonės” buvo įgyvendinamos ir Molėtų bei Anykščių rajonuose.

Paskutiniųjų ketverių metų laikotarpis mažiausiai išaiškintas, kadangi daugelio bylų iš rajonų nėra. Kaip tik jose galėtų būti atsakas, kas vis dėlto nurodė, kur gali slėptis Antanas. Kad čia buvo išdavystė, nėra abejonių, trūksta tiesioginių įrodymų. Saugumas mokėjo nuslėpti savo agentus ir pasistengė, kad išliktų kuo mažiau juos išduodančios medžiagos.

Planai, kaip suimti ir likviduoti Kraujelį, Vilniuje būdavo apibendrinami ir patikslinami, padarius reikiamas pataisas. Labai tikėtina, kad vienas iš paskutiniųjų (jei ne paskutinis) planų buvo literinėje byloje Nr.815, sudarytoje 1964m. rugsėjo 28d. ir surašytas aštuoniuose lapuose. Jis, regis, atsakytų į pačius svarbiausius klausimus. Žmonių nuo jauta dažnai pasitvirtina, o tuos, kurių sąžinė nešvari, tetelsia Aukščiausias.

Per daug nelygios buvo jėgos, o ratas, kur galėjo slapstyti Antanas, vis siaurėjo- sukruto ir viršūnės Vilniuje, kad paruoštų visą medžiagą, kuri buvo reikalinga jam apkaltinti. 1964m. gegužės 12d. A.Kraujeliui užvesta baudžiamoji byla. Buvo iš naujo surasti ir apklausti visi ankstesnieji liudytojai. Pasiektas net Sibiras, kadangi kai kurie atsidūrė ten dėl įvairių priežasčių, daugiausia ištremti ar nutelsti. Ko gera, buvo pasigailėta, kad ankstokai sušaudė Liūtą, Viesulą ir kitus. Visi dokumentai sutvarkyti ir įforminti. Liudininkų apklausa šioje byloje baigta 1965m. sausio 15d. Liko tik laukti sėkmingos “medžioklės” pabaigos.

Pagallau byloje atsiranda trumpas įrašas:

"1964 metų gruodžio 19 dieną operatyvinių paleškų priemonių vykdymo metu gauta duomenų, kad Kraujelis gali slėptis pas Pinkevičių, Vingelevičių, Cibą". Visi jie gyveno Papiškių kaime, tad kagėbistų pastangos tuoj galėjo sėkmingai baigtis. Dėl tikrumo nutarta 1964m. gruodžio 25d. iškirsti dar kelias sodybas, kad dar labiau susiaurėtų apsupties žiedas. Nieko įtartina nebuvo rasta. Nestebina, kad buvo pirmoji Kalėdų diena. KGB nuėjutė kada galima tikėtis didžiausios sėkmės.

Pasakoja Antano žmona:

- Kūčių ryte pro namus pravažiavo automašina su eglute ir už kokių 10 metrų sustojo, lyg ir sugedo. Antanas pasakė: "Čia ne šiaip sau ji stovi. Iš jos seka mūsų namą." Jis visą dieną daugiau buvo slėptuvėje. Vakare dar buvo atėjęs mano pusbrolis, mes jį tyčia užlaikėm. Pakūčiavojom kartu, langų labai neuždengėm, kad jiems nekiltų didesnio įtarimo ir kad matytųsi gryčios vidus.

Kai pusbrolis ėjo namo, jį saugumas sulaukė ir nebepaleido. Atsivedė kartu su saviimi. Pasibeldė į duris, liepė užgesinti šviesą, su automatais išsisklaidė kambariuose ir išbuvo visą naktį. Matyt, laukė, kad Antanas atels Kalėdoms. Ryte nelabai atidžiai padarė kratą ir išvažiavo. Antanas sakė, kad tuo metu slėptuvėje galvojęs: "Dieve, Tu šlandien gimel, apšviesk jiems protus, apsaugok mane, ir aš šiuose namuose nabepasiliksiu."

Antrą Kalėdų dieną jis išėjo ir nebuvo visą mėnesį. Po to atėjęs naktį, pabeldė sutartu ženkle į langą ir vėl pabuvo kartu apie mėnesį. Ruošėsi išeiti, nes jautė, kad saugumas dar turi daryti kratą, nes žiema gili, o įtaria čia jį esant, nes ankstesnės kratos metu rado šautuvui valyti "šompolą" (grūstuvą).

Įrašas byloje: "Gauta papildomų duomenų, kad slepiasi pas Pinkevičių". Būtų įdomu sužinoti, iš kur jie gauti ir kaip patikslinta turima informacija. Aišku tik, kad slapstymosi vieta buvo nustatyta tiksliai. Liko surasti pačią slėptuvę.

Išaušo lemtingas 1965m. kovo 17-osios rytas. Vėl pasakoja žmona:

- Kitapus kelio prie versmės, iš kurios nešdavom vandenį, jis buvo palikęs slides. Išvakarėse liepė atrasti jas sniege ir atnešti prie namo. Ta versmė buvo prieš trijų greta esančių namų langus, o saugumiečiai iš vieno jų pasislėpę galėjo viską matyti.

Kovoje užtenka vienam iš priešininkų padaryti mažą klaidą ir ji būna lemtinga. Matyt, Antanas nepagalvojo, kad slidės taps lemtinga smulkmena.

O saugumiečiai pagal ją nusprendė, kad jis gali ištrūkti iš baigiamos užveržti kilpos, ir nedelsė.

Žmona pasakoja:

- Naktį prieš jo žuvimą sapnavau, kad žemė juoda, nors tals metais sniego buvo daug. Sapnavau tris akmenis. Ant vieno baltas sniego lopinėlis, o kiti du juodi. Aš padariau Antanėliui valgyt ir papasakojau, ką sapnavau. Jis pasako: "Tai mane apsups, užmuš". Šitaip ir buvo. Sesers vyras Antanėlis ir jis- abu žuvo. O tas baltas lopinėlis ant akmens- matyt aš, nes likau gyva.

Tik spėjom pavalgyt, pamatėm, kad ginkluoti kareiviai supa sodybą, bėga trobesių pusėn. Iškrėtė daržinę, tvartą, visur durtuvais ir virbalais išbadė. Gal manė, kad yra koks slapas išėjimas iš trobos. Po to įėjo gryčion Tichomirovas, kiti ir pradėjo plėšti grindis iš visų krosnies pusių. Jie jautė, kur turi būti slėptuvė, tik dar gal abejojo, ar jis ten yra. Liko koridorėlio sienutė ir pati krosnis. Ėmė aiškintis, kas gali būti po ja, ir kažkaip pajuto, kad ten pamatas nenormalus. Pradėjo ardyt sienutę ir pastebėjo, kad ji ne ištisinė, o dirbtinai sudurstyta iš medelių. Užkišo kirvį į plyšį ir atplėšė juos. Tada iš Antano slėptuvės pasigirdo šūviai. Mane tuo laiku virtuvėje saugojo kareiviai, ir nežinau, kaip iš tikrųjų viskas ten buvo. Tik pamačiau, kaip švogertį išnešė kruviną be sąmonės. (Tai Antanas peršovė Pinkevičių, kurį kagėbistai kaip savo priedangą privertė galutinai atidaryti slėptuvės dureles- A.Š.) Gal dar jis metė ir granatą, nes visi staiga išbėgo laukan. Prisimenu, kad ji voliojosi koridorėlyje. Likom tik su seseria ir nežinau kaip pasirodęs Antanas.

Saugumas tuo metu apsupo patį namą iš arčiau. Antanas manęs paklausė, kiek jų yra. Sakau: "Daug". (Jų buvo apie penkiasdešimt- A.Š.) Jis manęs paprašė suknelės, sakydamas: "Bandysiu bėgt, į moterį gal nešaus". Po to pro langą dar nušovė šunį ir suželdė du kareivius. Aš prašiau: "Nešaudyk, jau viskas. Ar pasiduok, ar kaip nors". Jis padavė ir liepė pečluke sudegint dokumentus, kad nepatektų saugumiečiams. Pats dar pamaišė pelenus, pažarstė Tuo laiku sesuo atnešė raštelį: "Kraujeli, pasiduok, padėk ginklą. Tau bausmė bus dovanota." Jis paėmė raštelį iš sesers, paskaitė, šyptelėjo: "Tuoį, tuoj makoliams pasiduosiu". Man kažkur mintis: gal pasiduos, gal viskas baigsis laimingai? Atsisuko į mane ir sako: "Nebijok, tau nieko nebus. pasilmk Alvyduką, neskriausk jo. Aš laisvės nesulauksiu, bet žmonės sulauks". Su automatu užlipo ant aukšto. Girdėjosi žingsniai, kaiėjo per jį. Po to šūvis, lyg kažkas sunkaus krito ant lubų. Aš užlipau

ten, o jis guli kraujuose paplūdęs ir nebegyvas. Dar už rankos pajudinau, nuėmiau laikrodį, užsidėjau ant savo rankos. Paėmiau pistoletą, kad nusišaučiau patį, pasidėjau į čiužinį. Po to išėjusi į lauką, pasakiau: "Nebesišaudykite, jis jau nusišovė".

Iš KGB archyvų 1965.03.17

Tada jie trise atstatė automatus, liepė eiti į kambarį, lipti ant aukšto ir jį atitepti ant krašto. Visą laiką lydėjo atstatę ginklus. Kai atitepliau, nulipau, tada vienas kad šveitė į veidą, vos nesugriuvau. Nutraukę paklodę nuo lovos, vyrą nukėlė nuo aukšto. Aš jau nebeturėjau jėgų, sėdėjau ant lovos ir mačiau, koks klaidus buvo kambario valzdas: viskas išversta, išmėtyta. Vienas saugumietis atėjęs sako: "Jei nori eiti atsisveikinti, eik laukan". Išėjau, žiūriu: visi apstoję, visi žiūri į jį. Ir man pasidarė širdyje ramu, kad jau užbaigė savo vargus. Man kaip bus, taip bus. Aš nieko nepadariau: nei pavogiau, nei žmogaus užmušiau, ir jis prie manęs neužmušė. Nuėjau tvartan, gyvulėlius pašėriau. Jei būčiau norėjusi, galėjau pabėgti. Galvojau vienu metu: pasilmsiu Alvyduką ir bėgsiu, pasakysiu, kad jis mano, bet nutariau, kad jau viskas. Jiems tai politika, o man viskas. Man ir taip aišku, kad laukia kalėjimas. Atėjo vienas iš saugumiečių, sako:

"Renkis, tu sulaikyta". Pastočių privaryta. Vienose rogėse veža Antaną. Man liepė sėsti į kitas roges, vienas nugara atsirėmė ir vis juokėsi. Iki plento nuvežė. Įsodino mašinon, pristatė Utenon ir uždarė saugumo kambaryje. Pralaukę parą, išvežė Vilniun. Taip ir prasidėjo naujas mano gyvenimas.

Tokie Antano žmonos žodžiai apie paskutines jo gyvenimo dienas. Įvykių eiga ne visai tiksli, tačiau reikia suprasti jos būseną tomis valandomis, kai viskas sugriūva ir prarandama.

Šiai paskutinei operacijai vadovavo iš Vilniaus atvykęs 2-asis valdybos 2-ojo skyriaus viršininkas Dušanskis. Pasirodo, kad kai Antanas šovė iš slėptuvės vidaus ir visi išbėgo laukan, buvo skubiai pasiprašyta iš Vilniaus specialistų su dujomis: kagėbistai nusprendė, jog reikia bandyti apsvaiginti ir palmti gyvą.

Labai smulkiai ir kruopščiai (neminėdami, kad patys pabijojo stoti į atvirą kovą) kagėbistai viską užfiksavo kratos akte. Krata pradėta 9 valandą, o pabaigta 14 val. 35 min. Perdėti smulkiai surašyta viskas, kas rasta slėptuvėje ir Antano kišenėse, nepaminėta nurodyti net pleštuko ilgio, šukų, nosinės ir seno blogo guminio bato. Akte rašoma, kad rastas medalikėlis su segtuku ir "skudurėlis su duonos trupiniais". Ne labai gal jį žinojo, kad tie "trupiniai" yra šv. Agotos duona.

Vėliau dalis tų "turtų", kaip neturinčių reikšmės byloje, sunaikinta "putlom sožženija", tarp jų ir du nauji Antano numegzti tinklai. Nesinori tikėti pastaruoju faktu, žinant Tichomirovo alstrą žvejybai.

Lavono atpažinime aktą surašė Anykščių KGB jaunesnysis leitenantas Marijonas Mislukonis, vėliau padaręs tarnybinę karjerą iki KGB viršininko pavaduotojo ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro.

Byloje visur rašoma, kad A. Kraujelis nusišovė pats, ką aiškiai rodo ir fotografijose matoma skylė tarpuakyje. (Palyginkite laikraščių žinutę, kuri cituojama pradžioje.- A.Š.)

Buv. revoliucijos muziejuje eksponuojami A. Kraujelio ginklai ir asmeniniai daiktai

Kitą dieną surašytas medicinos ekspertizės aktas. Stebina, kaip itin smulkiai išnagrinėtas jo kūnas. Viskam aprašyti reikėjo net keturių mašinraščio puslapių. Skrodime dalyvavo vienas ir dabar gyvas Utenos gydytojas. Paprašytas ką nors pasakyti apie tai, jis prisipažino, kad tikrai atsimena tokį faktą. Toliau klausinėjant jis atsakinėjo vien roboto balsu: "Nežinau". Beje, jis buvo užverbuotas KGB. Akto išvadoje parašyta, kad šauta į krūtinę iš toliau (matyt, kagėbistai šovė į jį negyva), o trys šūviai paleisti į save. Nėra abejonių, kad kūną užkasė Utenoje, bet žinantieji apie tai iki šiol tyli arba skleidžia nepagrįstus gandus.

Antanui žuvus, žmona Janina rugsėjo 5d. LTSR Aukščiausiojo teismo sprendimu buvo nuteista ketveriems metams kalėjimo pagal BK 89-ąjį straipsnį. Rugsėjo 11d. Utenos rajono laikraštis "Lenino kelis" išspausdino straipsnį "Kuriam dienai šviesoje", kuriame bene paskutinį kartą mėgino apipildyti purvais Antaną ir jam padėjusius žmones.

Byloje esančiame akte įrašyta, kad pas Janiną Snukiškytę rasta 11 rublių ir 50 kapeikų, vėliau jos pačios sunaudotų, ir laikrodį "Pobeda", kuris buvęs Kraujelio neteisėtai įsigytas.

Žmona dabar taip pasakoja apie Antaną:

- Melsdavosi. Nei atsiguls, nei atsikels be poterių. Ką padarė, nežinau, bet kad kerštautų, saktų, kad reikia žmogų nušauti, kitaip patvarkyti niekada nešnekėdavo. Politiškai buvo nusistatęs, tvirtas, nebijojo mirti kiekvienu momentu. Turėjo radiją, labai sekė politiką. Vis sakydavo, kad Lietuva bus laisva. Aš negaliu pasakyt dėl elgesio. Vis tiek reikėdavo pragyvenimui pasirinkti. Megzdavo, susukdavo siūlus. Verpdavo. Išmoko dar gražiau už mane. Galvojau, kas bus, kai apsupsi, gal ir neišlaikysi. Jeigu Alvydas būtų buvęs pas mus, gal visi būtume nusišovę. Tuo kartu būtų nebalsu.

Rasti daiktai, ginkluotė bei apranga iš KGB perduota Revoliucijos muziejui pagal aktą, o vėliau eksponuota atskirame stende. Taigi paradoksas: norėta visiems parodyti paskutinio Lietuvos "bandito" daiktus, o dabar jie tapo neįkainojamos vertės rezistencijos istorijos eksponatais.

Pačios slėptuvės maketas buvo naudojamas kaip mokomoji priemonė F.Dzeržinskio aukštosios KGB mokyklos Maskvoje klausytojams. Tai gi ir saugumiečiai turėjo progos kai ko pasimokyti iš Kraujelio.

Sunkiai sužeistas Antanas Pinkevičius balandžio 5d., beveik po trijų savaičių nuo šios tragedijos, mirė Utenos ligoninėje. Kagėbistai dar suspėjo jį apklausti, traukdami žodį po žodžio iš kovojančio su mirtimi žmogaus. Ne vienam gali kilti klausimas: kodėl jį Antanas peršovė? Atsakas paprastas: kagėbistai patys bijojo įlįsti į pavojų, todėl Pinkevičių stūmė priekyje savęs. Kraujelis savaime aišku, negalėjo žinoti, kas yra už slėptuvės sienelės, todėl šovė tik iš nuojautos ir mirtinai sužeidė savo geradarį.

Tas pats rajono laikraštis minėtame straipsnyje apie Pinkevičių rašė: „Į Kvyklių kaimo kapines atvyko Utenos bažnyčios vikaras V. Rabašauskas. Tai jo rankos laimino buvusį bandos dalyvį, žmogžudžio bendražygį“. Taip buvo apžmeigtas ne tik A. Pinkevičius, bet ir dvasininkas, atvažlavęs į kapines palaikinti paskutinės jo poilsio vietos.

Antano namiškiai sužinojo apie jo mirtį iš laikraščių, atsiųstų į Sibirą. - Paverkėm, ir viskas,- pasakė sesuo Janina.- Juk panaši baigtis buvo neišvengiama. Mes buvom su tuo susitakę.

1992m. birželio 13d. Utenos politinių kalinių ir tremtinių skyriaus iniciatyva Papiškių kaime prie namo, kur žuvo A. Kraujelis, buvo iškilmingai atidengtas ir pašventintas paminklinis akmuo su įrašu. Jį iškalė liaudies meistras V. Giedraitis, labai daug prisidėjęs įamžinant partizanų atminimo vietas Utenos apylinkėje.

Pravirko žilagalvis tėvas, atvežtas į šią vietą, ašarojo seserys, prisimindamos brolių. Šautuvų salvės nuaidėjo prie namo, kuriame jis žuvo. Tačiau tai buvo ne mirtį nešantys šūviai, o pagarbos ženklas žmogui, atidavusiam gyvybę už Lietuvos laisvę.

Antanui Kraujeliui žuvus, jo artimųjų gyvenimas nepalengvėjo. Žmona po teismo atliko dvejų metų bausmę Panevėžio kalėjime. Paleido anksčiau pagal gero darbo įskaitas.

- Kai grįžau, visi pasižiūrė, šnypščia, įvairiai šneka, tik gero žodžio niekas nepasako. Net Tichomirovas kartais būdavo geresnis už kai kuriuos žmones,- prisiminė Janina.- Ėjau, gyvenau, sukausi. Nei prisiregistruoti, nei buto gauti. Petronienė Alvydėlį visai nedorai mokino, tai aš parašiau, kad priimtų į vaikų namus. Bendrabutį gavau praėjus trejiems metams, kai grįžau,- tęsė ji.

Po didelių prašymų ir vargų pavyko gauti Utenoje normalų butą. Širdies skausmu po tiek metų atsiliepią jos žodžiai- eilės:

„Užžels žole takai, kur vaikščiojai kartu,

Ir viskas bus kaip sapnas, kad buvom aš ir Tu.“

Motinai nelengvai pavyko paslėmti Alvydą iš vaikų namų ir įforminti motinystės telse. Jis nuo mažens visur buvo laikomas tarsi raupsuotuoju, dažnai jautė, kad nėra pilnatėsis kaip kiti. Anksti išmoko kovoti dėl vietos po saule. Baigė Utenoje „Šlaįaus akademią“ (vidurinę mokyklą, šmaikštuolių pavadintą anuometinio direktoriaus pavarde). Tarnavo armijoje Kaukaze. Ten užteko kartą juokais pasakyti, kad reikia susprogdinti karinį sandėlį, kai tuoj pat į Vilniaus KGB atėjo pranešimas, jog jis rengiasi rimtai diversijai. Pažinojusieji Antaną Kraujelį tvirtina, kad sūnus ir veldo bruožais ir charakteriu labai panašus į tėvą. Turi geras rankas ir tapo pulkiu fotografu.

Kraujelių šeima iš antrosios tremties Sibire sugrįžo 1967 metais. Tėviškės vietoje buvo likę tik pastatų pamatai, todėl apsigyveno senuose buvusios Kairėnų psichiatrinės ligoninės pastatuose netoli Vilniaus. Sąlygos ten buvo nepavydėtinos. Ir praėjo nemažai metų, kol viskas bent pakenčiamai nusistovėjo. Tėvas dirbo Dvarčionių plytinėje darbininku, abu su motina gyveno pas dukterį Janiną.

Vyriausioji duktė Onutė tremtį pakėlė atskirai nuo šeimos su vyru. Abu kartus juos trėmė kaip atskirą šeimą. Vyras dabar miręs, o ji apsigyveno Kaišiadoryse.

Vitalija grįžo iš Sibiro kartu su tėvais. Jos gyvenimas susiklostė nelabai sėkmingai. Pirmasis vyras žuvo nelaimingo atsitikimo metu, o antrasis nesenai mirė vėžiu. Išaugino du sūnus, tikrus savo Tėvynės patriotus. Dabar gyvena Kaišiadoryse su Onute.

Anelė visą laiką buvo tremtyje su namiškiais ir patyrė tuos pačius vargus. Išteko už buvusio politinio kalnio išvargusio gulaguose dešimt metų. Vyras jau miręs, o ji gyvena Ukmergės rajone Dainavos gyvenvietėje su savais vaikais.

Bronė tremtis truko trumpiausiai, tačiau patyrė ne tiek mažiau persekiojimų. Skurdžiai gyveno Dvarčionyse, ilgal negalėjo gauti padoresnio buto, vis nuomojo vieną kambarėlį. Kaip buvusio "bandito" seseris, daug kur būdavo vis atsakoma ir nenorima padėti. Tik pastaraisiais metais jai pavyko žmoniškiau susitvarkyti.

Janina po Sibiro viskas klostėsi bene nepalankiausiai. Ji labai troško mokytis, tačiau visur patirdavo atvirą ir slaptą pasipriešinimą. Bandė stoti į Kauno medicinos institutą- ten nepriėmė dėl brolio. Tada įstojo į Veterinarijos akademiją, kur taip pat buvo nelengva. Iš Utenos ir Molėtų KGB atėidavo anonimiški laišku, kuriuose saugumiečiai ją visai pšmelžė, charakterizuodami kuo blogiausiai:

- Juose vis pabrėždavo, kad esu bandito sesuo, savo elgesiu ir charakteriu panaši į broį. Kartais norėdavau nuo Viliampolės tilto šokti į Nerį. Praktika atlikau Ukrainoje, o diplominį darbą apsigyniau Maskvoje, nes Lietuvoje žlūrėjo į mane kaip į nepilnavertę. Maskvoje siūlė likti aspirantūroje, žadėjo man ir tėvams butą, bet nesutikau ten pasilikti. Tada rekomendavo dirbti mokslinėje įstaigoje. Dabar dirbu Mokslų Akademijoje, prieš kelerius metus apsigyniau daktarinę disertaciją,- papasakojo ji apie save.

Stefanija, jauniausioji šeimoje, gyvena Alytuje. Turi sūnų, dabar jau vedusį. Dukra gyvena kartu su motina. Abu vaikai geri, nepriekeišingi.

Algirdas Šiuksčius

ANTINACINĖ REZISTENCIJA

Gen. E. Justo parodymai

(Tęsinys. Pradžią Nr. 9)

6 klausimas: *Ką žinote apie agentus, kurie po galimo Lietuvos atidavimo liktų Lietuvoje kaip Vokietijos agentai?*

Iš pradžių tokiais agentais rūpinosi, kaip jau minėjau 47-48 psl. (*Justo atsiminimų - past.*), abvero Kauno skyrius, kurio II srities darbas kaip tik apėmė šią veiklą. Abvero tarnyba Rygoje vadovavo savalaikiam tokių agentų panaudojimui visoje srityje (Ostlande). Šis darbas prasidėjo maždaug 1942m. rudenį, arba tuo laiku, kai buvo prielta nuomonė, kad vokiečių frontas tolesnio ilgalaikio puolimo neišlaikys. Tais metais pradėti statyti užnugario pozicijų įtvirtinimai, kuriuos iki tol Hitleris buvo uždraudęs kaip silpnumo požymį. Vėliau užnugaryje buvo skersai statomi įtvirtinimai, iš kurių jau niekas negalėjo susidaryti aiškaus vaizdo.

Mano žinios apie tai, ką 6 klausimu noriu išdėstyti, paimitos iš buvusio Lietuvos ulonų pulko Alytuje kapitono Vilkutaičio, kuris vedė vokiečių kilmės moterį ir 1940 metais persikėlė į Vokietiją, tapo reichso vokiečiu. Vilkutaičio brolis, pėstininkų papulkininkis, liko lietuviu ir okupacijos metu buvo lietuvių pagalbinės policijos vado Špokevičiaus adjutantas. Persikėlęs į Vokietiją, kapitonas Vilkutat (taip jis save vadino, kai tapo reichso vokiečiu) įstojo į vermachta ir tapo zonderflureriu su leitenanto laipsniu. Maždaug 1942m. viduryje trumpam laikui jis buvo komandiruotas į karo lauko komendantūrą Kaune, kad sugrįžtų iš Dancigo (Gdansko) į Kauną. Per šį laiką Vilkutat tapo vokiečių rotmistru (kavalerijos kapitonas Vokietijoje vadinosi rotmistras) ir buvo paskirtas į armijų grupę "Šiaurė" abvero karininku. Jis kiek atsimenu, buvo priskirtas 16-ajai armijai (galėjo būti ir 18-oji armija) ir jos įpareigotas asmeninių ryšių dėka šalia veiklos fronte užsilikti lietuvių savo tėvynėje Lietuvoje verbavimu; vokiečiams palikus Lietuvą, turėjo likti joje kaip vokiečių žvalgybos ir kontržvalgybos (ND) agentas.

Taigi tai buvo antroji tarnyba, kuri su ta pačia užduotimi dirbo Lietuvoje. Vilkutat 1942m. pabaigoje ir 1943m. dažnai kelioms savaitėms atvykdavo į Lietuvą, kad vykdytų savo užduotį. Kai sugedo Vilkutat šiam uždaviniui paskirtas iš kariuomenės motoparko personalinis automobilis, Vilkutat paprašė manęs priimti jį į mano automobilį, nes kitą dieną turėjau

Išvažiuoti. Ir dar buvo laisva vieta. Kai aš tą dieną važlavau į Alytų, iki malūno netoli Prienų kartu vyko Vilkutat, kuris paprašė grįžtant jį vėl pasiimti.

Tokiomis aplinkybėmis aš paklausiau apie jo darbo rezultatus, kadangi iš Mongrovičiaus, kuris tą patį darbą vykdė abvero tarnybai Rygoje, nieko apie šituos reikalus negirdėjau. Vilkutat tikrai pasakė, kad šią užduotį labai sunku, beveik neįmanoma atlikti, nes šiuo metu reikia atkreipti dėmesį į daugelį momentų, kurie lemia griežtai neigiamą lietuvių nusistatymą Vokietijos atžvilgiu. Pirmas momentas- kad lietuviai tvirtai įsitikinę, esą jau pats galimo išėjimo iš Lietuvos faktas yra ryškus vokiečių silpnumo požymis. Antras momentas griežtai neigiamam nusistatymui yra labai blogas ir netelsingas vokiečių civilinės vadovybės. SD ir policijos elgesys su lietuviais per visą okupacijos laiką. Nors vermachtui ir būtų dar daug simpatijų, vis dėlto Lietuvoje stiprėja įspūdis, kad vermachtas nieko negali.

Vokiečių civilinė vadovybė vykdo blogą politiką. Lietuvoje žeminančiai elgtasi, nepakankamai aprūpindama lietuvius maisto produktais, priešingai negu reicho vokiečius, kuriems visko pakanka. Reicho vokiečiai tuoj pat gauna verpalų, varto jimo reikmenų ir visų kitų daiktų, apie kurių parūpinimą lietuviams net kalbos nėra. Lietuviai negauna netgi pleno vėnerių metų kūdikiams, tuo tarpu kiekvieno vokiečio namų ūkyje kasdien būna grietinės, o civilinės vadovybės, SS, SD ir vokiečių policijos namuose negirdėtai lėbaujama, puotaujama. *(Iš šios vokiečio kalbos matyti, kad jis arba tikrai tikėjo, kad dėl vokiečių vykdomo plėšimo lietuviams visko trūko, ir nematė, kad resursai buvo slepiami, manė, kad visi lietuviai mlestuose nepajėgūs patys apsirūpinti, arba, pripažindamas daromą netelsybę, norėjo parodyti ne tokį jau gražų vokiečių elgimosi su lietuviais valzdą - past.).* Nepaprastai pablogino santykius galvijų ir arklių atėmimai ir apskritai per didelės prievolės lietuviams, beatodairiškų jų išreikalavimai, iki pat išvijimo iš namų, atėmus viską, ką valstietis turėjo.

Vilkutat nurodė dar daug panašių priežasčių, tačiau per toli nueičiau, jas visas čia pateikdamas. Taigi pasirengusiems tapti agentais buvo žadami dideli ūkiniai pranašumai, bet tokiais vokiečių pažadais niekas daugiau netikėjo. Jei trumpai, tai Vilkutat pasakė suprantas neigiamą lietuvių nusistatymą jo verbuojamam darbui. Taip pat ir rotmistras Mongrovičius bei įtrauktas kaip ir Mongrovičius į šios užduoties parengimą geras Lietuvos žinovas, turintis plačius ryšius Langė labai skundėsi bevaisėmis pastangomis užverbuoti nors kels agentus. Jis išvardijo panašias nesėkmes priežastis kaip ir Vilkutat.

Mongrovi jus ir Langė kreipėsi į žmones, 1940-1941 metais sėdėjusius rusų kalėjimuose, norėdami lietuvius užverbuoti agentais planuojamiems uždaviniams kaip rezidentus, pažadėdami, palikus Vokietiją Lietuvą, juos pasiimti (*reikia suprasti- ne iš karto- past*) į Vokietiją ir užtikrinti saugesnę egzistenciją. Iš pradžių, esant tam tikroms sąlygoms, buvo žadami greitai ūkiniai pranašumai, po to paaiškinama, kad tai bus po to, kai civilinė vadovybė įgyvendins ūkines sąlygas. Kad tokie Mongrovi jus ir Langė, iki tol asmeniškai nepažįstami žmonės, tikrai įvykdys prisilmtas užduotis, nė vienas rimtai netikėjo. Todėl kaip užverbuoti agentai buvo kviečiami abvero tarnybos žmonės, kurie turėjo būti trumpai parengiami Rygoje planuotose specialiuose kursuose.

Vilkutat norėjo ligšiolinių nesėkmių lyg ir nepastebėti ir dėl to susileškojo savo pažįstamą malūnininką, kurio pripažinimą pelnė civilinės vadovybės žadama tvartų statyba, kelių taisyku ir tiltų sustiprinimu. Malūnininkas pareiškė norįs jam jau šlandien atvesti verbuojamų agentais žmonių. Kai aš atvažiavau grįždamas pasiimti Vilkutat iš malūno netoli Prienų, mes visi kartu pavalgėme pas malūnininką (jis vadinosi Šalšus, vokiškai Šulc). Vakarieniaujant ir grįžtant, Vilkutat pasakojo, kad malūnininkas jam atvedęs daug žmonių, kurie aiškino esą pasirengę užsiimti pageldaujama agento veikla.

Malūnininkas, susidraugavęs su Vilkutat, buvo sąžiningas, pripažindamas, jog nė už vieną iš tų žmonių negalįs duoti nė mažiausios garantijos, kad jie rimtai galvoja apie prisilmtą darbą. Tačiau Vilkutat norėjo pranešti savo armijai apie šiuos žmones kaip apie "užverbuotus" ir juos pasiųsti į netrukus prasidėsiančius Rygoje specialaus parengimo kursus. Iš pokalbio per vakarienę aš nesupratau, ar Šalšus mokėjo tik lietuviškai.

Kai vėliau dar kartą sutikau Vilkutat- tai galėjo būti 1944m. pradžiai ir paklausiau apie jo darbo rezultatus, jis man pasakė, kad su manim gali būti atviras: sąžiningai šnekant, galima kalbėti tik apie nesėkmes. Tik Šalšaus atveju su dideliais vargais bei rūpesčiu pavyko prikalbinti porą agentų ir pasiųsti juos parengimui. Į mano klausimą, ar tarp pabėgusių į miškus lietuvių neatsirastų garantuoti pasižadantių žmonių, Vilkutat nusi juokęs atsakė, kad jie visi tikrai neapkenčia vokiečių, ir pas juos su tokiais reikalavimais labai blogai būtų priimtas.

Ar ir SD užslėmė panašiais uždaviniais, aš negaliu pasakyti. Betgi tai galėjo būti. Šį paskutinį sakinį norėčiau pagrįsti tuo, kas man rašant šiuos užrašus toptelėjo į galvą. Kartą susitikau- tai galėjo būti 1943m. pabaiga-

1944m. pradžią abu brolius Vilkutaičius priešais policijos namus (Pleno-centro pastatą Laisvės alėjos- Daukanto gatvių kampe), kur jie rengėsi įsėsti į naują personalinį automobilį, vokišką Opelį-Kadetą. Mano klausimai, iš kur jie gavo šią gražų, naują civilinį automobilį (nes Vilkutaičiai šiaip jau važinėjo tik su vermachto kariuomenės automobiliu, o Vilkutaitis- policijos automobiliu), jaunesnysis brolis Vikutaitis (*tas, kuris liko Lietuvoje- past*) pasakė, kad jis šį automobilį su specialia vokiečių policijos licencija pirmumo teise galėjęs nusipirkti.

Po to aš dar keletą kartų tam tikrals laiko tarpais mačiau abu brolius šiose automobiliųje. Tai man teikia peno apmąstymams, nes tuo metu Vokietijoje civilinių automobilių negalėjo gauti netgi devizomis (*tarptautinių atsisakytinų mokėjimo priemonė- past*) mokantys užsieniečiai. Taigi vokiečių policija (Lietuvos SS ir policijos vadas) turėjo ypatingą priežastį parūpinti šį automobilį. Juo važiuodami, abu broliai dažniausiai buvo apsirengę civiliskai. Taigi panašu, nors ir pirštu neparodoma, kad jaunesnysis brolis Vilkutaitis Lietuvos SS ir policijos vado pavedimu vykdė tą patį agentų verbavimo darbą SD. Galbūt ir SD jis dar kartą išvardijo tuos pačius agentus, apie kuriuos savo armijai jau buvo pranešęs brolis. Šie agentai tikrai su malonumu būtų antrą kartą priėmę jiems teikiamus ūkinius pranašumus ir apie tai tylėję.

Tuo aš nesistebėjau, nes iš autentiškų šaltinių išgirdau, kad nė vienas iš šių agentų nepranešė nė žodelio. Taip anksčiau buvę užverbuoti agentai, vėl užėmus Lietuvą raudonoji armija, nuėjo į sovietinės karo įstaigas (žinybas) ir ten apie viską pranešinėjo, kad atliktų galimas tarnybų užduotis, klaidindami savo pranešimais juos užverbavusias vokiečių tarnybas. Agentų svetimos kariuomenės užnugaryje skyrius ypač palnus, juo labiau kai kalbama apie dar priešiškus užsieniečius. Šios srities rezultatai man taip pat nežinomi.

Mano nuomone, tos priemonės galėjo būti sėkmingai naudojamos tik savoje šalyje (*Vokietijoje- past*), šiose kare tiek Vakaruose, tiek Rytuose padidinus saugumą. Gaila, aš ir apie tai nieko negirdėjau. Judriame kare, ypač greitame, kokį kariavo raudonoji armija prieš Vokietiją Rytuose, toks agentas praktiškai išsiųs tik vieną ar kelis pranešimus, nes jis ne karo korespondentas su savo automobiliu. Tačiau šis pranešimas ar pranešimai gali būti labai svarbūs.

7 klausimas: *Kur Lietuvoje buvo vyriausioji karo lauko, karo lauko ir vietos komendantūros?*

Pirmąsias karo lauko komendantūras, žengiant frontui į Rytus, įsteigė saugumo divizijos. Jos sekė paskui kovojančius kariuomenės dalinius, kad išvalytų užnugario sritį ir užtikrintų saugumą. Kai mane perkėlė iš

Bukarešto į Kauną ir paskyrė į karo lauko komendantūrą, perlįmą šią tarnybą 1941m. lapkričio ld., Ostlandas (Latvija, Lietuva ir Baltarusija) jau buvo išskirtas iš kariuomenės užnugario srities ir tapo užnugariu (taip vadinami tie etapai), kuriame jau beveik trys mėnesiai buvo civilinė vadovybė. Ostlandui priklausanti Estija visą laiką liko kariuomenės užnugario sritimi, taigi buvo tiesiogiai pavaldi armijų grupei "Šiaurė", nes frontas šiaurėje ne pagal pirminį operacijos planą atsitrenkė į neįveikiamą bastioną prie Leningrado. Nepaisant to, ir Estija gavo numatytą ir jau pasiruošusią civilinę vadovybę. Tai buvo naujiena ir vienintelis atvejis, kad kariuomenės užnugario sritis turėtų civilinę vadovybę.

Man atvykus į Kauną, Ostlandas kariniu atžvilgiu buvo organizuotas taip: Rygoje buvo vermachto vyr. kariuomenės vadas Ostlandui generolas leitenantas Brēmeris su savo štabu, kuris iš pradžių buvo įsikūręs Kaune. Latvijoje buvo 3 karo lauko komendantūros: Rygoje, Daugpilyje ir Rosliten(?).

Lietuvoje buvo 2 karo lauko komendantūros- Kaune ir Vilniuje. Šiaurės ir Panevėžiui numatytos karo lauko komendantūros į Lietuvą atvyko tik 1944m. pradžioje (turėjo atvykti jau 1943m. pabaigoje), kai, susiaurėjus dėl raudonosios armijos žengimo armijų grupės Šiaurė kariuomenės užnugario sričiai, lauko komendantūros čia tapo nereikalingos.

Baltarusijoje tuo metu dar buvo viena saugumo divizija, vadovaujama generolo leitenanto fon Bechtolsbaimo ir 3 lauko komendantūros Glenbohyje, Molodečne ir Lydoje.

Parodęs vermachto organizavinį vermachto vyr. kariuomenės vado Ostlandui srityje, grįžau į Lietuvą nuo išeities pozicijos- 1941m. lapkričio ld.

Prieš mane Kauno karo lauko komendantu dirbo generolas majoras Polis, anksčiau buvęs austrų karinis atašė Berlyne. Jis buvo atleistas rugsėjo pabaigoje dėl gėrimo. Rūpintis Kauno karo lauko komendantūros reikalais buvo įgaliotas (*laikinas -past*) papulkininkis Hartvigas. Tuo tarpu anuometinis armijos generalinio štabo viršininkas generolas papulkininkis Halderis sutvarkė mano atleidimą iš Rumunijos karo atašė pareigų. To aš Halderio daug kartų prašiau, ir jis kartu išprašė mano paskyrimą Kauno karo lauko komendantu. Generolas pulkininkas Halderis, kuris buvo man palankus (jis buvo mano mirusio brolio bičiulis), norėjo duoti man šią vietą, nes žinojo, kad Kauno karo lauko komendantūra 1942 metais bus pertvarkyta į vyriausiąją karo lauko komendantūrą, ir aš beveik laisvą frontę galėsiu būti paaugštintas generolu majoru ir generolu leitenantu. Frontinės

veiklos nuo perkėlimo 1915m. į generalinį štabą, taigi jau 26 metus, aš neturėjau, išskyrus trumpą 2 savaitių vadovavimą 2-ajam pėstininkų pulkui, prieš paskiriant mane karo atašė 1938 metais.

1941m. spalio 15d. aš buvau atleistas iš karo atašė pareigų ir paskirtas Kauno karo lauko komendantu. Perdavęs Rumunijos karo atašė reikalus, per Berlyną atvykau į Kauną, kur 1941 11 01 pradėjau dirbti kaip pulkininkas.

Kauno karo lauko komendantūra, suskirstyta sritimis ir apimanti visą senąją Lietuvą, galėjo veikti tik su sąlyga, kad greitai atvyks Šiauliams ir Panevėžiui numatytos karo lauko komendantūros. Ją suskirsčiau šitaip:

Kauno karo lauko komendantūra kaip darbo barą gavo vadinamosios Suvalkijos srities apskritis; tai sutapo su Kauno srities komisariatu.

Laukiama Šiaulių komendantūra darbu gavo vadinamosios Žemaitijos srities apskritis, kas atitiko Šiaulių srities komisariatą. Laukiama **Panevėžio lauko komendantūra** turėjo dirbti vadinamojoje Aukštaitijos srityje, kuri sutapo su Panevėžio srities komisariatu. Kadangi vermachto vyr. kariuomenės vadas Ostlandui mane informavo, kad suskirstymas į numatytas iš anksto Šiaulių ir Panevėžio komendantūras yra visai neaiškus, aš turėjau priimti priverstinį sprendimą ir įkurti laikinus Šiaulių ir Panevėžio darbo štabus. Jie turėjo perimti nesamos komendantūros uždavinius. Taigi visoje senojoje (*etnografinėje-past*) Lietuvoje man priklausė tik vietos komendantūra I ir vietos komendantūra II I ir II vietų komendantūrose skyrėsi tik etatų skaičius. I vietos komendantūra turėjo 5 karininkus, 1 tarnautoją valdininką ir 12 žmonių personalą, taip pat 6 vermachto žandarus. II vietos komendantūra- tai štabo karininkų tarnyba. Ji turėjo 3 karininkus, 1 tarnautoją valdininką, 6 personalo žmones ir 3 vermachto žandarus. II vietos komendantūra- kapitonų tarnyba.

Iš dalinių man priklausė vadinamasis sargybos batalionas Nr.506 (ar Nr.605), kuris turėjo tik 3 kuopas, taigi apie 450 žmonių. Bataliono štabas buvo Kaune, o kuopos paskirstytos geležinkelių ir kelių apsaugai. Netiesiogiai mano dispozicijoje buvo 307-ojo krašto apsaugos bataliono štabas ir dvi kuopos. Štabas buvo dislokuotas Šiauliuose, kuopos, turinčios po 200 žmonių, taigi 400 kareivių, paskirstytos geležinkelio apsaugai. Vilniaus karo lauko komendantūra, vadovaujama pulkininko Čenpfeningo, buvo visiškai savarankiška, turėjo savo dispozicijoje 800 žmonių krašto apsaugos batalioną ir I vietos komendantūrą.

Šiauliams ir Panevėžiui pateikiau tokius paskyrimus:

Šiauliuose dislokuoto 307-ojo krašto apsaugos bataliono vadą paskyriau vermachto komendantu Žemaitijai su būstine Šiauliuose. Jis turėjo vykdyti karo lauko komendantūros uždavinius. Kaip personalas bataliono vadui papulkininkui Brendeliui buvo priskirta iš pradžių Kaunui numatyta vietos komendantūra I, vadovaujama majoro Cachejos. Likusį personalą šiai laikinai komendantūrai, esant reikalui, papulkininkis Brendelis turėjo paimti iš savo bataliono. Objektų (geležinkelių, autostradų, depų ir pan.) apsaugai papulkininkio Brendelio dispozicijoje buvo abi 307-ojo krašto apsaugos bataliono kuopos.

506-asis sargybos batalionas buvo pasiskirstęs taip:

Štabas ir viena kuopa Kaune. Šiai kuopai priklausė objektų nuo Virbalio iki Kauno apsauga ir gausūs postal pačiame Kaune (kariuomenės aprūpinimo maisto produktais parduotuvė, trofėjų amunicijos sandėlis, ap rengimo tarnyba, ginklų remonto dirbtuvės, teritorijų apsauga ir kt.).

Viena kuopa Jonavoje. Ji turėjo saugoti objektus nuo Kauno iki Šiaulių ir Panevėžio miestų ribų.

Viena kuopa Panevėžyje šiaurinės Lietuvos dalies apsaugai. Šios kuopos vadas kapitonas Harmas kartu buvo paskirtas vermachto komendantu Aukštaitijai su būstine Panevėžyje ir vykdė šios srities lauko komendantūros uždavinius. Reikalingą personalą jis parinko iš savo kuopų. Vienintelę dar jo dispozicijoje esančią vietos Komendantūrą II, vadovaujamą kapitono Glufso, aš turėjau pasilaikyti kaip vietos komendantūrą Kaunui. Norėdamas išvengti katastrofiško vietos komendantūrų trūkumo, ėmiausi priemonių įrengti vadinamąsias dalinių vietos komendantūras, nors dėl to sumažėjo ir taip jau silpna objektų apsauga bei sargyba. Tačiau šios vietos komendantūros buvo būtinos, kad paruoštų butus per Lietuvą peržygiuojantiems ir pakeliui apgyvendinamiems daliniams, taip pat dėl turimų kareivinių priežiūros ir valdymo.

Taigi personalas turėjo būti parinktas iš dalinių ir privalėjo būti labai nedidelis. Į apskričių miestus pagal galimybes paskyriau 1 karininką ar feldfelbį (viršilą) su 2-3 žmonėmis, o vietose, kur daugiausia reikėjo rūpintis kareivių valdymu, - 1-2 žmones. Sau padėjau tuo, kad vadinamąsias etapų formuotes jų apgyvendinimo vietose panaudojau nedidelėmis 1-3 žmonių vietų komendantūroms ir jų personalui įsikurti.

Visas šias laikinas vietų komendantūras sudarė daugiausia lietuvių moterys, kurios mokėjo vokiškai ir buvo kaip tu pagalbinis personalas. Vietų komendantūroms iš sargybos dalinių parinkti keli karininkai šalia

savo veiklos turėjo kaip vietų komendantai prižiūrėti dalį geležinkelio linijų kaip linijų komendantai, perimdami stacionarius geležinkelio apsaugos postus. Taip laikui bėgant įsteigiau vieną po kito šiuos vietas komendantūros dalinius, kurie dėl personalo trūkumo, deja, turėjo būti panaikinti, o po to vėl pagal galimybę atkurti. Be Kauno ir Šiaulių, kur, kaip jau minėta, buvo sudarytas I arba II vietos komendantūros, aš tuoj pat paskyriau:

Virbalyje: atostogaujančiųjų priežiūros vadą,

Tauragėje: atostogaujančiųjų priežiūros vadą,

Kretingoje: atostogaujančiųjų priežiūros vadą.

3 vietos komendantūroms, kurios galėjo dirbti kartu su šių tarnybų būrių personalu, aš paprasčiau pavaduojančio vadovaujančią Kėnigsbergo (Karaliaučiaus) gynybos apskrities generolą sutikimo ir jį gavau, kadangi atostogaujančiųjų priežiūros tarnyba buvo ne man, o gynybinei Kėnigsbergo apskrčiai.

Marijampolėje paskyriau karininką (leitenantą, kurį laiką taip pat feldfėbelį) ir 3 žmones iš 506-ojo sargybos bataliono su civiliniu lietuvių pagalbinio personalu.

Vilkaviškyje: puskarininkį (kartais jefreitorių) iš 506-ojo sargybos bataliono ir lietuvių stenografistę.

Alytuje: krašto apsaugos bataliono kapitoną iš karo belaisvių srities- aš paprasčiau šios srities komendanto sutikimo ir jį gavau.

Jonavoje: ten dislokuotos 506-ojo sargybos bataliono kuopos vadą.

Utenoje: puskarininkį (kartais jefreitorių) ir 3 žmones iš 506-ojo sargybos bataliono su lietuvių civiliniu pagalbinio personalu.

Kėdainiuose: puskarininkį (kartais jefreitorių) iš 506-ojo sargybos bataliono ir lietuvių civilinį pagalbinį personalą. Įrengus Kėdainiuose karo ligoninę, ligoninės vyr. gydytojas buvo paskirtas vietos komendantu. Puskarininkiai vėl grąžinti į savo batalioną.

Radviliškyje: iš pradžių ten įkurdintos karo ligoninės vyr. gydytoją, po to armijų grupės Šiaurės kariuomenės auto-moto parko vadovą (kapitoną). Reikalingą tomis vietų komendantūroms personalą komendantai turėjo palmti iš savo pačių tarnybų, o lietuvių pagalbinį personalą, kuris gautų atlyginimą iš karo lauko komendantūros kasos, privalėjo įdarbinti.

Raseiniuose: 307-ojo krašto apsaugos bataliono puskarininkį su 1 žmogum ir lietuvių pagalbinio personalu. Kai Raseiniuose buvo dislokuoti Helmicho mokomosios divizijos daliniai, vietos komendantūra turėjo būti sudaryta iš šių dalių:

Zarasuose: 506 sargybos batalijono jefreitorių ir lietuvių stenografistų.
Panevėžyje: laikinos lauko komendantūros uždaviniams vykdyti 506-ojo sargybos batalijono kuopos vadą su lietuvių pagalbinio personalu.
Biržuose: tankų dalinio vadą (vyresnį jį leitenantą) su lietuvių pagalbinio personalu.

Seredžiūje: 506-ojo sargybos batalijono jefreitorių ir lietuvių stenografistą.

Plungėje: 307-ojo krašto apsaugos batalijono jefreitorių ir lietuvių stenografistę.

Telšiuose: 307-ojo krašto apsaugos batalijono karininką, kuriam buvo pavaldi Plungė, 2 žmonės ir lietuvių pagalbinį personalą.

Joniškyje: krašto apsaugos batalijono kuopos vadą, kurį paskyrė karo belaisvių srities komendantas; jo sutikimo paprašiau ir jį gavau.

Taip aš įsteigiau 21 vietos komendantūrą, kuri bent jau galėjo atlikti būtiniausius karinius butų parūpinimo, jų įrengimo kareiviams apgyvendinti ar pražygiuojantiems daliniams apsistoti, kareivių priežiūros uždavinius. Tiesa, man priklausančių nedidelių apsaugos jėgų, skirtų objektų apsaugai, skaičius juntamai sumažėjo, nes, įsteigus laikinas Šiaulių ir Panevėžio komendantūras, buvo reikalingos ir pagalbinės jėgos iš dalinių, turėjo būti parinkti dar 6 karininkai, 8 puskarininkai ir 26 kiti žmonės iš apsaugos jėgų.

Kai 1942m. vasarą iš manęs buvo paimitos abi stiprios 307-ojo krašto apsaugos batalijono kuopos, o batalijono štabas turėjo išžygiuoti į Vilnų, su tokia vargu sulipdyta organizacija vėl būtų pakibusi ore, jei vermachto vyr. kariuomenės vadas Rygoje nebūtų įvykdęs mano prašymo 307-ojo krašto apsaugos batalijono štabą, kurio 4 kuopos per pusę buvo dislokuotos Latvijoje ir Vilniaus apskrityje, laikinai palikti Šiauliuose, iš kur savo 4 kuopas, tiesa, pavaldžias ir Mitau bei Vilniaus karo lauko komendantūroms, kartais galėjo surinkti.

Kaip dviejų 307-ojo krašto apsaugos batalijono kuopų išėjimo pasekmė liko neužimta Plungės vietos komendantūra, o į Telšius papulkininkis Brendelis pasiuntė aktyviems daliniams netinkamą seną karininką, kurį jis priskyrė prie savo batalijono štabo. Raseinių vietos komendantūrą buvo užėmęs kaip tik apleičiamą laiką išžygiavusios Helmicho divizijos mokomasis dalinys. Tačiau ypač sunki tapo objektų apsauga, nes man vietoj turėtų iki tol 850 žmonių priklausė tik 450 žmonių iš 506-ojo sargybos batalijono. Jei atimsime 5% atostogaujančiųjų, komandiruotuosius į vietas

komendantūras ir palmtus būtiniausiems sargybos postams Kaune, taip pat kuopų trasos priežiūrai reikalingas įgulas (taigi $22+32+36+24=114$), tai geležinkelių ir kelių apsaugai liko ne daugiau kaip 300 žmonių.

Reikia atsižvelgti, kad turėjau saugoti nuo partizanų antpuolių 750km geležinkelio linijų ir 650km kelių. Pranešiau vyr. kariuomenės vadui, kad šio uždavinio neįmanoma atlikti. Aple 1400km ilgio apsauginei juostai aš negalėjau paskirti net 1 žmogaus kas 4,5km, tuo tarpu karo lauko komendantas Vilniuje aple 800km geležinkelių ir kelių ruožui turėjo 1,5 bataliono su maždaug 1200 žmonių, taigi 42km apsaugos juostai jis galėjo paskirti 6 žmones. Dėl to paprasčiau kariuomenės vado atlaisvinti mane nuo autokelių apsaugos, kad su likusiais 300 žmonių galėčiau kaip reikiant apsaugoti bent jau svarbiausius objektus geležinkelio ruože.

Po to mano dispozicijai buvo paskirta 1,5 kuopos lietuvių pagalbinės policijos, tačiau ir toliau turėjau saugoti svarbiausius autokelių objektus nuo galimų užpuolimų. Šituos 1,5 kuopos lietuvių pagalbinės policijos, kovose išsekinto bataliono, likučius (1 kuopa turėjo 80 žmonių, pusė kuopos- dar 40, taigi iš viso- 120 žmonių) kariuomenės vadas išprašė iš vyriausiojo SS ir policijos vado Rygoje, nes šiaip vermachtas negalėjo apsaugoti autokelių sen. (etnogr.) Lietuvoje. Aš paskirsčiau turimus 420 žmonių geležinkelių ir kelių objektams saugoti:

Lietuvių pagalbinės policijos kuopa: geležinkelio ir autokelių apsaugai nuo Virbalio iki Kauno (išskyrus Kauno miestą).

Pusę lietuvių pagalbinės policijos kuopos: autokelių tiltų apsaugai Kaune, Neries tilto Jonavoje, Nevėžio tiltų prie Babtų ir Ariogalos ir Ventos tilto Bubiuose (15km į vakarus nuo Šiaulių) apsaugai.

Visi kiti automobilių tiltai liko neapsaugoti.

506-ojo sargybos bataliono viena kuopa: kuopos štabas Jonavoje perėmė geležinkelių nuo Kauno (įskaitant Kauno miestą) iki bėgių išsišakojimo į pietus nuo Šiaulių apsaugą.

506-ojo sargybos bataliono kuopa: kuopos štabas Panevėžyje perėmė geležinkelio nuo Šiaulių (įskaitant miestą) į Daugpilį iki Lietuvos sienos apsaugą ir visus saugomus objektus (*ne kelius - past.*) Kaune.

506-ojo sargybos bataliono viena kuopa: kuopos štabas Šiauliuose, vadovaujamas laikinojo karo lauko komendanto papulkininkio Brendelio, perėmė geležinkelio nuo Šiaulių iki Tauragės ir nuo Šiaulių iki Kretingos, taip pat nuo Šiaulių iki Latvijos sienos apsaugą.

506-ojo bataliono štabas liko Kaune. Bataliono vadui buvo nurodytas visų sen.(etnogr.) Lietuvos geležinkelių ir autokelių priežiūros komendanto uždavinys. Atsižvelgiant į tai, kad vien tik svarbiausiems geležinkelio

objektams reikia apie 100 žmonių, kad juos bent trumpą laiką būtų galima apsaugoti nuo partizanų antpuolių.- Iš tokių objektų galima paminėti geležinkelio tiltą per Nerį Jonavoje ir daugiau kaip 100m ilgio tiltą per Nevėžį prie Lyduvenų.- galima įsivaizduoti, kokia menka ir nepakankama buvo mažų geležinkelio objektų apsauga. Pavyzdžiui, tiltą per Obelį prie Kėdainių saugojo tik 1 jefreitorius su 9 žmonėmis.

Partizanų antpuoliui tokių saugomų objektų vyrai galėjo tik labai trumpai pasipriešinti, o apie poruotą apsaugą, kokios apskritai reikėtų, esant nedidelėms apsaugos jėgoms, negalima buvo ir galvoti. Lalmė, sen. (etnogr.) Lietuvoje geležinkelių ir kelių apsaugos objektai nebuvo užpildinėjami, nes senojoje krašto apsaugoje buvo galima tikrai gynyba iki paskutinio šovinio, kadangi po antpuolio, praradus objektą ir išlikus gyviems.- nesvarbu, ar tai bus kuopos, bataliono vadas, ar karo lauko komendantas.- jie turėjo būti atiduoti karo lauko teismui ir nutelsti mirties bausme.

Geležinkelio ruožo išsišakojimai, ne strateginiai objektai, tačiau ir ne visai nesaugomi tilteliai (vandens pratekėjimai) per upelius ar pelkėtas vietas buvo sugadinami (susprogdinami) po keletą kartų per savaitę. Tokios išsprogdintos vietos bėgiuose ar pabėgiuose per trumpą laiką būdavo sutvarkomos, nuolat laikant paruoštas atsargines medžiagas, iššaukus geležinkelio ruožo darbininkus.

Vienintelis pozityvus dalykas, ką buvo galima pasiekti su tokiomis nedidelėmis apsaugos jėgomis, buvo kruopščios geležinkelio ruožo apžiūros, ieškant galbūt padėtų naktį minų. Šį darbą atliko paskirti į geležinkelio ruožą patruliai. Iš vyr. kariuomenės vado išrūpinau, kad už patruliavimo metu (patruliuoti eidavo visada dviese) patrulio rastos ant geležinkelio linijų ir išminuotas 3 minas, užkirtus kelią 3 sprogimams, vermachto vyr. kariuomenės vado dienos įsakymuose turėjo būti viešai pareikšta padėka, už 5 užkirtus sprogimus- įtelktas 2 laipsnio Kryžius už pasižymėjimą kare, o už 10 užkirtų sprogimų- 2 laipsnio Geležinis kryžius ir t.t.

Nors krašto apsaugos vyrai buvo painstruktuoti ir apmokyti kaip elgtis su galingiomis rankose sprogti demontuojamomis minomis, tačiau visą laiką tai buvo susiję su pavojumi gyvybei. Geležinkelio sankasos ir bėgių saugojimas nuo sprogimų buvo pastebėtas ir vermachto vyr. kariuomenės vado pripažintas pasiekimu.

1942m. vasarą vermachto vyr. kariuomenės vado Ostlandui teritorijoje įvyko organizacinių pasikeitimų. Jau seniai reikalauta karinio sektoriaus reorganizavimo. Vyriausieji pagal pareigas Latvijos ir Lietu-

vos karo lauko komendantai, pertvarkius jų lauko komendantūras (V) į vyriausias lauko komendantūras (V.), buvo pavadinti vyriausiais karo lauko komendantais ir Latvijos arba Lietuvos apsaugos sričių komendantais.

Latvijoje tai buvo vyr. karo lauko komendantas generolas majoras Volfsbergeris. Į Lietuvą turėjo būti paskirtas naujas vyr. karo lauko komendantas, nes čia buvo generalinė tarnyba, o aš galėjau anksčiausiai 1942m. rudenį būti paaukštintas generolu majoru. Tačiau įsikišus generolui pulkininkui Halderiui, aš gavau vyr. karo lauko komendanto ir apsaugos srities komendanto vietą Lietuvoje, iš pradžių būdamas pulkininku.

Baltarusijoje nuo šiol veikė viena vyr. karo lauko komendantūra (V), vadovaujama generolo majoro fon Tčamerio; tai kartu buvo ir Baltarusijos apsaugos sritis. Fon Bechtolsheimo saugumo divizija buvo perkelta į kariuomenės užnugario sritį. Perspektyva perduoti reikalus trūkstamoms karo lauko komendantūroms ir toliau plėtoti krašto apsaugos sistemą liko, taigi niekas nepasikeitė, tik Vilniaus apskritis su jos karo lauko komendantūra perėjo Lietuvos apsaugos srities komendantui. Tačiau vermachto vyr. kariuomenės vadas aiškiai nurodė, kad su Vilniaus karo lauko komendantu, kuris jau turėjo aukštesnį negu pulkininkas laipsnį ir visą laiką buvo fronto (t.y. veikiančios armijos) karininkas, santykiškai turi būti taktiški. Taigi jam pavaldūs apsaugos daliniai turėjo priklausyti tiesiogiai jam, juo labiau kad paskutinioju metu Vilniaus apskrities geležinkelio linijose žymiai sustiprėjo partizanų antpuoliai, ir iš Vilniaus apskrities gallimiams uždaviniams sen. Lietuvoje negali būti atitraukta nė vieno žmogaus.

Vermachto vyr. kariuomenės vadas pavedė man pasižiūrėti, kaip įrengti ir tvarkomi geležinkelių ir kelių apsaugos punktai Vilniaus apskrityje, kad visa tai pritaikytiau sen. Lietuvos geležinkelio linijų apsaugos įrengimų statyboje, tai man svarbu turint nedideles ginkluotas apsaugos pajėgas.

Aplankęs Vilniaus apskrities geležinkelio linijas ir automagistrales, kuriose puikiai įrengti objektų apsaugai pritaikyti apsaugos punktai su stipriomis Vilniaus karo lauko komendantūrai priklausančiomis jėgomis, aš pasinaudojau šiuo patyrimu sen. Lietuvos reikalams spręsti. 1942m. pabaigoje-1943m. pradžioje buvo naujai nustatytos Šiaurės ir Vidurio armijų grupių ribos: Vidurio armijų grupė turėjo perimti iš pradžiau aprūpintos Šiaurės armijų grupės apie 100km pločio fronto ruožą. Ši nauja riba taip pat buvo pratęsta kariuomenės užnugario sričiai ir civilinio valdymo sričiai. Paskutinės srities ribaėjo Lietuvos ir Lenkijos 1940m. vasaros pasieniu, prieš atiduodant Vilniaus kraštą Lietuvai.

Nuo tol Vilniaus apskritis ne tik dėl taktinės objektų apsaugos, bet ir dėl ryšio tarp dalinių buvo priskirta Vidurio armijų grupei, Baltarusijos apsaugos sričiai, nes partizaninis judėjimas išplito už Baltarusijos ribų ir apėmė visą Vilniaus apskritį. Dar 1943 metais (tikslaus laiko negaliu pasakyti) Baltarusijos apsaugos sritis su Vilniaus apskritimi buvo visai išskirta iš *vermachto* vyr. karluomenės vado, taip pat SS ir policijos vado Rygoje veikimo sferos.

Į Minską atvyko armijų grupės Vidurys *vermachto* vyr. karluomenės vadas- pėstininkų generolas grafas Rotkirchas. Vyriausiuju Baltarusijos SS ir policijos vadu buvo paskirtas iki tol pavaldus vyr. SS ir policijos vadui Rygoje SS obergrupenfiureriui Jekelnui Baltarusijos SS ir policijos vadas. Juo tapo SS obergrupenfiureriu ir policijos generolu paskirtas iki tol buvęs SS grupenfiureriu ir policijos generolu leitenantu fon Gotbergas.

Paskutinis Baltarusijos vyr. karo lauko komendantas ir Baltarusijos apsaugos srities komendantas generolas leitenantas Švarcekeris buvo paskirtas Vilniaus apskrities vyr. Karo lauko komendantu Baltarusijos *vermachto* vyr. karluomenės vado veikimo sferoje.

Civiliniame valdyme šie kariniai reorganizavimai nieko nepakeitė, nes Vilniaus apskritis ir toliau priklausė Lietuvos generaliniam komisariatui, juo labiau kad tai su kariniais interesais jokių būdu nesikirtė: Lietuvos generalinio komisariato III (ūkio) skyrius jau anksčiau siuntė konkrečių kontingentą armijų grupei Vidurys aprūpinti.

1943m. pradžioje *vermachto* vyr. karluomenės vadas Rygoje man pranešė, kad turėčiau paskaičiuoti, kaip bus, kai netrukus palms ir paskutinį, 506-ąjį sargybos batalioną. Pakaitalo esą pareikalauta, tačiau kol kas galima tikėtis iš netrukus planuojamo naujojo šaukimo tik **netarnavusių** 56-61 metų žmonių. Toks krašto apsaugos batalionas Lietuva esą pažadėtas, tačiau šiuo metu su jo pristatymu visai neaišku.

Kita vertus, 506-asis sargybos batalionas turėjo būti pertvarkytas į dar vieną krašto apsaugos batalioną su 4 kuopomis, ir tai reikėjo padaryti nedelsiant. Kai atvyks būtinas karininkų ir civilių Vokietijos pakaitalas (506-ajam batalionui.- past.), neliks kitos išeities, kaip savanoriškai užverbuoti ir kuo greičiau apmokyti Lietuvoje keletą kuopų objektams Lietuvoje apsaugoti.

Vermachto vyr. karluomenės vadas paprašė ir gavo reichso komisaro Ostlandui Lozės ir vyr. SS ir policijos vado Ostlandui Jekelno, kuriems vieniems priklausė teisė verbuoti savanorius, sutikimą. Generalinį komi-

sarą ir Lietuvos SS ir policijos vadą jų viršininkas informavo. Lozės ir Jekelno pageldavimu buvo uždraustas bet koks verbavimas per spaudą, skelbimai ant sienų ir pan.

Aš dėl to tuoju pat išleidau ranka rašytą skelbimą visoms vietų komendantūroms, taip pat į visas vietas, esančias netoli geležinkelio apsaugos postų. Skelbime buvo parašyta, kad įdarbinsi 1500 jaunų tarnavusių ar netarnavusių lietuvių, tarp jų 150 feldfebelių ir puskarininkių ir apie 25 jaunesniųjų karininkų geležinkelių ir kelių apsaugai tik Lietuvoje ir vien lietuvių kuopose. Priežiūra, atlyginimas, aprūpinimas ir t.t. toks pat kaip ir vokiečių vermachto tarnautojų. Uniforma- vokiečių kariuomenės su lietuviškais herbais ant rankogalių ir lietuviška kepurės kokarda. Registracijos biurai- visose vietų komendantūrose ir karinėse tarnybose.

Vilniaus apskrityje nebuvo verbuojama. Registracijos laikas: nuo 1943m. kovo 15 iki 31 dienos (galėjo būti ir truputį anksčiau, bet ne vėliau; bet kokiu atveju registracijos laikas apribotas 14 dienų). Prievarta registruotis nereikia, nes kuopos bus sudaromos tik iš savanorių. Iš miškų savo noru užsiregistravusiems per verbavimo vietas žodžiu užtikrinau visišką nebaudžiamumą. Skelbime to aš negalėjau daryti, nes būčiau patekęs į sunkų konfliktą su civiline vadovybe, SS ir policija. Faktiškai užsiregistravo apie 1200 vyrų, tarp kurių buvo ne tiek jau mažai pabėgusių į miškus.

Kaip apmokymo vietą aš vėl pasirinkau kurį laiką neužimtas kareivines Prienuose. Buvau numatęs ne ilgesnį kaip 4 savaitių mokymosi laiką; realiai jis buvo dar trumpesnis. Mokymo personalą skyrė Helmicho mokomoji divizija. Po aprėngimo ir gydytojo apžiūrėjimo balandžio viduryje galėjo prasidėti apmokymas. Jis baigėsi tuo, kad 1943m. birželio 1d. užverbuotieji buvo pasirengę vykdyti numatytus apsaugos uždavinius. Formuojamų kuopų priežiūrai paskyriau lietuvių bataliono štabą, 1 papulkininkį- vadą, 1 vyr. leitenantą ir 1 leitenantą kaip padėjantus arba ord. karininkus ir 2 lietuvius gydytojus sveikatai tikrinti, taip pat žemesnįjį personalą.

Iš 1200 atvykusiųjų po gydytojo apžiūrėjimo buvo išsiųsti namo visi jaunesni negu 18m. amžiaus. Liko apie 1000 vyrų. Maždaug 100 atkrito dar mokantis- iš dalies dėl tarnautojų skundų, iš dalies jų pačių prašymu, iš dalies dėl to, kad jau nuo pat pradžių blogai elgėsi. Apmokymui buvo sudarytos 6 kuopos po 150 žmonių. Nebuvo jokio rikiuotės muštro; tikslas buvo paruošti užverbuotuosius tik numatytam panaudojimui apsaugos tarnyboje. Mokyta šaudyti šautuvu, kulkosvaidžiu, naudotis rankinėmis granatomis, granatosvaidžiu, minosvaidžiu, patruliuoti, demontuoti rastas minas, gintis nuo tokio pat pajėgumo priešininkų.

Šio lietuviško dalinio pastangomis (formuotėje buvo tik keli vokiečiai) buvo įrengtas didelis restoranas su sale kareivių poilsui; ten dažnai vyko teatrų spektakliai, kino seansai, koncertai, kuriuose dalyvavo lietuvių artistai. Jauniems lietuviams apmokymo laikas neprailgdavo. Geros ir stiprios priežiūros reikėjo tam, kad jaunimas apmokymo pabaigoje būtų puikiai pasirengęs fiziškai.

Vermachto vyr. kariuomenės vado įsakyme, pagyrus ir pripažinus greitą ir sėkmingą lietuviško dalinio suformavimą, dvi jo kuopas įsakyta perduoti Vilniaus apskrčiai. Dalinį paskirsčiau taip:

Bataliono štabas, kurio pagrindiniai uždaviniai- rūpintis jaunų lietuvių kareivių asmenine gerove, sunkumų, kliūčių pašalinimu ir nuolatinio žmonių ryšio su manimi užtikrinimu. Dislokacijos vieta: Kaunas.

Atsargos kuopa: 100 žmonių. Papildymas nesiekė 50 žmonių.

Uždaviniai: visų iki šiol 506-ojo sargybos bataliono saugotų objektų Kauno mieste apsauga (išskyrus geležinkelį, tiltus, tunelį). Nedelsiant paruošti po 2 žmones 506-ojo sargybos bataliono zenitiniams pabūklams aptarnauti ir Kauno zenitinių pabūklų apsaugai (2-4 žmonės vienam zenitiniam pabūklui, iš viso 24 žmonės) perimti. Taip pat ši kuopa perėmė vyr. karo lauko komendantūros apsaugą ir perdavė karo lauko komendantūros biuro personalui pajėgius kariauti žmones. **Dislokacijos vieta:** Kaunas.

Likusieji 800 žmonių buvo suskirstyti į 5 kuopas po 160 žmonių. Dvi kuopos geležinkeliu persikėlė į Vilnių. Jos atsiskyrė nuo vyr. karo lauko komendantūros (*Kaune-past*) veikimo sferos ir nuo bataliono štabo Lietuvoje. Vėliau sužinojau, kad šiose dviejose kuopose buvo daug dezertyrų, nes ten su žmonėmis nedalykiškai ir netinkamai elgėsi. Man likusios trys kuopos buvo paskirstytos geležinkelio apsaugai:

1 kuopa dislokuota Kaune: geležinkelio Virbalis-Šiauliai iki vermachto Šiaulių apskrities komendantūros ribos apsaugai.

1 kuopa dislokuota Šiauliuose: geležinkelio ruožo Šiauliai-Tauragė, Šiauliai-Kretinga ir Šiauliai-Latvijos siena apsaugai.

1 kuopa dislokuota Panevėžyje: geležinkelio ruožo Šiauliai-Daugpilis iki Lietuvos sienos apsaugai.

Šios kuopos buvo pavaldžios vyr. karo lauko komendantūrai arba vermachto komendantui Šiauliuose ir Panevėžyje.

506-asis sargybos batalionas, paskyrus lietuvius, atitraukė savo apsaugą, kad būtų pasirengęs išžygiuoti po reorganizavimo. Kiekviena geležinkelio apsaugos poste dar 8-10 dienų liko vokiečių feldfėbelis ar puskarininkis instruktavimui.

Įdomumo dėlei norečiau paminėti, kad per trumpą laiką sėkmingai suformuotas lietuviškas junginys sukėlė civilinės vadovybės, ypač SS ir policijos pavylą ir nepalankumą, o mano pjudymas SS ir policijos (Jekelno) pastangomis dar sustiprėjo. Buvo netgi reikalaujama patikrinti mano kuopas (peratestuoti), ieškant tarp jų anksčiau pabėgusių į mišką darbingų žmonių; paremtas vermachto vyr. kariuomenės vado, tai aš kategoriškai atmečiau, kadangi dėl to būtų labai nukentėjęs vermachto autoritetas.

506-asis sargybos batalionas dar birželio mėnesį išžygiavo į armijų grupės Šiaurės kariuomenės užnugario sritį. Ir beveik tuo pat metu buvo atšauktas vermachto Šiaulių komendantas Brendelis su savo batalijono štabu. Vietoj Brendelio aš paskyriau I vietos komendantūros Šiauliuose komendantą majorą Zacheją, kurio štabas buvo sustiprintas keliais vokiškai kalbančiais lietuvių atsargos kuopos tarnautojais.

Maždaug rudenį (tai galėjo būti spalio mėnuo) į Lietuvą pagaliau įžengė žadėtasis krašto apsaugos batalionas. Jis turėjo 4 kuopas po 150 žmonių, batalijono vadas buvo atsargos majoras de la Kampė. Bataliono numeris buvo didesnis negu 800. Aš jo tiksliai neprisimenu (879? 897?).

Didžioji dalis žmonių batalijone buvo netarnavę ir neparengti- batalionas buvo suformuotas Hamburge ir tuoju pat, neapmokius, pasiųstas į Kauną, - todėl geležinkelių ir kelių apsaugai aš paskirsčiau tik 3 kuopas:

Viena kuopa dislokuota Kaune: ši kuopa buvo tik mokomoji ir pakelsdavo vieną po kitos per 4-6 savaites tris kuopas. Apmokymui vadovavo mano vyr. lauko komendantūros štabo karininkai ir puskarininkiai. Pasibaigus 4 kuopų apmokymams, ši kuopa liko Kaune kaip operacijų rezervas ir po to perėmė visus čia saugomus objektus.

Viena kuopa dislokuota Jonavoje: geležinkelio ruožo Virbalis-Šiauliai apsaugai sustiprinti ir kelių apsaugai.

Šios abi kuopos kartu su batalijono štabu buvo tiesiogiai pavaldžios vyr. karo lauko komendantūrai.

Viena kuopa dislokuota Šiauliuose: pavaldi Šiaulių vermachto komendantui geležinkelių ir kelių apsaugai sustiprinti.

Viena kuopa dislokuota Panevėžyje: pavaldi Panevėžio vermachto komendantui geležinkelių ir kelių apsaugai sustiprinti. Šios kuopos vadas buvo kapitonas Harmas iš 506-ojo sargybos bataliono. Mano prašymu visą tą laiką, kai buvo atleistas iš vermachto komendanto pareigų, jis buvo komandiruotas į vyr. karo lauko komendantūrą.

Aš galėjau sustiprinti geležinkelių apsaugą, galėjau įtraukti būtinai jos reikalingus naujus objektus, šiek tiek sustiprinti autokelių apsaugą, atkurti panaikintas vietų komendantūras ir aprūpinti laikinas Šiaulių ir

Panevėžio karo lauko komendantūros, sustiprinti jų personalą. Tačiau abu šiuos komendantus aš pirminiausia įpareigojau sustiprinti naktinį patruliavimą, kuris labai apsimokėjo dėl padėtų daugybės minų ant bėglių ir sankasose demontavimo. Vėliau aš jiems įsakiau vieną būrį iš krašto apsaugos kuopos arba lietuvių kuopos palikti Šiauliuose ar Panevėžyje kaip operacijų rezervą ir toliau tobulinti būrio parengimą.

Jau 1941 metais pažadėtos abi Šiaulius ir Panevėžio karo lauko komendantūros pagaliau atvyko 1943m. pabaigoje- 1944m. pradžioje, žymiai sumažėjus armijų grupei Šiaurės kariuomenės užnugario srityje dėl sovietinio puolimo 1943 metais. Į Šiaulius atvyko karo lauko komendantūra, vadovaujama pulkininko Zaso. Į Panevėžį- karo lauko komendantūra, vadovaujama pulkininko Vinterio, buvusio latvių vermachto karininko, kuris, būdamas vokiečių kilmės, 1939m. buvo persikėlęs į Vokietiją. Abi karo lauko komendantūros atvyko iš armijų grupės Šiaurės kariuomenės užnugario srities, kur jie buvo paskirti iki perdislokavimo į Lietuvą.

2-ajame fronte kovoję batalijonai, kurie turėjo apsistoti Zarasų-Ukmergės rajone poilsui, papildymui ir kaip operacijų rezervas, **neatvyko** 1944m. pradžioje dar atvyko šešios vietos komendantūros II iš kariuomenės užnugario srities; vermachto vyr. kariuomenės vado nurodymu jos apsistojo toliau nurodytuose miestuose, kuriuose su vietinių gyventojų pagalba turėjo įrengti apsaugos punktus miestų gynybai. Šie miestai buvo: Zarasai, Utena, Ukmergė, Kėdainiai, Joniškis ir Raseiniai.

Tuo pat metu į Kauną atvyko pionierių kuopa, kuri pionierių (inžinerijos dalinių) štabo įsakymu buvo priskirta vermachto vyr. kariuomenės vadui Kauno miesto gynybos įrengimams paruošti. Kai tik įžengė vietos komendantūra II, Zarasai su apskritimi taktikos sumetimais buvo išskirti iš Lietuvos ir priskirti Latvijos apsaugos srities Daugpilio karo lauko komendantūrai. Zarasai buvo įtraukti į įtvirtintą Daugpilio rajoną.

Iki mano išvykimo 1944m. gegužės mėnesį daugiau pakitimų neįvyko. Kai aš birželio pabaigoje, antrą kartą perduodamas savo tarnybos sritį generolui leitenantui Batcheriui iš 3 tankų armijos (kariuomenės užnugario srities vadovaujančiam generolui), antrą kartą paleidžiant mano vyr. karo lauko komendantūrą, kelioms dienoms atvykau į Kauną, situacija buvo tokia pat, kaip ir 1944m. gegužės mėnesį.

Prieš užbaigdamas 6 klausimą, dar norėčiau pateikti trumpą paaiškinimą raidės V skliaustuose po žodžių "lauko ar vyr. lauko komendantūra". Vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros operatyvinėse ir kariuome-

nės užnugario srityse turėjo žymiai daugiau etatų negu vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros civilinės vadovybės valdomose okupuotose srityse. Taigi (V) reiškia, kad kalbama apie vyr. karo lauko ar karo lauko komendantūrą, paskirtą į sritį, kurioje kartu su SS, SD, gestapu ir policija yra civilinė vadovybė, privalanti šloms karinėms tarnyboms padėti atlikti grynai karinius uždavinius užtikrinti saugumą, paruošti patalpas pražygiuojantiems arba laikinai dislokuojamiems vermachto daliniams, prižiūrėti ir aptarnauti dalinius, palaikyti vermachto tarnautojų drausmę, ramybę ir tvarką.

Vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros operatyvinėse ir kariuomenės užnugario srityse turėjo maždaug dvigubai daugiau etatų ir savo valdymo skyrių, sudarytų daugiausia iš karinių tarnautojų; buvo netgi karinės administracinės tarybos inspektoriat ir sekretorės, kuriems teko civilinės vadovybės uždaviniai. Žymiai gausesnį buvo ir karo lauko teismai bei vermachto žandarmerijos skyriai.

Mano žiniomis, šios vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros turėjo atlikti ir policijos uždavinius savo veiklos ribose specialiai vietinių tenykščių gyventojų poreikiams. Kadangi aš pats niekada iš arčiau nesusipažinau su tokia vyr. karo lauko ar karo lauko komendantūra, nežinau, ar karinėms tarnyboms buvo pavaldūs SS, SD, gestapas ir policija, ar šitos tarnybos tik tarpusavyje bendradarbiavo, taigi buvo tam tikra prasme glaudus bendradarbiavimas tarp vyr. karo lauko ar karo lauko komendantų ir SS bei policijos vado, kuriam buvo pavaldžios SS, SD, gestapas ir policija. Žinoma, aš dažniau girdėdavau, kad vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros bausdavo ir civilinius gyventojus, netgi mirties bausmėmis ir pan., kas bent jau rodytų, jog vyr. karo lauko ir karo lauko komendantūros turėjo policijos įgaliojimus ir jais naudojo.

Kalbant apie žinomą SS ir policijos reichsführerio Himlerio nuomonę dėl vermachto, kurį jis santykiuose su savo SS vertino kaip kažką menkesnio, nepilnavertiško, manyčiau, kad jei vyr. SS ir policijos vadas, taip pat SS ir policijos vadas nebuvo tiesiogiai pavaldūs Himleriui, tai vadovaujančiam operatyvinės srities ar kariuomenės užnugario srities generolui pagal rangą priklausė jam prilygintas SS ir policijos vadas su štabu, neturinčiu sprendimo galios, kurią turėjo minėti vadovaujantys generolai.

8 klausimas: *Kokie ryšiai buvo tarp pranešime paminėtų 1) civilių, 2) policinčių ir 3) karinių tarnybų vienos su kita ir tarpusavyje?*

Daug kas atsakymui į šį klausimą jau paminėta pranešime (*šluose atsiminimuose - past.*), tačiau aiškumo dėlei dar kartą trumpai apibendrinsiu medžiagą klausime pateikta eilės tvarka.

Dėl 1 ir 2 galima pasakyti tik tiek, kad **visos** civilinės ir policinės, taip pat SD ir gestapo tarnybos buvo pavaldžios generaliniam komisarui, vadinamajai reicho aukščiausiąjai valdžiai. Visos šitos civilinės, policinės, SD ir gestapo tarnybos buvo pavaldžios ir srities komisarams jų veiklos sferoje kaip generalinio komisaro arba reicho aukšč. valdžios atstovams ir jo tarnybos vadovams.

Dėl SD ir gestapo iš SS ir štandartenfiurerio Jėgerio, pirmojo SD ir gestapo vado, aš išgirdau, kad vyr. SS ir policijos vadas Rygoje SS obergrupearfiureris Jekelnas iš savo pavaldinių reikalaujavo po kiekvienos užduoties ar kiekvieno pokalbio su savo generaliniu komisaru ar srities komisaru tuoj pat informuoti apie tai telefonu jį ir tik su jo sutikimu imtis užduoties vykdymo. Tai reiškia, kad Jekelnas pagal Himlerį SD ir gestapo pavaldumą generaliniam arba srities komisarui daugiau ar mažiau sabotavo. SS, kai kalba ejo apie civilinio valdymo sritį, buvo pavaldus vien tik savo SS viršininkui.

Dėl 3 punkto reiktų pasakyti, kad vermachto tarnybos buvo pavaldžios tiksliai jų vermachto viršininkams, t.y. vermachto daliniais ir tarnybos Ostlande buvo pavaldūs vermachto vyr. karliuomenės vadui Ostlandui Rygoje, kavalerijos generolui Brėmeriui.

Vyr. karo lauko komendanto ir apsaugos srities komendanto veiklos sritis apsiribojo jų tarnybos vietomis (jie buvo vietų karo lauko komendantai) ir jų daliniais. Jie neturėjo jokių įgaliojimų įsakinėti pražygiuojantiems ar ilgesnį laiką apsisitajusiems daliniams (pvz., mokomosioms, atsargos ar atsinaujinimui apsisitajusioms divizijoms) ir karinėms įstaigoms. Visos **karo belaisvių reikalais** užsiimančios įstaigos ir apsaugos daliniai buvo pavaldūs karo belaisvių srities komendantui (generolo tarnyba) Lietuvoje pulkininkui Šimrigkui. Šis buvo pavaldus vien tik inspektoriui karo belaisvių reikalams Ostlande generolui leitenantui Veningui, po to Pavelui (divizijos vado tarnyba?).

Gynybos pramonės ir apginklavimo komanda Lietuvai su filialais buvo pavaldi vien tik gynybos pramonės ir apginklavimo inspektoriui Ostlandui (divizijos vado tarnyba). Iki 1942 metų šiuo inspektoriumi dirbo viceadmirolas Fiurbingeris, po to nuo 1943m. - generolas leitenantas Cygleris (ginkluotosios oro pajėgos). Gynybinės pramonės ir apginklavimo vadai Lietuvai buvo: iki 1942m. vidurio - papulkininkis Linkė, iki 1943m. vidurio - papulkininkis Pilobis, iki 1943m. pabaigos - laivyno kapitonas (jūrų laivyno pulkininkas) Gutknechtas, 1944m. - papulkininkis Bišofas.

Kariuomenės auto-moto parkas ir remonto įmonės buvo pavaldūs armijoms, kurioms jie buvo priskirti.

Armijų, sandėliavimo ir administracijos tarnybos buvo pavaldžios atitinkamų armijų vyr. postovių meistrai.

Karo ligoninės buvo pavaldžios tos armijos, kuriai priskirta ligoninė, kariuomenės gydytojui.

Ginklų remonto dirbtuvės ir ginklų trofėjų sandėliavimas buvo pavaldūs ginklų priežiūros karininkui Ostlandui Rygoje (brigados vado tarnyba).

Tokių tarnybų, iki mažiausių armijų tarnybų (16-osios ir 18-osios armijų) arba armijų grupės Šiaurė, Lietuvoje buvo dar daug. Jos nenešdavo prašymų į vietos komendantūras, o su armijų grupės ar armijos pažymėjimu tiesiogiai kreipdavosi į srities komisariatų ir gaudavo butus (patalpas). Jei šitai būtų pranešęs armijų grupės ar armijai ir paklašęs, ar jie teisūs, dažniausiai būtų nušvilptas. Būtų trumpai atsakyta, nurodžius kokio nors junginio išduotą pažymėjimą, kad kalba eina apie specialią užduotį; srities komisaras turi duoti nurodymą paskirti nuolatinei šioms žmonėms butus.

Dar reikia paminėti, kad visos **Luftvafe** (ginkl. oro pajėgų) tarnybos ir daliniai buvo pavaldūs tik oro pajėgų apygardai Rygoje. Vlasovo vadų mokykla buvo pavaldi vyr. karinei vadovybei, mokomoji divizija – vyr. atsargos kariuomenės vadui Berlyne, abvero skyriai – abvero tarnybai Berlyne arba **vermacht**o vyr. kariuomenės vadui Rygoje. Tai pranešime jau minėta.

Karinių tarnybų ryšiai su civiline vadovybe buvo tik tarp **vermacht**o vyr. kariuomenės vado, **vermacht**o intendantūros ir generalinio komisariato pagrindinio III skyriaus (pagrindinis ūkio skyrius) dėl Šiaurės grupės armijų dalinių aprūpinimo. Netiesiogiai per vyr. karo lauko komendantūros butų (patalpų) tarnybos viršininką atskiriems sričių komisariatams pranešama apie reikalavimus dalinių apgyvendinimui, nes **vermacht**as galėjo disponuoti tik buvusiais lietuvių, vėliau sovietinių ginkluotųjų pajėgų pastatais, taigi kareivinėms ir štabų pastatais, kiek jie šioms ginkluotosioms pajėgoms priklausė ir nebuvo išnuomoti. Be to, vyr. karo lauko komendantūros vadovaujantys sanitarijos karininkai teikė savitarpio informaciją atitinkamoms generalinio komisaro tarnyboms apie galimas infekcines ligas ar galvijų ir arklių epidemijas. Panašūs ryšiai, kaip prieš tai apibūdinti, siejo ir laikinuosius Šiaulių ir Panevėžio karo lauko komendantus su jų sričių komisariais.

Didžiausi sunkumai santykiuose su civiline vadovybe buvo vis dėl butų, nes civilinė vadovybė visuose miestuose geriausiai pastatus buvo iš anksto paėmusi ne tik savo tarnyboms apgyvendinti, bet ir didžiuliam skaičiui tarnautojų ir perbėgėlių (kolonistų) taip pat nacionalsocialistinėms įstaigoms. Tarnautojai, priklausantys policijai, priešingai negu vermachtui, kurio tarnautojų giminėms iš Vokietijos net aplankyti juos buvo griežtai draudžiama, visi su savo šeimomis, dalis su tėvais ir kitais giminėmis atvykdavo į Lietuvą, nes jie čia galėjo apsirūpinti maisto produktais, ypač už "markes, skirtas maisto produktams tik reichio vokiečiams". Be to, šalia šių nenormaliai didelių išlaikymo išlaidų ir dienpinigių jie galėjo viską pirkti ir iš spekuliantų (juodojoje rinkoje). 25-30 metų jaunuoliai-civilinės vadovybės tarnautojai, daugiausia išauklėti Nacionalsocialistinės Vokietijos darbininkų partijos (NSDAP) dvasia, su žmona ir 1-2 vaikais anksčiau reichio gal būtų gyvenę 2-3 kambarių bute, o čia užimdavo 6-8 kambarius, nes civilinei vadovybei nustatyti mokesčiai buvo pigesni negu už 2-3 kambarių butą Vokietijoje.

Be to, didžiulius reikalavimus patalpoms pateikdavo įstaigos. Klekviename miestelyje ir didesniame kaime buvo vadinamieji "rudieji namai", skirti hitlerjugendui (Hitlerio jaunimo organizacijai), vokiečių mokykloms, ligoninėms ir dar daug kam. Vermachtui sričių komisarai duodavo prasčiausius pastatus, nes civilinė vadovybė, patenkinusi savo poreikius, pirmiausia rūpinosi SS, policijos, SD ir gestapo patalpomis. Šios tarnybos turėjo geriausius pastatus, o tuo, kas likdavo, tenkinosi vermachtas. Aš dėl butų (patalpų) dažnai nusiskųsdavau generaliniam komisarui, kuris paskyrė į Kauną savo administracijos tarnautoją: mano butų (patalpų) tarnybos viršininkas galėjo su juo tartis ir dėl visų laikinų šlaulių ir Panevėžio karo lauko komendantūrų įsikūrimo klausimų.

Ryšių tarp tarnybų, paminėtų 2 klausimo (SS, SD, gestapo ir policijos) punkte, ir vermachto civilinio valdymo okupuotoje srityje faktiškai nebuvo. Kaip jau minėta pranešime, SS ir policijos vadui pagal Hitlerio įsakymą buvo neleidžiama reikalauti iš vermachto, iš manęs dalinių jo operacijoms prieš partizanus. Niekas nebūtų ir išėję, nes, kaip jau minėjau, dėl silpnų, negausių apsaugos jėgų aš negalėjau jų duoti; su tuo aiškiai sutiko ir vermachto vyr. karluomenės vadas.

Buvo tik mano vermachto vyr. karluomenės vado nurodymas man ir vyr. SS ir policijos vado Rygoje nurodymas jo SS ir policijos vadui Lietuvoje, kad mes tarpusavyje, įvykus ypatingiems atsitikimams, turėtume

pagal savo tarnybos kompetenciją vienos kitą informuoti. Iš pradžių, kol SS ir policijai vadovavo SS brigados vadas Vysockis, taip būdavo reguliariai. Jo pareigas perėmus SS brigados vadui Harmui, atsisakyta šio abipusio informavimo, kai aš jam kartą pasakiau, kad jo informacija apie operacijas prieš partizanus man nereikalinga, jei aš ją gaunu po kelių savaitių užbalgus operaciją, kaip iš tikrųjų buvo. Trumpai apie tą operaciją prieš partizanus informavo vermachto vyr. kariuomenės vadas Ic pranešimuose jau 8-10 dienų anksčiau. Harmas, be to, buvo labai nuteiktas prieš mane savo viršininko Jekelno, juo labiau kad ir pats matė per pokalbį pas generalinį komisarą mano susidūrimą su Jekelnu. Šitą susidūrimą išsamiai apibūdinau byloje prieš Jekelną 1946m. sausio mėn. Rygoje. Su SD ir gestapo vadu nepalaikiau jokių tarnybinių ryšių.

Just Emil

Aš nepažįstu nei pono Stavrovskio, nei šiaip kokio jo rusų pabėgėlių komiteto asmens. Aš šią pavardę išgirdau 1942 ar 1943 metais ir tik dėl to, kad šis vyras mane pakvietė arbatos, kur atselt turėjo sueti visi aukščiausi vokiečių administracijos įstaigų ponai. Aš atmečiau šį pakvietimą, dėl visa ko paskambinau vadui generolui Brėmeriui ir paklausiau, kaip turėčiau elgtis.

Generolas Brėmeris taip pat nepažinojo to pono, tačiau užklausė reicho komisariate, kas per vieni galėtų būti ponas Stavrovskis ir jo rusų pabėgėlių komitetas. Netrukus generolas Brėmeris man vėl paskambino ir pasakė, kad turėčiau atmesti bet kokius to pono pakvietimus ir ryšius su juo. Taip pat turėčiau atmesti jo galimus bandymus mane aplankyti, nes kalba eina vien apie politinius reikalus, kurie mums visai nerūpi. Turėčiau taip pat atsisakyti jo pakvietimų į koncertus ar labdaros renginius. Aš dar gavau vieną ar du pakvietimus, į kuriuos nereagavau, nei atmesdamas, nei atsiprašinėdamas dėl savo neatvykimo.

Su kokiom įstaigom Stavrovskis turėjo ryšį, aš nežinau, tačiau spėju, kad visų pirma su civiline vadovybe, kadangi, kaip pasakė mano vyr. kariuomenės vadas, kalba eina apie politinius reikalus. Ar ryšius su Stavrovskiu palaikė pats generalinis komisaras Rentelnas, ar tik jo politinio skyriaus vadovas, vyr. srities vadas Nabersbergas, aš taip pat negaliu pasakyti, kadangi šis komitetas man nerūpėjo. Taip pat nežinau, ar turėjo kokių ryšių šis komitetas su SD arba su lietuvių savivalda. Taip pat nežinau kiek laiko komitetas buvo Lietuvoje.

Just

Algis Kašėta

Lietuvos gyventojų genocido vykdytojai

Buvusiam Lietuvos TSR valstybinio saugumo komiteto archyve išliko daug sovietinio represinio aparato nusikalstamos veiklos prieš Lietuvos gyventojus pėdsakų. Tai tūkstančiai sekimo ir baudžiamųjų bylų, sudarytų Lietuvos gyventojams, šimtai bylų su nuveikto darbo ataskaitomis ir kitų dokumentų. Tačiau ypatingą svarbą, tiriant vykdyto genocido faktus, turi dokumentai, kuriuose patys genocido vykdytojai nušviečia savo kolegų nusikaltimus, tai įvardindami kaip "tarybinio" arba "revoliucinio tėsėtumo paželdimus". Tokių dokumentų išliko nedaug, kadangi budeliai nenorėjo palikti istorijai akivaizdžių savo veiklos faktų. Ir vis dėlto milžiniškame archyve šis tas išliko.

Kodėl gi NKVD-MGB ir NKVD-MVD organizacijos, kurių darbo metodai buvo paremti smurtu ir fiziniu žmonių naikinimu, kartais patraukdavo baudžiamojon atsakomybėn vieną kitą uolų savo darbuotoją? Tokius atvejus galima paaiškinti tuo, kad totalitarinėje valstybėje represinis aparatas turėjo griežtas darbo taisykles, kurių reikėjo paaisyti. Todėl už pernelyg viešus ir akivaizdžius prievartos veiksmus ir "darbo metodų iškonspiravimą", darbuotojai buvo baudžiami. Tačiau tik tais atvejais, jei tie prievartos aktai buvo nesankcionuoti, mat MGB turėjo tam specialius nurodymus (instrukcijas), kurių pagrindu galima naudoti įvairias "fizinio poveikio priemones" - t.y. kankinimus, tačiau tam reikėjo gauti leidimą arba nurodymą iš MGB vadovybės¹. Dėl sankcionuotų, nors ir plačiai pagarsėjusių, baudžiamųjų akcijų, jų vykdytojams nebuvo ko jaudintis. Čia geru pavyzdžiu gali būti Klepočių kaĩmo (Merkinės valsč., Alytaus apskr.) tragedija, kai 1944 12 24 NKVD kariuomenė ir jiems talkininkaujantys sribai sudegino gyvus arba sušaudė 12 šio kaĩmo gyventojų ir sudegino 21 sodybą². Šie žiaurūs veiksmai buvo įvykdyti Alytaus apskrities valdžios prašymu³.

Būtent pirmaisiais pokario metais (1944-45m.) būta daugiausiai beginklių žmonių aukų.

Negailėstinga kova su partizanais ir besislapstančių nuo prievartinės mobilizacijos vyrų gaudymas buvo gera priedanga įvairiems enkavedistų nusikaltimams. Tokie faktai įžvelgiami oficialioje Lietuvos TSR NKVD skyriaus koval su ginkluotu pogrindžiu viršininko Burilino 1946 02 26 pasirašytoje pažymoje, apie partizanų persekiojimą, kur nurodyta, kad tarp 9777 nužudytųjų buvo 29 dezertyrai, 61 besislapstantis nuo mobilizacijos ir 56- "kitas kontrrevoliucinis elementas"⁴. Šie skaičiai neatspindi beginklių aukų skaičiaus, tačiau prisipažįstama, kad tokios aukos buvo.

1945 07 29 SSRS Vidaus reikalų liaudies komisaro pavaduotojas gen. maj. Apolonovas ir SSRS NKGB- NKVD įgaliotinis Lietuvoje gen. maj. Tkačenka ir Lietuvos SR NKVD komisaras Bartašiūnas rašte Lietuvos NKVD-NKGB opersektorių, kurie buvo įkurti kovai su ginkluotu pogrindžiu, viršininkams nurodė šiuos "nusižengimus revoliuciniams įstatymams".

1945 06 22 Utenos apskr. Kuktiškių valsč. NKVD skyriaus viršininkas į leit. Novikov'as sulaukė pilietį Rudeną, g.1895m., nuvedė jį į daržinę, kurioje tardydamas mušė tol, kol pastarasis mirė. Naikindamas savo nusikaltimo pėdsakus, Novikov'as užkasė Rudeno lavoną toje pačioje daržinėje.

Vilniaus apskr. Dieveniškų valsčiaus NKVD-NKGB darbuotojai Šutovas, Afanasjev'as ir Levin'as tardydami sulaukytus asmenis, sistemingai juos mušė ir, neišgavę iš jų reikalingų parodymų, 5 žmones areštines (kalėjimo) kleme nušovė.

1945 07 08 pasienio būrio 5 skyriaus 2 poskyrio viršininkas kpt. Vlasov'as mušė ir kankino atėjusį užsiregistruoti besislapstantį Jankauską. To pasekmėje pastarajam buvo sunkiai sužeista galva ir sulaužyta kairė ranka. Po medicininės pagalbos suteikimo Vlasov'as nusiavedė Jankauską į mišką ir ten sušaudė. Tą pačią dieną kpt. Vlasov'as su grupe karių-pasieniečių Šamulių kaime vykdė kratas, kurių metu sumušė kaimo gyventojus Grišką ir Petriką bei jų šeimų narius.

1945 07 04 Tauragės apskr. komendantūros pareigūnai sulaukė gimnazijos 4 klasės mokinę Onutę Preilauskaitę. Sulaukytąją mušė komendanto pavaduotojas politinei daliai v.leit. Lavrov'as, viršila Evseev'as ir kiti. Vyr.ltn. Beliajev'ui mušant O.Preilauskaitę automato buože, šis iššovė ir sužeidė savo sėbrą į ranką. Mokinė buvo mirtinai sumušta Tauragės apskr. Eržvilko valsč. NKVD skyriaus viršininko Močalov'o ir kūnas įmestas į ežerą. Jo pavaduotojui patarus ir su felčerio Rotanovo pagalba buvo surašytas fiktyvus aktas, kad Preilauskaitė mirė plyšus širdžiai⁵.

Visi šie enkavedistai buvo areštuoti ir atiduoti kariniam tribunolui⁶. Deja, šie šėtoniški darbai nebuvo išimtyys; greičiau išimtimis buvo tai, kad budeliai telsiami.

Nors nuo 1949m. partizaninis judėjimas Lietuvoje pradėjo silpti, tačiau vien tik MGB oficiali apskaita rodo, kad nusikaltimų būta daug ir vėliau.

Į šią apskaitą pateko nesankcionuoti kankinimų atvejai, pernelyg vieši ir skandalingi girtų MGB-istų slautėjimai ir panašūs atvejai.

Lentelėje Nr.1 parodyta 1950m. II-o pusmečio ir 1951, 1952m. Kauno sr. MGB nusikaltusių darbuotojų ir jų bausmių statistiniai duomenys⁷. Iš 507 per pustrėčių metų nusikaltusių MGB-istų, tikrai 10 buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir 24 pašalinti iš darbo. Didžioji dalis likusiųjų- 332 darbuotojai nubausti "disciplinarine tvarka", t.y. gavo nuo 3 iki 15 parų arešto. Aple trečdaliui jų (daugiausia aukštesni pareigūnai) skirtas areštas einant savo darbo pareigas, o tai reiškia, kad toliau dirba savo kabinete be telsės bausmės laiku iš jo pasišalinti. Nusikaltėliai su partiniais bilietais atsipirkdavo dar lengviau- "išnagrinėjimu" partiniame susirinkime. Tokių partiečių per minėtą laikotarpį buvo 129. Dar 83 nusikaltusiems darbuotojams tyrimas buvo nutrauktas. Tokios bausmės negąsdino MGB-istų, greičiau atvirkščiai.

Jei per 1950m. antrąjį pusmetį Kauno srityje (1950m. Lietuvos teritorija buvo padalinta į keturias sritis) nurodomi 99 MGB darbuotojai, prasižengę "tarybiniais įstatymams"⁸, tai per 1951m. I-ą pusmetį jų skaičius pasiekia 158¹⁰.

Už ką MGB-istai buvo baudžiami, iliustruoja lentelė Nr.2. Čia ir vėl Kauno srities (Klaipėdos, Šiaulių ir Vilniaus sričių analogiškų dokumentų archyve nerasta) MGB darbuotojų savotiška charakteristika.

Iš 1950m. II-ą pusmetį ir 1951, 1952m. 342 darbuotojų, patrauktų baudžiamojon ir disciplinarinėn atsakomybėn, 1956 kaltinami aplaidumu darbe. Antroje vietoje- girtavimas, chuliganiškas ir amoralus elgesys. Tokių susidaro trečdalis baudžiamųjų- 114.

Tačiau sakoma, kad žuvis genda nuo galvos. Šiuose oficialiuose dokumentuose teigiama, kad 1951m. per pirmuosius dešimt mėnesių Kauno sr. MGB valdyboje ir rajonų skyriuose bendrai buvo nubausti 15,3% visų darbuotojų. Pačioje srities MGB valdyboje Kaune 12,5% darbuotojų, o rajonų skyriuose bendrai buvo nubausta 15,3 % visų darbuotojų¹¹.

MGB ypatingoji inspekcija, tyrusi dalį šių nusikaltimų nurodė ir tokius tipiškus atvejus:

1950 II 17 Žiezmarų raj. MGB skyriaus viršininkas papulk. Šuvalov'as Nikolajus įsakė šio skyriaus lt. Juodviršiui Feliksui ir Istrebiteliams Pustilnikov'ui Vladimir'ui bei Dorčlanov'ui Kuzma'į vykti į Januliškių km. slapta sulmti įtariamąjį šio kaimo gyventoją Vaičiulionį, nuvesti į mišką ir griežtai ištardyti. Šie, nuvykę į vietą, pasikvietė Vaičiulionį į mišką - ištraukti įklimpusios mašinos. Tardydami, pastarąjį paklupdė su iškeltomis rankomis ant žemės ir visi trys daužė Vaičiulionį kumščiais ir lazdomis į kaklą, spardė kojomis į nugarą. Visą dieną tokiu būdu prakankinę, paleido namo, grasindami, kad jei kam nors prasitars, tai bus sulmtas¹².

1950m. II-e pusmetyje užvesta byla Alytaus raj. MGB skyriaus vertėju įlt. Barkauskui Petrui dėl pil. Juknevičiūtės Bronės išžaginimo¹³.

1950m. antrame pusmetyje taip pat užvesta byla Kalvarijos raj. MGB skyriaus operatyviniam įgaliotiniui lt. Frolov'ui ir Marijampolės raj. MGB skyriaus tardytoju vyr. lt. Starkov'ui ir to paties skyriaus vertėju Vegida'į už sulmtojo Rudžiūno Simo mušimą tardymo metu¹⁴.

1951 04 30 MGB 2-os N valdybos (kova su ginkluotu pogrindžiu) vyr. oper. įgaliotinis kpt. Žemolochin'as ir to paties skyriaus darbuotojas įlt. Blūdov'as Artamon'as valdybos kabineto 3-e aukšte tardė sulmtąją pil. Lenkaitę. Kabineto langas buvo atidarytas.

22val. Žemolochin'as išėjo tarnybiniams reikalais. Blūdov'as, likęs kabinete vienas, atsargumo priemonių nesiėmė, ko pasekoje sulmtoji iššoko per langą iš trečio aukšto. Dar pažymima, kad Blūdov'as, tik 1950m. balgęs MGB mokyklą, jau 5 kartus baustas- už ginklo pametimą, už girtuokliavimą, chuliganišką elgesį ir nepareigingumą darbe. Viso buvo gavęs 43 paras arešto. Jis siūlomas pašalinti iš MGB organų. Kpt. Žemolochin'ui už tai, kad buvo tardoma prie atidaryto lango- 3 parų areštas atliekant savo pareigas¹⁵.

1951 09 24 Raseinių MGB vyr. tardytojas kpt. Pančenko tardė sulmtąją partizaną Laurinaitį. Pamatęs įtartiną sulmtojo elgesį, Pančenka pasikvietė į kabinetą skyriaus tardytoją vyr. lt. Koklin'ą Ivaną, kuris atsinešė į kabinetą slūti tardymo bylą ir tam naudojo kišeninį peiliuką. Išėidamas pasiimti reikalingų dokumentų, Koklin'as paliko ant stalo peiliuką. Laurinaitis, pasinaudojęs proga, pagriebė paliktą peiliuką ir puolė ant Pančenko. Šis, parvertęs stalą, šaukėsi pagalbos ir bandė išbėgti iš kabineto, bet sulmtojo buvo užspėstas į kamą. Ištrūkęs į balkoną, MGB-istas iššoko iš antro aukšto. Likęs vienas sulmtasis partizanas persiplovė sau pilvą ir iššoko iš antrojo aukšto. Tuo tarpu Koklin'as, išgirdęs kolegos riksmą, į pagalbą neatėjo, o išbėgo į kiemą. Jis nubaustas 10 parų arešto¹⁶.

1952m. II-e pusmetyje Lazdijų raj. MGB skyriaus operatyvinis įgallotinis Sudunov'as Aleksandras apiformindamas pil. Kamarauskienės areštą, falsifikavo tardymo medžlagą. To pasekoje liudininkai "savo parodymų" atsisakė, pareiškę, kad tokių parodymų jie nedavę. Pil. Armonavičius nurodė, kad Sudunov'as tardymui jo nekviėt, o parašai protokole padirbti. Sudunov'as areštuotas 15 parų¹⁷.

Šakių raj. MGB sk. darbuotojas ltn. Lašin'as Dmitrijus 1951 07 20 partizanų persekiojimo metu, vadovavo istrebitelių grupei. Beleškant pil. Šuopienės ūkyje besislapstančių partizanų, buvo rasti 7 litrai samagono, kurį vietoje visi ir išgėrė. Būdami girti, sribai atsitiktinai rado partizanų spausdintą atsisaukimą, dėl ko pradėjo tardyti Šuopienę ir jos dukterį. Ltn. Lašin'as ir sribai Mickevičius Juozas ir Petkus Juozas, reikalaudami parodymų apie partizanus, mušė Šuopienę diržu ir kumščiais, o po to paguldė ant suolo ir mušė lenta per nugarą ir užpakalį. Neišgavęs norėtų parodymų, Lašin'as įsakė sribams saugoti Šuopienę, o pats nuėjo į Lukšų gyvenvietę. Likę vieni sribai ir toliau tardydami mušė moterį. Vėliau visi sribai sumigo. Šuopienė, pasinaudojusi tuo, pabėgo, tačiau greitai šių vėl buvo sulaikyta ir sumušta ginklų buožėmis, po to buvo suvaldintas sušaudymas, šaudant jai virš galvos. Sumušimų pasekmėje Šuopienė 8 paras gydėsi ligoninėje.

Lašin'as, Mickevičius ir Petkus patraukti baudžiamojon atsakomybėn¹⁸.

Savo dokumentuose MGB-istai konstatuoja, kad 1951m. II-e pusmetyje Kauno srityje dvigubai išaugo tarybinių įstatymų pažeidimų. Štai Lazdijų raj. MGB skyriaus viršininkas papulk. Prilepski's ir jo pavaduotojas vyr. ltn. Šmatavičius tardymo metu mušė sulmtąjį. Kitas sulmtasis savo skunde nurodė, kad po minėtų pareigūnų ir operįgallotinio vyr. ltn. Nesterovo kankinimų, jis bandė nusižudyti¹⁹.

1951 12 30 Panemunės raj. MGB skyriaus darbuotojų buvo sulaikyta partizanų ryšininkė Černeckaitė. Kaip išgauti iš sulaikytosios parodymus? MGB skyriaus viršininkas maj. Kotko ir jo pavaduotojas Rodin'as, versdami ją ramiai stovėti, mušė kumščiais ir gumine šlanga. Be to, šie pareigūnai mušti skatino ir savo pavaldinius- vyr. ltn. Zalcev'ą, ltn. Šliankrich'ą ir j. ltn. Bilboką. Po tokio trijų dienų tardymo, sulaikytoji Černeckaitė buvo visa mėlyna. Už šiuos veiksmus maj. Kotko buvo areštuotas 20-lai parų (vykdant pareigas), Rodin'as ir Zalcev'as- 15 parų, Bilbokas- 1 parų, o Šliandrikas- 5 paroms²⁰.

Naumiesčio raj. MGB skyriaus operįgallotinis ltn. Garbin'as 1952 04 14 pasigėręs kartu su sribais, darė kratą pil. Lubenio ūkyje. Kratos metu Garbin'as sumušė Lubą Vaclovą ir jo žmoną²¹.

Kybartų raj. vyr. įgaliotinis kpt. Ulitin'as 1952 08 10 Virbalio mieste, būdamas girtas, iš chuliganišku paskatų, bandė atimti iš paauglio Pečiulio bažaną, priklausiusį pil. Dabužienei. Ši paėmusi Instrumentą, norėjo nuelti, tačiau MGB-isto buvo parblokšta ant žemės ir sumušta. Į pagalbos šauksmą atskubėję praelviai sulaukė Ulitin'ą kaip chuliganą ir nugabeno į Kybartų raj. MGB skyrių. Be to nustatyta, kad Ulitin'as padirbinėjo MGB valdybos ir rajono MGB skyriaus viršininkų parašus, atestuojant agentus. Anksčiau jis taip pat ne kartą girtavo ir rimtai paželsdavo discipliną- už tai buvo baustas partine tvarka. LKP Kybartų raj. biuro nutarimu už minėtus veiksmus jam pareikštas griežtas papeikimas. Ulitin'as iš MGB organų pašalintas²².

MGB vadovybė bandė pakelti čekistų darbo discipliną, sistemingai rengdavo partinius susirinkimus, paskaitas temomis "Aple čekistokomunisto moralinį veidą" ir panašiomis²³.

Lentelė Nr.1

Žinios apie nusikaltusius Kauno srities MGB darbuotojus ir apie jų atsakomybę.

	1950m. II-e pusm.	1951m.	1952m.	Iš viso
Nusikaltusių MGB darbuot. skaičius	99	241	167	507
Tame tarpe:				
patrauktų baudž. atsakom.	-	7	3	10
disciplinarinen (adm.) atsak.	46	159	127	332
partinen atsakomyben	37	59	33	129
atleisti iš MGB	-	16	8	24
perduota kitiems organams	3	6	5	14
pažeminti pareigose	-	7	7	14
atlygino padarytą žalą	-	5	1	6
tyrimas nutrauktas	6	26	51	83

Lentelė Nr.2

Žinios apie Kauno sr. MGB darbuotojų nusikaltimus.

Viso nubausta 342 MGB darb.	1950m.	1951m.	1952m.	Iš viso
už piktnaudž. tarnybine pad.	-	14	9	23
už aplaidumą darbe	7	73	76	156
už tarybinio tesėt. pažeid.	1	13	13	27
už chulig., girtuoklystę ir pan.	20	67	27	114
už bailumą	3	-	-	3
už pamestą ginklą	-	4	4	8
už slaptų dok. pametimą	1	6	8	15
už darbo metodų iškonspiraciją	-	3	4	7
už politinio budrumo susilpnėjimą	-	2	2	4
už pažeidimus einant sargybą	-	1	-	1
už kitus nusikaltimus	9	7	10	26

Lentelė Nr.3

Genocido vykdytojų išsilavinimas ir amžius.

I Kauno srities MGB valdybą ir jos rajoninius skyrius per 1952 metų I-ąjį pusmetį buvo priimti 62 nauji darbuotojai.

Naujų darbuotojų išsilavinimas:

- su baigtu viduriniu- 8,
- su nebaigtu viduriniu- 44,
- su pradinio- 10.

Jų amžius:

- nuo 18 iki 21 metų- 24,
- nuo 22 iki 30 metų- 33,
- vyresni- 5.

Atėjo dirbti:

- iš partinių organizacijų- 10,
- iš MGB mokyklų ir milicijos- 18,
- pagal pareiškimus- 29,
- iš MVD mokyklos- 5.

* Pažyma "apie 1952m. 1-6 mėn. Kauno sr. MGB valdybos priimtus darbuotojus". Buv. LTSR VSK arch. F.16. A.160. B.4. T.1 L.193.

Šaltiniai

1. Anušauskas A. Genocidas. MVD- MGB tardymo metodai. // Laisvės kovų archyvas. 1993. Nr.7. L.169.
2. Lėdas V. Ištrauka iš stenogramos. // Alytaus sąjūdis. 1989. sausio 12. L.12.
3. Grunskis E. Kas degino Klepočius. // Pasaulis. 1991. Nr.24. P.18.
4. Buv. LTSR VSK archyvas. F.18. A.3. B.12. L.33.
5. Ten pat. L.33-34.
6. Ten pat.
7. 1950m. gruodžio 25d. Lietuvos TSR Kauno srities MGB valdybos viršininko Sinicin'o raštas Lietuvos TSR MGB ministro pavaduotojui Gailevičiui. // Ten pat. F.16. A.16. B.8. L.10-11.
- 1951m. birželio 7d. Kauno srities MGB valdybos viršininko Počinkov'o raštas MGB ministro pavaduotojui Gailevičiui. // Ten pat. L.37-39.
- 1951m. gruodžio mėn. Kauno srities MGB valdybos viršininko Sinicin'o raštas MGB ministro pavaduotojui Gailevičiui. // Ten pat. L.110-112.
- 1952m. birželio mėn. Sinicin'o raštas Gailevičiui. // Ten pat. L.145-146.
- 1952m. gruodžio 27 d. Kauno sr. MGB valdybos viršininko Počinkov'o raštas Gailevičiui. // Ten pat. L.193-196.
8. Ten pat.
9. Ten pat. L.10.
10. Ten pat. L.37.
11. Ten pat. L.89.
12. Ten pat. L.14-15.
13. Ten pat. L.16.
14. Ten pat. L.171.
15. Ten pat. L.42-43.
16. Ten pat. L.117.
17. Ten pat. L.117-118.
18. Ten pat. L.120-121.
19. Ten pat. L.108.
20. Ten pat. L.149.
21. Ten pat. L.155.
22. Ten pat. L.198.
23. Ten pat. L.48.

Linksmas, kad pavasaris, skaudu, kad karas...

Eglinškų šeimos tragedija (vietoje įžangos)

Ukmergės apskrityje Šambališkių kaime gyvenusio eigulio Povilo Eglinško ir Marijonos Šliužaitės-Eglinskienės šeimoje augo dešimt vaikų. Vyriausias Boleslovas, toliau- Antanas, Juozas, Antanina, Kamilė, Valė, Marytė, Pranas, Vladas ir Nijolė.

Boleslovas Eglinškas gimė 1926m., baigęs paruošiamuosius kursus Užugiryje, įstojo į A. Smetonos gimnaziją Ukmergėje. Per atostogas mėgo bendrauti su kaimo jaunimu, buvo įrengęs sporto aikštelę, kur žaisdavo krepšinį. Namie dirbo visus ūkio darbus, buvo stiprus, 1,70m ūgio, dailiai nuaugęs. Visų švenčių organizatorius šeimoje- irgi Boleslovas. Buvo priimta klausyti vyriausiojo brolio. Kaime turėjo autoritetą- be jo neišspręsdavo ginčų, neaptarinėdavo svarbių reikalų. Todėl, kai Boleslovas pasakė, neisias į vokiečių kariuomenę, visi Šambališkių, Stieprų, Užulėnių kaimų jaunuoliai irgi ėmė slapstytis.

Gimnaziją baigė pusiau slapta, gavo atestatą.

Užėjus rusams, vėl šaukimas į kariuomenę. Boleslovas pradėjo slapstytis. Tėvas buvo net du kartus suimtas Vadoklių sribų viršininko Namikio, tardytas dėl sūnaus. Bedarydami kratas sribai pavogė tėvo dviratį ir radijo aparatą.

1944m. prasidėjus partizanų kovoms, Boleslovas tapo partizanu Vadoklių būryje, vadovaujamame Kecoriaus. Pirmasis kovos krikštas- Užulėnio miške. 1945m. vasarą Boleslovas Eglinškas buvo pirmą kartą sužeistas į koją (šlaunies raumenis). Žaizda užpūliavo, kurį laiką jis negalėjo vaikščioti kartu su būriu. 1946m. liepos mėnesį grupę partizanų rusai apsupo Taujėnų miške, žuvo būrio vadas Kecorius. Boleslovas, įsitvirtinęs eglynėlio kalvelėje, leido priartėti sribams ir tada susisprogdino granata.

Vyties apygardos partizanai stovi iš kairės: 2-as- Tumšė, 4-as Kecorius, 7-as- Boleslovas Eglinskas; sėdi: pirmas- Tumšė

Po dviejų dienų į mūšio vietą nuėjęs brolis Juozas rado tik nutrauktus du pirštus. Partizanai iš Lėno buvo nuvežti į Taujėnus, kur dvi dienas gulėjo pamesti už mokyklos. Kapo vieta nežinoma.

Visa gausi Eglinskų šeima buvo ištremta. 1948m. suėmė Ukmergės mokytojų seminarijos mokinį šešiolikmetį Juozą ir šeštos klasės gimnazistą aštuoniolikmetį Antaną. Abu buvo nuteisti po 8 metus kalėjimo. Pirmasis kalėjo Mordovijoje, antrasis Komijoje. Marytė Eglinskaitė mirė keturiolikos metų Sibire nuo prasto maisto ir smegenų uždegimo.

Eglinskų šeima- kupina gerumo ir meilės šviesos. Jie mokėjo kentėti drauge, mokėjo aukotis vienas kitam ir Tėvynei.

Pagal **Juozo Eglinsko** pasakojimą parengė
Zuzana Stunžėnienė. 1990m.

Partizano BOLESLOVO EGLINSKO-SAULIAUS užrašai¹

1944m.

Sausis

3d. Petras "nuėmė" kiškį. Sekėm šerną.

4d. Rytą išvažiavo Petras. Tėvas, Antanas ir aš Ukmergėn.

6d. Daug šviežio sniego. Griniaus miške matėm brakonierių.

Vasaris

2d. Su Petru medžiojom, sekėm lapę.

22d. Vežėm iš Dambrausko stirtų šieną.

Kovas

1d. Gavau Petro laišką, rašytą 25 vasario. Parašė, kad išvyksta karo mokyklon.

10d. Nušoviau lapę.

29d. Buvau su Stakėnu Ukmergėje.

30d. "Nuėmiau" —².

Balandis

4d. Buvau šv. išpažinties ir komunistų.

5d. Su Stakėnu buvau Ukmergėje.

10d. Mačiau gandrą. Žydi šalpusnės.

11d. Pirmasis slankų traukimas. Šambališkių griovy nušoviau lydztiuką.

12d. Mūsų lauke mačiau 3 stirmas.

14d. Su Jonu buvau Ukmergėje.

15d. Žydi žibutės.

Paaiškinimai

1 Partizano B. Eglinsko-Sauliaus užrašai dienoraščio forma atlikti kalendoriaus "1944m. kalendariumas" knygutėje.

2 Dalis teksto, tikriniai vietovardžiai, pavardės ir vardai yra užšifruoti specialiu šifru. X žymimas ženklas, kurio negalima perduoti įprastinės abėcėlės ar skaitmenų ženklų.

- 16d.** Buvau pas Ulfį Užugojuose. Lydžiu nerštas Lėno ežere.
17d. Nupirko kostiumą. Buvau ežere lydžiai neršia. 3 nudūrliau. Mačiau žibantių kirminėlyčių- šv. Jono X val.
18d. Pirmais žaibas. Gaudžiau žuvis ežere.
19d. Buvau paežerėje pas Stakėnus ir Savicką.
21d. Buvau Užugojuose pas Stakėnus.
23d. Jau antra diena lyja. Žydi plukės- baltažiedė ir geltonoji ir kt. Buvo atėję Jeronimas ir Jonas.
24d. Antanas buvo Raguvoje. Šaltas vakarų vėjas, protarpiams su lietum.
25d. Pirmą kartą kukuoja gegutė 9 val. ryto.
26d. Medžiai vis dar nesprogsta.
27d. Buvo atėjusios Lionė ir Vanda.
29d. Juozas buvo pametęs mano pasą. Padėjau seniūnui medžius sodinti.
30d. Šiandien pasą rado pas Švidikevičius. Buvo atėjęs Jonas M. Sninga.

Gegužė

- 1d.** Buvo atėjęs Jonas.
2d. Atvykau į Ukmergę.
3d. Rašau VII kl. programą.
4d. Išlipino atsišaukimą apie šaukimą, 1915- 1924m. vyrų karo mobilizaciją.
5d. Pasodinau našlaites prie Marijos statulos. Išsiunt. Petrui.
6d. Buvo atėjęs Henrikas 3šv. išpažinties.
7d. Smarkiai lijo ir griaudė.
9d. Buvau pas gydytoją.
13d. Atvyko Petras atostogų iš karo mokyklos. Iš Ukmergės abu nuvykom į Labanorus.
14d. Grįžau traukiniu iš Labanorų. Atsivežiau Petro knygas.
15d. Išsiunčiau Petro knygas.
16d. Skirstosi LVR.
17d. 12 val. atvažiuoju namo. Buvau pirtyje.
18d. Išbėgiojo LVR. Aš vis Ukmergėje.
19d. Išsiunčiau Petrui laišką.
20d. Truputį sergu, turiu karščią.
21d. Guliu iki 10 valandos, nes dar man silpna. Jau buvau išklaustas mišiu-sveikesnis.
22d. Buvo Albinas P. ir pranešė linksmą naujieną: Petras laimingai atvyko.
23d. Petras buvo atvykęs pas mane į Ukmergę.
24d. Nedidelė šalna. Albinas nuėjo pas mus į Ukmergę.
25d. Stiprus šaltis, šiaurės vėjas. Buvo atvykęs Petras.
27d. Petras nupirko vok. /vokiečių- red./kalbos žodynėlį "Rytmečio žygiai".

- 28d.** Buvau Veprtuose. Oras labai pulkus.
29d. Šiandien vakare parvažlavau į Ukmergę.
31d. Petras ir aš buvome pas vok. k. /vokiečių kalbos- red./ mokytoją.

Birželis

- 2d.** Buvo atėjęs Ivanovas Petras.
4d. Šv. Trejybės atlydai- Ukmergėje Bažnyčioje.
5d. Atvyko Ant. /Antanas- red./ į Ukmergę.
6d. P.Ivanovas pradėjo dėstyti pamokas. 2 val. ryto pradėta anglų invazija.
7d. Nuo vakar dienos ryto tęsiasi anglų- amerikonių invazija.
8d. Dalyvis procesijoje.
9d. Atvyko Rimšelis iš Petro gavau "Don Kichotą". Gavau laišką.
11d. Atvykęs į Vilnių P. Adomonis. Lyja lietus, protarpiais.
12d. Lyja lietus, protarpiais. Išsiunčiau Petrui laišką.
14d. Nusifotografavome.
15d. Lietus lyja. Buvom pasivažinėti.
16d. Buvau pas gydytoją Striblą.
17d. Buvau pas Petrą P. Lab.
21d. Už 70 kg vielos užkėlimą iš Petro per lažybas gavau "Sename dvare".
22d. Petras R. savo žodžio vis dar neišlaiko.
24d. Atvyko Vaclukas.
29d. Petro Rep. vardadienis. D. St. Buvom su ? nuvažlavę į Zujus (6km. nuo 4km.)
30d. Buvau už amatų mokyklos maudytis. Liūdnos žinios: atvažiavo iš Vilniaus Rimas Ad. /Adomonis- red./ pranešė, kad ateis bolševikai. Gavau iš Rimo "Pavasario balsus".

Liepa

- 3d.** Smarkiai bėga vokiečiai per Ukmergę.
4d. Vis dar bėga.
5d. Bėga taip, kaip ir vyko. Tiek jų daug.
6d. Buvau pas Petrą.
7d. Atvažiavom namo.
8d. Petras ir aš ir Antanas šienavom Sleptelių kalnelį (R/usa/ ima Vilnių).
9d. Buvom pas Juzą vakaruškose.
11d. Šienaujam Dambramiškyje.
12d. Lietus "lyja".
14d. Atvažiavo dėdė Juozapas ir So.
15d. Vis dar šienaujam Dambramiškį.
16d. Slegianti nuotaika, jau radau kelias avietes.

- 17d.** Atvyko Antanas ir Petras R.
18d. Slapstomės miške.
19d. Vokietčiai ima žmones ir gyvulius.
20d. Nakvojom- dvaro berniokai ir mergiotės.
21d. Truputį lijo. Šaudo artilerija Panevėžio link.
23d. Smarkiai šaudo artilerija. Balsu. Čia pat drimba ir sprogsta. Netoli dega namas.
24d. Štai ir pirmieji raudonarmiečiai.
25d. Išvyko Petras R. ir Antanas. Šiandien vakare rusai paėmė mūsų arkli.
27d. Šiandien su Namikiu priešakyje bolševikų kareiviai paėmė tėvą. Pagrobė radiją, serviškas ir baltinius.
28d. Grįžo tėvas. Ir vėl prasideda gyvenimas mirtyje.
29d. Balsūs laikai.
30d. Dėdė Juozas parsivežė savo daiktus.

Rugpjūtis

- 1d.** Pradėjom pjauti ruglius.
2d. Baigėm pjauti ruglius.
3d. Buvau talkoje pas Kazį.
4d. Buvau talkoje pas Miškininką.
5d. Ir auksinė gl vasara šįmet, tik toks juodas it naktis gyvenimas.
6d. Pas Dirsej nušovė 2 Pivorlūno vokietčius. Nušovė rusai, Sizovas. Balsi diena iš tikrųjų.
8d. Šiandien surašė Vadoklių vl. mobilizacijai.
9d. Lietuvių nuotalkos nestoti.
10d. Šiandien 8 val ryto Vad (oklių) vl vyrams stojimas Panevėžin. Atvyko XXXX
11d. Jau antra diena lyja- taip seniai lauktas lietus.
12d. Kūrena (pirtį). Prasidėjo mėšlavežis.
13d. Prie ruso sprogdino berniokai sviedinį.
14d. Atvyko mūsų Antanas iš Ukmergės.
15d. Buvau pas Morkūną ir dar pas Jeronimą. Išvyko Petras R.
16d. Jau pradėjame rasti apypilnių riešutų.
18d. Buvo Antanas Pirakis ir Jonas Abinokas. Eln Rus.
21d. Taujėniškiai gavo mobilizacinius šauktimus.
23d. Taujėniškiams stojimas su pakvietimais Ukmergėje. Tačiau ir vėl kaipgi pirmą kartą- nevyko.
26d. Mačiau miške "žalluosius". Atvyko Albinas, išvyko Albinas, Labanorus.
29d. Gyventojų surašinėjimas Vadoklių vl.

Rugsėjis

- 2d.** Labai išgąsdino rusai, atvykę sunkvežimiais malkų, manėm, kad gaudyti
 204

- 3d.** Atvyko P. R. pasluntinys. Juozas išvyko pas P. D.
8d. Tautos šventė. Atlaidai Šiluvoje. Atvyko Albinas.
9d. Taiso tetai dviratį. Vakare pabėgo Albina Kumelė.
10d. Ieškojom jos (pas) Antanėlį, bet neradom. Buvau riešutauti. Albinas ir Juozas išvyko į Labanorus.
12d. Juozas grįžo iš Albino. Vokietiai smarkiai bombardavo Panevėžį.
13d. Nedidukė šalna. Pradeda skristi gervės. Buvau pas Jeronimą.
15d. Pirmoji šalna. Sėja rugius. Buvau medžioti.
16d. Į Užugirį atvyko rusai ir pagavo 4 vyrus. Karolį M., Miškinį Joną, Žaldoką, Pakelaitį.
17d. Nakvojome lagery. Kažkas peršovė ar patys persišovė du rusai tarp Griniaus ir Krivicko.
18d. Atvyko rusai Lėnan vėl gaudyti.
20d. Buvo atvykęs Kazys Mik. Vakare su Jeronimu žuvavo Brinvalkyje.
22d. Kalba, kad Vadokliuose gauda.
23d. Užulėny nušovė rusas Ductūną A. (eigulį)
24d. (-)
28d. Žmonės kalba, kad gauda rusai naujokus apylinkėje.
29d. Jau ketvirtą naktį nakvojom po atviru dangumi.

Spalis

- 1d.** Atvyko Antanas Pirziokas. Rusai sugavo A. Krikštą ir Praną Juozą (Užulėny).
2d. Visą dieną buvom miške. Išvyko rusai ir žvejai į Lėną.
3d. Atvyko NKVD gaudyti (naujokų).
4d. X matėsi su Vadokliškiais.
5d. Nakvojom Barmišky(-)
8d. (-)
9d. Gavau virtuvą. Šaut. und Užkurelis. Reis bei Meškauskas.
11d. Naktį X nušovė Kraujalį. Buvom pirty.
15d. Rusai sugavo Sarapiną B. ir Diršę K.
16d. Susitalsiau bermaną(-)
17d. Alarmas- nieko atvyko 30 v. Peč.
18d. Buvau Naujasody pas Broniaką ir Velikonį.
19d. Žvalgiau Lėną ir Užugirio dvarą, tačiau nieko nepastebėjau.
21d. Buvom Ligoninėj pas (-)
24d. (-)
26d. Vadokliuose rusai. Atvyko Vasiliauskas ir Tunikovas. Šiandien geroka šalna.
27d. Nakvojom namie.
28d. Atvykom į stovyklą naują, į Dambravą.

Lapkritis

- 1d.** Rusai valo Lėno mišką.
2d. Pranas bei (-) Atvyko vokiečiai.
3d. Ryta rusai apšaudė Lėno mišką iš patrankų.
4d. Jau antra diena gerokai lyja. Išvyko rusai.
5d. (-) Jarmulką sulaikėm. Atsar. nagano (-) ir čeverykas.
6d. (-) Atsinešėm kulkosvaidį ir patrankėlę. Smarkiai gėrėm (pas Stakeną).
9d. Naujasodė. Pas Narbutą. (-)
10d. Buvau namie, atvyko sandėlio apžiūrėti majoras.
12d. Gavau batus.
13d. Atvyko Ramigalienė X ir mūsų pabėgėliai 3 (-)
16d. Sudegė mūsų bunkeris. Atvyko Krištopaitis.
17d. Baigėm bunkerį (-)
20d. Mikėnai (-) 2 revolveriai, 1 kulkosvaidis, granatos.
23d. X X X X
27d. Išvykau į Labanorą.
29d. Labanoras. X
30d. Atvykau atgal į Dambravą. Buvo "Juozas".

Gruodis

- 1d.** Mačiau rusus, kurie atvyko gaudyti banditų. Nušovė Atišką Antaną. Ambrazauskienę ir tt.
2d. Išsiskirstome.
3d. Buvo rusai pas Medutį.
7d. Žvalgyba. Būrys Lėno miške.
9d. Darau naują bunkerį. Vist susirinkom.
10d. Buvom Matulevičiuos.
12d. Sutartis su valdžia.
13d. Atvykom į Lėno mišką. Nakvojom pas (-)
14d. Rusai gaudo Vadokliuose. Nakvojom (-)
15d. Bunkerio statyba. Pradėjo šalti.
16d. Suėmė Vežikauskus, nušovė Vladus (Vežikauską ir Augulį).
17d. Ryta matėm 2 (-) Išvyko į Raguvą. Rusai nušovė Balčikonį.
18d. Rusai slaučia, kalba, kad Amerika įteikė notą dėl bolševikų daromų žiaurumų.
19d. Lėno miške mačiau 2 rusus. Įgriso iš (-) Atvyko Albinas.
20d. Rusai atvedė Apolutį (-) Ston. į namus tardymui. Frontas aptilo. Nuotaika nekokia.
21d. Reis Ramygala- miltai. Išvyko (-) Buvau pas XXXXX. Rusai (Vadaktėliuose) buvo Užulėny.

22d Šv. išpažintis ir Komuni ja. Sudegė Bž(Bažnyčios- red.) pirtis. Nuvežėm Bž. miltų šližikams.

23d Žmonės kalba, kad rusai darys "manevrus" šitame miške.

24d Į (-) Bž. Bendros Kūčios.

25d Rusai važiavo per Lėno mišką, buvo Užulėny ir (-) Lesčių (-)

26d Juozas namie.

27d Gražinau Alfonsui arklių.

29d Miegojau atviraime lauke. Sulaikėm ? Naktį miegojau pas ?

31d Atvykom atgal. Stovyklą radom tuščią. (neįskaitoma).

1945m.

Sausis

1d Naujų Metų nelaukėm, tik 10 smogikų ir keli Pagiriečiai. Atvyko Juosponio grupė. Išsklaidyti mūsų šlikai vis dar negrįžta.

2d Atvyko išbaudyti. Gavome iš Pak. žiūronus. B. Mes pas Smetonaitę. Gandai, kad rusai iki naujų metų išsikraustys iš Vadoklių išsipildė. Rusai sausio 1 išvyko.

3d Buvome pirtyje pas Kad. Kelintą dieną didelis atodrekiš. Juoduoja dideli juodos žemės lopai. Juozapėlis atvyko pas Petrą į Labanor.

4d Atvyko Kor47. Atvyko tėvai iš Ukmergės. Petras atsluntė dovanų. Buvome pas PP.

5d Pradėjo šalenti. Kažkas iš kulkosvaidžio šaudė Gruzų ir Usurasio (link)- buvau su Augustu žvalgyboje.

6d Trys Karaliai. Alg. prisiminimai. Sutvarkėm žvalgybą. Aš budėtojas.

7d Buvo atvykęs JKr, sulaikėm Julę. Kalba, kad rusai valys Lėno ir Gruzų miškus.

8d Pasnigo šviežio sniego. Buvo girdėti Gruzų miške šaudant iš kulkosvaidžio. Rusai išvyko iš Valvadiškių. Vakare visų nuotaika gera- visi linksmai kalba, dainuoja.

9d Sniega. Ryta žvalgyboje. Vieškely Užugiris- Pagiriai didelis miškakirčių judėjimas- važiuoja dainuodami. Važiuoja dainuodami, šviežias rogių kėlas Atvyko ramygaličių viršininkas. Būryje- vienintelis aš bebarzdis jaunuolis. Dėl to mano bebarzdiškumo vyrai mėgsta pasi juokti.

10d Būrio tragedija. Per kautynes prie bunkerio žuvo Juozapas. Po trumpų kautynių pasitraukimas. Traukiantis mūsų grupę labai dažnai apšaudė. Todėl nuostolių didelių turėjome. Nejučiau, kaip tiesiog trumpa diena. Žuvo 4 vyrai, išbėgę į laiką. Iš miško išvedžiau 4 vyrus- išgelbėjau nuo mirties.

11d Nakvojom pas Railį. Oras gražus. Nepaprastai gaila kritusių- kažkaip nesinori tikėti, kad jų jau nėra. Tačiau savų nuostolių (žuvusių) dar nežinau.

12d Užulėnio miške kova (..) Nakvojom pas "bajavą dėdę". Gaila, nepaprastai gaila jų. Taip, bet jie gal laimingesni už mus. Mes tik daugiau pavargsimė, kol pagaliau ir mus toks likimas ištiks.

13d Susitikom vakare su Pranu. Smarkus artilerijos šaudymas Kėdainių link. Rūkas. Truputį šąla.

14d Nakvojom pas Sprogl. Susitikom su Petru. Drimba šlapas sniegas.

22d Kelintą dieną sniguriuoja. Sniego gana daug. Vis dar tebevyksta tas didelis (slautimas) (..) Rado (..) Atvyko Šsoch ir Franz. Buvom pas (..). Vėliau rinkom maistą Naujasody.

23d Gana stiprus šaltis, daug sniego ir šviesios naktys- nepalankiausios sąlygos partizaniniam gyvenimui. Visą dieną miške. Išvyko Koch Franc į didelę kelioną per frontą. Pas Alf(onsą) susitikom.

24d Žiemos tyluma, sniego baltumas ir tylos, šaltos mėnesienos. Naktys su didelėmis, ryškiomis žvaigždėmis- tai didžiausi mūsų priešai. Niekad niekad taip nelaukėm pavasario kaip dabar.

25d Daug šalčio ir kada gi jis pasibaigs. Dabar sribitėlnikų, lietuviškųjų išgamų dienos! Labai gauda. Jų dienos.

26d Šiandien -19 šalčio. Pas (..) Dikas. Surašinėjami ūkiai ir lietuvių turtas, jie išvaromi- vyksta bolševikinis teroras.

27d Buvom pas Jono seserį. Liūdi jie jo (partizano Jono). Motinos gaili sūnų, lietuviai geriausių tautos gynėjų. Taip pirmuosius pavasario žiedus, geriausius žiedus šalnos nukanda!

28d Šiandien sužinojom, kad vokiečiai išdavė partizanų miško paslaptis. Pas Kriv. vis (dėl to) nesutikom rusų.

29d Buvau pas Uhrmester. Vėliau (vakare) pas Juod. (Alunę). Šaltis mažėsnis. Pas zakristijonus (..)

30d Tikras lietuviškas nuoširdumas mažytėse mažžemių trobelėse. Ir vėl sniega, rytą buvo apie -25 šalčio. Nakvojom pas (..)

31d Sklinda gandai, kad į Vadoklius atvyksta rusai. Bailys Jonas ir Garbauskas. Nuotalka bloga- daug sniego, šaltis ir labai gauda sribitėlninkai (išgamos). Vakare išsiskyrėm su PP ir dėde Julium. Bei Velikonis.

Vasaris

1d Rytą vėl atvyko (..). Atsiskyrė ? Tėvas išvyko į Ukmergę. Kietas ir sunkus gyvenimas miške. Mes dieną kūrename ugnį, prie ugnies pasitiesiam pasilaužę šakų ir ant jų gulim. Sniega.

2d Atodrėkis- lyja lietūs. Nuotalka geresnė- švystelėjo vilties spindulėlis. Miške bekūrenant ugnį pranešė, kad Lėno miške yra rusų- vaikštom po mišką, mat, šviesūs rusai kratė tarpumiesčio gyventojus: Aukštuolį, Juodvirinėję ir kitur.

3d Pas Mačk. Br. bei senas 4 mergas. Susitiko Stasj ir Kazj. Nuotaika gera- didelis atodreklis, lyja lietus, laukai marguoja, panašų į pavasarį. Tie patys rusai buvo apsupę Paukščius, Galgalus ir mišką- slautė apie Pagirius Sugavo Br. Kuliavą.

4d Ir vėl šala, pradėjo snigti. Rei ambraz Vol. Užla, dalnuoja girti 28 metų naujokai. Buvau namie.

5d Diena Skacmiškyje. Bei Ambraz. Naktį ar dieną pirtyje.

6d Truputį šala. Dieną prie ugnies Skacmiškyje. Suradau Petrą. Pikta man ant jo dėl to merginėlės, kas partizanui labai netiktu.

7d Nacht bei? Oras gražus. Nešaltas, atodreklis. Nuotaika gera, nes sniego žymiai sumažėjo. Atvyko Juozapėlis. Maudėmės pirtyje.

8d Bei Miškininkas. Žmonės kalba, kad vokiečiai susitakė su anglo-amerikonais. Sklinda gandai apie taiką. Bet gandai gandai palieka.

9d Antanas su tėvu išvažiavo Ukmergėn. Antanui 28 m. gimimo- stotvakare vėl atvyko, sakė partizanai puolė Ukmergės kalėjimą- nepavyko. Nacht bei Kapliukas.

Pasirūpinti ir didei pasidomėjimui pasidomėjimui
atidomant, mat didei buvo atidomėjimui mokyti
mokyti. Kol kas apie naujokus, o
kad pas juos taip pat buvo pasidomėjimui
atidomant, toliau partizanams, o
rusai nieko, kad anksčiau juos apgauso.
Diena šalta, ryšys ir abipusis atidomėjimas
nuolatini, o abipusis ir atidomėjimas, o
abipusis ryšys, mišni, o abipusis, kad ji
atidomėjimas, o abipusis, o abipusis, o abipusis
atidomėjimas.

Valan gas Ruso. nuolatini ir mišni
nuolatini, o abipusis, o abipusis, o abipusis
atidomėjimas, o abipusis, o abipusis, o abipusis
atidomėjimas.

24
Kulirėdams. Jukai, o abipusis, o abipusis
atidomėjimas, o abipusis, o abipusis, o abipusis
atidomėjimas.

10d Lėno miške radom ir palaidojom Aleksą, žmonių visiškai nurengtą iki paskutinio siūlo- štai kokių niekšų yra, kurie žuvusį išniekina. 38 Jul (ir aš) buvom Kirche. Išvyko PP ir Jul į Laban. Atvykau namo.

11d Labai keistai ūbauja apuokai. Visą dieną miegojom bunkery. Iki šiol tai pulkus vasaris- beveik visą laiką šiltas oras, atodėrėkis, ant laukų nedaug sniego, bet miške daug.

12d Susirinkimas Aleliūno pirtyje. Buv: K-dėdė, Gr. Skalikas, Sonečiukas, Žalga-Jonas, Kase, Stasys, Pranas ir aš laisvas klausyt, degins. Didelis atodėrėkis.

13d Skacmišky. Užgavėnės pas Bronioką. Pradėjo truputį šalti. Atvykom į Damr. bunkerį laukti Raudonarmiečių. Sulaukėm. Dieną ir naktį.

14d Sniega sniegas. Vieną dieną bunkeryje. Vizitas vokiečiams. Išvyktam į Raguvą. Buvom pas Spurgį: geros naujienos apie konferenciją, nakvojom pas Rūtnes.

15d Blaivus oras: sniega, pusto. Visą dieną retinės pirtyje. Vakare pas Slicką. Gandai apie taiką, apie nepriklausomybę, kad jau daugiau nebe-gaudys, vyrų nuotaka labai pakili, bet aš atvėsinu juos, kad tai gandai. Naktį- Ustronių km.(Bern.)

16d Buvau Raguvos miške- bet partizanų neradom, nes jie išbėgė iš miško kitur, kadangi kalba, kad rusai kratys mišką. Atsisveikinom su ramygaličiais ir vykstam namo. Pakeliui pas Spr. gavau diržą. Labai pavargę nakvojom Užubalių ? daržinė- sušalom.

17d Dieną Skacmiškyje prie ugnies. Po tų visokių gandų apie taiką, apie Nepriklausomybę Lietuva, bolševizmo žlugimą, mes (partizanai) turime viltį, gyvenam ir tikime, kad mūsų nuveikti darbai ir dar kurtuos nuveiksime-nebus veltui! O veikti mes turime, nes kitokių niekas mus neras.

18d Kunigai iš sakyklų labai puola išgamas- sribitelius. Pas Galinaičius buvo įtartinas žinogus.

19d Žmonės už mus meldžiasi, už jaučią, sielojasi dėl mūsų vargo, senutės net su ašaromis akyse mūsų gaili, kunigai laiminą mus ir mūsų darbus: mes kovojame ir vargą vargstame už Dievą ir Tėvynę. Dievas ir tauta su mumis-tai kas prieš mus?

Susirinkimas Akl. Pirtyje. 10 asmenų- išvykstam iš Alančių miško 4. Janulis

20d Alančių miške. Jau kelintą dieną šąla. Sunku su vandeniu puodelyje. Sušildome sniegą ir geriname. Serga Pranas. Pas "drąsią moterį" nakvojom.

21d Vis dar Alančių miške. Pranas vis dar tebeserga, bet šiandien dar smarkiau. Gavome katiliuką ir baklagę iš Budriaus. Pas Krištopaitį pasirinkau valstų. Nakvojom pas Budrį.

22d Alančių miške ieškodama jų 3 buvau paklydęs, bet netrukus Juos suradau. Vakarienė pas Matsertoni (iš jo pasiskolinom taures). Janulis jas atvežė mums iki Kor. Gydau Praną. In nacht bei Grinius Jo.

23d Šiandie. 6 be (-). Labai sergantį Praną paliekam pas J.? (Maldon), bet apie 11 val. vėl pasilimam į mišką, nes kažkas šaudo į pletų vakarus ir vakarus (Gerčių km.). Didelis atodreškis ir šviežias sniegas. Nacht und 1 hiter bei senlūnas.

24d Šiandie 6 (F.v. Alg. Šiaučiukas St. K2 ir aš) kūrename ugnį ir kepame mėsą ir duoną Šeštokinė. Buvom pirtyje (maudėmės). (-) Atvykom pas Kapliuką. Sutartoj vietoj sutikom Praną. Gavau žinių, kad Namikis tetravosi apie mane. Nakvojom pas Kapliuką.

25d 6-se 1km. Šąla, nuo vidurdienio bėjurus oras. Išsikepę bulvinės košės ir bulvių valgome. Naktį pas Našlėną.

Kovas

1d G-ke prie ugnies. Grioviai pilni vandens, laukai juoduoja. Mačiau miške daug sniego. Pirma kart išgirdom vyturėlį giedant- sako, kad bus blogas pavasaris. Pasiėplau kulkosvaldį. Laiškas iš Petro. (-)

2d Į Lėno mišką ieškoti savo kritusių. Radoim Praną Pr. ir Joną n.j.s. labai sustaudinom. Vakare pas Bž. Vėliau 3 nuvykom ieškoti grabdirbio. Radoim (Pivar 8). Visą naktį važinėjom, kol pristatėm lentas. Labai bėjurus oras, sniega, pusto. Sako būsiant blogą vasarą. O pusę- gerą. Bei Macikė km.

3d Girelėj miegojom prie ugnies. Šaltas šiaurės vėjas ir sniegas. Vakare 2 (Rd ir JS), aš vyko išklį juoti 2 atsišaukimų. Naktį bei 44 alder Gr.

4d Anksti rytą 5 vykstam į Lėno mišką. Pakeliui užsukam į namus (mano). Vėliau palmu arklių iš namų, palmam 2 karstus iš meistro ir nuvykstam Lėno miškąn, sudedam į karstus- ir į kapus. Naktį pas (-)

5d Šalčio -17. Kasdien vis naujas sniegas, o tai ir kovo mėnuo, tarytum sausis. Apie Kriv. slankioja 3 sribiteliai. Pasitraukėm į mišką, jie pėdais mus susekė- bėgome nuo jų. Vadovauju traukimuisi į Miškiškių mišką. Grįžtam vakare vėlai atgal ir išsiskirstom.

6d Su Stasiu paėmę pastotę iš Madučloko (nhd- geras vyrukas) atvykstam į Alančių mišką. Naktį pas Striogą. Dieną prie ugnies. Vakare nuvykstam pas Krikštopaitį. Nakvojame. Rytą atgal.

7d Atvežė į Alančių mišką- dieną prie ugnies. Vakare pas Janulį. Sužinojom, kad praeitą naktį, visai netoli kur nakvojom, slautė strebiteliai. Neinetkšį ir Janulį. Šaltas oras -13. Sniega. Nakvojom pas Baltušniką.

8d Šaltis vis dar didelis -16. Pasninga po truputį sniego. Tai labai ap-sunkina, nes nauji pėdsakai. Prie ugnies Alančių miško eglutėse. Pas Mikalajūną gardžiai sugėrėm alaus ir degtinės. Susitikom šelmininką, čia ir nakvojom. Kupsta. Sulmtas XXXXXX.

9d Šiandien nepasnigo, tačiau šaltis didelis -20. Alančių miške kūrename metrus (supjautus medžius- red.). Barankaitė V (-) ir senis ir 2 kiti kal-miečiai. Vakare vėl išgėrėm pas tą patį. Nakvojom pm kiek minkšt.

10d. Vis tas nelabasis šaltis -25. Laukiame Šementoko, ieškau po visą kvartalą. Žmonės mano esant žvalgą (girininko pad.). Paslutusiai sninga! Nakvojim bei Matulionis.

11d. Šiandien didžiausias kovo mėnesio šaltis- apie -26. Kažkas išgąsdino- ir bailusgi Stasys. Visą naktį vyksta! Velyklus Didžiausias nuoširdumas mažžemių pirktėse. Bajoras berniokas, širdingas ūkininkas.

12d. (.) nieko sau mergaitės. Vaikiškas berniokas, nematęs partizaninio vargo. Tai čia žmonės nepažįsta rusų nei sribitelių balmės. Čia pasakiškai ramu! Su Stasiu juokiamės, kad atvykom neutralion valstybėn- Šved! Jon- taip čia neiprastai ramu.

13d. Jau antrą dieną atodrėkis- tai pulku! Čia mes skaitome ir kortuojame lyg ramiomis laikais. Dažnai pamanom, kad kiti draugai ar ramūs? Ir man labai ilgą automato draugų, gal jie pavojuose gyvena. Į vakarą ir rytmečiais truputį pašala.

14d. Tikras pavasario oras. Rytą pašalę, vėliau- pavasariškas rūkas, didelis atodrėkis grioviuose po tviskančiu sniegu. Mūsų nuotalka giedrėja su kiekvienu sniego nykimu, su kiekvienu juoduojančios žemės lopu. Vakare išvykom atsinešti automatų. Tas bežemis geraširdis. Pavežė Kamarauskas.

15d. Rytą grįžtam. Nuo Budrių šilo. Labai pavargom, nes ištežęs sniegas, vanduo ir purvas vargina ėjimą, tačiau širdys džiaugiasi, nes pavasaris artėja. Apie 16.30 (Lietuvos laikų) mačiau du varnėnus prie Inkilėlio. Oras giedrėja, saulė.

16d. Rytą vėl ūkanos, rūkas, drėgmė... Sniegas nyksta ir nyksta! Pagaliau ir nusibosta ta ramuma, pasilįgstu partizaninių veiksmų, nes sniego jau (ne) daug- daug vandens. Buvo atvykęs subatėnas partizanas- Leonas. Grupėj kortuojam vakare (nfn ir Bronius, ?).

17d. Saulėtas pavasaris. Prieš saulutę čulba, švilpauja sparneliais plasnodami džiaugiasi (paukštėliai) vakaruos, pietuos, šiaurėj patrankų dundėjimas- kietas mūsų gyvenimas: linksmas, kad pavasaris, skaudu, kad karas.

18d. Saulėta, vėjas pavasarinis, pašalimas. Kortuojam, kalbamės. Vakare reikia pamiegoti- miegam- tikros atostogos. Atvyksta tas pat subatėnas Leonas. Pavakary atvyko 2 mergaitės (Julytė ir Marytė Kuodytės) Kuodžio ir šeimininkų dukrė, gražiai padainavom. Vakare išvykstam. Pakeliui išgeriame. Sustojęs St.

19d. Šiauresnis vėjas, saulėta, šv. Juozapas. Todėl dienoja pavasariškas oras. Dieną miegame pas senjūno padėjęją. Vakare išvykstam Alančių miško link. Pakeliui nakvojim pas Gribėniokus.

20d. Kūrename ugnį su Stasiu Alančių miške. Susitinku Praną. Pietų vėjas, bet sninga, o vėliau pradeda lyti. Pas miškakirčius ir laivius. Kalba, kad Vadokliuose yra rusų enkavedistų. Tai niekšai tie vokiečiai: suimtas

austras išdavė likusių vokiečių ir mūsų ginklų sandėliuką. Ballumas Staslo sužinojęs, kad yra Vadaktėliuose rusų, tuojau išsinešdino. Nakvojom pas Juzį. **21d** Smarkiai lyja. Puikų, nes lietūs naikina sniegą. Nors purvas, bet mes džiaugiamės, nes tai pavasario pradžia! Sužinojom nekokias žinias (apie bjaurų vokiečio išdavimą) iš čia atvažiavusių ūkininkų. Nakvojom pas Šablevičių.

22d Dieną 10km. (prie Lagerliuko) kūrėname ugnį. Lyja. Vakare maudomės pirtyje. Su Pranu į susirinkimą pas Kazlauską. 7487. Pakely pilni patvinę grioviai. Lieptas iš kopėčių, palikta miškininkų.

23d Visą naktį ir dieną pas Šablevičių. Oras sausesnis, truputį paskrebę. Susitikimas su Ivanausku- pabėgėlis strėibas) Gailiušis.

24d Kalba, kad į Vadoklius atvyks rusai. kažkas šaudo apie Miškų pievas. Laukagaly tik skali ja šunes. Gal vėl rusai atvyko? Klajojam apie Balnkališkius. Tai pirma tikrai pavasario diena! Diena be ugnies. Mačiau peteliškių.

25d Susitikom Alančių miške. Simoną ir Strėib. Petrą. Tai puiki pavasario diena: saulė, čiulba pavasariniai paukščiai. Pirma kartą sukaltom saulę! Pastogė!

26d Alionių antroje pusėje 913 kv. Kartu (rado mus) miške Juzis. Deginuosi saulę! pirmąkart. Užnušiau I-į uodą. Susitikom Baltušnikio ką ir Naujoką. Pas Balt. ir Nauj. vykstame Raguvos link.

27d Ryta sulaukiau prie nakvynės vietos raguvius. Pas raguvius susitikau Juozą Dobrovolską. Žvalgyboj parnečiau granatą. Susitikau Dabrovolskytes. Vakar sutartinę strėibtelnius? Štandien atvyko Raguvėn. Dailydžiukas. Mačiau gyvybingų) skruzdžių.

28d Grįžom į Liausių mišką. Pakeliui pas Gritę nuo Laukiškių palmam iš jų Staslo) automata ir šautuvą. (..) M kalėjime.

29d Alančių miške prie ugnies- bravorėlis. Pas aštuntoką Baltušniką! Nakvojom pas Maj.

30d Alančių miške 14kv. prie ugnies. Ladava! lyja, pasistatom palapines iš eglės šakų. Uželnam pas ? ir išvykstam Vališkių link. Pas (..) nakvojom.

31d Nakvojom 10kv. prie ugnies. Pagavom beneršiančių lydekų. Radau žibučių. Didžiojo šeštadienio puiki nuotaka. Buvom pirtyje. Pas mus nacht bei Kapliukas, jos nebuvo.

Balandis

1d Apie 2 (valandą) naktį atvyko Pagirėnų ryšininkas. Pas Stakeną Velykos. Valtelis. Truputį nugėrėm pas ? M. Smarkiai lyja lietūs. Puiki Velykų nuotaka ir Velykos daržinėlėse. Vakare pas Valikonį ballavojom. Lietui lyjant.

2d Prie ugnies 10kv. prie lagerliuko. Lyja lietūs (..) Vakare bei XXXXX daug jaunimėlio. Užprašau nieko nekalt (..)

3d Tas lietus lyja. Nakvojom pas Nai-Išklus.

4d Lyja lietus. Prie ugnies 10kv. Dabar linksma pavasarį. Didžiausias paukštelų čiulbėjimas. Net vakare, kai jau nutilsta čiulbėsų, girdėti ausyse. Nach bei Kaplys.

5d Trumpais protarpiais lyja. Kuriame ugnį. 10kv. prie lageriuko antrojo griovio pusėj. Skaitome, kortuojame, kalbame. Tikrai broliškas sugyvenimas. (-)

6d Lietus nustojo lijęs. Šaltas vėjas. Išvykstam XX38XXX. Pakeliui (-) nesutarimas su Pranu dėl (-) žygio. Pakeliui 6a Kredumenas.

7d Ryta pas 6X4838, vėliau nedideliui miškely. Gaspadoriai RXX8IIC ir Paukšta brolis atvežė alaus bačką ir degtinės. Vyrai nusigėrė. Be jokio Prano planavimo girti gaudė Stasį (-) sribitelnikus. Sribitelnikai užgyveno. (-)

8d Anksti rytą nusunūdomė (1 val), 3 val. ir vėliau į mišką prie Ursaičio visą dieną. Vakare vyksta pas M87L Čla radom grįžusį Praną iš CX. Čla jie vėl nusigėrė. Vėl nesutarimas su Brania dėl neišgėrimo. (-) Aš nieko negaunu.

9d Kūrename ugnį (-). Atvyksta 5 (Butrimon. s) Spalio grupė. Yra tokių partizanų, kurie, kai pavojų nėra- herojai, vada, bet pavojaus metu... Yra ir tokių, kurie daugiau žiūri geresnius, ištaigingesnius drabužius įsitaityti, negu didesnį priešą likviduoti. Pas Bud (-)

10d Kelintas rytas, kai truputėlį pašalą. Gincas su suvokietėjusiu Ivanu. Vakare sutikau Vanagienę ir Nen (-) kuriuos rytą buvau radęs pas Simoną (mat nakvojom mano klojime). Pas XrXX3X60X48. Tai išvepę partizana. Taip pasilgau savo geriausio draugo Petro.

11d Saulė kaitina, tačiau rytas šaltas. Žvalgau einant per griovį, lieptas lūžo- gerokai išsimaudžiau. Vakare- Pastutų mergaitės. Nakvojom pas XXXX5XXXIIXXX8.

12d Ryta grįžo girti Pranas su Faustu. Su visokiais girtais koliojimais. Snīga sniegas tokiais dideliais kšnišais- stoviu sargyboje ir šypsau, matydamas žūstantį, tik iškritusį sniegą- partizanų priešą Nr.1. Gavau valstų pakeliui.

(XX4XXX8) (-) šitos spekuliantės.

13d Šeštokinėj prie Aptekos. Ir vėl sniegas protarpiais. Nutirpsta ir vėl pasninga, ir vėl nutirpsta. Nakvojom pas Zigmą XXXXX08. Šūdžius tas Broniukas.

14d Ir vėl prie Aptekos Ryta snigta. Pėdsakai žymūs. Miegam prie ugnies, tačiau (-) sniegas. Dažnai prikeliu (-) iškiljuoti atsišaukimus (-)

15d Prie lageriuko (pagriovy) 10kv. Nors rytas pašalę, oras jau šiek tiek geresnis- pas Kapliuką nakvojom. Ryšininkai pas Kazimierą.

16d Prie ugnies miegame, nes oras šiltesnis, nebesninga. Ir vėl miškas pilnas paukštelų čiulbėsio. Netoli ugniavietės pasirodžiusius su kirviu

ir p jūklų žmones nevykusiai apšaudė- jiems bėgant vijom iki Juodalks-
nyno. Nakv(o)jome pas 8X6X08. Čia sužinojom, kad bėgo žmonės (-) Li-
manską sutikę. Aliarmas naktį-

17d. Štai ir seniai lauktasis pavasaris: saulė, kvepia oras džiūstančia žeme,
miškas pilnas pavasario gėlyčių, paukštelių čiulbesio ir besikalančių jaunų
žolyčių daigelių, ir į saulutę besišypsančių pumpurėlių. Nebėr sniego, nebėr
pėdsakų- pavasaris: jaunas, gaivus, daug žadantis, tačiau kažkodėl liūdna.

18d. Žygis visą naktį. Šveitėm strebitelnikus. Užžirgliojom Stebeikių link
Jarmulkus, Jolankai ir tt. Rytą atvyko Petras P. iš toli (Laban.)

19d. Naktį nešam laikrodį taisyti ir atliekam žygį dėl šovinių, malimų.
Grįžtam jau gerokai saulutei patekėjus, bet prie 4 ? kapo.

20d. Naktį šveitėm stribitellam Dementonyse. Vėliau pas 75XXX
sumainėm MPMD. Rytą ir visą dieną pas BX2rXXX7, nes visą dieną lyja.

21d. Naktį žygiuojam atgal. Saulė pakilusi (-) Grinių. Visą dieną pas
Kapluką, nes lietus lyja. Pranas apie (-)

22d. (-)

23d. Visą dieną lyja. Piktą. Vėliau nuvykstam į daržinę prie miško.
Daržinėje sumiegam, pamatom atvykstantį Joną ir Broniką, jie atėjo
pasakyti, kad mes dar nevyktumėm (mes ruošiamės vykti į Veprius). Bus
Vadoklių puolimas. Patiko mergaitės, rezultate- daug utėlių. Kūrenom pirtį,
miegojom pirtyje.

24d. Visą dieną lyja. Pas Kaplį. Vyrai grįžę iš žygio nuo Jotainių 1lsisi,
miega ant grindų. Sergu, buvau namie, pasistačiau taures. Vakare
išvykstam Užugojų link. Čia pakeliui pavalgę.

25d. Sergu. Rytą išvykstam prie ežero, į krūmus ir čia būnam visą dieną.
Diena pavasariška. Vykdam į nakvynės vietą kalbam su J.

26d. Užugojuje). Dieną ant griovio prie kello, visą dieną saulė. Praėjo
mergaitė. Ruošiamės pavakarį nakties žygiui į Vadoklius (iškraustyti
Namikį). Vakare išvykstam. Susitinkam bajorą Jak.

27d. Naktis: 9.20min. (26 dienos, ketvirtadienio vakaras- red.) su vyrais
nukarpau telefono laidus. Atvykę radom puolimui pasiruošusius sky-
rius. Tačiau žvalgyba iš miestelio dar negrįžo. Staiga atvažiuoja Šeškausk.
(bajoras "dėdė")- sugrąžinam atgal. Atvykus iš žvalgybos Pranui, virtinė
vykstame į V8204 4XXXPa. Praeinu pro žvalgybą, Broniką (-) skyriu je.
Antrojo skyriaus baltys 98ra570VX. Petras laužia N. buto duris. Tylu prieš
(-) poziciją priežiūroj- buv. valsčiaus pastate, strebitelnikų gūžtojirgi tylu.
Palikęs savo pavaduotoją, vykstu pažiūrėti kraustymo. Čia gaunu boka-
liką medaus, kurį tuoju nunešu vyrams. Grįžę atgal prie N. buto išgeriu
su Pranu valstybinės degtinės iškrait(os) iš N. Pagaliau ruošiamės

išvykimui. Uždainuojam vykdam! (-) kiti nuo išgerto šnapso. Pakeliui (-) Skirstomės (-) Namini (-) Miegam 10kv. (prie Lageriuko) Diena šilta, saulėta, pilna gėlių. Nedidelis, sausas aitrokas vėjas.

28d Nakvojau miške po egle, Sargis sargyboj, nes ypatingai etti iki būrio stovėjimo vietos 10kv. prie lageriuko. Pranešė, kad T. yra rusų. Birutė paskyrė pasimatymą. Pranui miške. Vykstam prie Kapliuko namų, o ieškau kažkur įlindusio miegoti Petro. Pletus atnešė miškan Kaplys.

29d Nakvojom pas ŠmesXX8X30, čia radom vietos partizanų. Rytą vykstam į L. mišką. Čia rytą miegam po egle, pabudę nueinam pasižvalgyti ant kvartalinių linių, nes kalba, kad rusai supa mišką. Visą dieną be ugnies, dieną išelta sargyba, tačiau paslutęs vėjas gailioja išsklaidytus debesis. ?

30d Vykstam visą naktį. Villukų miško kirtimas. Pavežė Staselis. Pakeliui spekuliantės Rytą lyja lietūs, prigulėm po egle Villukų miške, vėliau vykstam būrio stovyklon saulėmis. Klausom muzikos ir radijo žinių. Visą dieną lyja.

Gegužė

1d Naktį pas PP draugo seserį. Pasilima kostiumą (-) XxXovX. Rytą truputį pašalę. Ant liepukų sušalę ledukai. Diena saulėta, šilta (-). Mergos su automatais- partizanai su terbor- ubagai (-) juokiasi. Villukų miško stovyklos vyrai. Iš mergininko Petro ir QO.

2d Naktį žygis revolverių atėmimui. Tačiau negavome ir vis tik užsakėme. Žilvinėliai (-) gėrėm degtinės. Gėrėm daug kiaušinių. Aldona mergaitė. Pas Astrauską. Padykusios mergiotės- gaila man jų. Jonas.

Rytą (-) Bilinkuščių stovykloje Julius. Vakare vykstame Veprių link. Pakeliui palmam revolveriuką. Ir tose vietose savo žinomą (-).

3d Žmonės net nežino, kas yra partizanai- nematė- dabar jie čia dažni svečiai. Buvom užsukę pas Juliaus šeimą. Rytą atėjom į Laban. mišką ir čia miegojom, tik tas nelabasis lietūs mus išjudina iš tų pušaičių. Mes netoli "Adomo" apsistojam, po didesnėmis žolėmis. Vakare pas Petrą, ateina ir Juozapėlis.

4d Naktį buvom užsukę pas Monky. Juliaus pusbrolių, ir pas viršilą, kurį vadinom įstoti į partizanų eiles, tačiau jis dar nevyko. Vėliau pas nuomario metamą moterį, pas senį "Kėkštą" užgrasau, kad nesiplaktų prie dabartinės valdžios. Dieną pirtyje iki vidurdienio, nes lyja lietūs, nes Antanas sulaukytas.

Vėliau pasitraukėm iš pirties, nes sužinojom, (kad) apylinkėse yra rusų, kurie ima arklius. Pasitraukiam į buvusių bolševikų su vokiečiais kovų arenos vietas. Šiurpus buvusių kautynių vaizdas medžiai sukapoti, nukirsti perpus kulų ir skeveldrų suvarstyti, žemė išvarpyta, daug apkasų (-).

5d (P) Erto namus. Čia įsai kartu su mumis vyksta. Planšetė. Atvykstam į Degimą. Julijū randam jau atvykusį. Šalta šalna, kūrename atsargiai

ugnį. Žvalgausi su žiūronais Luko link. Buvusi kovų arena, apkasai, o juose daug tūtelių, žmogaus griaučiai, suvarpyta žemė liudi ja apie buvusias kovas.

Vakare pas Rom. velionį, pas P.Dragoną nuotaika bei CC palapinė Ertas miega- nepaprastas nuovargis.

6d Rytą grįžtam į "Adomą"- praniegam Julius kurena ugnį, stalga kažkas mane pakella- netoli kalba. Pavojus! Dagilis vėl žvalruoja- Petras mandagus Bronius praneša, kad apie N. rusai. Traukiamės pagonytėmis, aš pasimetu (-). Balsai ilga diena, o dar pavojus, nes rusai mišką krečia ir gal laiko apsupę. Bevelk iki vakaro būnu prie miško, pradeda lyti.

7d Žvelgiant- tai Petras ir kt. Jie apsisotę apdegusiame šlyty bunkeryje. Šilta juame, aš įlendu ir greta Juliaus užmieguo PP su Dagilium išvyko pas M-ką sužinoti, ko buvo rusai. Grįžęs PP ir Dagilis pranešė, kad šlyty iš šito bunkerio rusai paėmė vieną visą žiemą išsislapsčiusį vyruką. Iš taip gerai užmaskuoto bunkerio paėmė- tai tikrai išdavimas.

Naktį nuvykstam pas Juliaus šeimą. Sužinom, kad sekmadienį (vakar) rusai kratė Mlašiūnų mišką, todėl mes dar į Vil(lukų) mišką nutarėme nevykti, nes tikime, kad jis gali būti kratomas. Pakely užėnam pas kelis ūkininkus maisto.

8d Rytą atvykstam su jais į skynliną, tačiau Rym. ir Dagilis dar negrįžta. Gulime po eglaitėmis skyuline, diena saulėta, šilta, truputį palijo. Pavakary su Rym. vykstu žvalgyti Luko(o). Bevykdami sutinkam liūdną, savotiškai susikaupusį, karo prislėgtą -žent- jaučiu širdy jam galesių. Žvalgom- Luk(a) vakare, saulutei nusileidus grįžtu (-) randu visus namie, kurie mane paminė balsai nusigąsta, truputį nuraminau- bailus širdin-gimas. Gaunu gražiuoju ginklų(-)

10d Vakara girdėjome gandus, kaip Lėno mišką kratė daug kariuomenės, todėl nutarėme vykti įsitikinti. Diena saulėta, išsilydė prieš būsimą žygį. Susirenkam daiktus, atsisveikiname ir, ginklais apsikrovę, išvykstam. Kelyje netoliese kas (tai) patraukė iš kulkosvaidžio. Pas Astrauską valgant medų pranešė, kad šaudė Vil(lukų) girios link, manau, ar nebus paruošę milicija Jonui pasalą. Kalba, kad Sk. dauguma pas žmogų užėję-įsitikiname (G. miške), bet nedaug, pakeliui pas žmogų valgome (gera šeiminiškė prie G. miško).

11d Rytą pasteksim Gr. mišką, išgašdinom Sk. būrio žvalgybą. Skubam į stovyklą. Tai svetingi ir vašingi bei nuoširdūs Sk. būrio vyrai. Diena šilta, tai gerai išsilygoję apie 2 valandą vykstam į L(ėno) mišką, o S. būrio vyrai užėina pirtin pas Mišką apžiūrini buvusį bunkerį ir buvusias kovų vietas. Prie Jono ir žuvimo vietų. Noriu kuo skublausiai parvykti namo, kad sužinočiau X suėmimo smulkmenas, nes iš Sk. būrio vyrų sužinojau, kad sulmtas mano (-). Nusėdus saulei, kada oras pilnas pava-sariško gaivumo ir berželių išsprogusių kvapo, vykstu namo. Pakeliui

pasislepiam nuo grįžtančių iš gegužinių pamaldų žmonių. Namie lūdnos žinios. Pas Kapliuką- balsesti gandai, kad į Vd. privažiavo daug rusų. Vykstam į L. mišką. Pas sribus (-)

12d Rytą atvykom prie iškirsto kvartalo. Pamiegam prie vieškelio miške, bet vėsuona mus prižadina ir mes vykstam į miško gilumą. Paėjus kvartalu, susipykom su Rym. dėl sustojimo vietos- atsiskirti. Pamiegoję noriu rasti juos (Rym. ir Dagilį). Manom, kad jie nuėjo į stovyklą, nuvykstu ten- jų nerandu. Pamiegojęs ir pavalgęs vykstu atgal su jų 2 vyrais, nes jie nori sužinoti, kas naujo VO, tačiau Juozapėlis neatvyko, jie sugrįžo. Pašaudžiau ir švilpliau, norėdamas, kad jie atvyktų- neatsiliepė. Nuvykau pas Sm.- jos nėra, vėliau pas Jeronimą, pas miškininką.

13d Auštant miegu prie griovio krūmeliuose. Rytas šaltas, greit nušalęs vykstu aplinkui- miške arčiau namų. Būdamas krūmuose pasišaukdu seserį- atneša valgyt. Šilta saulėta diena, valau žiūronus, o vėliau einu prie Karb. keliuko- pamatė mane Kr-ė (-) prie takelio. Jolė atnešė valgyti, tačiau namie jau mažoka maisto. Vakare pasikalbu su motina, broliu ir Jr-lų pasiūnčiu su laišku pas XXX. Bet vakare sulaukiu PP, vykstame į L. pas Gen. Kalbamės iki ryto.

14d L. miške prie palaukės kvartale sumiegame, tačiau salvė iš kulkosvaldžio mus pažadina. Vykstame į miško vidurį. Ugnis išblėsta ir mes buvome pažadinti pasipylusio lietaus, gerai, kad trumpai lijo. Miegame iki vakaro. Vakare vykstam K8z. Pakeliui sutinkame Mr64. užgrošime. Iš K. išbaldėme 8 vietinius vyrus. Sužinojau, kad šlandien apie Šlb slankioja rusai. Pavalgę vykstame pas Br., iš čia pro Jd. į mišką, kadangi keli vyrai važiuojam- tai paėmėm ūkininką, kad jis mus pavežėtų.

15d Rytą važiuojame pas Nr. vėliau eidami pas Gen., čia jie mano mus esant šnipais. Vėliau miške sutinkame Romelio būrio žvalgų. Leli ja (-) pasako, kad jų vyrai skubotai pasitraukę iš šio miško stovyklos, nes mano, kad šitą mišką puls rusai. Jie su balme vyksta toliau, o mes liekam. Pavalgome. Bet netrukus pusautomatžio 10 šūvių ir serija iš kulkosvaldžio mums davė pagrindą manyti, kad miškas buvo apsuptas ir, kad ne veltui (ta) grupė išvyko. 3 traukiamės į priešingą miško pusę. Pasukam į pievas ir krūmais vykstam tolyn. Aš siūlau maskuotis plevų raistelyje, bet Rym. sako, kad išeiti iš apsupimo. Vadovauju traukimuisi. Pagaliau brisdami vandeniu priejome raistelį.

Laukiu ir čia (-) susėsti, o pats vaikščiau pasižvalgyti į šią, mūsų nuomone, esančią palaukę, nes girdėjome netoli karves ganant. Čia pat palaukė, žvalgausi- nieko ypatingo.

Čia ir pasiliegame peršlapę, išsitiesiam ant kupsto ir pamiegam, vienas sargyboj, lietus lyja. Sušalę, peršlapę miegam iki nakčiai. Vėliau nuvykstam

pas 73848. Čia išgeriam kavos, apdžiovinam autus ir vykstam 73 nurodyti pas Fm. Čia jis įsitikinęs pašaukia 8X(X), įsikalbam. Tvarka, vykstam kartu.

16d. Atvykstam į mišką, prie laužo ? Lyjant miegam. Vakare vykstam pas X valgyti, nes jie (partizana!- red.) vakarais nevalgo (miške- red.)

18d. Kadangi vyrai turi išsikasę bunkerį ir todėl mes čia kasame bunkerliuką, bet atpratau nuo darbo. Kasti labai sunku, todėl darbo lieka net ir rytdieną.

19d. Balgiame bunkerliuką, bet jaučiuosi pavargęs. O lietus pradėjo lyti, o truputį palijus, oras aštriai šaltų. Vakare +38 karščio. Sergu.

20d. Sekminės. Gullu miške. Slėptuvėj nes jau nuo vakar sergu, turbūt persišaldžiau. Išgeriau arbatos "ant prakaito", kurią išvirė M. miško mamytė. Bet mažoji slėptuvėj žemėje šalta, todėl rangausi ir manau, kad jau netoli rytas. Pabundu- žiūriu pro plyšėlį slėptuvėj spindį saulės spindulys- reiškia dar gerokai numigau. Dar gullu, o mintys įkyrios It rudens musės lenda ir lenda į galvą apie sulmtą 3X18, apie šelmą. Tik iš tų minčių pažadina M. mamytė ir sako, kad pareičiau pavalgyti. Šiaip taip išsitrangau iš slėptuvės- lauke pavaršio skaisti jau gerokai pakilusį saulutę, tačiau oras iš ryto dar vėsokas, miške ir plevoje ant žolės rasos karoliukai. Man gal nuo oro slėptuvės silpna, sukasi galva, bet ryto vėsa ir kylantis jaunų lapų kvapas mane galvina.

Besitvarkant man apie slėptuvę- ateinanti Pask. Ji vakar mane slėptuvėje užmaskavo, rytą žadėjo pakelti. Nuvykstam valgyti, nusiprausiu, pavalgau ir su Pr. išvykstam miškan. Miške mes tik dviese, visi kiti svečiuojasi. Kaitinamės saulėje, kurią retkarčiais užstoja dangumi riedą balti debesėliai. Karšta. Jauni berželių lapeliai blizga, saule džiaugdamiesi. Pamiegoję vykstam valgyti pas XX, nes neradome prie ugniavietės keptuvės, nors lašinių ir duonos turėjom. Vakare vykstam pas Cm., čia gauname labai puikios bei stiprios degtinės. Išgėrę po kelis stiklėlius ir pasikalbėję apie padėtį, dar pasidalinę išvadomis apie gandus, gandelius, nes tikrų žinių nežinome, grįžtam atgal, o kadangi naktis, taip šalta, tai sulendame į pirtį ir čia miegame.

21d. Rytą išlendame iš pirties į mišką, saulė aukšta, todėl miške šilčiau, negu pirty. Nuvykę prie ugniakuro randame jau atvykustus Dag(ili), ?, o kiti dar negrįžę, turbūt dar kelias dienas švęs. Tai blogas dalykas- nėra partizaninės drausmės, kur kas nori, ten eina, kol nori, tol būna.

Diena šilta, todėl pasirinkę alkštelę miegame, vėliau kortuojame, kalbamės apie partizanų ateitį, ar bus įvertinti partizanų nuopelnai, ir kas vertins. XX mano gal per daug pesimistiškai, nes, kaip aš manau, tai nepakėsčiau, jei nevertas asmuo (lindėjęs saugykloj), mus vertintų, nors vis dėl to XX mano, iš dalies ir teisina, kad nebus pavojų atsiras daug herojų ir didvyrių, kurie kitų nuopelnais girsis.

Aplė vidurdienį atvyksta XX- tai jau ballus ir linksmutis XX. Dabar šil-
domės saulėje ir juokaujame visi, o saulė mums labai miela, nes tokios dabar
savotiškai (rudeniškai) saulėtos dienos. Su Dr. nueinu bulvių pasikepti.
Ant keptuvės suspirginę lašinių, papjaustę bulvių ir kepame. Baigiant
kepti iš aikštės atvyksta prie ugniakuro XXX ir XX. Todėl šitas bulves
visi suvalgome.

Štandien nutariau eiti susirasti savo būrį. Gaunu iš XX parolį. Vakare
pavalgome vakarienę ir išvykstame XXX link. Vakaras visuomet aštrokai
šaltas, raudoni saulėlydžiai subraukyti keliais debesų brūkšniais, o mėnulis
su vienu mažesniu žandu žiūri žemyn, tarytum gėdydamasis, kad nors ir ne-
drąsiai, tačiau jo šviesos apšviesti debesiukai drįso jam per veidą brūkštelėti.

Pakeliui užeinam pas Dg (Val), jos mane pažįsta, žino jau mano net
pavardę, nors žinoma, kai užeidavo jis, klausdavo "Ale, iš kurgi ponaitis?"
Aš sužinojau, (-) jau joms atsakydavau, kad nuo Ukmergės ir pan. Jos
labai vaišingos, pasiūlo ir net atneša degtinės. Tačiau aš ir Dar. labai mažai
geriame. Tai tikrai lietuvės moterys. Užeinam pas Vl. Čia gerai pavalgom,
pastimam maisto dienai ir lėndam į brūzgynus prie kello, bet prieš lįsdamas
dar buvau užėjęs pas MXX, kad pasakytų "maželiui" atėti pas mus. Palei
kelį brūzgynuose, vienoj duobėj ir užmiegame.

22d. Ryto vėsa mus prižadina tik tik prieš saulėtekį: dangus gilus, mėlynas,
tik toli toli pakraščiais it kokie norį užsimaskuoti žvalgai debesėliai. Ilgokai
buvęs sidabrinis dangaus pakraštys pražysta raudonai, ir netrukus saulė
it nekantri mergaitė ar už gero ir turtingo vyro ištekėjusi jaunamartė, lyg
(-) sveriasi per miško kraštą. Rytas tylus su aštriais šalto vėjo pūstelėjimais,
bet tokiais žemiškai šaltais.

- Turi parūkyt? - klausia manęs Algis.

Aš nieko nesakydamas suleškau kišenėje nepjaustyto tabako kelis lapus,
paduoju jam. Jis sutrina juos, drebedamas nuo šalčio, ir dar užsirūkom.

- Tai gi ir šaltas šimet pavasaris, nors ir ankstyvas, daug lapų jaunų,
tik išsprogusių, tik prasiskleidusių jau sušalę, rudi- lyg man, lyg pats sau
kalba Algis.

Atėjo "maželis", kurį išsikviečiau per Muru-e. Pakalbam ir pasakau,
kad pakviestų r. mtn. Br. Atvykus Br. kalbame apie ryšį su Bm., tačiau
ji sakosi dar nežinanti, bet pasistengianti rasti.

Vykstu ieškoti Augl. kalpo civilis, pasiėmęs tik pistoletą, granatas ir
žiūronus. Išgąsdinau AXX, bet jis mane pažinęs pašaukia į krūnus, kur
gulėjo, sakydamas, kad aš jį gerokai išgąsdinęs, nes jis manęs, kad rusai.
Pamačiau čia pat keliuku einančią mergaitę, tiksliau sakant bevaikštančią.
Klausti, kurių galų ji pamiškėm vaikštant. Ji man išdėsto apie save, kas

Į tokia esanti, kaip ir iš kur; mano abejonės, kad į galinti būti šnipė, išsisklaido. Žiūruprožiūronus- į kažkaip juoda, žydiško tipo, kažko ieškanti ar savo janti apie kažkokius paslaptinius susitikimus ar pglėtosios mėlės ieškanti miestietė.

Vakare nuvykstu prie sandėlio miškely, nes į namus būčiau eiti, nes sako, kad mane daboja. Čia pakeičiau Aur. šautuvą, privalgom sriubos ir bren-dam į brūzgynus miegoti, nes nuėjus Dud. jau neradau, o žmona jo palapinės nežino. Todėl lendam vėl į brūzgynus miegoti ir čia ant žemės miegam.

23d *Rytą užėjus MXX. Užsakau, kad į čia pat esančius brūzgynus atneštų valgyti- katiluką sriubos, bet rytą ilgai nesulaukėm. Maželį ir dėdę pagaliau parnačiau einant. Mat dėdė buvo atvažiavęs malkų malūnu. Kalbame apie naujienas. Sako, kad pas juos taip pat buvęs pavasarinis valymas, tačiau partizanams sekėsi, ir kad rusai vis kalba, kad angliai juos apgavę.*

Diena šalta ir vėjas, dangiumi ritas! kamuoliniškai debesys ir tik retkar-čiais švysteli saulė, o šiaurys vėjas nuolat užčioja grasydamas levų žiedams ir jauniems lapeliams.

Vakare pas Audr. nuvykstam ir miegoti nueinam į jo slėptuvę ant vandens. Čia šlaip taip trise sustrangę užmiegam.

24d *Gerokai užmigom, pabudom saulutei pasikėlus. Rytas pavasariškas: dideli rasos lašai kabo ant medžių, žolės palinkusios nuo nakties miego ir tingiai iš gilaus miego merkliai žiedai, blizga rasoti lapai, retkarčiais numesdami vieną kitą lašą žemyn, tarytum ašaras, skųsdamiesi saulutei, kad štandien jiems buvo sunku- buvo šalna. Ežero vėsa ir įvalrūs nendryno gyventojų (ančių, lingių, narų) balsai ir kyla virš ežero nendryno rūkas migdo mus, nes šelmininkas išsina, o aš su Alg(iu) įsitaisom patogiau, užsiklojam čia nuolat esančia Alg(iu) antklode ir užmiegam. Pabudę vykstam į sausumą, nes jau šilta, saulutė maloniai šildo. Į vakarą vėl pamatom vėl bevalkštančią čia pat per miškelį išsitiesusiu keliuku tą stalgmenų ieškančią ar šlaip savo jantią mergaitę miestietę. Su Alg(iu) ją sulaukom, įsikalbam. Drąsi mergaitė.*

Vakare pasiimam milines ir kitus reikmenis ir vykstam Augl. link. Čia paliekam jam pasaugoti savo milines, o patys vykstam atsinešti maisto. Buvo Alg(iis) užėjus pas XXIXX8, bet negavę lašinių vykstam pas Kapliuką pasiimti "valdiškų", grįžę vėl į tuos brūzgynus, radom palapinę iš šakų, čia ir užmiegam.

25d *Šaltokas rytas. Nuvytę juodi nuo šalčio uostų ir ažuolų lapai. Vėl susitinkam tą mergaitę, pasimokiusi (buvusi gimnazijoje), bet gana drąsi ir gal kiek laisvo elgesio, tik kad aš su Alg(iu), mūsų žodžiais tartant, šalti suomiai, - kitokie galėtų patenkinti donžuaniškus įgeidžius. Kepam lašinius*

Ir taukuose duoną, partizaniškais pletumis pavalšiname ir ją. Dar ilgokai su ja kalbamės, kortuojame. Ji į mūsų kietą ir grubų partizaninį gyvenimą įnešė moteriško švelnumo, nuotaikos. Vakare miegojome – nuėjome į palapinę iš šakų. Seniai naktimis miegodavom, tačiau dabar trumpos atostogos prieš žygį.

26d Gerokai pamiegoję išlendame iš palapinės į mišką ir čia šildomės saulėje, valome ginklus ir vėl miegame. Vakare vykstame pas XX į M mišką. Pakeliui uželname pas M80-kus, išgeriame truputį alaus. Priėję prie M miško, einame kvartaline. Staiga išgirdome, kad kažkas bėga, bėga keli žmonės. Ir kvailumas gi jų – naktį bėgti, vietoje to, kad eitų truputį pasisukę nuo kvartinės, ir mes jų būtume tikrai nematę. Jie manė, kad mes rusai. Nuvykę pas XX paklausėm, kas naujesnio, bet kadangi nieko naujo, tai nuvykom miegoti į mišką prie pirties; į rytą atvyko ir P Rym. ir Šarūnas-pulkus sutapimas.

27d Rytą išgąsdinam XX ir jo vyrus. Diena šilta, todėl nusirengę alkštelėje kaltinamės saulėje. Buvo atėjęs Zenas VX-aus, su kuriuo kartu mokėmės. Priėję prie vieno namų baladojome – niekas neatsiliepia, kas gi galėtų būti? Radęs kambaros langelį, Šarūnas įlindo į vidų ir atkišo duris. Tada suėjome, prikėlėme moterį, kuri buvo taip įmigus. Vakare išvykstam 78MX8XX6 link. Paskui uželname pavalgyti pas žmogų, pas kurį buvom užėję rudenį, geriame pieną, visi tik iš vienos stiklinės, nes žmogus sako, kad kažkas rudenį išsinešė stiklines. Uželnam pas M8c-kus, išgeriame alaus ir vėliau lendame į brūzgynus į tą AXX šakų palapinę ir čia sumiegame.

28d Išsimegoję vykstame prie AšXX40X. Čia nusiprauslame ir skaitome knygas. Vėliau pakviečiame ir BXXX37 ir kartu lošiam kortomis, juokaujame.

Vakare nuvykstame pas Kapliuką, paskui pas XXXX3X ir paskui į dvarą. Rūmuose graįiname patefonu, akordeonu, šokame, bet auštant vykstame į L. mišką.

29d Atėję atsigulėm, bet paslūtusiai atakuoja uodai, todėl užsimetę millines ant galvų miegame.

Diena buvo labai graži ir šilta, nors iš ryto truputį palijo. Šilčiausia diena už visas anksčiau buvusias. Tie patys kvartiniai, tie patys medžiai. Vakare nuvykom pas XXXX3X, sužinojome, kad bus susirinkimas ir kad į 18204X atvyko rusų ir pagal ežerą ieško XXų grupės. Nuvykstame dar pas Kapliuką maisto ir vėl į L. mišką.

30d Pamiegoję, pavalgę skaitome knygas. Kadangi diena labai šilta ir graži, tai į pavakarį su Jonu vykstame maudytis. Maudomės, vanduo šiltas. Sutinku AXX, prisako, kad reikėtų iškraustyti nors kiek dvaro grūdų, nes juos gali rusai išsivežti. Pasakiau, kad vyktų į mišką ir pasitarsim, nes

mes dar uželsim pas XX valgyti. Pavalgę vykstam. Sutinku AXXXX. su ja pakalbam ir ją trupučiuką palydžiu. Sutarėm vykti kiek nors grūdų iškraustyti

Visą naktį kraustome juos.

3ld. Rytą 18kv. kampe laukiu "mažojo". Pamačiau paleidžiantį "padvadą" AXX, pasisaukiu jį ir nuvykstam į stovyklą. Miegame. Vakare nuvykom pas Xp80X, pavalgome, bet šandien šventė, todėl vykstam į DI. Čia pašokame, pavakarojam.

Blizželis

ld. Pamiegoję vykstam pagauti senį 08 m. Aur. ir 68p rytą pas PXz kalpo pabėgėliai ir čia juos klausinėja apie jį. Jo nėra. Tada aš su 68p. tik su pistoletais vykstam prie jo "chalupos", jo ir čia nėra. Pakely buvome sutikę M84. Lyja lietus, ant lapų didelė rasa, gerokai šlapia. Su Aur. vykstu į susirinkimą, o PyX ir 68p. vyksta į DI, nes jie ten matė įtartą senį.

Pakeliui užeinam pas X8X, pavalgome, atvyksta ir KXX. Susirinkimo vietoje randame kelis savo vyrus. Vėliau atvyko ir XX. Vykstam saugoti 08m. Po lietui didelė rasa- didelį pėdsaką.

2d. Laukiame visiškai prie miestelio. Šaltoka, apsinaukę. Pravažiuoja ir netrukus vėl grįžta lengva mašina (takslukas seno modelio). Nutarėm vykti, nes mūsų laukimas veltui. Dieną, visai netoli miestelio traukiame Ramygalos miško link. Nuotaka gera. Pas Nykšt. Pavaikščioję po R. krūmus, grįžtam vakare atgal į susirinkimo vietą prie ežero 18pDI. Čia iki rytui juokaujame ir juokiamės iš beflirtuojančių su mergaitė XXX.

3d. Čia pat netoli 1pDr. kūrėname ugnį, bet pradėjus lieti lyti, vykstame į XX daržinėle. Čia mergaitės atneša srlubos. Valgome ir kūrėname ugnį daržinėleje, o lietus lyja. 3-se vykstame atsinešti apsiaustų, kuriuos vakar palikome pas Kapliuką. Buvom užėję pas 7384-t. ir nuvykome pas Kapliuką. Buvau nuvykęs pas Kapliuką. Sutikau XXX. Jis gerokai girtas. Sugavom triukšmadartus, kurie ginkluoti vardan partizanų! Reikalavo degtinės, kėlė triukšmą ir šaudė, paskui pasivarė pastotes ir nuvažiavo pas mergas. Vieną jų (G) Šliomą sugavom 08XXI0. Kartą Dr(-) Čia pristatėm tuos triukšmadartus būrio vadovybei. Juos paleidom gerokai įkirtę ir nacionalizavę ginklus. Šarūnas ir Aur., rusiškai gertausiai kalbą žmonės, apsirengę rusiškai (vienas leitenantas, o antras eilinis) nuvyko patardyti įtariamo asmens, kurį patardę pripažino nekaltu esant.

Petr. (Ry) išvyko į VI(Viliukų) mišką, nes šlanakt sužinojom, kad VI miško vadas Jonas, tai Petruį yra šansų užimti jo vietą (o jis to labai geidžia).

Pranešė JX žmona, kad į netoliese esančius krūmus sulindo rusai. Staiga nepertollausiai vienas šūvis ir mes vykstame iš tariamojo apsupimo, bet netrukus sužinojome, kad tai kalbama apie mūsų tariamuosius rusus (Šarūną ir Aur.), o šūvis- tai Juozas nušovė stirną.

Keturiose vyksta nusimaudyti į ežerą, o kiti AXXX link, kur nusimaudę, pakeltui dar išgėrę, nuvykom (-)

13d Kautynės. (-) arklio žymės tinka reiškia jie! Pro žiūronus matau-jie! Pasakau, Antanas patvirtina. Akys priauga prie talkiklio. Štai jau kelios sekundės. Jie talkinyje, (-) laukiam, kad pirmas kaip buvo sutarta pradės kulkosvaidis. (-) kulkosvaidis, šaudomės ant tavo mano "vokietis"-automatas ir matau, kaip mano "vokietis" kulkos padegamos, šviečiamos ražo vežimą. Kairiojo sparno kulkosvaidis nevelkia. Kad Namikis čia važiuoja, tai mes tikrai žinojome- jie ("valdžia") virsta iš ratų, arklys bėga vieškeliu su tuščiu vežimu. Dar šaudome ir netrukus pašoksta iš griovio žmogus- ir į mūsų pusę prašo, kad jo nenušautume. Įsakom jam eiti į mūsų pusę pakeltomis rankomis, ir jis vyksta, nes tarp jo ir mūsų (-) klauslame, šaukiame jam, kas dar yra gyvas griovy. Jis pašnibždom sako, kad Namikis jau negyvas, tačiau kiti 2 gal dar gyvi.

- Vyrai, griovys jau tuščias, pirmyn!- šaukia Antanas.

Slenkame pirmyn, tačiau matome, kad kairysis sparnas atsilieka. Paraginęs juos išgirstu, kad jau ir kairiojo sparno kulkosvaidis veikia (-)

14d Žuvinas. Išsimės M. miške ir džiaugiamės laimėjimais. Čia pat netoliese, ratuose guli atvežtas mūsų laimėjimo kautynėse (žuvis) mūsų draugas Broniukas. Taip mes draugaujam laimėję, o jam jau vis tiek, jis jau negyvas. Prieinu prie vežimo, kuriame jis guli pridengtas palapinės sklaute. Pradengiu ir žiūriu: veldas melsvai baltas, truputį praviros lūpos, tarp jų blizga dantų eilė. Bronius. Tas pats: kartu vargom žiemą, nelietė jo rusų kulkos žiemos kautynėse L miške, o dabar jis jau šaltas, be jausmų lavonas. Lavonas. Tačiau aš žiūriu į jį- jokio šiurpesnio jausmo, kokį jausdavau prieš metus, žiūrėdamas į lavoną. Rodos, žiūriu į jį tartum čia tik miegantį. Taip kažkaip jis artimas, savas ir tartum gyvas. Nejačiu jokio nuo lavono sklindančio šalčio, kokį jausdavau anksčiau. Gal kad vaizduotė mano jau taip pripratusi prie tokių vaizdų, tiek išvarginta ir pavargusi, kad jau nereaguoja į tokius vaizdus, o gal kitas kas- bet jis toks paprastai artimas, tarytum ne lavonas, o gyvas. Vakar krito anie draugai, šiandien jis, o gal ryt aš... toks jau mūsų gyvenimas, toks likimas.

Vakare įdedam jį į paprastą neobliuotą lentų nedažytą karstą, įkeliam į ratus ir lydime į kapus.

Dangus pradėjęs nuo prievakario niaukstyti, pagaliau juodai apsiniaukia, ir štai vienas, kitas, trečias... krinta lietaus lašai it ašaros; apie puslaukelį į kapus pradeda lietaus lašai kristi nesuskaitoma daugybe. Dangus juodas, o mes ilga eile lydim kritusį, atrodom it šmėklos, sekančios vežimą, traukiamą nedidelio, pavargusio arkluko. Sunkiai traukiančio arkluko pažliugusiu molėtu kėliu, o lietus it gausybė ašarų krinta ir krinta,

lyg atrodo dangus atverkia už mus, ilga eilė it šmėklų besekančių paskui vežliną, nes nors mūsų širdys skausmu plyšta, tačiau akys parodyt negali.

Laidotuvės. Štai pagaliau kapinės. Kapinėse partizanų kapai. Tuo/(pa-statytas) baltas kryžius iš apvalaus netašyto beržo, paskendęs sesučių pintuose vainikuose. Kryžiaus vidury - gėlės prieš jį. Dvi eilės (-) apgaubėme (-) ilgį kapai, eilės kapų.

Tamsoj boluoja netašyto apvalaus su žieve beržo kryžius, o prieš jį bendras partizanų kapas. Partizanų kryžius ir bendras kapas slepia draugus. Tų, su kuriais mintimis dalydavomės, kurių idealai buvo mano idealai, mano siekimai- jų siekimai. Juos jau slepia šitas kapas, o saugo baltatošio beržo kryžius, sesučių lietuvalčių pintais vainikais apdabintas.

Liepa

1d Rytą, kaip paprastai, mus prižadino šaltis. Drebedami užsikurtam ugnelę X8MX miške prie XXXX4 (XXXX3), nes naktį buvom pas XXXX3. Čia mes tik dviese: aš ir 28X70X7, o Bp ir XX išvyko į Naujasodį pas "uošvius". Dar pamiegoję prie ugnelės, kol ta visiškai išblės, apie 10 val. vykstam papusryčiaut pas mus. Pavalgę užeinam pas 48X75XžXXu, iš jo į ganyklas ir čia miegam, kol pagaliau mus pažadina baugus lietus ir mes skubiai bėgam pas Kapliuką, kad lietus mūsų nesulytų. Čia sužinom, kad Pr ir XXX pas 48XX, todėl čia nusiprausę, vykstam pas 48XX. Čia išgeriam alaus, paragaujam medaus ir vykstam pamiegoti į "bajoro" kalnelį. Čia atelna "Ąžuolinis", pakalbam ir vykstam vakare pas Kapliuką. Čia besėdint, atvyko ir M su savo keliais vyrais. Jie nuvyksta į Naujasodį šnapso atnešti, o aš su Vilium pas XXX svogūnų atnešti. Truputį išgeriame. Čia besikalbant iškyla visokių klausimų: senųjų, žiemos partizanų laisvinimasis, kad jie negerbia vado autoriteto ir kad vada turi su jais skaltytis ir pan. Blogybės. Kai rytą XX grupė išvyksta, mes keturiše (-) šeimnininkas vykstam į jo ganyklas. Jis čia parodo savo slėptuves, į kurias mums pasiūlo gulti, tačiau mes atsigulame atvirame lauke po eglaitėmis ir užmiegam.

2d Rytą prabudom tik apie 10 val., saulutė jau kaitina, nors mus iš ryto jau ima drebulys, bet saulės atokaitoj vėl užmiegam. Pamiegoję, po vidurdienio vykstam pusryčių valgyti pas Kapliuką. Nusiprausiam. Bet kadangi čia mano namai netoli, todėl sumanlau truputį parvykti į namus kokiai valandai. Pastebėjau pamiškėj belmant bičių spiečių, susimetusi į medį- tai 48XXo bites. Čia pat susėmlinė spiečiaus dalyvauja Gr ir mano tėvas.

Kol aš valgau, mama sulopo kulų apdraskytą mano švarkelį. Atelna ir B Antosė kalbamės. Paskui vykstam kartu, nes mums pakeliui. Ji man pasako, kad atvyktunėm pas N. d. medaus pavalgyti, nes jis šlandien bites kopinės. Pakalbu su vyrais ir vykstam medaus paragauti, nes mums

šlandien, atvykstant į susirinkimą, pakeliui. Pavalgę medaus pakeliui dar užeinam pas Xīno8X-XX-is, truputį išgeriam ir vykstam XXX2X8X3-ės link. Dar dieną atvykstam pas "Kītaicą". XXXX XX išvyksta pas XXXX-mergiotes, o aš su vyrais lieku čia. Kalbamės apie stofjusius, nes šiomis dienomis Vd miestelyje labai daug kas registravosi, beveik visi nestojusieji (?) iš kalmo- net po 20 jaunuolių, nes jų valia susvyravo. Sako, kad Vd registravosi iš viso 120 jaunuolių, bet skaudžiausia, kad yra stoję 2 partizana! Iš mūsų būrio.

Sutemo, pradėjo lyti, todėl vyrus palieku kambary, kad be reikalo visų lietus nesulytų. Pats su "Kītaicu" vykstu į krūmus- susirinkimo vietą. Susirinkimo vietoje radom Joną M. Čia trise laukiame. Truputį linoja, sklinda pūvančio lavono kvapas. Jonas sako, kad čia pat netoli yra labai negiliai užkastas lavonas, šunys jį atkasę, kad iš žemės matyti išlindusi viena ranka, kuri dar sveika,- štai nuo jo sklindanti tokia smarvė.

Liepos naktys. Linoja. Netoli prunkščia arkliai, kelios lyjamos šieno kaugės, lengvas rūkas,- aš užmiegu.

Pabudau nuo drėgmės, nors neperlįjo manęs, nes aš užsidengęs palapine ("maskirofkė"), bet nuo žemės sklindanti drėgmė ir smulkus lietutis mane šaldo ir aš drebu. Pasivadinu Joną ir "Kītaicą" ir nutariam nueiti į trobą truputį sušilti, bet pakeliui sutinkame "Brangų žmogų" ir Petrą XX, todėl grįžtam atgal ir laukiame kitų atvykstant. Taip laukėm iki ryto ir kai visi susirinko, nuvykom į toliau esantį miškelį "X858nirę".

3d Atvykę susikuriame ugnį ir pavalgę užmiegam. Pradėjus lyti lietui, vykstam į arčiau XXX20X (0XM60...) esantį eglynėlį. Su GaX nueinu pas OXM... užsakyti pietų. Papietavę keptų klausiinių su lašiniiais, kalbamės apie 2 iš mūsų, kurie registravosi 1824... Nutariam juos sulmti ir už tokį nusizengimą sušaudyti. Pasiėmėm 3 vyrus (Rntį, Strielčių), vykstu Ramygalos link. Lyja lietus. Pakeliui užeinam į D8oXXoX kalną pas 6X630-48,- čia pavalgome vakarienės ir lietui lyjant per rasotus krūmus parugėmis vykstame 9XpX2XXX link, pakeliui palinam pistoletus iš žmonių, kuriems jie nereikalingi (palinam 062808) ir teatrinius žiūronėlius iš Valtello. Prieš sustodami pailsėti, dar užsukam pas Antaną 28X., tačiau jo neradę nuvykstam į krūmus ir čia lietaus perlyti, sušlapę ir sušalę užmiegam po ažuolu- jau aušta.

4d Pabudom išaušus, pasitutusiai sušalę, lietus jau nebelyja. Skubiai einame pas pakrūmės gyventoją šiek tiek apšilti, nes taip sušalom peršlapę, kad danties nenulaukome (ant) danties- taip jie tarška. Čia užmiegam ant lovų, ant suolo, be jokio pavojaus- apie rusus negirdėti. Numigę gavom pavalgyti šiltos sriubos. Šiek tiek apdžiūvę ir pavalšinti braškėmis, vykstam į krūmus, nes buvom pasakę, kad Antanas atvyktų į krūmus. Čia šildomės

saulės atokaitoje. Netrukus atvyksta ir Antanas). Čia pasikalbėję vykstame pas J. Čia dar pabuvę vykstam sekti "Moteries" ir "XXX".

Vakare ieškome kulkosvaidžio, kurį "Moteries" paslėpė jo ("Moteries") suimti nepavyko. Po ilgesnių diskusijų su Antanu (nes jis man atrodo bailokas ir be orientacijos) nutariu veikti savo iniciatyva. Įsakau vykti su manim savo vyrams ir iš kleties suimti, tiksliau sakant, pavagti, nes nežino ir niekas nematė iš jo (XXX) namiškių-XXX. Skubiai vykstam 180 miško link, nes jau netoli rytas- pusė pirmos valandos. Pakeliui, po ažuolu radom gulinčią beprotę mergaitę. Dar prieš saulėtekį pasiekiam XX mišką.

5d. 81 miške susikuriame ugnį, pasistatę sargybinius užmiegame. Jie (būrys) į šitą mišką dar neatvyko, nes vakar buvo susirinkimas Damb. miške. Šiandien jie turėjo čia atvykti, bet turbūt kur nors krūmuose pakeliui apsislojo.

Į prievakarį pranešė, kad atvažiuavę parašų rinkėjai iš Vd miestelio, komjaunimo sekretorius ir buvęs senjūnas Česnelis. Aš su "Antim", pasiėmę tik pistoletus, vykstam į kalmą ir čia užėję pas vieną gyventoją laukiam jų, kai jie atels prašyti parašų, tai mes jiems duotumėm savo parašus. Tačiau užėję į kitą trobą sužinojome, kad jie, negavę nė vieno parašo Stalinui padėkai už išvadavimą, grįžo miestelėn. Tada mes, nieko nepesė, nutarėm nors maisto parinkti. Žmonės, mus pamatę, palaikė parašų rinkėjais, todėl, užėję trobon, rasdavome tik kokį senį, kuris sakydavosi "negramatnas", o kiti šelmos nariai išsislapstė, bet vėliau išsilaikindavom, kas esą, pasakydavo: "Ot misli jom, kad parašų rinkėjai-kas jiems pasirašys?- lemiamu mostu numodavo. Tikrai gražus lietuviškas užsispyrimas! Vakare atvykę svečiuose pas mus radom kelis raguviečius, kurie netrukus vėl išvyko į R. mišką, o mes čia nakčiai, nors sutemus, pasidarom šloklas tokias palapines ir lietui lyjant užmiegam.

6d. Ryta, pamiegoję ant greitųjų sulipdytose palapinėse, aš su zXXX-em išsitempėm "maskirofkę", atvykom į gretimame kvartale nuolatinę stovyklos vietą, radom būrio vyrus bemiegančius. Jie tik šlanakt čia atvyko. Vakare padarom ofenzyvą pas MX7XX3X, vykom labai atsargiai, nes Vd yra 3 mašinos rusų. Čia pas (M7X) paėmėm baltinius, kostiumą, nes jie mums būtina! buvo reikalingi, kadangi keli būrio vyrai visai suplyšę.

7d. Apie vidurdienį persikėlėm arčiau vieškelio, kad greičiau būtų galima pastebėti judėjimus. Be to, jau mes senokai prastoj sustojimo vietoje galėjo kas pastebėti, todėl ir pakeltėm. Išgąsdino 2 pravažiuojančios mašinos su kareiviais 8X803X82Xorša. Vakare keli išvyksta išklįjoti atsišaukimų, o mes vykstam "Švedijos" link, bet vakare nutarėm palmti 8X218Xo mums reikalingos aprangos, todėl su keliais vyrais palmam ir 9 (valandą) rytą-Švedijon.

8d Kitus vyrus jau atvykusius, radom bemiegančius prie ugnies, todėl ir mes užmigom. Atsikėlę išgeriam iš 8X2r atsineštą į snapą ir vėl miegam, bet kadangi pradėjo lietus lyti, tai vykstam į Xer. daržinę. Čia vyrai mel-džiasi, nes mišų laikas- šlandien sekmadienis. Ilgai miegam, nes lyja lietus. Pamiegojęs iki vidurdienio, nueinu į trobą, čia "Flureris" lošia kortomis. Aš jokio noro lošti kortomis neturiu, todėl vykstu į daržinę ir skaitau savo pamėgtąją: "Išpirktasis kraštas". Paskaitęs vėl miegu- tiesiog sergu nuo-boduliu- pastilgstu žygių. Ir vėl tas pats nuobodus gyvenimas daržinėje- be jokių žygių. Lietus lyja. Tik šlandien buvo smarki perkūnija. Kadangi tarp vyrų kildavo nesusipratimų dėl sargybos, tai šlandien jau tvarka, nes visi patenkinti- stovi pagal mano sudarytą numerinį sąrašą.

9d Jau šlandien saulėta su menkais debesėliais. Ilgokai pamiegoję be jokio darbo, iš daržinės vykstam miškan ir daromės palapinės. Labai pašlapę- pylimu-kvartaline bloga vaikščioti, nes daug purvo.

10d Saulėta, vėjuota, kaip paprastai po ilgų lietų būna, o saulė tokiais atvejais maloni. Vakare išvykstam maisto tikslais: palmti telyčią ir la-šinių maistui 8X482. Vakare, pakeliui užėję pas 18X, pavalgome vakarienę, o aš su Antanu buvau parėjęs į namus. Netrukus grįžtame į susitikimo vietą pas 8XXX08, tačiau XXX XX ir "Tėvukas" dar neatvykę, todėl laukiam jų. Jiems grįžus, nuvykom pas 18X-8MXX: čia truputėlį išgeriam- ir į mišką. Tik aušta: rūko plotai ant plevų, tyli, didelė rasa ir ilgi pradalgiai ir nedidukės lietaus suplaktos kupetos šieno. Tylus rytas ir bežiūrėdamas į tuos pradalgius pripjauto šieno, užsisva joju ir prisimenu šienapjūtę prieš metus. Pernai dar šienavau, bet šįmet... ir aš matau tarytum žolėta, rasota pleva prašo, kad mes šienautumėm, taip aš užsisva joju, ir man automatas toks sunkus ant peties, nes plevos šaukda.

Ak, kaip pasilgom taikaus gyvenimo, darbo: su kokiu noru ir pasigėrėjimu dabar galingsais smūgiais dalgius. Anądien Alfonsas, tas mūsų mižinas, einant pro medum kvepliančius dobilus, nuskynęs kelis juos, sako lyg pats sau, tarytum man, lyg visiems: "Ak, koks malonus darbas, kaip gera būtų šienauti dobilus, rodos, dalgio rankose nejausčiau." Jis nebaigia, jam stinga žodžių, ir atsigręžęs matau jo lėtą žvilgsnį, besigėrintį, liūdną, slystant raudonu, medum alsuojančių dobilų plotu.

Taip ir dabar- einam anksti lyg rūpestingai šienploviai, tik kiek gal per anksti negu šienploviai. Rodos, gamta tokia pat, kaip seniau šienapjūtėse- lengvu rūku apsiklosčiusi rasota žolė, nuo rasos palinkusios smilgos ir lašanti rasa nuo medžių. Taip gamta ta pati- tik laikas kitoks-Tėvynė pareikalavo dalgius pakeisti ginklais, ir mes pakeitėm, nes Dievas ir Tėvynė to panorėjo ir mes klausom.

Pagaliau sulendam į mišką ir čia paskirtu sargybą ir miegam.

11d Rytą pabudom jau saulei gerokai pakilus. Nors gulėti buvo truputį šaltoka, bet susiglaudę su "Antim" nugaromis gerokai numigom. pabudęs jo jau neradau- jis sargyboj. Graži diena, saulėta. Buvo atėjusi 1802, pranešė, kad atvažiavusi pas juos Šp80X sesuo, todėl jis nuvyko pas juos. Įpriva-karį vyksta 48X4 link Perėję per 6X63(ar4X) plevose pamatę rusų kareivį slapuką, turėjom pasitraukti, nes jų krūmuose gal daugiau buvo. Bolševikai deda visoklausias pastangas, kad tik mus sugaudytų, daro pasalas, sau-go naktimis, taigi, kaip žiemą manėm, kad vasarą bus tik atostogos, tačiau dar vasarą, atsitraukę nuo vokiečių fronto, rusai slaučia Lietuvoj.

Vakare pasitenkinom "nuplavinę telyčią" iš AXr7, grįžom naktį į Švediją."

12d Miegojom iki gero pusiaudienio. Vakare vyksta į Lėną maisto ir druskos. Labai lyja lietūs. Su BX(XX) buvom pas XXX. Nors naktį lijo, tačiau diena saulėta. Pavalgę šviežienos, miegam. Mėglna vyrai jėgas ant čia taissyto turniko. Dalis vyrų išvyko atostogų, nes čia pavojinga. Kalba, kad bus valymas.

14d Diena saulėta. Su Bartuku gavome pavalgyti medaus. Vakare 7 grįžda-vom. X7020 grupė ir išvyksta į 4xXX?XutlzXX surasti sribitello motiną ir atimti iš jos turtą, kurį atvežė prigrobta iš žmonių. Prisidedam ir mes su Br(Bar-tuku). Pakeliui buvom užėję pas 50LIX7387. Tos moteries neradę, sustradom kelis užsiregistravusius ir nusavinom iš kelių batus. Grįžom auštant.

15d Gerokai pamiegoję, vakare 3-se (aš, Kitalcas ir Jonas Jar.) buvom nuvykę alaus gerti. Truputį pagėrę, grįžom pas X8XXoX (buv.7-XXOH8) grįžom į stovyklą ir gerokai užmigom.

16d Strebiteininkai padedami rusų, nesiskaitydami su priemonėmis tero-rizuoja lietuvius, partizanų šėlmas ir partizanus ir prįjaučiančius. Štai jie su-degino Balelių būrio partizanų kelis namus gerame stovyje. Sunaikindami namus, jie sunaikina ir valstybę (jos turtą). Išvada: jie nesitiki likti čia. Rusai (kareiviai) šienauja kai kurias tarpumiškių ar partizanų šėlmų plevas. Atro-do, kad jie gal tik valdina šėlmininkautojus, nes negaudami pakankamo skaičiaus šnipų iš lietuvių tarpo, jie čia seka partizanų judėjimą ar kitokiems špionažo tikslais.

17d Diena kaip ir kitos- protarpiais lietūs. Paskui saulėta, o saulė tokia atrodo tokia skaisči ir maloni. Neturėdami ypatingo užslėmimo, paskaitęs romaną "Mėlynoji ranka," "Baudžiauninkai," vykstu su Kitalcu į svečius pas (...) būrį, čia randam "Perkūną" ir "Danylą". Pasisvečiavę grįžtame. Vakare išvykstam su Kitalcu namo, nes aš turtu pasigydyti- ant rankos atsirado keli niežams charakteringi spuogeliai.

Pakeliui pas 2XX(X8X), tai tokios Lietuvos- myli partizanus, pas jas lyg pas gimines. Truputį nugėrę pas jas, vyksta pas 18X(?) čia pabuve, nuvyksta į eglynėlį prie bunkeriuko. Čia miegam.

18d. *Saulės atokaitoj pasišildęs, išsitemęs valstais, pamiegu. Pavartęs, paskaitęs keltas iš namų atsineštas knygas, pavalgę, pagaliau vyksta pas XXZpX3. Pas ją pabuve keltas valandas ir pasakę, kad ryt vakare norime susitikti su Vd dėl rašomosios mašinėlės, rašomosios medžiagos, nes mūsų XX čia negalėjo atvykti, nes jam kojas skauda, nes išsikėlė šunvotės, su saule dar išvyksta XXX2X823 link. Pakeliui plevos sužinojome, kad XXXp pagal YXX7XO buvo rusai ir suėmė 482X78 tėvą. Dar su saule atvykę į XXX2p3.*

19d. *Rytą išgąsdino senis, atėjęs šienauti. Nuvykom pas 7XXp24- čia truputį išgėrėm, piemenukas ir armonikėlė. Gaudom šnįpą, vaiką. Pas XXXX3X, iš čia į mišką. Įdomus pokalbis su gimnazistu, kuris visą žiemą išsislaps-tė, o dabar registravęsis. Sulaukiau šieną bevežant. Ir paklausiau, ar jis stojęs, gavęs atsakymą- taip, pasakiau, kad jis svyruojančios valios, įdomus jo atsakymas- Gražu už tėvynę mirti, bet gražiau už ją gyventi. Taigi savo partizaniniame gyvenime aš ji ilgai atsiminsiu. Aš jam išaiškinau, kad pagal jo posakį(-) būtume darę, tai mes ir daugelis naminių slapukų jau būtų tapę patrankų mėsa, daug aš jam tuomet pasakiau, kad jis pagaliau sakot: "O vis dėlto jūs tiesą sakot." Įrodžiau jam, jis nesitikėjo tokio sutikti, ne veltui mane gimnazijoj filosofu vadindavo.*

Čia jis mums papasakojo žinias iš miesto. Iš tikrųjų liūdnai ten valždai: lietuvaitės flirtuoja su rusais, ponios su enkavedistais, nuolatiniškai šokiai, o apie partizanus tarp kitko prisimena, kad esama kur ten apie Vadoklius ir po truputį kitur, tačiau jų nedaug. Ir, girdi, ką jie ten padarys prieš tokia galybę, et, girdi, tik kvailiukai- jie mano prieš rusus atsilaikyti.

Taip kalba miesto ponai ir "daug išmanančios" ponios. Taigi, tie ponai, kurie, mums laimėjus, mūsų pelnus sau skirs, pirmieji girsis, o tuo tarpu tikrasis partizanas, kuklus ir tylus, gal užmirštas bus. Na, jeigu man ir kitiems draugams teks gyventi, tai mes pavartysim tuos "ant bačkų" besigiršančius Jonus nesipuoš jie mūsų ir mūsų kritusių draugų nuopelnais (-) duok, Dieve, mums laimėti, gyvlems likti.

Vakare pas XXpXX susitikę Valtello ryšininkus, pakalbėję su jais spaudos reikalais, išsiskyrėm ir naktį nuvykom į 8 kv. už Kapliuko prie griovio ir pasikloję keltas lapuotas šakeles, uodų geliami po dienos nuovargio, nakties vėsos gaubiami, užmigom.

Rugpjūtis

1d. *(-) tuo jau išsikeliame iš stovyklos per pylimą. Žiūrėjome- nieko. Vakare sužinojome, kad rusai apšaudė Bartuką, nes koks ten vietinis streibitėlninkas buvo užvedęs rusus, tačiau Br(Bartukas) pabėgo.*

3d Beveik visą dieną lyja. Pavalgom virtų grybų, nes dabar jų daug yra. Vakare bendrai meldžiamės, aš skaitau iš maldaknygės, o kiti klauso: "Jėzaus širdie, tavimi pasikliau jėnciųjų išganyme, pasigallėk mūsų." - plaukia litanijos žodžiai. Taip, mes meldžiamės ir tikime, kad Aukščiausiasis mūsų išklausys. Toks vargingas ir sunkus be jokių prošvaisčių ateičiai gyvenimas, tačiau mes nenusimename, nes mes tikime, kad jis mūsų išklausys, nes mūsų viltys Dievuje.

4d Į mūsų stovyklą buvo atvykęs Vt(Vaitelis), nes jis vizitavo Perkūną ir kitus šio miško būtus. Vakare mes išvykom į valsčių, nes ryt atlaida. Pakeliui pas Šliomą išgeriam alaus, dar buvom užėję pas 18X, paskui MXXX.X klojimą, aš paėmiau iš Jolk-no šovinėlius, nes "Brangusis Žmogus" buvo visai pritrūkęs. YI3 klojime radom mergaites X ir "Jadalecka". Čia pabuvę nuvykom pas Xrp. Čia pavalgę pusryčius į J8X miško kalnelį. Radau sesutes begrybaujančias, jos pranešė, kad yra atvykęs Petras ir 2 jo draugai. Pasakiau, kad atvestų jį čia. Susitikom su juo. Tada miškais krūmais vykstam XXX link. Sutemus užėjom pas "7 poną", paskui į 736. Paėmiau registravusiojo Jono automata. Pas 483XX išgėrę alaus, išvykom pas XXXX-ę. Čia pabuvę iki ryto, nuvykom į XXXX daržinėle ir gerokai pramigom.

6d Gerokai pamiegoję, nuvykom prie krūmų. Linksmas senis pavalšino mus medum. Nors ir diena, tačiau krūmais dengdamiesi vykstam(-) link. Radę daug grybų, paprašom pamiškės gyventojos, kad ji mums išvirtų puikiai pavalgėm. Vakare po 21prol7XX-2 palmam maisto ir prie miestello gyventojų 18p74 paskui apčistinom už santykiavimą su bolševikais 48p3 ir J8513 grįžtantį į M. mišką. Visą laiką smarkiai lijo, todėl grįžo labai sušlapę.

7d Nuvargę ir peršlapę šiek tiek susišildom prie ugnies ir sulendam į palapines miegoti. Vakare atvyko Vt, mat pamanė, kad atsinešėm iš atlaidų šnapso, tačiau mes negavome(-) Petras, su kuriuo aš atsisveikinau, nes jis šiandien išvyksta, tad pakeliui užsukdamas kartu su MK likt pagert. O aš vykstu atimti iš registravusiojo automata. Paėmiau automata.

X menuo

26d (pirmadienis) Šešiese prie ugnies Girelė, Skacmiškyje prie Griniaus. Vakare nuvykom pas jį. Aš su Stasiu nuvykom pas Pižoną ir Velikonį. Susirinkimas pas (-). Jaujo į radom 3 (Joną ilgąjį, Viktorą, ir Kazį). Dabar atvykom pas Krivicką, nakvojo 9 vyrai.

27d (-) prie ugnies Girelėje. Buvo Pranas, bet vakare atsiskyrė, nakvojom pas Galinačius.

28d 52 kv. prie ugnies. Didelis atodėkis, lyja lietus. Nuvykom vyrai atsinešti kulkosvaidžių. Pas Mač rašau Petrai laišką, buvau namie. Su kiekvienu smūgliu mažėja mūsų nuotauka.

Turiny

DOKUMENTAI, FAKTAI, KOMENTARAI

G.Vaičiūnas. Vyties apygardos istorinė apžvalga.	5
Vyties apygardos Briedžio rinktinės štabo dokumentų rinkinys.	35
K.Kasparas. Laisvės kovų pradžia antrosios rusų okupacijos metu /istorinės apžvalgos metmenys/.	51

ATSIMINIMAI, SVARSTYMAI, KOMENTARAI

A.Paulavičius. Iš mirties atėnu... /pokalbis su partizanu B.Juospaičiu/.	71
B.Kemeklis. Nesipriešinti prievartai negalėjom.	97
A.Šlukščius. Nenugalimas /apybraiža apie partizaną A.Kraujelį/.	140

ANTINACINĖ REZISTENCIJA

Gen A.Justo parodymai /tęsinys/.	169
---------------------------------------	-----

IŠ SOVIETINIŲ ARCHYVŲ

A.Kašėta. Lietuvos gyventojų genocido vykdytojai.	191
---	-----

LITERATŪRINIS PUSLAPIS

Linksma, kad pavasaris, skaudu, kad karas... /partizano B.Eglinско-Sauliaus dienoraštis/.	199
---	-----